ANI

Talip Apaydın

Köy Enstitüsü Yılları

Literatür®

Köy Enstitüsü Yılları

Finansbank Çalışanları ve
Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği'nin
Atatürk Çocuklarına Armağanıdır
2014

Talip Apaydın'ın Kısa Yaşamöyküsü

1926'da Polatlı'ya bağlı Ömerler köyünde doğdu. Sonradan göç ettikleri Kapılı köyünde büyüdü.

Babası topraksız, okuma yazma bilmeyen yoksul bir köylüydü. Köy okulunda okudu. Çifteler Köy Enstitüsü'nü, sonra Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü Güzel Sanatlar bölümünü bitirdi. Bu arada şiirler, öyküler yazmaya başladı. 1946'dan bu yana yazın ve düşün dergilerinde sürekli yazdı. Roman, öykü, şiir, anı türlerinde kırk kitabı yayımlandı. Ayrıca meslek dergilerinde eğitimle ilgili yazılar kaleme aldı.

Ülkenin çeşitli yörelerinde otuz yıl öğretmenlik yaptı. 1979 yılında Milli Eğitim Bakanlığı danışmanlığından emekli oldu.

Edebiyatımızın toplumcu, gerçekçi, eleştirel kanadında yer aldı. Öbür Köy Enstitülü yazar arkadaşlarıyla birlikte köy yaşamını, köy insanlarının sorunlarını konu edindi. Edebiyatımızın coğrafyasını genişleten yazarlardan birisi oldu.

Talip Apaydın

Köy Enstitüsü Yılları

LİTERATÜR YAYINLARI: 583
Talip Apaydın Kitaplığı: 07

KÖY ENSTİTÜSÜ YILLARI
Talip Apaydın

Genel Yayın Yönetmeni
Kenan Kocatürk

Yayına Hazırlayan
Işıl Özgüner

Kapak Tasarımı
Mithat Çınar

Baskı Öncesi Hazırlık
Emel Atik

Birinci Basım, 1967
Literatür Yayınları'ndan Birinci Basım, Nisan 2009

Baskı ve Cilt:
Şefik Matbaası
Tel: (0212) 549 62 62

ISBN: 978-975-04-0492-4

© Copyright 2009. Literatür: Yayıncılık
Bu kitabın yayın hakları Literatür: Yayıncılık, Dağıtım, Pazarlama San. ve Tic. Ltd. Şti.'ne aittir.
Kitabın tamamı veya bir bölümü hiçbir biçimde çoğaltılamaz, dağıtılamaz, yeniden elde edilmek üzere saklanamaz.

Sertifika No: 10843

LİTERATÜR®
Yayıncılık, Dağıtım, Pazarlama Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.
İstiklal Caddesi, Emgen Han, No: 47 Kat: 4
Beyoğlu 34433 İstanbul
T 0(212) 292 4120
F 0(212) 245 5987
E literatur@literatur.com.tr
www literatur.com.tr

Bu kitabımı "Tonguç Baba"nın saygıdeğer anısına sunuyorum. Son görüşmemizde "Enstitü'ye nasıl girdiniz, nasıl okudunuz, bu duruma nasıl geldiniz, biriniz bunu anlatın" demişti. Geç de olsa, ben bu görevi yerine getiriyorum.

T. Apaydın

İçindekiler

Köy Çocuğu 1
10 Kasım 1938'di 7
Sel 11
İlk Yıl 16
Tuğla Ocağı 21
Eğitmenler 26
Sanatlarımız 30
İkinci Yıl 34
17 Nisan 1940 37
Diri, Canlı 39
Yaz Tatili 45
Ekip 50
Müzik 55
Savaş İçinde 60
Bayramda Çalışırız, Bayramlar İçin 64
Üretici Eğitimi 68
Kızlar 72
Askerlik Kampı 76
Dünya Görüşümüz Kurulurken 81
Mustafa Buğday 87
Usta Öğreticiler 91
Konuklar 95
1942 Kışı 98
Son Sınıftaydık 104
Staj 106
Doğa Sevgisi 109
Yüksek Kısım 113
Hasanoğlan 118

Günlük Yaşantımız 123
Cumartesi Günleri 128
Pazar Günleri 132
Yıldızeli 138
O Yıllarda 143
Konuklarımız 147
Yaz Çalışmaları 152
Köyüm 157
İtişmeler, Kakışmalar 162
Çayırhan, Nallıhan Dolayları 167
Güz 171
Son Kış 175
Geleceğe Bakıp 180
Bitiriş Tezi 185
Mezun Olduk 189
Bir Bahçıvan: Hakkı Tonguç 193
Bir Büyük Adam 195
En Başarılı Bakan Hasan Âli Yücel 200

Köy Çocuğu

"Kaç yaşındasın?"

"On iki."

"Söyle bakalım, baban senden otuz beş yaş büyük. Kaç yılında doğmuş olur?"

Kahvenin içi bir gürültülü, cadde bir kalabalık. Hava bir sıcak. Sıtmalıyım, sıkıntıdan terliyorum. Karşımdaki ak yüzlü şişman adam –müfettiş– başını sallayarak bana bakıyor. Milli eğitim memuru –kasabada okurken başöğretmenimizdi, çok yardımını görmüştüm– "Hadi söyleyiver yavrum, sıkılma" der gibiydi. Babam arkamda, ayaktaydı. Askerlikten kalma alışkanlıkla hazır olda duruyordu. Ayak değiştirdi. Ben bir iki kez yutkundum. Kafamı bir türlü toplayamıyordum. Köyümüz uzak olduğu için, gece kırda yatmıştık. Dairelerin açılış saatine yetişmek üzere, şafakla birlikte kalkıp yürümüştük. Eski püskü giysilerimin içinde bir zayıf, bir yorgun, kim bilir nasıl görünüşteydim. Aylardır saçım kesilmemişti. Köçet'te ortak çeltik ekmiştik. Onu beklerdim. İki aydır köy yüzü bile görmemiştim.

"Hadi oğlum, söyle!"

"Meseleyi anladın mı oğlum? Ne yapacaksın, önce onu söyle bakalım."

Milli eğitim memurunun sesi yumuşaktı. Yüzüne baktım, bir daha yutkundum. Kafam çalışmıyordu. Nasıl bir karanlık içindeydim. Hiçbir şey duymuyordum. Öyle şaşkındım.

"Önce problemi anlat bakalım, hadi."

"Babam benden otuz beş yaş büyük."

"Evet?"

"Kaç yaşında doğmuş, onu bulacağım."

"Peki ne yapacaksın?"

Bilmiyordum. Hep yüzüme bakıyordu. Babam tekrar ayak değiştirdi. Benden çok o sıkılıyordu belki.

"Sen on iki yaşındasın, baban da senden otuz beş yaş büyük... Ne yapman gerek?"

"Toplarım."

"Topla bakalım."

Düşündüm. Hay Allah bulamıyordum. Şişman adamın elinde küçük kara bir tespih vardı. Onunla oynuyordu. Yumuk yumuktu elleri. Umursamaz, rahat...

Caddeden arabalar geçiyordu. Kahveden "çay biiir, şekerli iki olduu!" sesleri geliyordu. Kafam büsbütün karışıyordu. Birden ter bastı her yerimi. Cendereye koymuşlar, sıkıyorlardı sanki. Boğazım tıkanıyordu.

Milli eğitim memuru iyi iyi bakıyordu yüzüme.

"Söylesene oğlum, otuz beş on iki daha ne eder?"

Uzun uzun düşündüm. Gittikçe kötü oluyordum. Birden ağlamak geldi içimden. Hıçkırdım. Hep şaşmışlardı. Babam hazır olu bozup üstüme eğildi.

"Oturt sandalyeye. Otursun çocuk biraz."

Yarıdan çoğu nefes.

"Eşşoğlu eşek" diye soludu babam yüzüme. Benzi sararmıştı.

Müfettişle milli eğitim memuru aralarında konuşmaya başladılar. Biraz sonra garson bize çay getirdi.

"Hadi alın, için çayınızı."

Müfettiş hiç yüzüme bakmıyordu. Bacak bacak üstüne atmış, arkasını dönmüştü. Sonra da tavla getirttiler, oynamaya başladılar. Bizi unutmuşlardı. Babama baktım, yıkılmıştı sanki. Bir bitkinlik yayılmıştı yüzüne. İkimiz de çaylarımızı alıp içemiyorduk.

Milli eğitim memuru bize döndü:

"Çayları soğutmayın" dedi. "İçin hadi."

Çay... Aylardır içmemiştim. Bizim için lükstü. O zamanlar öyleydi köylerde.

Bitirip de bardağı masaya koyunca, içimde hafiften bir canlanma duydum. Demin sorulan problemi tekrar düşünmeye başladım. On ikiyle otuz beşi topladım. 1938'den çıkardım. Bulmuştum.

Varıp söyledim müfettişe.

"Ooo..." dedi, "daha yeni mi bulabildin? Hem de yanlış üstelik."

(Sonradan belki otuz kere yaptım bu hesabı. 1891 olacaktı. Ben 1893 demiştim.)

"Efendim hastayım..." gibilerden bir şeyler mırıldandım.

"Olmaz" dedi. "Sınavda hastayım filan yok. Hadi gidin bakalım."

Babam bir şeyler söyledi. Yalvaracak oldu. Müfettiş dinlemedi.

"Hadi hadi" dedi. "Tamam. Gidin işinize."

Milli eğitim memuru da "gidin" işareti yaptı.

"Efendim, Allah aşkına... Bir tanedir bu. Anası da yok. Ben yoksul bir adamım..."

"Tamam dedik ya sana. Gidin hadi, uzatma..."

Milli eğitim memuru göz kırpıyor, "Gidin" diyordu.

Kahveden çıktık. Kasabaya bır sıcak çökmüştü. Eriyordu her şey. Babamdan korkuyordum. Niye bilemedin diye döverdi şimdi. Mahsustan arkada kalıyordum. Eziliyor, küçülüyordum kendi kendime.

Dövmedi. Milli eğitim memurundan umutluydu. "Elinden gelirse yardım eder o" dedi. "O seni daha iyi bilir, iki sene yanında okudun."

Üç sınıflı köy okulunu bitirince, kasabada kaymakamın girişimiyle açılan ve ödeneği köy bütçelerinden karşılanan yoksul çocuklar pansiyonunda okumuştum. Beşinci sınıfı böyle bitirmiştim. Burhan Bey, okulumun başöğretmeniydi. Babamın umudu oradan geliyordu.

Beni bir cami gölgesine bıraktı. "Sen otur burada" dedi. "Ben gidip kendisini bir daha göreyim."

Arkasından baktım. El tarlalarında çalışmaktan çarpılmış, adamlıktan çıkmış sıska gövdesiyle yalvarır gibi yürüyordu. Kim bilir neler kuruyordu içinde. "Şu oğlan okusun, köylük yerinden kurtulsun. Benim gibi sürünmesin ömrü boyunca. İlerde bana yardımı olsun. Bir dikili ağaç bırakamadım kendisine. Bari okusun da ekmeğini kazansın. Ama sorduklarını bilemedi ahmak. Sarardı kaldı. Ahmak oğlu ahmak!"

Öğle sonuydu, yola çıktık. Milli eğitim memuru tenhada "Tamam" demişti, "gerekeni söyledim. Alacağız. Sen otuz lira hazırla. Okula girerken otuz lira istiyorlar. Çağırdığımız zaman da gecikme, hemen çocuğu al gel."

Bu otuz lira babamın belini bükmüştü. Nereden bulacaktı, kimden alacaktı? Köye kadar onu düşündü. Düşündükçe yüzü kararıyor, alnındaki çizgiler derinleşiyordu. "Allahtan bir çare" diye söyleniyordu ikide bir.

Köye varınca doğruca çeltiğin başına gittik. Üvey anam kaşlarını çattı. Memnun olmamıştı habere. Okumamı istemiyordu nedense. Kendi çocukları köyde kalacak, ben gidip okuyacağım, efendi olacağım, deli oluyordu buna. İkide bir laf çakar, olur olmaz işten üstüme yürürdü. Hele babam olmadı mı, etlerimi büker, çimdikler, her yerimi gök yara içinde bırakırdı. Zor kaçar kurtulurdum elinden. Çocuk kafamla nasıl soğumuştum, nasıl kırılmıştım köyden. Gitmek, buradan kurtulmak dayanılmaz bir arzu olmuştu içimde.

Aradan iki ay geçti, bir haber çıkmıyordu. Kendi kendime düşünüp düşünüp ağlıyordum. Bir de dişim ağrıyordu o günlerde. Tarlada hiçbir çare yoktu. Dinsin diye tuz koyardım. Anam, tuzu bitirdin der, bağırır çağırırdı. Çok kere, kızmasın diye dişimin ağrıdığını söyleyemezdim. Hele geceleri sancı bir başladı mı, yerimde duramaz olurdum. Usulca kalkar tuz torbasını arardım, bulamazdım. Anam saklardı.

Böyle iki ay kasabadan gelecek haberi bekledim. Gelmiyordu bir türlü. Aklımdan bin bir olasılık geçerdi. Belki çağırmayacaklar derdim. Öyle ya; müfettişin sorduğu problemi doğru dürüst yapamamıştım. Belki de haber yollanmıştı da bize kadar gelmemişti, kim bilir? Belki babam otuz lirayı denkleştiremediği için vazgeçmişti, bana da söylemiyordu.

Çeltik harmanında akşamlara kadar gücümün üstünde çalışır, bir yandan da bunları düşünür, kendi kendime erir giderdim. Bir gün kaçayım derdim. Kasabaya kadar gideyim. Milli eğitim memurunu bulup sorayım. Hiç değilse durumu öğreneyim. Gidemeyeceksem, onu bileyim de bu ikircikli durumdan kurtulayım.

Bir sabah erkenden düştüm yola. Köy iki saat, oradan da kasaba altı, eder sekiz saat. Sıtma ateşi bir gün geliyor, bir gün

gelmiyor. Gelmeyen bir güne denk getirdim ki yollarda kalmayayım.

Ağustos güneşi altında, on iki yaşımın gücüyle bütün gün durmadan yürüdüm. Çok zor, çok yorucu bir yolculuk oldu. Yatsı ezanı okunurken varabildim kasabaya.

Ertesi gün milli eğitim memurunu gördüm.

"Gideceksin" dedi. "Ben seni yazdırdım. Bugünlerde isterler, hazır ol. Haber gelince diplomanı, nüfus cüzdanını, bir de otuz lira giriş parasını al gel."

Yüreğime su serpildi. Yorgunluğumu falan unuttum. Sevincimden hasta olmadım o gün. Güle oynaya köye döndüm. Ne düşler kurdum yollarda. Okuyacaktım, kurtulacaktım buralardan. Tamamdı artık.

Babam haber vermeden gittiğim için kızmıştı, ama fazla üstelemedi. Yalnız otuz lira düşündürüyordu onu. Nereden bulsun, kimden alsın? Birkaç kere köyüne çıktı, indi. Denkleştiremedi. Sonunda bir çare buldu aklınca. "Yirmi lira bulabildim" dedi. "Sen bunu götür. Müdüre fakir olduğumuzu anlat. Kalanını çeltik kalkınca yollarım."

"Ya kabul etmezlerse baba?"

"Etmezlerse dön gel. Ne yapayım başka?"

Yeniden sıkıntı başlamıştı. Geri çevirirlerse ne ederdim ben? Devlet işiydi bu, yarısını sonra yollamak olur muydu?

Üzüldüğümü babam da anlıyordu. Tekrar gitti köye. İçimden dua ediyordum, bir denkleştiriverse şu parayı diyordum. Ertesi gün geldi. Yüzü kapkaraydı. "Koca köyü dolaştım da on lira bulamadım" dedi. "Ne akrabadan hayır var ne komşudan. Allah belasını versin bu köyün. Dinsiz imansız hepsi de." Çaresizlik içinde ne edeceğini bilemiyordu. Ortakçısı olduğumuz ağaya gitti. Bir sürü borcu vardı zaten, ondan da alamadı. Ben o zamanlar on lirayı epey bir para sanırdım bunun için.

Derken, kazadan haber geldi. Çifteler Köy Öğretmen Okulu'ndan beni istiyorlardı. (17 Nisan 1940'ta Köy Enstitüleri Kanunu çıkıncaya kadar adı Köy Öğretmen Okulu'ydu.)

Hazırlandık. Sevinçliydim. Ama para işi aklıma geldikçe bir yerim yıkılıyordu.

Komşuları, akrabaları dolaşıp allahaısmarladık dedim. Halam cebime elli kuruş harçlık koydu, arkamdan ağladı. Askere gidiyordum sanki. Öyle, dualarla falan uğurladı beni. Başka ağlayanım da yoktu. Sessizce ayrıldım köyden.

10 Kasım 1938'di

Tam o gündü, evet. Ne garip rastlantı. Buğday çuvalları yüklü bir kamyonun üstünde bütün gece yolculuk yapmıştık. Şoför yardımcısı, ikide bir "Başlarınızı eğin, telefon telleri uçurur. Karışmam ha!" diye çıkışıyordu. Benim telefon tellerini neyi düşünecek gücüm yoktu. Kamyon tutmuştu, hastaydım. Geceleyin gürül gürül bir yerlere çıkıyor, bir yerleri dönüyorduk. Ne oluyor, nerelere geldik, haberim yoktu. Koyvermiştim kendimi. Kırbaşılı arkadaşım Satılmış Oğuz'a emanettim. O sahipleniyordu. Kasabada iki yıl birlikte okumuştuk. Şimdi de Çifteler'e okumaya gidiyorduk. Babalarımız sıkı sıkı tembih etmişlerdi: "Birbirinizden ayrılmayın, birbirinize arka olun, gurbette adamın en yakını hemşerisidir, hemşerilik yapın..."

Beypazarı'ndan ikindi sonu kamyona bindirmişlerdi. Mihaliççik üstünden Eskişehir'e gidecektik. Nasıl uzun gelmişti bana, git git bitmiyordu. O zaman yollar çok kötüydü herhalde, kamyon devrilecek gibi sarsılıyordu. Sabaha karşı "İnin bakalım, geldik" dediler. Hiç kendimde değildim. Pirinç hanıymış, oraya indirdiler. Bir duvar dibine uzanıp sabahı bekledik.

Okula giriş parası diye getirdiğim yirmi lira bir çıkın içinde gömleğime dikiliydi. Aklıma geldikçe elimi sokup yokluyordum. Bir de ayrıca üç liram vardı, harçlık. Onu da mendilime bağlamıştım.

Sabah olunca biraz açıldım. Eskişehir bizim kasabaya benzemiyordu. Caddeler genişti. Dükkânlar, kahveler kalabalıktı. Ama herkes bir durgundu nedense. Kimisi yavaş sesle konuşuyordu. Kimisinin yüzü sararmıştı. Ne oluyor anlayamıyorduk.

Kuşluk vakti hanın önüne oturmuş, çevreye bakıyordum. Satılmış Oğuz geldi, "Atatürk ölmüş arkadaşlar..." dedi.

"Ne? Nasıl? Sahi mi?"

"Valla ölmüş. Radyoda söylemiş."

Birbirimize bakıp kaldık. Şehirdeki bu durgunluk ondanmış demek. Oturduğum yerde kafam dönüyordu. Hastalığım büsbütün artmış gibiydi. Neden sonra kalktık, sora ede Çifteler otobüslerinin kalktığı Yıldız Oteli'nin altındaki hangarı bulduk. Bir şoför, ayağını otobüsün merdivenine dayamış, düşünüyordu. Çifteler'e otobüs olup olmadığını sorduk. Önce cevap vermedi, dediğimizi anlamıyordu; sonra "Çekilin be" dedi. "Yolculuk sırası mı bugün?" Yüzü ağlayacak gibiydi.

Kahvenin önüne oturup bekledik. Çocuk kafamla birçok şeyler düşünüyordum. Bir uğursuzluk vardı bu işte. Tam biz okumaya gidiyorduk. Atamız ölmüştü. Yollarımız kesikti bundan sonra. İçimde bir öksüzlük duygusu büyüyordu. Güçsüzlüğüm artmıştı. Ayağa kalkacak dermanım yoktu.

İkindi sonu bir otobüs hazırlandı. Paramız az olduğu için bizi en arkaya bir yere sıkıştırdılar. Çifteler'e doğru yola çıktık. Endişeler, üzüntüler, meraklar içindeydim. Giriş param eksikti. Bakalım okula kabul edilecek miydim? Edilmezsem nasıl dönerdim geri? Bir de Atatürk ölmüştü. Nedenini iyi açıklayamadığım, ama yüreğimi burkan bir duyguyla rahatsızdım. Otobüsün arkasında başımı dizlerimin üstüne eğip yumuldum. Sabahtan beri bir şey yemediğim için kusamıyordum, ama benzin kokusundan, sarsıntıdan içim allak bullak oluyordu. Bir düzlüğün ortasında bizi indirdiler. Otobüs gürültüyle uzaklaştı. Yürüyecek halim yoktu. Şosenin kıyısına oturdum. Başım dönüyordu. Gözlerimi açıp bakamıyordum. Arkadaşım sabırsızdı. Kolumdan çekip götürmek istedi. Kalkamıyordum.

"Başıma bela oldun be" dedi. "Ben gidiyorum, ne edersen et!"

Yürüdü gitti. Davrandım, arkasından zorlukla yürüdüm.

Tepelerin önünde kocaman, beyaz bir yapı görünüyordu. Okul orasıydı herhalde. Önünde, yanında kireç kalıntıları, kum yığınları vardı. Bina da tamamlanmamıştı daha, öyle görünüyordu. İlk bakışta, çırılçıplak toprakların ortasında ve köyün kerpiç evlerinin yanında bu kadar büyük, gösterişli bir bina biraz garip duruyordu. Neyin nesiydi bu? Hangi akla hizmet için yapılmıştı? Yaklaştıkça fark ediliyordu, kapısında yöresinde çocuklar vardı. Bize bakıyorlardı, anlamışlardı okula geldiğimizi.

"Hah tamam, iki arkadaş daha geldi" dedi birisi. "Müdür yardımcısına haber verin. Nerelisiniz hemşeriler?"

"Beypazarlıyız" dedik.

"Oo, tamam. Beypazarlılar yaşadı. Ula Beypazarlılardan kimse yok mu?"

Benim boyumda, yuvarlak yüzlü bir çocuk çıktı ortaya.

"Hoş geldiniz hemşerim" dedi. "Neresindensiniz Beypazarı'nın?"

"Kırbaşı'ndan."

"Kapılı köyünden."

"İyi iyi. Ben de Karaşarlıyım. Adım Turan Aydoğan."

Çevremizi kuşatmışlardı. Hep kara kara köylü çocuklarıydılar. Ama giysileri, ayakkabıları yenilemişlerdi. Saçları dipten kesilmişti hepsinin de. Bizim üstümüz başımız perişandı. Ürkek ürkek bakınıyorduk. Ak yüzlü, orta yaşta bir adam belirdi, uzun golf pantolon vardı ayağında.

"Kimsiniz, neye geldiniz?" diye sordu.

"Okumaya geldik" dedik.

"Buradan çağırdık mı sizi?"

"Evet."

"E niye yalnız geldiniz? Babalarınız nerede?"

"Onların işi var efendim."

"Peki, gelin bakalım."

Müdür yardımcısıymış. Merdivenleri çıktık. Yüzünü buruşturarak bakıyordu bize. Ama bunun iğrenmekten olmadığını sonradan anladık.

Listeden adlarımızı buldu. Diplomalarımızı, nüfus cüzdanlarımızı istedi. Sıra para işine geliyor diye yüreğim vuruyordu.

"Otuzar lira getirdiniz mi?" diye sordu.

"Ben getirdim efendim" dedi Satılmış.

"Ver bakalım. Ya sen?"

Yutkundum. Ne yapmalıydı şimdi? Arkaya dönüp koynumdaki bez torbayı söktüm. Yüzüme kan dolmuştu herhalde. Şakaklarım zonkluyordu. Yirmi lirayı usulca masanın üstüne bıraktım.

"Babam bu kadar bulabildi öğretmenim" dedim, "üstünü sonra yollayacak."

"Ne? Olur mu öyle şey?"

Yüzüme uzun uzun baktı. Ben gözlerimi indirip ağlamaya başladım.

"Peki peki" dedi. "Müdüre söylerim, ağlama."

Deftere adlarımızı yazdı.

"Şimdi aşağı ineceksiniz. Elbise, çamaşır vereceğiz. Hamama girip yıkanacaksınız, üstünüzü başınızı değiştireceksiniz, bu kılıkta yatakhaneye girmek yok, anladınız mı?"

"Anladık öğretmenim" dedi Satılmış.

"Gelin hadi!"

Alt kata indik. Yanlarından geçerken eski öğrenciler durup bakıyorlardı. Kimisi gülüyordu. Kimisi bizi gösterip birbirlerine işaretler yapıyorlardı. Beton yapının içi taze kireç kokuyordu.

İç çamaşırlarımızı aldık. Kalın ketenden pantolon, gömlek verdiler. Birer çift de asker potini, iplik çorap...

Hiç unutamam, banyodan sonra bunları giyince nasıl bir rahatlık duymuştum. Nasıl dinlenivermiştim, dünya değişmişti sanki. Sonra akşam yemeğine götürdüler. Uzun masalara onar onar oturmuşlardı. Geniş bir yemekhaneydi. Çatal kaşık sesi ortalığı doldurmuştu. Herkes iştahla yiyordu. Bizi de bir masaya oturttular. Pirinç çorbası ile etli patlıcan yemeği vardı. Tabağımı sıyırıncaya kadar yedim.

Okula ısınıvermiştim.

Yat saatinde üst kata çıktık. Altlı üstlü demir ranzalar vardı. Tertemizdi her yer. Beyaz nevresimlere tüylü battaniyeler sokulmuştu. Çarşaflar yeniydi.

Bize de yer gösterdiler. Soyunup girdim yatağa. Ömrümde ilk olarak böyle yaylı bir karyolada, yeni çarşaflar içinde yatıyordum. Serin serin dokunuyordu bacaklarıma. Döndükçe altımda yaylar kımıldanıyordu. Nefesimi verip kendimi yatağa bıraktım. İçimden uzun bir "oohh" demek geldi.

Dünyanın en derin uykularından birini uyudum.

Sel

Okula girdiğimizin hemen ertesi günü bir sele kapılmış gibiydik. Sabah kahvaltısından sonra kampana çaldı. Merdivenin önünde toplandık. Dün indirilen bayrak hâlâ direğin yarısındaydı. Müdürmüş, külot pantolonlu, çizmeli bir adam ortaya çıktı. Yarım saat Atatürk üstüne konuştu. Her Türk çocuğunun Atatürk'ü iyi bilmesi, iyi anlaması, onun istediği yolda yetişmesi gerektiğini söyledi. "Bundan sonra size her gün Atatürk'ten söz edeceğiz" dedi. "Atatürk'ün kendisinden ayrıldık, ama yolundan ayrılmayacağız. Onun bize emanet ettiği Türkiye'yi koruyacağız, yükselteceğiz. Şimdi okulun açılış hazırlıkları içindeyiz. Pek çok işimiz var. Bunları tamamlamadan derslere başlayamayacağız. Kiminiz su deposuna, kiminiz badana boya işlerine, kiminiz bahçe düzenine, kiminiz öbür işlere yardım edeceksiniz. Canla başla çalışacaksınız. Biz tembel insanı sevmeyiz. Bu memleketi çalışkan insanlar yükseltecek, göreyim sizi!"

İşbölümü yapıldı. Bir devinim, bir canlılık içindeydi herkes. Görevini öğrenen koşuyordu. Duran insan görmek mümkün değildi. Boz giysiler içinde herkes çalışıyor, herkes bir şeyler yapıyordu. Birkaç gün ne olduğunu anlayamadım. Bir sele kapılmıştım sanki. Elimde olmadan gidiyordum. Satılmış'la yalnızca yemeklerde, bir de yat saatinden önce görüşebiliyorduk. Ben o zaman daha ufak tefek olduğum için hep yemekhane temizliğine, cam silme işlerine veriliyordum. Ellerimizde bezler, akşama kadar siliyor, temizliyorduk. Biraz daha büyükçe arkadaşlar ırmak kıyısında su deposu yeri kazıyorlardı. Öbürleri el arabalarıyla kireç çukurlarını dolduruyorlardı, bahçeyi düzenliyorlardı. Çalışmış yüzlerimizle kimimiz bir yıllık, kimimiz yeni, kara kuru köy çocuklarıydık. Bazılarıyla arkadaş olmuştum.

Hemşeri diye daha çok Beypazarlılarla, Ayaşlılarla konuşuyorduk. Eskişehirliler vardı, Konyalılar, Kütahyalılar, Afyonlular vardı. Dilleri, şiveleri hep başkaydı. Köylerimizden kim bilir ne kötü alışkanlıklar, kabalıklar getirmiştik. Ama burada yavaş yavaş yontulup kurtulacaktık.

İlk günlere ait şöyle bir anım var. Sabah kahvaltısında çay, peynir çıkmıştı. Türkçe öğretmenimiz geç kalmıştı. (Yemeği öğretmenler de bizimle birlikte yerlerdi. Her masanın başına bir öğretmen otururdu.) Beni bir kişilik peynir aldırmak için aşağıdaki mutfağa gönderdi. Alıp getirdim.

"Fazla var mıymış bari?" diye sordu.

"Varmıştı öğretmenim" dedim.

"Nerelisin sen?" dedi.

"Beypazarı'nın Kapılı köyündenim."

"O tarafta kullanılır, ama 'varmıştı' yanlış" dedi. " 'Varmış' diyeceksin yahut 'vardı.' Anladın mı?"

"Anladım" dedim.

Böyle her gün, her an bir yanlışımızı düzeltiyorduk. Sofraya nasıl oturulur, nöbetçi isek yemek nasıl dağıtılır, kimden başlanır, ekmek nasıl koparılır, yemekte nasıl konuşulur... İki bayan öğretmenimiz vardı. Birisi müdürün eşiydi. En çok onlar, giyinişimiz, davranışımız, konuşmamız üstünde düzeltmeler yapmaya çalışıyorlardı. Hiç kızmadan, azarlamadan, çok kez gülümseyerek "Bir daha şöyle yapsan daha iyi olur" diye tembih ederlerdi. Şimdi düşünüyorum, müdürümüz Remzi Özyürek, İngilizce öğretmenimiz Rıza Tükel, resim öğretmenimiz Osman Yalçın, matematik öğretmenimiz Ramazan Gökalp, fizik-kimya öğretmenimiz Süleyman Gültekin, öbürleri... Hele Türkçe öğretmenimiz Aydın Arıkök. (Sonradan çoğu çeşitli Köy Enstitülerine müdür oldular, başarılı hizmetler verdiler. Bazıları kentlerin, kasabaların rahatından uzak köylerde insanüstü gayretlerle çalıştılar. Her biri, Köy Enstitüleri uygulamasının etkin birer öncüsü oldu.)

Okula yazıldığımdan bir hafta kadar sonraydı, aklıma geldi. Babama mektup yazacak zaman bulamamıştım. Pazar, cumartesi demiyor, çalışıyorduk. Hiç boş kaldığımız olmuyordu. Oysa babam, "Varır varmaz mektup yaz, ihmal etme, durumunu

bildir" demişti. Oturup bir babama, bir ablamgile mektup yazdım. Selamdan başlayıp okula girdiğimi, giriş parasının eksik kalan kısmını sonra alacaklarını, iyi olduğumu, okulu çok sevdiğimi yazdım. Tekrar selamları dizdim. Büyüklerin ellerini, küçüklerin gözlerini öptüğümü, hayır duaları beklediğimi belirttim. Özene özene zarfı kapatıp yolladım. Bir ay mıydı, iki ay mıydı, karşılık gelmedi. Biliyordum, şimdi köyde çeltiğe girmişlerdi, mektup yazacak sıra değildi. Ama benim mektup babamın eline varmış mıydı acaba, onu merak ediyordum. Beypazarı postanesinde her köyün bir kutusu vardı. Köyden kim giderse mektupları cebine doldurur getirirdi. Kimisi belki yolda düşerdi, kimisi kahvenin bir köşesine atılır kalırdı. Mektubun altı ay sonra sahibine ulaştığı olurdu, bazen hiç varmazdı. İşler öyle köylerde.

Hamidiye köyünde havalar gittikçe soğuyordu. Sabahları bembeyaz kırağı düşüyordu ovaya. Okulun içinde su akmadığı için, elimizi yüzümüzü Seydi suyunda yıkardık. Öte yakada bir tulumba vardı, içme suyumuzu oradan alırdık. Kazıkların üstüne tahta çakarak falan, bir yaya köprüsü yapmıştık. Irmağı o köprüden geçerdik. İki kişi yan yana sığmazdı. Karşıdan birisi geliyorsa burada siz beklemek zorundaydınız. Yemeklerde bakır sürahilerle tulumbadan ha bire su taşırdık.

Geceleri okuma saatlerinde lüks lambası kullanılırdı. Her derslikte bir tane vardı. Ama gaz koymak, yakmak sorun oluyordu. Bazen durup dururken sönüverirdi. Tavana asılı çengellerden indirmek, hava vermek, iğne yapmak gerekiyordu. Bazısı deniz feneri gibi bir yanar, bir sönerdi. Akşama kadar çalışmış yorulmuş bizler, o düzensiz ışıklar altında kitap okurduk, yakında başlayacak olan derslerimize hazırlanırdık. Kitaplarımız dağıtılmıştı. (İki sene ortaokul ders kitaplarının aynısını kovuşturduk. Sonra Köy Enstitüleri Kanunu çıkınca hem kitaplar hem dersler değişti.)

O ay içinde okulun ağzı yüzü epey düzeldi. Badana boya işleri bitirildi, her yer gıcır gıcır silinip temizlendi. Irmak kıyısındaki ve tepenin üstündeki su depoları tamamlandı, demir boruyla birbirlerine bağlandı. Irmak kıyısındakinin yanına yerleştirilen bir benzin motoru yukardakine su çekecekti. Fakat

nasıl şeyse, uzun zaman çalıştırılamadı. Gücü mü yetmiyordu, yoksa bozuk bir motor muydu... Hep dikkatimiz oradaydı, boş kaldıkça motorun yanına koşuyorduk. Başında bir usta vardı, bir de çırak –bizim arkadaşlardan birisi– elleri, yüzleri yağ içinde çalışır dururlardı. Ama iş çıkmıyordu. (Sonraki yıllarda ark kazıp Yeşilyurt köyünün üstünden su getirdik, okulun karşısına büyük bir hidroelektrik santralı kurduk. Su, elektrik işlerimizi kökünden çözümledik.)

Okulun hemen arkasından başlayan, Eskişehir yoluna doğru ulana ulana giden sıra tepeler vardı. Kumlu, kireçli topraklardı. Tek bir ağaç yoktu. Ot bile bitmeyen çırılçıplak bozkırlardı. Irmak kıyısı ise sulanabilir, düz bir ovaydı. Yer yer kendi kendine büyümüş söğüt ağaçları vardı. Bir buçuk kilometre kadar uzakta bol pencereli yapılar görünüyordu. Bir zaman devlet tarım çiftliği imiş, şimdi eğitmen kursu olarak kullanılıyordu. Bütün bu arazi okul adına istimlak edilmişti. İlerde her köşesi elimizden geçecek, işlenip yeşertilecek, türlü çeşit yapılarla doldurulacaktı. Tepeler orman olacaktı; sulanır tarlalar, meyvelik, sebzelik, yoncalık yapılıp değerlendirilecekti. Bütün öğrencilerin yıllık yiyeceğini çıkaracak genişlikte buğday yetiştirilecekti. Biz şimdilik bunlardan habersizdik. Şurayı kaz diyorlar kazıyorduk, şuraya çukur aç diyorlar açıyorduk. Okulun önü düzeltilince, tarım öğretmenimiz ip çekti. Toplanma yerini ayırdıktan sonra bazı yerleri işaretledi. "Buralara her öğrenci ikişer tane çukur kazacak" dedi. "Ağaç dikeceğiz. Marta kadar havalanacak ki ağaçlar çabuk büyüsün. Çukurlar derin olacak, geniş olacak. Üstten çıkan toprağı sağa, alttan çıkan toprağı sola atacaksınız. İlerde bu ağaçlar sizin olacak. Herkes kendi ağacını sulayıp büyütecek..."

Kazmaların sapına yapışıp giriştik. Gerçekten de kendi açtığımız çukurlara kendi ellerimizle akasya ağaçları diktik. Tenekelerle ırmaktan su taşıyıp büyüttük.

18 sene sonra 1956 yazında Çifteler'e gitmiştim. (Her köşesinde ne emeklerim var, yeri geldikçe anlatacağım.) Büyük binanın önündeki akasyalarımı görünce gözyaşımı tutamamıştım. Koca koca ağaç olmuşlardı. Başımı kaldırıp baktım. Yaprakları yeşil yeşil gülüyorlardı. Ellerimle kalın gövdelerini okşa-

dım. "Helal olsun..." dedim içimden, "emeklerim, yorgunluğum helal olsun..." Uzun zaman yanlarından ayrılamadım.

İlk Yıl

O ay sonunda derslere başladık. Bazı öğretmenlerimiz –hele tarih, coğrafya, İngilizce, matematik öğretmenleri– çok sıkıştırıyorlardı. Hem okullardan zayıf gelmemizin hem derslere geç başlamamızın cezasını bize çektiriyorlardı. Bazen sille tokat gidiyordu sınıfın içinde. Ben en çok İngilizceden, matematikten yılıyordum. Öğretmenler parmaklarını uzatıp bir şeyler soracaklar diye ödüm kopuyordu. Boyum kısa olduğundan en önde oturuyordum. Sıra arkadaşım Mustafa Aydoğan –aynı zamanda hemşerimdi, sonradan çok iyi arkadaş olduk– Turan Aydoğan'la amca çocuklarıydılar. İkisi de benden daha başarılıydılar. Gece gündüz çalışıyorduk. Nefes alacak zaman yoktu. Yalnız pazar günleri dışarı çıkmak, gezmek olanağımız vardı. Saçımızı kestirmek ya da şöyle bir dolaşmak için Hamidiye köyüne giderdik. (Enstitü'nün bir kolu da sonradan Mahmudiye'de açıldı. Ama biz ilk iki sınıf, hep Hamidiye'de okuduk.) Geniş avlulu, alçak toprak evleriyle Hamidiye, bizim köylere hiç benzemiyordu. Halkı Kırım'dan gelmiş Tatar Türkleriydi. Geniş topraklara sahip oldukları için, varlıklıydılar. Tarımda at arabası ve pulluk kullanıyorlardı. Bir uçtan, makine de girmeye başlamıştı. Bizim oraların yerli halkına bakarak daha uygarca bir yaşamları vardı. Kadınları manto etek giyerler, gençler baş açık gezerlerdi. Bazıları ablak yüzlü, şiş gözlü insanlardı.

İlk yıla ait anılarımı yokluyorum da pek bir şey bulamıyorum. Yememiz içmemiz iyiydi. Yatmamız kalkmamız hep büyük yapının içinde oluyordu. Bir bizden önceki ikinci sınıf, iki de bizimki, üç sınıfta 120 öğrenciydik. Büyük bina rahatça alıyordu hepimizi. Ambarlar, işlikler bile binanın içindeydi. Rahattık. Bir soğukla aramız yoktu. Sınıf nöbetçisi olduğumuz

günler sobaları kendimiz yakardık. Kömür deposu dışarda, uzak bir yerdeydi. Sabahları kovalarla oraya kömür getirmeye gitmek, sobayı tutuşturacak odun bulmak zor işti. Bir gün soğuktan ellerimin demir kovaya yapıştığını anımsıyorum. Odun bulamadığım için sobayı da zamanında yakamamıştım. Arkadaşlar kızıyor, kötü söylüyorlardı. İçlerinde kavgacı, küfürbaz olanlar vardı, yerli yersiz çatar dururlardı adama. Ufak tefek olmanın zararlarını görüyordum. Hele hemşerilerimden birisi vardı, "Şununla konuşma çeneni kırarım, böyle yapma kafanı patlatırım" diye ikide bir tehdit ederdi. Tuhaf bir hemşerilik anlayışı gittikçe gelişiyordu. Yaşlıca olanlarımız öbür il çocuklarıyla arkadaşlık etmemizi istemiyorlardı. Oysa Kütahyalı, Konyalı ne iyi çocuklar vardı. Ben onlarla da konuşmak, arkadaşlık yapmak istiyordum. Birisini sevmek, arkadaşlık kurmak için hemşeri olmak yetmiyordu bana. Daha başka özellikler arıyordu insan. Pek deyimleyemiyordum, ama benden istenen şeyin sakatlığını ta o zamanlar anlıyordum.

Dersler ilerledikçe, hele notlar atılmaya başlanınca, arkadaşların değeri yavaş yavaş değişmeye başladı. Birçok göze çarpanlar yavaş yavaş sindiler. Sesi soluğu çıkmayanlardan bazıları parladı. Ben hiçbir zaman çok iyi bir öğrenci olamadım. Ama iyi notlar alıyordum. Bazen yazılı sınavlar –geniş olduğu için kopya çekilmesin diye– yemekhanede yapılırdı. Bir kısım arkadaşlarımız, bu arada hemşeriler belki faydalanırız diye bizlere yakın oturabilmek için birbirleriyle itişirlerdi. Şunlarla konuş, şunlarla konuşma diye beni tehdit eden arkadaş da bunlar arasındaydı. Hatta birinde "Beni yararlandırmadın" diye sonradan dövmeye bile kalkmıştı. Saldırgan bir çocuktu. Yılıyordum. Korkumdan şikâyet de edemiyordum. Tek yapabildiğim şey, onunla hiç yalnız kalmamaya, tenhalarda karşılaşmamaya çalışmaktı. O günlerden kalma acım bende hâlâ devam eder. Öğrencilerim arasında bu gibi ezen-ezilen tiplere dikkat ederim, varsa önlemeye çalışırım.

Bir üzüntüm de harçlığım olmamasından ileri gelirdi. Gerçi o yıllar yemeklerimiz iyiydi, karnımız doyuyordu, ama arada bir yemiş almak, çarşıya çıktıkça öteberi bir şeyler almak gereksinimi beni kemiriyordu. Aramızda varlıklı çocuklar vardı. Ders

aralarında falan hiç ağızları durmazdı. Leblebi, üzüm, karamela, şeker yerlerdi. Gördükçe gönlüm çekerdi, ama gidip alma olanağım yoktu. Elimdeki üç beş kuruşu gerektikçe kalem, defter alayım, saçımı kestireyim diye harcamaya bakardım. Gerçekten zor olurdu. Şimdi düşünüyorum da o yaşlarımın başlıca sorunlarıydı bunlar. Kendi kendimle uğraştığım, didiştiğim şeylerdi. Yoksulluğun acısını çekmeye devam ediyordum. Hep bir yerlerimin acıdığını duyardım.

Derslerim iyi gidiyordu. O yıl, ertesi yıl kesinkes klasik anlamda ders okuduk. Yani ortaokullarda nasıl yapılıyorsa, öyle yapıldı. Kitaplar aynı idi. Ders verilir, sonra istenir, yazılı sözlü sınavlar yapılırdı. Notlarımız rakamla ölçülürdü. Zor geliyordu, ama her dersi ciddiye alır, çalışırdık. Yalnız tarım ve iş derslerini, bir iki çok soğuk ay dışında, işliklerde ve arazi üstünde yaptık. Baharda sebze bahçesini işledik. Bir yandan meyvelik, arılık, kümes gibi tesisleri kurmaya başladık. Yani ta o zaman bedence çalışmaya, kuru bilgileri yaparak, iş haline getirerek uygulamaya doğru bir gidiş vardı. Demek ki yukardan öyle talimat veriliyordu.

Öbür kuramsal derslerimiz de aynı ciddiyet içinde yürüyordu. Bir gün tarih öğretmeni beni derse kaldırdı. Konu, Fenikelilerdi. Çalışmıştım, ama hem öğretmenden çok korkuyordum hem de heyecanlı olunca bazı sözcükleri zor söylerdim nedense. Tutuktum. Bunun çok zararını çekiyordum. Dersi iyi anlatamadım. Kem küm ettim durdum tahta başında. Öğretmenimiz sert adamdı. Kızdığı yüzünden anlaşılıyordu. Bir de o günler yeni çıkan sözcüğü kullandım, şimal yerine kuzey dedim. Ama yanlış öğrenmişim demek ki "küzeyinde" dedim.

"Bir daha söyle o kelimeyi bakalım" dedi.

"Küzeyinde" dedim tekrar.

Büsbütün kızdı.

"Sen Çingene misin be!" diye bağırdı.

Arkadaşlar da güldüler. Tahta başında ezildim kaldım.

Oysa daha önce tarihten iyi notlar almıştım. Bu durum öğretmene dokunmuş olacak ki arkadaşlara bağırdı.

"Ne gülersiniz" dedi. "Bu çocuğu sizin hiçbirinize değişmem ben!"

Ertesi derste de bir aralık sınıfa bir soru sordu. Rastlantı işte, benden başka parmak kaldıran olmadı.

"Söyle" dedi.

Söyledim. Döndü sınıfa:

"Bu kadar kazın içinde bir adam varmış" dedi. Böylece gönlümü almaya çalıştı. Ama bana pahalıya mal oldu. Dersten sonra arkadaşlar üstüme çullandılar. "Senin yüzünden hepimiz kaz olduk. Ukala dümbeleği! Ne olurdu sen de parmak kaldırmasan" diye çıkıştılar. Hatta birisinden alnımın üstüne bir yumruk yedim. "Ne bileyim öyle söyleyeceğini yahu" diyerek zor kurtuldum ellerinden.

O yıl ve ertesi yıl müzik dersi okumadık. Müzik öğretmenimiz yoktu. Belli bir yönelim göstermemekle birlikte resim-iş, yazı derslerini seviyordum, hem de iyi başarıyordum. Öğretmenimiz Osman Yalçın'dı, çok kez yaptığım resimleri sınıfa gösterirdi. Karakalem, suluboya tablolarımı duvara asardı. Sık sık çağırır, görev verirdi. "Ha bakayım delikanlı, güveniyorum sana" diyerek teşvik ederdi. Aynı zamanda müdür yardımcımızdı. Çok iyiliğini gördüm. Bana değer verirdi. Kendi branşı içinde, en çok yararlandığımız öğretmenlerimizden birisiydi.

İki yıl Türkçe dersine fazla bir ilgi duyduğumu anımsamıyorum. Öğretmenimiz Aydın Arıkök yumuşak bir öğretmendi ve iyi bir insandı. Kitaptan kovuşturduğumuz metni önce kendisi okurdu. Çok etkili bir okuyuşu vardı. İçimize sindire sindire dinlerdik. Sonra bize okutur, üstünde konuştururdu. Uzun uzun uğraşır, ana fikrini, ne demek istediğini bulmaya çalışırdık. (Bir gün Ömer Seyfettin'in *Kaşağı* hikâyesini okurken Haydar isimli arkadaşımız Dadaruh kelimesini bir türlü söyleyememişti. Adı Dadaruh kaldıydı.)

Matematik dersleri bana daha zor geliyordu. Yılıyordum. Ama bir şeyler öğreniyorduk. Ramazan Gökalp titiz bir öğretmendi. Beni nasılsa iyi öğrenci tanımıştı. Umduğunu boşa çıkarmamak, üstelik mahcup olmamak için var gücümle çalışıyordum. İyi de notlar alıyordum.

İngilizcem ortaydı. Pek dilim yatmıyordu. Kelime ezberlemekte zorluk çekiyordum. Dilbilgisi kurallarını da pek kavrayamadığım için başarım hep orta kaldı, daha fazlasını da beklemiyordum.

Bahar gelmiş, ders yılı sonu yaklaşmıştı. Çalışmalarımız da o oranda artmıştı. Ders, iş birbirine girmişti. Okulda aşçıdan, çamaşırcıdan, bir de gece bekçisinden başka hademe yoktu. Bütün hizmetleri kendimiz yapardık. Silme, süpürme işleri, sınıfın, yemekhanenin, yatakhanenin düzenlenmesi, hatta hamamın yakılması, hepsi bizim elimizden geçerdi. Gene de bunlar hiçti. Asıl çalışma, mayıs sonunda dersler kesilip de tatile girince başlayacaktı. İki kümeye ayrılmıştık. Her kümenin 45 gün izni vardı. Okulda kalan küme tarlada, bahçede, tuğla ocağında, inşaatta çalışacaktı. Öbür okullar gibi tatilde "kapanmak" yoktu.

Sınıfımı bütünlemesiz geçmiştim. Sevinçliydim. Köyü de özlemiştim iyice. Üç lira harçlığım vardı. Babamla bir iki kere ancak haberleşebilmiştik. Hiç para istememiştim. Gene bulup buluşturmuş, son zamanda üç lira yollamıştı.

Köyüme gitmeye hazırlandım.

Tuğla Ocağı

İlk yılın yaz çalışmaları arasında en çok tuğla ocağını anımsıyorum. Bir küme tarlada, bahçede, bir küme temizlik ve öbür hizmetlerde çalışırken, bir üçüncü küme de tuğla keser, pişirirdi. Ölçü çok genişten tutulmuştu. Şimdi kesin bir rakam aklıma gelmiyor, ama o yaz birkaç büyük bina yapılabilecek sayıda tuğla hazırlamıştık. Önce bir ustamız vardı. Kalıpları yaptı, kıvamında çamur karmayı, elle kesip kalıp doldurmayı, sonra götürüp önceden düzenlenmiş alana sırayla dökmeyi öğretti. Günü gelince çevirmeyi, daha iyi kurusun diye aralık bırakarak üst üste dizmeyi, en sonunda ocağa atıp pişirmeyi gösterdi. Zor bir işti tuğlacılık. İnsanın ellerini yiyor, yara içinde bırakıyordu. Kızgın güneşin altında sabah erkenden akşam gün batana değin çalışıyorduk. Öğretmenlerimiz, müdürümüz her zaman başımızda olurdu. Bazen onlar da katılırdı çalışmaya. Ya da konuşarak, söyleyerek bizi teşvik ederlerdi. Hani eğitimde amaç "üretim" değildir falan derler ya, bizim amacımız düpedüz üretimdi. Daha çok, daha fazla iş çıkarmaya, verim almaya çalışıyorduk. Okul yaşamın bir parçasıydı. Biz karada yüzme talimi yapar gibi hazırlanmıyorduk, bizzat hayatı yaşıyorduk, hayatın bütün gereklerini yerine getiriyorduk.

Tuğla harmanında birkaç ayrı koldan çalışırdık.

Tezgâh başında çamuru kesip kalıplara dolduran arkadaşlarımız küme başı olurdu. Asıl el çabukluğu, ustalık isteyen iş oydu. Yaşlı ve becerikli olan birisi geçerdi tezgâhın başına. Üç dört kalıpçıyı birden idare etmesi gerekirdi. Biz ufak tefekler hep kalıpçı olurduk. Yani ustanın doldurduğu kalıbı koşturup alana düzgünce, bozmadan boşaltıp getirirdik. Pire gibiydik. Ustayı azıcık olsun bekletmek yasaktı. Kalıbın içini özel bir bıçakla temizlemek, çamur yapışmasın diye her seferinde kumla-

mak ya da ıslatmak, kalıpları ip çekmiş gibi sıra ile dökmek bizim görevimizdi. Beş dakika içinde kan ter içinde kalırdık. Öbür kümelerden geri kalmayalım, onlardan daha çok tuğla keselim diye olanca gücümüzü harcayarak çalışırdık. Geceden kalkıp büyük çukurlar içinde çamur hazırlayanlar, sedye ile tezgâha çamur taşıyanlar, ayrı arkadaşlardı. Her birimiz bir makinenin parçaları gibi birbirimizi tamamlayarak, güçlerimizi birbirine ekleyerek çalışırdık. Her hafta sonu sekiz bin, on bin tuğla kesilmiş olurdu. Kümeler haftada bir değişirdi. Tuğla kesme sıramızı savınca rahat bir nefes alırdık. Çünkü kızgın güneşin altında durmadan devam eden zor bir çalışma idi bu. Hele büyük ocağı doldurmak, altını yakmak, iki gün iki gece boyunca ateşlemek, o yaşlarda bizler için gerçekten yıldırıcı oluyordu. Sıra ile çalışırdık, değilse dayanılacak gibi değildi. Ocağın fırın kısmı toprağın altında idi. Arkadan bir hendek ile inilirdi oraya. Tutuşturulmuş ocağa dirgenle durmadan kuru ot ya da saman atmak gerekirdi. Biraz ara verilse tuğlalar bozuk çıkardı. Hamidiye'de buğday samanı –daha doğrusu başakları alınmış buğday sapı– odundan daha bol olduğu için ocakları bu cins samanla yakardık... Sonradan kömürle, söğüt odunu ile de yaktığımız oldu. O daha kolaydı. Bir doldurdunuz mu yarım saat, bir saat yanardı. Bu arada dinlenirdik. Ama buğday sapı olunca daha ocağın ağzından girerken alev alırdı. Geriden dirgeni hemen sallamak, ateşi hiç kesmemek için kucak kucak doldurmak zorundaydınız. Ocağın ateşi bir yandan, tepenizdeki kızgın güneş bir yandan, insan çifte kavrulmuşa dönerdi. Bu çalışma hiç kesilmeden iki gün, iki gece sürecekti. Ocağın ağzındaki arkadaşlarımızı sık sık değiştirirdik. Değilse dayanılmazdı. Belden üstü çıplak çalışırdık orada. Gene de buram buram terlerdik. Hafta sonu kararmış, yanmış, ellerimiz parçalanmış, kıpkızıl yaraya kesmiş, ama sekiz bin, on bin tuğla hazırlamış olarak ayrılırdık.

O yıl bize boz keten urbalar ve gene ketenden dikilmiş geniş kenarlı şapkalar verilmişti. Güneşten korunacaktık sözümona, ama olmuyordu. Gene hep kara kara çocuklardık. Fotoğraf albümümde o yıllara ait birkaç resmim var. Yüzlerimizden nasıl çalışmışlık akıyor... Yakaları kıvrılmış, dizleri yıpranmış iş

giysilerimiz içinde nasıl canlı, nasıl hep "hazır" çocuklarmışız. Boyuna gülüyoruz, ak dişlerimiz görünüyor. Birini grup halinde çektirmişiz. Ortamızda bir öğretmenimiz de var. Tıpkı bizim gibi giyinmiş. Şakaklarında hafif kırlaşmış saçları görünmese, bizden birisi sanacaklar. Hep o yıllardaki öğretmenlerimizi düşünüyorum. Bugünkü ölçülerle anlamak zor oluyor. İşi nasıl kutsal bilmişler. Çalışmayı ve çalıştırmayı nasıl benimsemişler. Yaz aylarında Orta Anadolu'nun bir kırında, tatili, izni olmayan bir okulda, öğrencilerle birlikte, gece gündüz sürüp giden bir çalışma... Öyle bir ortam yaratmışlar ki çalışmayınca rahatsız oluyorduk. Kaytaran, işten kaçan arkadaşlarımız en büyük ayıbı işlerdi. Utanç çukuruna düşerdi. Birlikte çalışmanın, başarmanın, ortaya eser koymanın coşkunluğu içindeydik.

Öğlen olurdu yıkanır, silinir, yemeklerimizi yerdik. Sonra Seydi suyunun, söğütler altında göl yaptığı bir yere –şimdiki santral köprüsünün altına– doluşur, yüzerdik. Yarışa girerdik, suya dalardık. Neşe ile, gürültü ile doldururduk oraları. Kampana çalınca tekrar giyinir, işyerlerimize koşardık.

Az zamanda tuğlacı ustası olup çıkmıştık. Hele Mustafa Barış'ın kesiciliği, bizim üç arkadaşın dökücülüğü ile kurulmuş dört kişilik ekibimiz, çabuk çalışmakta, çok iş çıkarmakta ün yapmıştı. Makine gibi çalışırdık. İki saat içinde koca meydanı tuğlalarla doldururduk. Öğretmenimiz ikide bir, "Aferin karınca ekibine" diye bağırdıkça elimizde kalıplar, tezgâhtan alana, alandan tezgâha koşardık. Alnımızda birikmiş terleri silmeye vakit yoktu.

Akşama doğru, saat dört otuzda ikindi kahvaltısı verilirdi. Ya haşlanmış mısır ya da birer tas ayranla birer dilim ekmek... Beş dakika sürmezdi, yer yutar, işe koşardık. Öyle bir canlılık, bir iş sevgisi yaratılmıştı aramızda. Tembel insan anlamsızdı. Kaytaran, dalga geçen arkadaşlarımız sevimsizdi. Sadece çalışkan ve dürüst kişi değerliydi. Konuşmalarda, davranışlarda hep bu gerçek ortaya konulurdu. Tembelliğin yergisi, çalışkanlığın övgüsü yapılırdı. Kişiliğimiz bu anlayış içinde biçimleniyordu.

Sebze bahçesinde çalışma sıramız gelince, daha başka bir çalışma şekli başlardı. Tarım öğretmenimiz, tam bu işin adamıydı. Adı Mustafa Şölen'di. Manisalı idi. Kırmızı yüzlü, şiş-

manca, ama sağlıklı, bilgili, bağın bahçenin, arının, tavuğun, meyvenin dilinden anlayan bir tarım eriydi. Ağzı sulanarak, gözleri gülerek arıların yaşamını, kümesteki tavukların, ahırdaki ineklerin, boğaların bakımını anlatırdı. Bütün dalları ile tam bir tarım örgütü kurulmuştu okulda.

Hafta başında bizi ekip ekip ayırır, kimimizi mısır toplamaya, kimimizi tarla sulamaya, kimimizi ot yolmaya gönderirdi. Sonra hemen arkamızdan yetişir gelir, yarı yaparak yarı göstererek işi başlatırdı. Kimin çalıştığını, kimin dalga geçtiğini onun kadar iyi kovuşturan bir başka öğretmen tanımadım diyebilirim. Hiç umulmadık zamanda hemen yanı başımızda biterdi, "Vay, sen ha?" diye başlardı; en ağır sözü "miskin"di. Biz tarım çalışmalarında "miskin" olmamak için elimizden geleni yapardık. Bütün işyerlerinde karınca yuvalarındaki görüntü, sabahtan akşama, gerektikçe akşamdan sabaha (örnekse tuğla ocağı yakarken, tarla sularken gemici fenerinin ışığında) sürer giderdi. Görülmemiş, duyulmamış bir okul çalışmasıydı bu. Çevre köylüler, Hamidiyeliler gelir geçerken durup bakarlardı. Önceleri, yüzlerinde anlayamadıkları bir şeyler okunurdu. Neydi bu, ne oluyordu? Nasıl okuldu? Sonra sonra alıştılar. İçlerinden ahbap edindiklerimiz oldu. Tuğla harmanından gelirken evinin önünden geçtiğimiz yaşlıca bir Tatar ağası hep sorardı:

"Kaydan gelesiz?" (Nerden gelirsiniz?)

"Harman" derdik.

"Harmandan, harmandan..." diye başını sallardı. Ne olacak bu çalışmanın sonu böyle, demek isterdi. Hep şaşalardı. Bir yerli köylü de bir gün yoldan geçerken beğeni anlamında, "De gara dinliler de!.." diye bağırmıştı. Coşmuştu çalışmamızdan!

Okul kuruluncaya kadar o çevrede hep kuru tarla tarımı yapılıyordu. Irmak kıyısındaki çayırları, otlakları söküp, işleyip, ilk sebzeyi, meyve ağacını biz yetiştirdik. Sonraki yıllarda köyün kıyısındaki tepeleri baştan başa kirizma yaptık. Çeşitli ağaçlar dikip orman kurduk. Ayrıca bağ yetiştirdik. Kolay olmadı elbet, bazen tenekelerle, bazen at arabasına yüklediğimiz varillerle su taşırdık. Buralar kumlu kıraç tepelerdi. Ağacı, asmayı tutturuncaya kadar sulamak gerekiyordu. Köylüler "Olmaz, buralar bağ toprağı değil, ağaç tutmaz" diyorlardı. Ama

sonradan tuttuğunu, tepelerin orman olduğunu, bağların üzüm verdiğini hep gördüler. Meyvelerini yediler. Kendileri de özenmeye, bağ yetiştirmeye başladılar. Bugün oralar çok değişti. Enstitü'nün getirdiği yeni hava, yeni yaşantı birçok bakımdan çevreyi de etkiledi.

Yeri geldikçe anlatmaya değer ilginç şeyler oldu.

Eğitmenler

Geldiğim günden beri görür dururdum, aynı tip urbalar içinde, orta yaşlı, başları tıraşlı birtakım adamlar vardı. Yüzleri çalışmış köylü yüzleriydi. Ya topluca bizim gibi bahçede, tuğla harmanında çalışırlardı ya da ikisi üçü bir arada bir ağacın altında kitap okurlar, yazı yazarlar, basit matematik problemleri çözerlerdi. Çoğu kez on-on iki kişilik kümeler halinde küçük bir karatahtanın çevresine dizilirler, duruşundan öğretmen olduğu anlaşılan birisini aşırı bir saygı ile dinlerler, o ne derse öyle yaparlar ve olağanüstü bir gayretle çalışırlardı. O gel deyince koşar gelir, karşısında asker işi hazır olurlardı. Buyruğu alınca gene asker işi dönüş gösterirler ve koşarak giderlerdi. Ama okuma yazmaları epey acemiceydi. Bir gün yanlarından geçerken bana sordukları, içinde bölme işlemi olan bir problemi kolayca çözüvermiştim. Oradan anımsıyorum, bunlar okuma yazmayı kimisi kendi kendine öğrenmiş, kimisi üç sınıflı köy okulunu bitirmiş, kimisi askerde geliştirmiş, 25-30 yaşlarında köylülerdi. Öyle pek ahım şahım okumuşlukları yoktu. Ama gayretliydiler. Ellerinden kalem defter, kitap düşmüyordu. Küme küme çalışırlardı. Niçin çalışırlardı, ne olacaklardı, uzun zaman kavrayamamıştım.

Bir zamanlar Tarım Bakanlığı'nın bir çiftliği iken, sonradan milli eğitime geçen okulumuza bir buçuk dönüm verilmesinin objektiflik sağladığı söylenmektedir; ama bir kilometre kadar uzaktaki binalarda kalıyorlardı. Bizim okuldan görünürdü, hangarımsı, bol pencereli, birtakım uzun yapılardı. Şimdi "kurs" diyorlardı oraya. Ben bu adı o zaman yeni duymuştum. Kursun ne olduğunu uzun zaman öğrenememiştim.

Bir gün bu "ağabey"lerden birisi beni aramıştı. Ama adımı bilmiyordu. Sınıfın kapısında "Beypazarı'nın Kapılı köyünden

Durmuş Dayı'nın oğlu" diye seslenince, "Buyurun benim" dedim.

Dikkatle baktı yüzüme.

"Ula beni tanıyamadın mı, ben Hüsnü'yüm" dedi.

Tanımıştım. Köselerliydi. Ablamın köyünden. Oraya sık sık gittiğim için kendi köyüm gibi bilirdim. Şimdi iki hemşeriydik burada. İçten bir adamdı. Ağabey gibi davrandı bana. Oturup köyden konuştuk. Eğitmenliğin ne olduğunu ben ilk ondan öğrendim. Altı ay kurs göreceklerdi burada. Sonra köylerine gidip hem çocuk okutacaklar hem de işlerine bakacaklardı. İyi benimsemişlerdi eğitmenliği. Başlarında her on kişi için bir öğretmen vardı. Bir de hepsinin üstünde eğitim şefi, bir ilköğretim müfettişi. Kurs bizim okulun müdürlüğüne bağlıydı. Okulun mühründe bir "ve" ekinden sonra "Eğitmen Kursu" deyişi yer alıyordu. Ama kaldıkları yer, yiyecekleri, çalışmaları bizden ayrıydı.

İlk yıllara ait şunu anımsıyorum: Eğitmenler büyük bir gayret ve emekle çalışıyorlardı. Başlarında ülkücü öğretmenler vardı. Köyün kalkınması, köylünün okutulup uyandırılması deyişleri sık sık geçiyordu. Ellerinde çok güzel hazırlanmış "Birinci Yıl", "İkinci Yıl", "Üçüncü Yıl" adlı ders kitapları vardı. Ayrıca "Kılavuz" dedikleri bir başka kitaptan nasıl öğretim yapacaklarını kovuşturuyorlardı. Bunların gezici başöğretmeni olacaktı. Sık sık gelecek, zorluk çekilen konuları bizzat gösterecek ve eğitmenlerin köylerde yararlı şekilde çalışmalarını sağlayacaktı. Amaç, genç-yaşlı, kadın-erkek bütün köylüye okuma yazmayı öğretmek, arkasından modern yaşam bilgilerini getirecek, müspet düşünceyi yayacak ortamı hazırlamaktı. Bunun için büyük bir tutkuyla hazırlanıyorlardı. Hep görürdüm, söğüt ağaçlarının gölgelerinde onar kişilik kümeler halinde sabahtan öğleye, öğleden akşama durmadan çalışırlardı. Okurlardı, yazarlardı, matematik problemi çözerlerdi. Köye nasıl yenilik sokacağız diye konuşurlardı. Eğitmen denince, ben hep gayret sözcüğünü de birlikte düşünürdüm. Öyle tamamlar bu iki sözcük birbirini.

Sonradan Tokat köylerinde gezici başöğretmen olarak çalıştım. Birçok eğitmenleri yıllarca izledim. Çalışmalarını kovuş-

turdum. Bende kalan şudur: Eğitmenler o gösterişsiz, kaba köylülükleri içinde, bizim alışılmış ölçülerimizi çok aşan bir güç ve dayanıklılıkla çalışırlardı. Teknik yetersizliklerini gayretleriyle ve askerce bir görev anlayışıyla tamamlar, kapatırlardı.

Firedökse köyünün bir eğitmeni vardı: Tevfik Yurderi. Her yıl birinci sınıfı verirdim. Yüzde doksandan aşağı randıman almazdı. Bütün araç ve gereçleri tamam olan şehir okullarında bile bu verim her zaman görülmezdi. Kadıköprü'nün eğitmeni Enver Han vardı, sonradan bir ağanın tertibiyle eğitmenlikten uzaklaştırıldı. On beş yılda tek başına bütün köylüsünü okuryazar yapmıştı. Daduhta'nın eğitmenini anımsarım, Mustafa Evren. Eli yüzü diplomalılara pek benzemezdi, ama bir ciddi görev anlayışı vardı, bir namuslu çalışması vardı, hayran kalırdım. Kendinden hiç beklenmeyecek kadar verimliydi. Bir zaman 15 lirayla, sonra 40, şimdi de 150 lirayla yirmi yıldır aynı köyde gık demeden eğitmenlik yapıyordu. Hiçbir öğretmenden daha az verimli değildi. Bir disiplin içinde, dağ devirecekmiş gibi şevkle çalışır ve üstün sonuçlar alırdı. Bir yıl nisan ortasında gittiğimde öğrencilerini pek beğenmemiştim. Mayıs sonuna kadar her gün yedi saat ders yaptığını, çocukları hava kararıncaya kadar bırakmadığını, karatahta başında bütün gün bağıra çağıra sesinin kısıldığını köylülerin şikâyet dilekçelerinden okumuştum.

Eğitmenler böyle çalışırlardı.

Sonradan Türkiye'de gerici rüzgârlar esti. "Ucuz öğretmen olmaz. Ucuz etin yahnisi..." falan diyerek iş demagojiye boğuldu. Sanki her pahalı iyiymiş gibi, öğretmenin değeri maaşıyla ölçüldü. Birçok eğitmen yok yere meslekten atıldı. On yıl, yirmi yıl en az ücretlerle köylerde inanılmaz gayretlerle çalışan, binlerce yurt çocuğuna hiç değilse okuma yazma öğreten eğitmenlerin hizmetleri bir türlü anlaşılmak istenmedi. İş gürültüye getirildi, pek çokları yüreklerini verdikleri bu meslekten koparak ayrılmak zorunda kaldılar.

Bugün sayılarını kesin olarak bilmiyorum, ama Türkiye'de iki bin civarında eğitmen çalışmaktadır. Devlet sektöründe en az ücreti bunlar alır. Emeklilik hakları dahi yoktur. En uzak ve en küçük köylerde sessiz bir sabırla ve köylüce bir dayanıklılık-

la çalışırlar. Devletten hemen hiçbir ilgi görmezler. Çünkü üst kademelerde temsilci ve taraftarları yoktur. Arada bir gazetelerin okuyucu sütununda "Biz çilekeş eğitmenlerin haline ne zaman çare aranacak?" gibilerden mektupları çıkar. Öğretmenler Federasyonu yayımladığı bildilerde eğitmenlerin haklarından söz eder, fakat hiçbir şey değişmez.

Eğitmenlerin hali tıpkı köylümüzün halidir.

Sanatlarımız

Birinci yıl iş derslerini, sıra ile marangozluk, demircilik ve inşaatçılık işliklerine (her iş dersinde birisine) giderek geçirmiştik. Belli bir zanaat koluna ayrılmamıştık. Biraz elleri yatsın diye her üç işlikte de çalıştırılmıştık. Marangozluk işliğinde araç ve gereçleri tanımayı, keser, testere kullanmayı, rende planya sürtmeyi; demircilik işliğinde teneke işleri yapmayı, lehimle yapıştırmayı; inşaatta harç karmayı, duvar örmeyi öğrenmiştik.

İzlenceye göre ikinci yılın başında bu zanaat dallarından birisine ayrılmamız ve artık hep bu alanda çalışmamız gerekiyordu.

Ben marangozluğu düşünüyordum. İlerde kendi köylerimize öğretmen olacağımıza göre, köyde kapı çerçeve, sandık, bavul gibi işler yapmak daha yararlı olur diyordum. Hem bizim köyde çok gereksinim vardı böyle şeylere. Öbür yandan, marangozluk temiz bir işti. Demircilik, yapıcılık gibi üstü başı fazla kirletmezdi. Marangozluğu seçiyordum.

İkinci yılın dersleri başlamıştı. Bir gün bizi topladılar. Sanat dallarına ayrılacaksınız dediler. "Yalnız üç eşit parçaya bölünmeniz gerekir. Bir taraf inşaatçı olacak, bir taraf demirci, öbür taraf marangoz." Kendi isteğimizle üç eşit parçaya bölünemezsek kura ile ayıracaklarını da eklediler. Aramızda bir fısıltıdır gitti. Herkes marangoz olmak istiyordu. Baktılar olmayacak, kura yoluna başvuruldu. Bir torbanın içinden kâğıt çektik. Ben inşaatçı oldum. Önce üzülmedim değil, ama sonra yavaş yavaş alıştım.

O yıl en çok ev planları üstünde durduk. Plan nedir, nasıl yapılır, mikyas, şu kadar duvara kaç tuğla gider, harç, kum, çimento, demir nasıl hesap edilir? Yarım tuğla, bir tuğla, bir buçuk tuğla kalınlığında duvarlar nasıl örülür, köşeler nasıl bağlanır? Sıralar üst üste nasıl getirilir?.. Kışın içerde adam boyu örüp

örüp yıkıyorduk. Mastar, şakul kullanıyorduk, ip çekiyorduk. Ördükçe, öğrendikçe hoşumuza gidiyordu.

İnşaat öğretmenimiz bir şey daha yaptırırdı, "Ördüğünüz duvarın karşısına geçip şöyle bir bakın" derdi. "İçinizden, bu benim eserim, bunu ben yaptım deyin. O zaman yapıcı hevesiniz artacak, yaptığınız duvardan zevk alacaksınız. İnsan kendi yaptığı eseri daha çok beğenir. Böylece iş sevginiz gelişecek."

Biz de öyle yapardık. Sık sık karşıya geçer, başımızı devire devire küçük duvarımıza bakardık. Yaptığımız işten tat almaya çalışırdık.

Sonradan, hele yaz aylarında iş daha da ciddiye bindi.

İkinci yılın yazından başlayarak, öğretmenevleri, atölyeler, kooperatif binası, büyük ahır ve depolar yapmaya başladık. Okulun çevresi geniş bir şantiye haline geldi. Bir yanda derin kireç kuyuları, öbür yanda büyük kum yığınları, tuğla sergileri... Ve sabahın erken saatlerinden akşamın karanlığına kadar süren bir çalışma. Harç karan, sedyelerle tuğla çeken, duvar ören birbirine karışırdı. Bina çatıya çıkıncaya kadar, biz yapıcılar çoğu kez usta pozisyonunda olurduk. Elimizde mala çekiç, iskelenin üstünden:

"Haaaarç!"

"Tuğlaa!.." diye bağırırdık.

Bir ayrı fiyakası vardı bunun. Öbür sanat dallarından arkadaşlarımıza yukardan bakardık, emir verirdik. Biraz da onları kızdırmak için yerli yersiz bağırırdık.

"Harç getir, uyuma!"

"Tuğla yetiştir!"

"Su getir, tuğlaları ısla!"

"Bu ne biçim harç? Söyle, biraz katı karsınlar!"

Arı gibi çalışırdık. Malalar, çekiçler işlerdi.

Daha çok köşeleri çıkaran arkadaşların usta olması gerekirdi. Şakulü dikkatli kullanmazlarsa köşe bir yana eğilir giderdi. Macar asıllı bir ustabaşımız vardı; adı Sili. Enstitülerin teknik kuruluşunda belki en çok yorulan, en büyük hizmeti geçen adamdı. Mantar şapkasının altında gelir, uzakta durur, dikkatli dikkatli bakar, "Olmadi, olmadi! Yana gatti" diye bağırırdı.

Bazen bütün duvarı yıktırırdı. Kendi kendimize kızar, söylenirdik. Fakat işinin ehli, becerikli bir inşaat adamıydı. Sonradan daha iyi anlamıştık, karşı gelinmez, şaşmaz bir yapıcılık bilgisi vardı. Ayrımında bile olmadan pek çok şeyler öğrenmiştik ondan. Sonradan ekipler halinde gittiğimiz öbür Enstitülerde de karşılaşmıştık. Bütün inşaatların başında o vardı. Son derece titiz, dikkatli ve özellikle çalışkan adamdı. Kendisinden çok faydalanmış bir Enstitülü olarak, burada kendisini saygı ile anmak borcumdur.

Büyük okul binasının sol önüne diklemesine, uzun bir bina yapmıştık. Sonradan yıllarca marangoz işliği, depo olarak kullanıldı. O binanın güney sağ köşesini temelden çatıya ben örmüştüm. O günleri düşünüyorum. Köşemi kimse kapmasın, işi ben tamamlayayım diye yemeği yer yemez malayı, şakulü kapar, oraya koşardım. İskelenin üstünde bazen yarım saat, bir saat beklediğim olurdu. Neden sonra iş zili çalar, arkadaşlar gelirlerdi. O kadar özenerek çıkmıştım ki o köşeyi, mezun olduğum güne kadar övündüm durdum. Gelirken geçerken durur bakardım. Sanki âşık olmuştum oraya, baktıkça hoşuma giderdi. O bina ertesi yaz sıvandı. Köşemin dipten doruğa kalın ve ince sıvalarını da ben yaptım. Mastarını düzgün çektim, ince sıvanın perdahını özenerek yaptım. Gerçekten ustaca bir duvar olmuştu. İnşaat öğretmenimiz Emin Bey de beğenmişti. "Talip'in duvarı", "Talip'in köşesi" der dururdu.

Sonradan yaptığımız öğretmenevlerinin sıva ve badana işlerinde daha bir "sanatkârca" çalıştık. Çeşitli renklerde boya yapmayı, ton vermeyi, subasmanlara, tavan yakınına ince çizgi çekmeyi bir ustayı kıskandıracak nitelikte yapabiliyorduk. Ayrıca renkli badananın üstüne çeşitli desenler vurmayı öğrenmiştik. Bütün bu işler hep kireç karışımı ile yapıldığı için, inşaat mevsiminde ellerimiz perişan olurdu. İri iri çatlaklar, nasırlar, on kere sabunlasak çıkmayacak kireç beyazlığı, sanatımızın inşaatçılık olduğunu hemen ortaya kordu. Hele urbalarımızın paçalarındaki, potinlerimizdeki kireç damlaları... Ama biz bunları ayıpsamaz, küçümsemez, tam tersi, çalışmış insan görüntüsü olduğu için kişiyi değerlendirir, yüceltir bilirdik. Çalışkan arkadaşlarımıza imrenirdik. Saygı duyardık. Nitekim bir Abdullah

Özkucur vardı, bir İsmail Koralay vardı, daha başkaları vardı. Sonradan yüksek kısmın yapıcılık kolunu da bitirdi bu arkadaşlar. Gerçek birer inşaat sanatçısı olarak yetiştiler. Bugün yüksek mühendis-mimar yetkisi ile çalışmaktadırlar.

Bütün binalarımızın beton kuşaklarına konulan demir işlerini demirci arkadaşlarımız, çatılarını, kapı çerçeve gibi doğrama işlerini marangoz arkadaşlarımız yaparlardı. Hele ikinci yıldan sonra inşaatlarımıza hemen hiçbir yabancı usta eli değmedi. Sağlam ve modern betonarme-tuğla binalar, dipten doruğa öğrenciler tarafından yapıldı. Onun için bugün düşünülemeyecek kadar ucuza mal oldular. Devlet bu binaların sadece araç ve gereç parasını vermiş oldu.

17 Nisan 1940'ta Köy Enstitüleri Kanunu'nun kabulünden sonra, yapı işlerimiz Türkiye çapında genişledi. Biz eski öğrenciler 20 yerde birden kurulmakta olan Enstitülere ekipler halinde dağıldık. Oralarda binalar, binalar, binalar yaptık.

Biz ilk Çifteler ekibi –inşaatçı, demirci, marangoz– kırk kişi Savaştepe'ye gittik. Oraya ilk kazmayı vurduk. İki ayda birisi epeyce büyük olmak üzere üç ayrı bina yaptık. Beni çok etkileyen bu geziyi ayrı bir yazı konusu yapmak istiyorum.

İkinci Yıl

İkinci yıl, genel olarak birinci yıla çok benzer şekilde geçti. Yemeklerimiz iyiydi. Ekmeğimiz gene Eskişehir'den gelirdi. Ak somun ekmekti. Hem de boldu. Kesilir, ortaya konulurdu, istediğimiz kadar yerdik. Öğlenleri üç ayrı kap yemek çıkardı. Birisi muhakkak tatlı ya da meyve, komposto olurdu. Memnunduk. Dersler sıkıydı, bol bol çalışıyorduk. Kitaplarımız ortaokulun ikinci sınıf kitaplarıydı. Biraz zor geliyordu, ama gece gündüz demiyor okuyorduk. Bir sabah, bir akşam yemeğinden önce, bir de sonra, üç ayrı serbest okuma saatimiz vardı. Nöbetçi öğretmenlerin gözeticiliği altında dersliklerde oturur çalışırdık. Yarınki derslerimize hazırlanırdık. Kitaplar sahife sahife ilerliyor, biz yavaş yavaş gelişiyorduk. Büyük okul binasının içinde gene geçen yılki gibi 120 öğrenciydik. Rahatça sığıyorduk. Yeni öğrenci alınmıştı, ama onlar Mahmudiye'de okuyorlardı. Ben Mahmudiye'ye daha hiç gitmemiştim. Hamidiye'ye on kilometre uzakta idi. Ufukta belli belirsiz görünürdü. Geniş bir düzlüğün sonunda kavak ağaçlarıyla, Tatar tipi tek katlı, uzun uzun evlerdi. Havanın açık olduğu günlerde ortadaki büyük okul yapısı görünürdü. Okul neden böyle iki yerde birden açılmıştı bilmiyordum. Yalnız bu yıl birinci sınıfa pek çok öğrenci alındığını, aralarında kızların da bulunduğunu duyardık. Gidip gelen arkadaşlarımız ballandıra ballandıra kızları anlatırlardı. O çağın çocukça duyguları içinde kızlarla birlikte okumayı arzu ederdik. Bizim sınıflarda kız yok diye üzülürdük.

Bir iki bayan öğretmenimiz vardı. İster istemez hep dikkatler onların üzerinde toplanırdı. Hele bizden biraz daha yaşlıca olan arkadaşlarımızın konuşmaları tüm onlara çevrikti. Seslerini taklit ederler, hallerini, tavırlarını konuşurlardı. Ama sonra-

dan başka okullarda gördüğüm taşkınlıklar, şımarıklıklar bizde asla olmazdı. Köylüce bir uysallık içindeydik. Hiçbir bakımdan saygı sınırının dışına çıkamazdık.

O yıl mıydı, ertesi yıl mıydı –demek ki ben de artık epeyce büyümüştüm– genç bir bayan öğretmenimiz vardı, akşamları hava kararınca evine giderken kendisini götürmem için beni çağırırdı. Köyün arka tarafında, bir avluya açılan evin tek bir odasında kendi başına otururdu. Bitişikteki ev sahibini rahatsız etmemek için karanlıkta usulca gelirdik, el yordamı ile anahtarı kilidin deliğine sokar, kapıyı açardık. Bazen uzun uzun uğraşırdık bunun için. Kendisi açamazsa anahtarı bana verirdi. Eğilirken doğrulurken saçlarının kokusunu duyardım. Bir tuhaf titreme gelirdi içime. Utancımdan biraz uzağa gidip dikilmek zorunda kalırdım. Kapı açılınca içeri girer, gaz lambasını yakardı. Bana da "Gel biraz ısın" derdi, ama giremezdim. İyi geceler diler, kapıdan ayrılırdım. Zorla elime bir iki kâğıtlı şeker sıkıştırırdı. Yiyerek okula gelirdim. Kafamda duygular, düşünceler birbirini kovalardı. Düş kurucu bir çocuktum. Hele akşam yatınca, olmuşları, olacakları ya da olması gerekenleri tüm ayrıntıları ile bir bir düşünürdüm. Yalnız bu alanda değil, her alanda bol bol düş kurardım. O günlerdeki sıkıntılarım neyse, onları çözümlenmiş gibi düşünür, kendimi bol paralı, güzel giysiler içinde düşlerdim. Garip bir zevk alırdım bundan. Kızdığım kimselerden düş kurarak öç alırdım. Sevmediklerimi perişan ederdim, yalvartırdım kendime. Bazen öğretmen olmuşum gibi düşünürdüm, kendi köyüme atanmışım, herkes bana hoş geldine gelmiş. Ben okulun önünde lacivert elbiseler içinde dimdik ayaktayım. Köylülerle bir konuşma yapıyorum. Herkes saygı ile dinliyor, beğeniyorlar beni. Pencerelerden kızlar bakıyorlar. Hele içlerinden birisi... Ben köyde yapacağımız işleri anlatıyorum. Su getirelim diyorum, ağaç dikelim, fenni arıcılık yapalım, evlere dokuma tezgâhları kuralım. Evleri yıkıp yeniden yapalım, düz caddeler açalım, örnek bir köy kuralım. Hep birlikte kalkınalım... Köylüler kabul ediyorlar "Yaşa, sağ ol!" diye bağırıyorlar. İşe girişiyorum. Her yerde en başta ben varım. Hiçbir engel tanımıyorum. Önder bir öğretmenim. Hem çocukları okutuyorum hem köyü kalkındırıyorum...

Böylesi düşler beni bazen saatlerce meşgul ederdi. Yaşımla birlikte kültürüm, dünya görüşüm geliştikçe, hayallerim de daha bir değişiyor, sorunlarım belirgin şekilde renkleniyordu. Şu var ki çoğu zaman gerçek başka çıktı. Benim kurduklarım hiçbir zaman yaşama uymadı. Kafamdaki dünya ile dışardaki dünya birbirlerine benzemiyordu. Faydasız ve boş olduğunu bile bile, bazen şimdi bile düşler kurarım. Kendime ait, yurda ve dünyaya ait, şöyle olsa, böyle gitse gibilerden dileklerde bulunurum. Ama nerde... Bakarım hep tersi çıkar. Onun için hep kırıla kırıla yaşarım ben. Alıştım böylesine.

17 Nisan 1940

O yılın baharında bir gün okulda kıyamet koptu. Bizim haberimiz bile yoktu. 3803 sayılı Köy Enstitüleri Yasası çıkmış. Bizim okul da Köy Enstitüsü olmuş. Daha birçok yerlerde Köy Enstitüleri kurulacakmış. Neyin nesi olduğunu pek anlayamıyorduk. Herhalde okul dışı kanallardan bu, bizim kötülüğümüze olmuş gibi bir hava estirildi. "Yirmi lira ücret, yirmi yıl hizmet" sözleri ortalığı doldurdu. Özellikle Kütahyalı ve Eskişehirli bazı arkadaşlar tedirgindiler. Fiskoslar, mırıltılar gittikçe yükseldi. "Haksızlık bu, bırakalım okulu, okumayalım" gibilerden sözler başladı. İş öğretmenlere, idareye yansıdı. Sınıflarda heyecanlı konuşmalar, ilk kez görülen başkaldırmalar oldu. Öğretmenler işi tatlıya bağlamaya çalışıyorlardı. Ama genel bir huzursuzluk almış yürümüştü. Şimdi adını anımsayamadığım Kütahyalı bir arkadaş, alışmadığımız tonda çıkışlar yapıyor, haksızlıktan, enayi olmadığımızdan falan söz ediyordu. Doğru dürüst ders yapılamaz olmuştu. Öğretmenlerimizin de bir kısmı "haklısınız" der gibi bir tavır takınmışlardı. İşte o günlerde genel müdür geldi. Sırtında yıpranmış, kalın kumaştan golf pantolonlu bir giysi vardı. Bizi 2A sınıfına topladılar. Kalın, çatal sesiyle bir şeyler bir şeyler söyledi. Hepsini anımsayamayacağım. Belki o zaman pek anlayamayacağımız bir konuydu. Köy Enstitülerinin ne olduğunu, bu yasanın niçin çıkarıldığını, bundan sonra nasıl çalışılacağını uzun uzun anlattı. Sonra sesini gittikçe yükseltti. "Biz buraya öğrenci buluruz" dedi. "Okumak isteyen kalır, okumak istemeyen çeker gider." Toplantı sonunda kimseden ses çıkmadı. Hep azarlanmış gibiydik. Yalnız o Kütahyalı arkadaşımızın doğruca yatakhaneye gittiğini, eşyalarını topladığını hep hatırlarım. Aldanmıyorsam, yalnız o çocuk terk etti okulu.

Ben kendimi bir yokladım, yirmi lira aylık daha önce duyduğumuz altmış liranın yanında azdı, evet... Ama o zaman için bizim gözümüzde gene de bir paraydı. On beş liraya güzel lacivert elbise yaptırılabiliyordu. Giymemiştik, ama öyle derlerdi, duyardık. Sonra yeni yasaya göre biz yalnızca yirmi lira ücretle çalışmayacaktık. Onun yanında başka olanaklar da sağlanacaktı. Köyde toprağımız, malımız, mülkümüz olacaktı. Belki daha iyiydi bu. Yirmi sene zamanla hizmete gelince, onun benim yanımda hiçbir anlamı yoktu. Ha yirmi olmuş, ha on, ne fark ederdi? Biz öğretmen olup köyde çalışmayacak mıydık? Evet. Öyleyse?..

Zaten canım, "on lira aylık, elli yıl hizmet" deseler, ben gene okuyacaktım, o kadar!

Hiç tınmadım, her günkü gibi devam ettim.

İlk günler çalışmalarımızda pek bir fark yoktu. Derslere, işliklere, tarım çalışmalarına aynı şekilde koşuyorduk. O yıl da öylece bitti.

Diri, Canlı

Asıl gelişmeyi biz sonraları duymaya başladık. Müdürümüzle bazı öğretmenlerimiz değişmişti. Nedenini pek anlayamamıştık, ama o zaman iş, okula ait boğaların soğuktan ölmesine bağlanıyor ve kulaktan kulağa öyle yayılıyordu. Boğalar için hep üzülmüştük. Ahır binası arka tarafta, taştan, büyük bir yapıydı. Kışın soba da yakıldığı halde bir türlü ısınmıyordu. Boğalar Tarım Bakanlığı adına Macaristan'dan getirtilmiş, sonra olanakları elverişli diye Enstitü'ye devredilmiş çok değerli hayvanlardı. Kırmızı renkli, pek sevimli şeylerdi. Hele birisi, görülmemiş irilikte, eski Yunan efsanelerindeki tanrı boğalar kadar gösterişliydi. Canımız gibi bakardık. Yemini, samanını ellerimizle yedirirdik. Pek de uysaldılar. Yanlarına sokulur, okşardık, tımarlarını kendimiz yapardık. Kırmızı parlak tüylerini her gün gelin tarar gibi tarardık.

İşte o güzelim boğalarımız Hamidiye kırının kışına dayanamadılar. Bütün özenimiz boşa gitti, kurtaramadık. Teker teker hastalanıp öldüler. Bakanlıkça soruşturma konusu oldu. Bir müfettiş günlerce kalıp işi inceledi. Sonuç ne oldu, iyi bilmiyorum. Ama ilk müdürümüzle bazı öğretmenlerimiz o günlerde okuldan ayrıldılar.

Yeni müdürümüz Rauf İnan'dı. Galiba Manisa Milli Eğitim Müdürlüğü'nden geliyordu. Daha ilk görüşümüzde diri, canlı bir etki bırakmıştı. Güzel konuşuyordu. Ne söylerse, ne kadar söylerse dinletiyordu. Geniş bir kültürü, araştırıcı ve kovuşturucu bir çalışma gücü vardı. Enstitü'nün birden genişleyen işkollarını, kültür gelişimini tam bir yetenekle yönetiyordu. Sert bir insan değildi, hiç kötü sözcük kullanmazdı, dövdüğü sövdüğü görülmemişti. Ama öğretmenden, öğrenciden büyük bir saygı topluyordu.

En sıkıntılı devrelerde –ilerde anlatacağım, İkinci Dünya Savaşı'nın sınırlarımıza kadar süründüğü günlerde, pek zor koşullar altında kalmıştık. Maddi manevi bin bir sıkıntı içindeydik– işleri tam bir disiplin içinde yürütüyordu. Bende kalanı aynen yazıyorum, okul müdürü deyince ben hep Rauf İnan'ı hatırlarım, o tip müdür düşünürüm. Canlı, diri, nerden baksan yetkili...

Geldiği günlerdeydi herhalde, bayrak töreninden sonra merdivene çıktı, şöyle bir konuşma yaptı. Her cumartesi bir iki, bazen üç saat konuşurdu. Belki derslerden çok bu konuşmalar etkilerdi bizi. "Ünlü bir ilim adamı, bir yazar, Halep demiryolu boyunca, Arabistan'dan Almanya'ya kadar süren bir yolculuk yapmış. Tren penceresinden gördüklerini olduğu gibi yazmış. Arabistan'da diyor, insanlar yolların kıyısına, ağaç gölgelerine boylu boyunca yatmışlar, horul horul uyuyorlar. Suriye'ye doğru baktım, insanlar oturmuşlardı, yüzlerinde bir tembellik, bir miskinlik vardı. Anadolu'da ayağa kalkmışlardı, ama gene tembeldiler, gene isteksizdiler. Gidecekleri yere ağır ağır, sallana sallana gidiyorlardı. Trenimiz Bulgaristan'a girdi, insanların yürüyüşü değişti. Baktım hızlı hızlı yürüyorlardı. Avusturya'ya geldik, insanlar daha bir canlıydılar. Hele Almanya'da, insanlar yürümüyor koşuyorlardı. Hatta döner merdivenler yapmışlardı, bir yandan insan gidiyor, bir yandan merdiven dönüyor, onu gideceği yere daha çabuk götürüyordu. İşte arkadaşlar, Arabistan'dan Almanya'ya doğru insanın görünüşü ve uygarlığın yükselişi budur. Biz ayakta uyuklayacak bir ulus değiliz. Öyle olmamalıyız. Milletimize bu kişiliği kazandırmalıyız. Biz işte o zaman kalkınacağız. Bu gerilikten o zaman kurtulacağız! Geçen gün gördüm, bir arkadaşınız demircilik işliğinden çıktı, santral binasına gidiyordu. Fakat nasıl bir gidiş? Adımımı atsam mı, atmasam mı... Atsam ne olur, atmasam ne olur... Süklüm püklüm, zavallı, sanki hasta. Saat tuttum, tam dört dakikada gitti oraya. Oysa kaç metrelik yer? Sizin yaşınızda bir delikanlı, yarım dakikadan az bir zamanda almalı o yolu. Yalnız yürürken değil, konuşurken, okurken, çalışırken, hatta yemek yerken, çabuk olacağız çabuk, daha çabuk! Biz Avrupa'dan iki yüz yıl geriyiz. Bunun için yürümek yetmez bize, koşmak ge-

rek! Bu açığı bir an önce kapatmak için her alanda koşacağız biz!"

Bu bir tek cumartesi konuşması olsaydı, Enstitü'de ne değişirdi? Belki hiçbir şey. Ama ısrarla devam etti. Dinamizm, ülkücülük, heyecan bütün çalışmalarımızın rengi oldu. Mırın kırın konuşmak bile yasaktı artık. Canlı konuşacaksın arkadaş, canlı! Haklıysan hatta, bağıracaksın. Boyun eğen insan, yalvaran, miskin insan bu çağın adamı değildir. Hakkını tırnaklarınla koparıp alacaksın. Kimseden korkmak, çekinmek yok. Biz yüzyıllardır kula kul olmuş bir milletiz. Bundan kurtulacağız, bu kabuğu kıracağız artık. İnsanlar eşittir. Kimse kimseden daha üstün değildir. Bunu kafalarımızın ortasına yerleştireceğiz. Konuşmalarımız, davranışlarımız, çalışmalarımız ona göre biçimlenecek. Kendimize güveneceğiz ve kendisine güvenilir insan olacağız!

Enstitü ruhu, Enstitü kişiliği başlamıştı.

Kimle olursa olsun, tam bir tartışma özgürlüğü içindeydik. Aramızdan okul başkanı, işkolları yöneticileri seçerdik. Okulun bütün işlerini bir hafta o arkadaşlar yürütürlerdi. Eksiklikleri, aksaklıkları cumartesi toplantılarında eleştirirdik. Hatta öğretmenlerimizi, müdürü eleştirirdik. Cevap verirlerdi, kendilerini savunurlardı. Demokratik bir yönetim tarzı az zamanda gelişmişti. Birbirimizi dinlemeyi, düşünceye saygı göstermeyi, topluluk önünde konuşmayı, kendimizi savunmayı öğreniyorduk. Bazen öğretmenlerimiz sabır örneği olurlardı. Haksız ve yakışıksız eleştirileri bile gülerek karşılarlar, "Şöyle demek istiyorsun galiba" diyerek düzeltirler ve gerekli karşılığı verirlerdi.

Okul başkanı olmak, aramızda önemli bir değer taşırdı. İlk günler seçim bazen amaçtan uzak şekilde sonuçlanıyordu. Hemşerilik, arkadaşlık güdüldüğü oluyordu. Sonra daha geçerli seçimler yaptık. İş seven, çalışkan, becerikli arkadaşlarımız sivrilmeye, değer kazanmaya başladılar. Eleştiriler, yanıtlar gittikçe olgunlaştı. Bir gün fena halde sıkıştırılan, hırpalanan bir başkan kalktı, kendisini şöyle savundu:

"Bütün işleri başkandan bekliyorsunuz. Temizliği, düzeni, işlerin aksamadan yürümesini, eşyanın korunmasını hep benim yapacağımı sanıyorsunuz. Bu mümkün değildir. Geçenlerde

merdivenin ortasında kocaman bir kâğıt gördüm. İçimizden birisi atmıştı. Kasten almadım, nöbetçi arkadaşıma da almamasını tembih ettim. Gittim, uzakta durup sezdirmeden baktım. Hepiniz oradan geçtiniz. Biraz önce 'Temizlik iyi yapılmamıştır, okul kirli kalmıştır' diye bar bar bağıran arkadaş da oradan geçti. Hatta ayağı kâğıda çarptı, ama alıp çöp sepetine atıvermedi. Siz de almadınız. Nöbetçi arkadaşım tanıktır, o da gördü. Şimdi söyleyin bakalım, temizlik istediğimiz gibi olmuyorsa, işler tam düzenli yürümüyorsa kabahat hep benim mi? Burada konuşmak yetmez. Tek tek hepimiz üstümüze düşeni yapmalıyız. Asıl yetişmiş olmak budur."

Anımsıyorum, arkadaşımız epey bir alkış toplamıştı.

Bir de Enstitü'de kitap okuma seferberliği başlamıştı. Müdürümüz ve öğretmenlerimiz her sözü döndürür dolaştırır, okumaya getirirlerdi. Yetişmenin, anlayışlı ve kültürlü adam olmanın temel koşulunu okumak olarak gösterirlerdi. Bu konuda çok yazacak şey var. Bir kere biz işe abur cubur girdik. Kendimden biliyorum, ilk günler ısrarla, inatla okuyup da hiçbir şey anlamadığım kitaplar oldu. Ama bize öyle bir kanı vermişlerdi ki okuyalım, ekmek yer, su içer gibi boyuna okuyalım, farkında bile olmadan pek çok şeyler öğreneceğiz, yararlanacağız. Bilgimiz, kültürümüz gelişecek.

Tarım derslerine, inşaat çalışmalarına bile koltuğumuzda birer kitapla girerdik. Yerli, yabancı romanlar, hikâyeler, Remzi Kitabevi'nin çift kırmızı çizgili, ak kaplı kitapları, sonradan klasikler... Birer birer elimizden geçti. İş aralarında, teneffüslerde, ırmak kıyısında durmaz, okurduk. Yat saatinde çabukça yatağa girip kitabımızı açmak günlük alışkanlıklarımız arasına girmişti. Işıklar gece saat on birde sönerdi. O saate kadar okuyan arkadaşlarımız olurdu. Ben de onlar arasında olmaya çalışırdım. Çok kez uykum gelirdi, uyumamak için kendimi zorlardım. Hiç değilse şu sayfaya geleyim diye bir yeri işaretler, anlayayım anlamayayım, inatla okurdum. Bazen elimde kitapla uyuyakalırdım. Gece bakardım ki kitap yere düşmüş ya da elimde öylece açık duruyor. Kapatır, yastığın altına sokardım. Bazen arkadaşlar uyuyamıyoruz diye ışıkları söndürürlerdi. Bunlar çoğu kez okumayan, okumaya alışamayan arkadaşlardı. Aramızda tartı-

şırdık. Biz onlara, kıskanç falan derdik. Ya da okumanın değerini anlamadıklarına verirdik. Onlar da bize "Siz ne anlıyorsunuz ki gösteriş yapıyorsunuz" diye karşı çıkarlardı. Bir bakıma iki taraf da haklıydı. Biz "falanca kitabı da okudum" demek için, okuduğumuz kitapların listesini biraz daha kabartmak için okurduk. Ama büsbütün de boşa gitmediği, hiç değilse bazılarından derece derece yararlandığımız kesindi. Bakardım da kaba bir görüşle arkadaşlar iki ayrı gruba ayrılırlardı. Birileri sessizdiler, çalışırlar, okurlar, pek ortalarda görünmeseler bile, her işi iyi niyetle, güçlerince yapmaya çalışırlardı. Öbürleri gösterişçi, şamatacı ve biraz suyun yüzünde olan arkadaşlardı. İçlerinde sanat ve işkollarında becerikli olanlar vardı. Ama sonunda asıl gelişenler, sessiz sedasız çalışanlar, bir okuma alışkanlığı kazananlar oldu. Şunu söyleyeyim, bizim Enstitü'de bu iki kümede toplanan arkadaşlar aralarında çatıştılar. Ayrılık gittikçe derinleşti. Sonunda iş arzu edilmeyecek olaylara kadar vardı. Şimdi düşünüyorum, bu ayrılıklar önce pek çocukça başlamıştı. Hatta hemşerilik falan gibi sudan nedenlere dayanıyordu. Sonra küçük çekememezlikler rol oynadı. Derken dışardan gelen etkilerle, iki grup birbiriyle kıyasıya uğraştı.

Okumadan söz açmıştık. Okumanın güzelliğini ilk bize Türkçe öğretmenimiz Aydın Arıkök duyurdu. Derslerde hikâye okurdu. Dokunaklı bir sesi vardı. Dinlerken heyecanlanır, kendimizden geçerdik. Hüseyin Rahmi'yi, Ömer Seyfettin'i, Refik Halid'i, Reşat Nuri'yi, Sabahattin Ali'yi, yerli yabancı daha birçok yazarları ta o zaman tanıdık. Başka kitaplarını bulup buluşturur okurduk. Sonradan müdürümüz Rauf İnan, Türkçe öğretmenimiz Tahir Erdem başka kitaplar salık verdiler, başka yazarlar tanıttılar. Kitap özetleme saatlerimiz vardı. Tartışmalı toplantılar yapardık. Kitapları didik didik eder, nedenini, ne demek istediğini arar, fikirleri, duyguları günlük yaşantımıza bağlar, ülkemizin ve içinden çıkıp geldiğimiz köylerin gerçekleriyle karşılaştırır, bir şeyleri bir şeylere vurur, anlayışımızı, fikir gelişimimizi kendi çabamızla, kendi ellerimizle yapardık. Olur olmaz yerde, hatta derslerde kitaplardan söz açardık, kitaplardan örnekler verirdik. Arayıcı ve eleştirici bir us yapısı kazanmaya çalışırdık.

Köy Enstitüsü'nün ilk yıllarında doğru dürüst ders kitapları yoktu. Kurumlar yeniydi, öğretim izlenceleri hazırlanmamıştı. Öğretmenlerin tutumlarına ve anlayışlarına göre çeşitli kitaplardan, çeşitli kaynaklardan yararlanarak ders yapardık. Örneğin Türkçe derslerini hikâye kitaplarından, şiirlerden ya da romanlardan seçtiğimiz metinler üstüne oturtur, onları inceleyerek bir şeyler öğrenirdik. Köy endişesi, köy öğretmeninin sorunları başlıca konumuz olurdu. Bütün yolların Roma'ya çıktığı gibi, bizim de bütün öğrendiklerimizin, düşündüklerimizin bir ucu köye değinirdi. Köysüz ders, köylüsüz sorun bize süs etkisi yapardı. Ne öğreniyorsak köye çevrikti. Köyde nasıl çalışacağız, bu iş köyde nasıl uygulanır, köylünün yaşayışını değiştirmek için ne yapmak gerek? Okuduğumuz kitaplarda bunu arar, bunu düşünür, bunu söylerdik. Sonunda şu kanıya vardık ki, bizim köyümüz kitaplara girmemiş. Kitap yazanlar, okumuşlar, köyü tanımıyorlar. Köye ait bilgileri hep kabukta kalıyor. En beğendiğimiz yazarlar bile köyün içine girememişler. Köyü anlatmak, ortaya sermek gerek.

Bize konusunu köyden alan yazım görevleri verirlerdi. Sosyoloji dersinde köy toplumu ile ilgili konuları deyimlememizi isterlerdi. Türkiye gerçeklerine yepyeni bir açıdan bakmaya, bilinmeyen yurdumuzu ve halkımızı anlatmanın ilk deneylerini yapmaya başlıyorduk.

Yaz Tatili

Yaz izni demek daha doğru olur. Enstitü bütün yıl çalışırdı. Mayıs sonunda dersler kesilince, sınıflar sıra ile birer buçuk ay izinli gönderilirdik. O yıl ilk sıra bizimdi. Memlekete gideceğiz diye heyecanlıydık. Sırtımızda kalın asker keteninden yazlık urbalarımız, ayağımızda postallarımız, hazırlandık.

O yıl bedence epey gelişmiştim. Hem boy atmıştım hem kilo almıştım. Gösterişim de köylülükten çıkmıştı iyice. Tatil gününe doğru biraz saçımı da uzatmıştım. Üstümde o yılların merakları, duyguları. Sesim değişmişti. Konuşma tarzım, davranışlarım daha bir başkaydı artık.

Köyü özlemiştim bir yandan. Ne de olsa doğup büyüdüğüm yerler. Gözümü açtığım günden beri tanıdığım, sevdiğim insanlar. Babam, anam, kardeşim. Akrabalarım, akranlarım. Köyümün dereleri, tepeleri, evleri sokakları. O sıcak, o unutulmaz dünya!

Otobüs, tren... Bir ikindiüstü Sazılar İstasyonu'nda indim. Önce ablamın köyüne gidecektim, Köseler'e. Kendi köyüm gibi bilirdim orayı da. Çocukluğumda kaç kez gitmiştim. Ak topraklı tepelerin önünde tipik bir bozkır köyüydü Köseler. Ablam oraya çok eskiden, ben doğmadan önce gelin gitmişti. Onun için bir ayağımız oradaydı.

Ablamlarda üç gün kaldım. Gene zayıf, ince dalandı ablam. Yüzü saraktı. Ama beni görünce bir sevindi, bir ağladı. Tanrıya şükürler etti. "Aslan gibi delikanlı olmuşsun, görmeyen anam olsun" dedi. Üç gün ne yapacağını, beni nereye koyacağını bilemedi. İkide bir, "Aman diyeyim, sokaklarda pek dolaşma kardaşım, nazar değer" diyordu. O kadar gösterişli buluyordu beni.

Hele kendi köyüme varınca... Evimizin kapıları, pencereleri küçülmüş, tavanı alçalmış gibi geldi bana. Eşya da iyice köhne-

miş, yataklar, yorganlar solmuş, bakır güğümler eskimiş. Babam biraz daha yaşlanmış. Hep yeniyi, güzeli görmeye alışık gözlerim, köy gerçekleri karşısında enikonu rahatsız oldu. Eskisi gibi doğal gelmiyordu artık. Bende bir şeyler değişmeye başlamıştı demek.

Şu var ki babam çok memnun olmuştu. Beni büyümüş, delikanlı olmuş görünce keyiflendi. "Allah devlete, millete zeval vermesin" dedi. "Devlet ekmeği yarar adama, bilirim ben. On altı yıl askerlik yaptım. Cephelerde çakmak çaktım. Bir günden bir güne hasta olmadım. Devlet ekmeği mübarektir, yarar adama" diye coşa coşa konuşuyordu.

Eve gelen giden arkadaşlarım, akrabalarım, halalarım, öbür yakınlarım, "Hay maşallah maşallah... Ula Talip, şansın varmış vallahi. Yat kalk Allahına dua et. Kurtuldun şu köylük yerinden. Kurtuldun el tarlalarında çalışmaktan. Gözünü sevdiğim Allah yürü demesin bir kula, işte böyle alır çıkarır adamı. İşin iş, nene gerek? Efendi oldun gayrı" deyip duruyorlardı.

Hele akranlarım, çocukluk arkadaşlarım nasıl hayranlıkla bakıyorlardı yüzüme. Her söylediğimi dinliyorlar, beğeniyorlar, ne yaparsam doğru buluyorlardı. Onlar gidip okuyamamışlardı, ben gitmiştim. İçlerinde bir ah kalmıştı çoğunun. Bakışlarından belli oluyordu.

"Ee anlat yahu, daha neler yapıyorsun, neler okuyorsun, ne öğreniyorsunuz?"

En çok tarlada, inşaatta çalıştığımıza şaşıyorlardı:

"Öyle şey mi olur? Efendi kısmı çalışır mı? Efendi dediğin kitap okur, yazı yazar. Masa başında oturur."

"Biz öyle efendi olmayacağız" diyordum. "Hem okuyacağız hem çalışacağız. Elimizi de, kafamızı da birlikte işleteceğiz."

"İyi ama nasıl olacak bu? Efendi adam çalışır mı?"

"Basbayağı çalışır. Yarın görürsünüz."

Babam köyümüzün iki kilometre kadar uzağında bir göl kazmış, su çıkarmış ve altına bağ dikmişti. Bağda çok iş vardı yapılacak, ama kendisi yaşlandığından pek çalışamıyordu. İkide bir başını sallayarak "ah gençlik" der dururdu.

Ertesi gün kazmayı, küreği alıp bağa gittim. Belden üstümü soyunup girdim işe. Önce gölü bir iyi temizledim. Yarım met-

reden fazla derinleştirdim. Kenarlarını da güzelce yontup dikdörtgen prizma şekline soktum. Eski haline bakarak havuz gibi düzgün bir çukur olmuştu. Daha çok su toplanıyordu şimdi. Bağı, sebzeleri rahatça sulayacak duruma gelmişti. Babam çok beğenmişti, ama gene de memnun görünmüyordu. Akşam dönerken ne düşündüğünü açıkladı.

"Sana böyle çalışmak yakışmaz gayrı oğlum" dedi. "El adamı ayıplar. Sen okudun, efendi oldun. Yarın bir gün öğretmen olacaksın. Nene gerek kazma kürek işi senin? Ağacın gölgesine otur, kitabını oku. Yahut kahveye git otur. Köylüler, komşular soruyorlar 'niye kahveye gelmez' diye. Git biraz konuşuver onlara. Değerin artar. Bak ağanın oğulları hiç çalışmazlar. Akşama kadar kahvede kâğıt oynarlar. Ben bilmem, ama bilenler söylüyorlar, oynadıkları oyunlara hiç akıl sır ermiyormuş. Bu yıl yeni bir şey çıkarmışlar, atlı matlı bir oyun. Neyse o? Tahtanın üstünde o yana bu yana çekerek oynanırmış. Yalnız efendiler bilirmiş onu. Sen de öğrendin mi? Git de bak bakalım nasıl şeymiş? Onlara karış biraz oğlum. İnsan kendi ayarı ile konuşur. Madem okudun, efendi oldun, efendilerle düş kalk. Herkes de der ki 'Bak Durmuş Dayı'nın oğlu kimlerle konuşuyor.' Benim de gıradon artar köyde. Efendi dediğin şöyle biraz çalımlı olur. Senin de görünüşün yerinde mesela. Ağanın oğullarından geri kalır değilsin. Akıllısın hem de. Onların karşısında bacak bacak üstüne at, konuş şöyle çatır çatır. Desinler ki 'Bak Durmuş Dayı'nın oğluna, adam oldu işte, eferim...' "

Gülümsüyorum. Babamla anlayışlarımız yavaş yavaş değişmeye başlamıştı demek.

"Ben onlara uyamam baba" dedim. "Ben onlar gibi olmayacağım."

"Neden oğlum?"

"Çalışmayan, hazır yiyen insan, iyi insan değildir. Efendilik de değildir. Eskidenmiş o. Şimdiki efendilik başka. Çalışan, bir iş yapan, çevresine yararlı olan insan değerlidir artık. Biz böyle yetişiyoruz."

"İyi, ama okumuş adam başkadır. Bak kaç yıldır dirsek çürütüyorsun. Amele gibi çalışacak olduktan sonra, ne kıymeti kalır bunun?"

"Yerine göre amele gibi de çalışılır baba. İnsanı küçültmez bu. Tam tersi, çalışan insan saygıdeğer insandır. Bugüne kadar başka türlü tanıtılmış, bakma sen. Bir insan okumuş mu, başkasının sırtından geçinmenin yollarını aramış. Biz bunu değiştireceğiz. Yanlış yol bu."

Babam anlamaz anlamaz bakıyordu. "Cık" yaptı. "Öyle her şeye karışan insanı sevmezler oğlum" dedi. "Ne ileri git ne geri kal. Aman siyasete karışma. Siyaset insanı ondurmaz oğlum. Bir de sen sen ol, diniyeyi boşlama oğlum. İnsanın iyisi iki dünyasını da düşünür. Hem bu dünyanı kur hem öbür dünyanı. Bak ağanın büyük oğlu sabah erkenden kalkar, Kuran okurmuş. Ben görmedim, ama görenler söylüyorlar, giyermiş kara takkeyi başına, pencerenin önüne otururmuş, öyle okurmuş. Bak ne iyi işte. Çok büyük adam olacakmış o oğlan, öyle diyorlar. Okulunda da çok beğeniyorlarmış. Bitirince ya hâkim olacakmış ya kaymakam. Hatta Avrupa'ya bile gidecekmiş. Onun için diyorum ki yanaş bunlara, şimdiden ahbap ol. İlerde bakarsın çok büyük bir makama geçer, sana da yardımı olur. Girgin olmak gerek oğlum. İşini yürütmek için arkan olacak. Eşin dostun, tanıdığın olacak..."

Gülüyordum.

"Benim düşündüklerimin tam tersini söylüyorsun baba" dedim. "Senin söylediklerinin tersini yapacağım ben. Kimseye müdana etmeyeceğim, kimsenin yardımına, kayırmasına muhtaç olmayacağım. Çalışacağım ve hakkımı alacağım."

"Yok oğlum yok" dedi. "Mümkünü yok. Senin aklın ermiyor daha bu işlere. Nerede o senin dediğin? Kayıran adamın olmadan ilerleyemezsin. Hükümet işi bu. Muhakkak bir elinden tutanın olacak. Değilse başa çıkamazsın."

"Çıkarım baba. Korkma sen. Kendini üzme. İnsan doğru olduktan sonra, değerli olduktan sonra hakkını tırnakları ile koparır alır. Hakkım olmayanı zaten istemem. Köy öğretmeni olacağım ben. Bunun için okuyorum."

"Olacaksın oğlum, iyi, hoş, ama sonunu da düşün. Yarın bakarlar beğenirler, 'Gel şuraya müdür ol' deyiverirler. Daha olmadı biraz daha yükseltirler. Neyilen olur bu? Eşin, dostun, tanıdığın yardımı ile olur. Onun için diyorum ki biraz girgin ol,

konuşkan ol. Bak bu ağanın oğulları hâkim mektebinde okuyorlar, oralarda tanıdıkları da vardır, öyle ya? O tanıdıklarının da tanıdıkları vardır. Kim bilir ne büyük adamdır onlar. Bir gün bakarsın söz kıtlığında seni anarlar. 'Böyle böyle, fakir bir köy çocuğu, ama akıllı bir şey. Tam sizin aradığınız adam' derler. Onlar da 'Ya, öyle mi? Tutalım elinden' deyiverirler. İşte böyle yol açılır gider oğlum. Hep böyle oluyor bu zamanda."

Birbirimizi anlayamaz olmuştuk. Eve gelinceye dek tartıştık. Ne o benim görüşümü beğeniyordu ne ben onun. Yavaş yavaş anlıyordum, öz babamdan başlayarak çevreye, topluma karşıt bir çizgiye geliyordum. Ama onların gerçek çıkarlarından yanaydım. Onlardan ayrılmak istemiyordum. Yaşantımla, düşündüklerimle, köylümle birlik olayım diyordum. Babamsa, "Efendilerin yanına git, efendi ol" diyordu.

Sonu nasıl gelecekti bakalım?

Ekip

Tatil dönüşü, Enstitü'de bizim için çok önemli bir olayla karşılaştık. Kırk kişilik bir ekip seçiliyormuş, Balıkesir'in Savaştepesi'ne gidilecekmiş, orada yeni bir Enstitü kurulacakmış. İlk kazmayı biz vuracakmışız. İki ay kalınacak, üç ayrı bina yapılacak, sonra İzmir'e, Bursa'ya, İstanbul'a gezmeye gidilecekmiş.

Müthiş heyecanlanmıştık. Acaba ekipte ben de var mıydım? Öğrenebilmek için kıvranıyordum. Öğretmenler toplantı halindeydiler. Gözlerimizi pencerelere dikmiş, bekliyorduk.

Sonunda liste asıldı, ben de vardım. Hemen üst kattaki kütüphaneye koştuğumu anımsıyorum. Orada büyük bir Türkiye haritası asılı dururdu. Balıkesir'i, İzmir'i, Bursa'yı, İstanbul'u arayıp buldum, şöyle bir baktım uhuu... Türkiye'nin yarısıydı. Demek ben şimdi oraları hep görecektim. Rüyamda söyleseler inanmazdım. Sevincimden uçuyordum. Önümde masallardaki gizli kapılar açılmıştı sanki. Gezmek, görmek, o yaşlarımın en büyük merakıydı. Beypazarı'ndan, Polatlı'dan, bir de gelip geçerken gördüğüm Eskişehir'den başka bir yer bilmiyordum. Dünyam köyümden ibaretti. Ama şimdi... Türkiye'nin en güzel yerlerini görecektim. Deniz görecektim. O gece sevincimden gözüme uyku girmedi. Arap uyanmıştı demek.

Kırk kişi inşaatçı, marangoz, demirci, araçlarımızı hazırladık. Üç günlük kumanya verdiler. Elimde kalem, defter, ne görürsem yazıyorum. İstasyonların adlarını yazıyorum. Hem de kendi gözümle görüp okuyorum ki yanlışlık olmasın. Tünelleri sayıyorum. Bir gün, bir gece, başa mı çıkar, usanmak bilmiyorum.

Kütahya'ya doğru görüntüler değişiyor. Hiç bilmiyordum böyle yerler. Dağ taş fundalık, orman. Ne güzel. Bizim yayvan çıplak tepeler gerilerde kalıyor. Köyler bağlık bahçelik. Evlerin

damları bizim oralardaki gibi düz toprak değil artık. Kerpiç yapılar görünmez oldu. Gittikçe her şey değişti.

Ertesi gün kuşluk zamanı Balıkesir'e vardık. Çocuk gözümle pırıl pırıl, pek güzel bir şehirdi. Büyük havuzlu parkı bir cennetti. Uzaktan kocaman yapılar görünüyordu.

Sonra İzmir trenine bindik.

"Savaştepe Köprüsü'nden
Trenler sel olur akar."

Çok sonra okuyup seveceğim bu şiir, daha o zaman içimde yer etmişti. Köprülerin yüksekliğine, uzunluğuna şaşmıştım.

Savaştepe'de bizi (o zaman bucaktı) çarşıda bir kahvenin üstüne yerleştirdiler. Yataklarımızı yan yana serdik. Köy Enstitüsü diye bir şey yoktu henüz. Elli-altmış öğrenci alınmıştı, ama köyün ortasındaki ilkokulda kalıyorlardı. İlk binaları biz yapacaktık. Ertesi gün hemen işe koyulduk. Köyün alt yanındaki çamların gölgesine ipleri gerdik, temelleri kazmaya başladık. Savaştepeli öğrenciler de bize yardım ediyorlardı. İçlerinde kızlar vardı. Hep "ağabey" diyorlardı bize. Kimisi sonradan arkadaş olacağımız, yüksek kısımda birlikte okuyacağımız çocuklardı.

Büyük bir gayretle çalışıyorduk. Teknisyen Sili burada da karşımıza çıkmıştı. Planların uygulanmasında, inşaatın gereği gibi yürütülmesinde sorumlu kişi oydu. Direktiflerine uyarak çalışıyorduk. İnşaat yerine taş, kum, kireç yığılmıştı. Enstitü'nün müdürü, öğretmenleri oradan oraya koşuyor, işleri yürütüyorlardı. Temelleri kazılınca, biz "inşaatçılar" malaları, madırgaları kapıp işe koyulduk. Önce taş duvar ördük. İki üç kişinin zor kaldırabileceği kocaman taşları yuvarlayıp temellere indiriyor, ağzını yüzünü kırıp düzeltip, yerli yerince örüyorduk. Aralarını küçük taşlarla, harçla besliyorduk. Zor işti taş duvar örmek. On-on beş gün sürdü bu. Ellerimiz parçalandı. Sonra üstüne beton döküp tuğla duvara geçtik. Tuğla duvar örmek hem kolaydı hem iş çabuk yürüyordu. Beş-on gün içinde birinci katı bitiriverdik. Sabahın erken saatlerinden akşam kararıncaya değin durmadan çalışıyorduk.

Pazar günleri dinlenirken Halkalıpınar'a, çamlığa gezmeye giderdik. Ne güzel yerlerdi. Bir büyük çınar ağacı vardı, ilk gör-

düğüm gün gözlerime inanamamıştım. Bir ağacın bu kadar büyüyebileceğini aklım almamıştı. Şaşmıştım karşısında. Gölgesine bizim köyün adamı oturup dinlenebilirdi. Bir de su vardı yanında, buz gibi. Dinlen dinlen iç. Anlıyordum, bu taraf bizim oralardan güzeldi. Toprağı bile bir başkaydı, gübre gibi kara renkli, orman toprağı. Her yer ağaçtı, meyveydi. İnsanları da bizim oraların insanına benzemiyordu. Daha bir sıcak, girgin, konuşkan... Çocuklar cıvıl cıvıldı. Enstitü'de Süreyya diye bir öğrenci vardı, arkadaş olmuştuk. Boş kalınca hemen gelir beni bulurdu. Güleç bir şeydi. Pazar günleri gezmeye giderdik. Sonradan kızılcıklar oldu; ormandan kızılcık toplardık. Ceplerimizi, mendillerimizi doldururduk hep. Ben pek sevmiştim kızılcığı. Yiye yiye dişlerim kamaşırdı.

Savaştepe'ye ait kişisel anılarım da var. Onları kendime saklayacağım. Hiç unutamayacağım derin etkiler aldım oralardan. Sıcak izlenimler edindim. Dünyaya daha başka açılardan bakmaya başladım.

İki aydan fazla kaldık Savaştepe'de. Büyük binayı bitirdik. İki tane de tek katlı küçük pavyon yaptık yanına. Mevsim ilerlemişti. Eylül sonlarıydı sanırım, Savaştepe'den ve oradaki arkadaşlarımızdan çok duygulu bir şekilde ayrıldık. Kız, erkek arkamızdan hep ağladılar. Sonradan bazılarıyla tekrar buluştuk, ama bazılarıyla belki hiç görüşemeyeceğiz artık.

Büyük gezimiz başlamıştı. Önce Soma'yı, kömür ocaklarını, Bergama harabelerini gördük. Eski Yunan uygarlığının mermer kalıntıları önünde hayretten hayrete düştük. Havada kalan bilgiler gelip kafamızdaki yerlerine oturmuştu. Diyebilirim ki bana hep masal gibi gelen bütün o geçmiş olaylara bir anda inanıvermiştim. Hele sonradan İstanbul'daki Askeri Müze'yi görünce tarih anlayışım çok değişti. İnsanlığın nerelerden geçip bugüne geldiğini gözlerimle görüp öğrendim.

İzmir'e gittik. Denizi, vapurları gördüm, bir tuhaf oldum. Rüya gibiydi her şey. Gece Kızılçullu Köy Enstitüsü'nde kaldık. Adını duyar dururduk Kızılçullu'nun. Bizim Enstitü'ye bakarak daha derli topluydu. Daha bir kent havası vardı. Öğrenciler bile bize bakarak –nasıl anlatmalı– daha şehirliydiler. Onların yanında biraz bön kaldık. Hiç unutmam, üstleri başları da biz-

den düzgündü. Çoğunun ayaklarında güzel iskarpinler vardı. "Okul mu verdi?" diye sorduk, hayır, İzmir'den kendileri almışlardı. Hafta tatillerinde İzmir'e gidebiliyorlardı. Trenle on-on beş dakika bir yerdi zati. Biz nerde, hasta filan olmadan Eskişehir'e gidemezdik. Öylesine olanaklarımız yoktu.

İzmir'i iki gün gezdik. Fuarı, sabun ve sigara fabrikalarını, Buca'daki Hasanağa Bahçesi'ni, daha birçok yerleri gördük. Kadifekale'ye çıktık. Akşam oradan güneşin batışını seyrettik. Deniz kıpkırmızı olmuştu. Orta Anadolu çocukları için bu ne kadar ilginç bir olaydı. Gözlerimize inanamamıştık.

Sonra tekrar trenle Balıkesir'e döndük. Manisa'nın, Akhisar'ın oralarda iyi işlenmiş, verimli, bağlık, bahçelik ovaları seyrettim. Bizim bomboz kırlarla karşılaştırdım. Her şey ne kadar farklıydı. Türkiye'nin bu tarafı cennetti gerçekten.

Balıkesir'den Bursa'ya otobüsle gittik. Yağmurlu, çamurlu bir gündü. Yol da kötüydü o zaman, ikide bir inip otobüsü çamurdan çıkarıyorduk. Ovalar gene dümdüzdü, iyi işlenmiş. Göz alabildiğine sıra sıra meyve ağaçları dikilmişti. Bazen kökleri bembeyaz kirece boyanmıştı. Dalları budanmış, tımar edilmişti. Dipleri bellenmişti hep. Bizim oralarda da vardı meyve ağaçları, ama kimse bakmayı, budamayı akıl etmezdi. Kendi kendine büyürlerdi. Ne verebilirlerse verir, sonra kururlardı. Ağaçlarımız da insanlarımıza benziyordu.

Bursa'da iki gün kaldık. Kız Öğretmen Okulu'nu, Teknik Tarım Okulu'nu gördük. Camileri, müzeleri gezdik. Her şey sinema şeridi gibi üst üste yığılıyordu. Sonra Mudanya üzerinden İstanbul'a gittik. Vapur akşam geç vakit varabildi. Uzaktan ışıklar, ışıklar... Göğün yıldızları bile sönük kalmışlardı. "Bunca ışık arasında, bir tek kör kandilim yok" diyen bir dostumun sözü bana hep İstanbul'un o ilk gördüğüm ışıklarını anımsatır.

İstanbul İstanbul'du ha! İnsanı vuruyordu. Hele yoksul insanı eziyordu ince ince. Bunca zenginlik, bunca ses, ışık, renk, üstümde pek ağır bir etki bırakmıştı. Erimiş, silinmiş gibiydim. Şaşmaktan çok acı duyuyordum artık. Peki bizim oralar niye böyle değildi? Kafamda bir kurt peydah olmuştu, gezinip duruyordu.

Sirkeci'de bir otelde kaldık. Adını hiç unutmam, Afitap Oteli. Afiyet kelimesi ile eşsesli olduğu için midir nedir, öğrenmiş-

tim. İyi ki öğrenmiştim. Ertesi gün geç vakitlere kadar gezdirdiler. Camilere, kiliselere, matbaalara... İyice yorulduk. Bir de tramvayla bilmem nereye gidiyorduk. O sallantı içinde başımı pencereye dayamıştım, uyuyakalmışım. Arkadaşlar hep inmişler. Yolcular inmişler. Tramvay varacağı yere varmış. Benden başka kimse kalmamış içinde. Uyandırdılar ki ohoo, bilmem neredeyiz. Param yok. Vatmanla biletçi kızarlar bir yandan. Sonra insafa geldiler, yolu tarif ettiler. "Şu tramvay yolunu kovuştur git, Sirkeci'ye inersin" dediler. Koşar adım belki bir saat yürüdüm. Ne büyükmüş bu İstanbul dedikleri yer. Git git bitmez. Sora ede Sirkeci'ye vardım, oteli buldum. Değilse kaybolmak işten değil.

Arkadaşlar sonradan farkına varmışlar. Bir telaş almış hepsini. Öğretmenimiz kızmış. Polise bildirecek olmuşlar. Otele dönüp de beni bulunca rahatladılar. Ama uzun süre dillerinden kurtulamadım.

Eski müdürümüz Remzi Özyürek, resim-iş öğretmenimiz Osman Yalçın İstanbul'daydılar. Bizi üç dört gün onlar gezdirdiler. Boğaziçi'ne kadar her yere götürdüler. Camileri, kiliseleri, müzeleri gördük. Gerçekten yüklü bir gezi oldu.

Sonra döndük Çifteler'e.

Şuna inanıyorum, öğrencilik yıllarında böylesi geziler her bakımdan yararlı oluyor. Fırsatlar bulup gezdirmeli öğrenciyi. Unutulmaz izlenimler, bilgiler, görgüler kazanılıyor.

Köy Enstitülerinde bu çok yapıldı. Her yıl yeni yeni gezilere çıkardık. Hele yüksek kısımda okurken, hemen hemen Türkiye'nin her yerini dolaştık. Bazen yayan, bazen trenle, otobüsle gezmediğimiz yer kalmadı. Ne ilginç gezilerdi onlar, unutulmaz...

Müzik

Üçüncü sınıfa kadar müzik öğretmenimiz yoktu. Ne doğru dürüst bir şarkı öğrenmiştik ne marş bilirdik, ne de okulda bir enstrüman vardı. Müzik bakımından pek yavandık. Ben ilkokulda da hiçbir şey görmemiştim. Do-re-mi-fa-sol-la-si diye bir şey hatırlıyordum, ama, neyin nesiydi, ne işe yarardı, nasıl yazılırdı bilmiyordum. Beş çizgi üstünde "do"nun yerini göster deseler gösteremezdim. O yıla kadar ömrümde elime bir çalgı almış adam değildim. Çocukken köyde türkü söylerdik, ama benim sesim güzel değildi. Müziğe öyle ayrı bir yeteneğim olduğunu sanmıyordum. Daha doğrusu böyle bir şey düşünmemiştim. Bir söyleyen de olmamıştı.

Savaştepe'den dönünce, baktım arkadaşlarımızın elinde çalgılar vardı. Bağlamaya benzer, ama arkası düz, küçük şeyler. Adı mandolinmiş. Otururken, yürürken her yerde çalıyorlardı. Şaşmıştım. Biz gidince Enstitü'ye müzik öğretmeni verilmiş, birçok mandolin alınmış. Herkes çalmaya başlamış bile.

İlk müzik dersine girdik, büsbütün şaşırdım. Beş çizgi üstüne yazılmış bacaklı birtakım yazılar vardı. Onları hep birlikte sesli sesli okuyorlardı. Bir yandan da ellerini sallıyorlar, tempo tutuyorlardı. Ben hiçbir şey anlamıyordum. Bir iki ders böyle bitti. Sonra çalışmaya başladım. Bilen arkadaşlara soruyordum. Notaların beş çizgi üstündeki, mandolindeki yerlerini öğrendim. İşi yavaş yavaş geliştirdim. Kulağım da iyiymiş demek, çabukça ilerledim. Parası olan arkadaşlar mandolin alıyorlardı. Müzik öğretmeni alın diyordu. Biz üç arkadaş birleştik, 260 kuruşa bir mandolin aldık. 85'er kuruş kattık. Bizim için çok paraydı, ama öğrenmek istiyorduk. Şundan bundan istemekle başa çıkamayacaktık. Sıktık dişleri, kıydık paraya. Artık ne zaman

boş kalırsak, ders aralarında, yemekten önce, yatmaya giderken, koridorda, ırmak kıyısında... Veryansın ediyorduk tellere. Önce tremolo, gam, basit çocuk şarkıları, derken halk türküleri, o yılın sonunda okulda en güzel mandolin çalanlardan birisi olmuştum. Hele kendi kendime kalınca, sessizlikte çaldığım şeyler çok hoşuma gidiyordu. Çaldıkça hevesim artıyor, hevesim arttıkça çalışıyordum.

Bir gün sınıf temizlik nöbetçisiydim. Son etüt saatinden sonra sınıfı süpürüp sildim. Herkes yatmaya gitmişti. Okul sessizdi. Bir arkadaşın da güzel bir mandolini vardı. Aldım çalmaya başladım. O günlerde aramızda "Çeçen Kızı" moda idi. Biraz alaturkaya kaçan, içli, kıvrak bir parçaydı. Vurgulu falan güzel çalıyordum. Çaldım çaldım... Bir de başımı çevirip baktım ki Nazif Bey, müdür yardımcısı. Nöbetçi öğretmenmiş. Sınıfları dolaşıyormuş. "Niye hâlâ yatmadın diye sana darılacaktım, ama" dedi, "güzel çalıyorsun. Söyleyemedim. Tebrik ederim. Benim de hoşuma gitti doğrusu, aferin..."

Fakat şanssız çıktık. O yılın sonunda müzik öğretmenimiz askere gitti. Biz de işi pratiğe döktük. Zaten nota bulamıyorduk. Müzik kitabımız bile yoktu. Çoğu kulaktan dolma, bazen doğru, bazen yanlış, aklımıza ne gelirse çalıyorduk. Birbirimizden öğreniyorduk, eskiden bildiğimiz türküleri mandolinle çıkarmaya çalışıyorduk. Böylece ilerleyenler gittikçe seçildi ve aramızda kıskançlıklar, dargınlıklar başladı. Ele geçirdiğimiz notaları birbirimizden saklardık. Bunun pek çok sancısını çekmişimdir. Bakardım bir arkadaş yeni bir parça çalıyor, hoşuma gidiyor, ben de çalsam diyorum. Fakat gidip almak mümkün değil. Ah bir müzik öğretmenimiz olsa, bize bol bol nota verse, yeni yeni şeyler öğretse derdim. Bir gün sınıfta yalnızken Yusuf Demirçin'in dolabını karıştırdığımı, çaldığı bir parçanın notasını aradığımı hiç unutmam. Birisi içeri giriverecek, beni suçüstü yakalayacak diye nefesim kesiliyordu. Üstelik aradığımı da bulamamıştım. Dargındık. Gidip çaldığı parçanın notasını isteyemezdim. Ertesi gün şöyle yaptım: O çalarken, karşısına geçtim, hiç ilgilenmiyormuşum gibi elimi yüzüme kapadım, aradan parmaklarına baktım. Sonra unutmayayım diye hemen gidip mandolinde çıkarmaya çalıştım. Tam yapamadım, ama epey

yaklaştırdım. Bir başka zaman tekrar dikkat ettim ve parçayı çaldım. Sonra benim yolumla bütün okula yayıldı.

O günler derin bir müzik susuzluğu içinde olduğumu unutamam. Müziğe ait ne bir kitap vardı, ne nota ne plak... Bizde de doymaz bir öğrenme isteği. Onun için müzik zevkimizin gelişmesinde çok zikzaklar çizdik. Bir zaman alaturkayı sevdik. "Gam Çekme Güzel", "Son Hatıran Kalbimde", "Akasyalar Açarken" gibilerden şarkı notaları elimize geçmişti. Teknik bakımdan da epey ağırdılar. Uğraşa muğraşa mandolinle onları çaldık. Başkasını bulamayınca bu tür müziğe sarılmıştık. Bir yol gösteren yoktu önümüzde.

Sonradan bir başka müzik öğretmeni verdiler, ama zayıftı, pek yararlanamadık. Birkaç yeni türkü öğretti, o kadar.

Biz son sınıfta iken önemli bir şey oldu. Bir gün yüksek kısmın şan öğretmeni gelmiş dediler. Şan kelimesinin müzikteki anlamını ben o zamana kadar duymamıştım. Ün karşılığı olarak düşünüyor ve bu öğretmen ne öğretir acaba diyordum. Meğer Devlet Operası ses sanatçılarından basbariton Ruhi Su imiş. Bir cumartesi eğlencesinde bağlamasıyla türküler söyledi. Hiç böylesini duymamıştım. Bir ses vardı adamda, çağlıyordu. Bambaşka güzel oluyordu türküler, o söylerken. Bize birkaç gün müzik dersine girdi. İki sesli şarkılar, marşlar, türküler öğretti. Yepyeni bir yol açılmıştı önümüzde. O güne kadar yüksek kısma gitmeyi düşünmemiştim. Daha doğrusu olanaklarım elvermiyordu. Köyüme öğretmen olup, bir an önce babama yardım etmeliydim. Hep böyle düşünüyordum. Ama Ruhi Su'yu tanıyınca, bende birçok şeyler değişti. Hele müzik yeteneğimi görüp "seni yüksek kısma muhakkak bekleriz" deyince, "Ne olursa olsun gideyim" dedim. Öğrenmek, gelişmek hevesim kamçılanmıştı.

Hasanoğlan bölümünü sonra yazacağım. Şu kadarını söyleyeyim; orada güzel sanatlar kolunda okudum. Keman çalıştım. Daha geniş olanaklar içindeydik. Bazı öğretmenlerimiz konservatuvardan geliyordu. Ya da biz oraya gidip ders görüyorduk. Cumhurbaşkanlığı Filarmoni Orkestrası'nın haftalık konserlerine muntazam devam ediyorduk. Batı müziğinin zengin dünyasına girmiştik. Bir arkadaşımın dediği gibi davul zurna zevkinden başladık, senfonilere, konçertolara, operalara kadar geldik.

Enstitü'de cumartesi akşamları eğlenceler yapardık. Milli oyunlar, şiirler, türküler, küçük temsiller... Ben çoğu zaman oyunların müziğini çalardım ya da koroyu yönetirdim. Bu çeşit sanat çalışmalarımızın ana rengi hep halk işi olurdu. O zaman sahneli filan salonumuz yoktu. Taburelerimizi alır, yemekhanede geniş bir daire çizer ya da mevsim yazsa, dışarda bir alanda toplanır, ortada eğlencemizi yapardık. Temsiller bazen arkadaşlarımızın kendi eserleri olurdu. Birlikte çalışarak köyde geçen bir olayı, bir sahneyi olduğu gibi canlandırırlardı. Bu alanda çok başarılı arkadaşlarımız vardı. Köylülerin yoksulluğu, yanlış inançları, nasıl kolay kandırıldıkları, nasıl ezildikleri bu temsillerde apaçık ortaya konulurdu. Arkasından köye gideceğimize, köylüyü uyandıracağımıza dair bir şiir okunur, duygularımız bilenirdi. Daha o zamandan iyi şairler yetişmişti. Aramızda köy özlemini, köy sevgisini, toprağı konu edinen şiirler yazılır, okunurdu. Şarkılarımızın çoğu köy üstüne idi. "Sürer eker biçeriz güvenip ötesine" diye başlayan Ziraat Marşı, Köy Enstitüleri Marşı haline gelmişti. Söylemediğimiz gün, söylemediğimiz toplantı yoktu. Yedi yüz-sekiz yüz kişi bir ağızdan, ciğerlerimizin bütün gücüyle bağırarak söylerdik. Gerçekten görkemli olurdu. Yeri göğü inletirdik. Hele o halk türküleri... Denilebilir ki halk türküleri Türkiye'de Köy Enstitüleriyle yeni bir anlam kazandı. Yeniden havalandırılmış oldu. Günlük radyo izlencelerine girdi. Genel beğeni haline geldi.

Aynı şey halk oyunları için de söylenebilir. Zeybekler, halaylar, horonlar... Türkiye'nin her köşesinde kurulmuş olan Köy Enstitüleri kendi çevrelerindeki oyunları ekipler yoluyla başka yerlere taşıdılar. Başka yerlerin oyunlarını öğrenip getirdiler. Zeybekler yalnız Ege'de değil, Hasanoğlan'da, Cılavuz'da, Ernis'te oynandı. Karadeniz horonları Beşikdüzü'nden Aksu'ya, Kepirtepe'ye, Düziçi'ne gitti. Erzurum barları bütün yurda yayıldı. Halk müziği, halk sanatları Köy Enstitülerinin kabul ettirdiği yeniliklerden birisi oldu.

Biz yüksek kısımda bu konu üstünde genişliğine, derinliğine çalışmalar yaptık. Halk sanatlarının niteliklerini inceledik.

Benim mezuniyet tezimin adı "Kütahya Halk Türkülerinin Özellikleri" idi. Tavşanlı dolaylarında yirmi gün kadar dolaş-

mış, o yöre türkülerinin ritim, tonalite, melodi hattı vb özelliklerini incelemiştim. Bunlardan "Alibey Türküsü", "Gelin Havası", "Tren Gelir Birazdan" gibilerinin notalarını Muzaffer Sarısözen'e vermiştim. Bazen radyoda söylenir hâlâ.

Şu kanıdayım; güzel sanatlar (müzik, resim, edebiyat, raks, hatta mimari, heykelcilik) halk kaynaklarından yararlanarak milli nitelikler kazanabilir. Buna sanatçının kendi yaratıcı kişiliği eklenince, evrensel sanat yapıtları ortaya çıkar. Çağımız sanatçıları hele müzik ve raksta halk zevkinden geniş çapta yararlanmaktadırlar. Fırsat buldukça yabancı radyoları dinliyorum, halk müziği armonizasyonu ne güzel eserler çalınıyor, bayılıyorum. Bu bizde de yapılmalıdır. Yapılacaktır. Hele Köy Enstitüleri zamanında olduğu gibi yeni bir halka yöneliş, bilinçli bir halk ilgisi doğsun. Er geç olacak bu ve arkası çorap söküğü gibi gelecek.

Savaş İçinde

Biz üçüncü sınıfta iken, Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'nın sıkıntılarını yaşıyordu. Almanlar Trakya sınırımıza gelip dayanmışlardı. Üç milyon askerimizin silah altında olduğu söyleniyordu. Yarın ne olacak, belli değildi. Herkeste bir korku, bir endişe vardı. Radyodan haberleri dinlerdik, bugün şu şu şehirler bombalanmış, bilmem kaç bin insan ölmüş, Almanlar şurayı ele geçirmişler. Falanca cephe bozulmuş, şu kadar esir alınmış... Dünya bir huzursuzdu. Biz de her gün sıkıntı hissemizi alıyorduk. Öyle günler olurdu ki yüzümüz gülmezdi. Her gün birbirinden kötü haberler duyardık. Bu ateşin içine bakalım ne zaman gireceğiz diye beklerdik. Öbür yandan savaşın maddi sıkıntıları içindeydik. Yiyeceğimiz, giyeceğimiz, öbür gereksinimlerimiz hep kısılmıştı. Doğru dürüst karnımız doymuyordu. Sabah bulgur çorbası, öğleyin mercimek yahnisiyle bulgur pilavı, akşam mercimek çorbası yediğimiz günler oluyordu. Hem nasıl? Yağsız, kötü. Ama hiç artırmıyor, bakır tabaklarımızı sıyıra sıyıra yiyorduk. El kadar ekmek düşüyordu, şöyle böyle iki lokmada yenebilirdi. Sonradan o da verilmez oldu. Enstitü teneke tavalar yaptırdı, mısır unundan ekmek pişirtti. Soğuyunca ufalanıp dağılıveren, biz Orta Anadolu çocuklarının alışkın olmadığı bir çeşit ekmek. Bir tavayı yirmi kişiye bölerdik. Sorun olurdu. Herkes büyük parçayı alacağım diye kapışıverirdi. Bir elin iki parmağı büyüklüğünde mısır ekmeği düşerdi. Kimisi yemeği beklerken, iki lokmada yiyip yutuverirdi. Yemeğini de ekmeksiz kaşıklardı. Kimisi ramazanda iftar topu bekler gibi, gözü o bir parçacık ekmeğinde, karavana ile gelecek çorbayı beklerdi. Sofradan hiç doyamadan kalkardık. Yaşlarımız 14, 15, 16... Tam büyüme çağımız. Çok zor oluyordu, unutamam. Parası olan gider leblebi, üzüm alır yerdi. Olmayan ne yapsın, yutkunur otururdu.

Bir gün yemekte şöyle bir olay geçti; sofra nöbetçisiydim. Mutfaktan karavanayı getireceğim diye geç kalmıştım. Arkadaşlar ekmeklerini almışlar, bana da en küçük parça kalmış. Yemeği kepçe ile dağıttım. Herkese aynı düşsün diye çok dikkat ediyordum. Çünkü bu konuda hassastık. Bazı kendine fazla yemek alan arsız arkadaşlarımız olurdu. İçin için kızardık. Hatta kavga bile çıkardı. Yemeği dağıttım, tam yerime oturdum yiyeceğim. Fakat ekmeğim yerinde yoktu. "Bizim ekmek ne oldu yahu" filan diye yerlere baktım, yoktu. Yemeğini bitiren gitti, bitiren gitti. Ben ekmeksiz yedim, ama hırsımdan ağladığımı anımsıyorum.

Başka bir gün de gene sofrada tam karşımda oturan irikıyım bir arkadaş kendi ekmeğini bitirmiş, çorbasını içiyordu. Arada bir de benim ekmeğe bakıyordu. Baktı baktı, sonra, "Bu sana fazla" dedi. Çok soğukkanlı, uzanıp ekmeğimi aldı, ortasından ikiye böldü. Yarısını bana verdi, yarısını kendi yedi. Kızdım, ama bir şey söylemedim. Benden büyüktü.

Gene o yıl mıydı, ertesi yıl mıydı? Bir gün cumhurbaşkanı gelecek dediler. Hep sevindik. Böyle ağır konuklar olunca yemekler iyi çıkardı. En azından bir tatlı verilirdi. Hatta etli pilav falan olurdu. Hem İsmet İnönü'yü ilk olarak görecektik. Çocuk kafamda Atatürk'ten sonra en büyük kişiydi İnönü. Resmini görmediğimiz, adını duymadığımız gün yoktu. Tarih derslerimizde kahramanlığını, yurda hizmetlerini okuya okuya ezberlemiştik. Hele o gün gözümde daha bir başkalaştı. Her yer asker oluverdi. Ellerinde tüfekleriyle yolların kıyısına ikişer ikişer dizildiler. Derken gökte uçaklar uçmaya başladı. Motosikletlerle polisler geldi. Cipler, taksiler doluştu. Her yer motor gürültüsüne boğuldu. Biz büyük binanın önünde sıralandık. Siyah bir arabanın içinden ak saçlı, ufak tefek bir adam indi. Hemen tanımıştım, İnönü'ydü. Yanında komutanlar, siviller, bir sürü adam vardı. Önümüzden ağır ağır geçti. İnce sesiyle bir şey söyledi, hep birden "sağ ool!" diye bağırdık. Sonra bizi içeri aldılar. Doğrusu ya aklımızın bir yanı yemekteydi. Bugün ne yiyecektik acaba? Sofralara oturduk. Etli pirinç pilavı ile incir hoşafı vardı. Hay yaşayasın İnönü diyorduk içimizden. Keşke sen her gün gelsen Enstitü'ye. Yemekler dağıtıldı. Hiç unutmam iki-

şer incirle birer kepçe kadar suyu düştü. Tam yiyecektik, "Dikkat!" diye bağırdılar. Hep ayağa kalktık. İnönü içeri girmişti. "Oturun" dediler, oturduk. Fakat yemiyorduk, tembihliydik demek. İnönü arkasındakilerle birlikte masaları dolaştı. Hep ona bakıyorduk. Gezdi gezdi. Tam benim yanımda durdu. Elini uzattı, benim tabaktaki incirlerden birisini sapından tutup ağzına götürdü. Hay Allah, burada da bana çarpmıştı piyango. Çocukluk işte, canım gitti zannettim. Şimdi olsa ne kıymeti var, ama o zaman çok dokunmuştu. Arkadaşlar söylüyorlar, kıpkırmızı olmuşum. Ne yapacağımı bilememişim. Biraz da abartıyorlardı herhalde. Değilse koskoca cumhurbaşkanının elini tutup da incirimi geri almaya kalkacak değildim ya? Utancımdan kızarmıştım belki. Sonradan da "İnönü benim incirimi yedi" diye övündüm durdum.

Evet, savaş yılları içinde pek çok sıkıntılar çektik. Öğrenci mevcudu birdenbire çoğalmıştı. Bizden sonraki sınıf (Köy Enstitüleri Kanunu çıktıktan sonra alınan ilk sınıftır) yedi şube halinde, 350 kişiydi. Binalar, derslikler, araç ve gereçler yetmiyordu. Her şey karmakarışık olmuştu. Yatakhaneyi bir buçuk kilometre uzaktaki eski eğitmen kursu binalarına kaldırmışlardı. O soğuklarda, karda kışta, akşam geç vakit gitmek, sabah erkenden kalkıp gelmek çok zor oluyordu. Hele o yıl Seydi suyunun üstünde köprü de yoktu. Kazıklar çakıp üstüne iki sıra tahta döşeyerek uydurma bir geçit yapmıştık. Kışın su çoğalmış, ırmak halini almıştı. Gece karanlıkta fener ışıkları ile arka arkaya dizilip orayı geçer, çamurlara bata çıka ta yatakhaneye varırdık. Çok kere saat gecenin on birini, on ikisini bulurdu. Sabah altıda kalkardık. Yatakhaneler gece soğuk olurdu. Hangar olarak yapılmış geniş, uzun binalardı. Kapıları doğruca dışarı açılıyordu. İkişer ince battaniyemiz vardı. Üstümüze ceket, pantolon, pelerin ne bulursak örterdik ki üşümeyelim. Şimdi düşünüyorum da o koşullar içinden iyi ki sağlam çıkıp geldik. Ama pek çok kurban verdiğimizi saklayamam. Kaç tane arkadaşımız zatürreeden, zatülcenpten, öbür hastalıklardan öldüler. Bu satırlarla kimseyi suçlamıyorum ama o sıkıntılı yılların bize çok pahalıya mal olduğunu belirtmek istiyorum. Bazen gece uyanırdım, buz gibi duyardım kendimi. Herkes takır takır

öksürürdü. Başım yatağın içinde, dört rakamı gibi yatar, hohlaya hohlaya ısınmaya çalışırdım. Ne mümkün? Sabaha kadar çivi keserdik. Yirmi günde bir, ayda bir çarşaflarımız yıkanırdı. Kurutmak olanağı olmadığı için yaş yaş geri alırdık. Hava soğuk, derece içerde bile sıfırın altında. Birkaç kez yaptım, iyi anımsıyorum; çarşafları ıslak ıslak yatağa sererdim, battaniyeleri üstüne örterdim, soyunur birden girerdim içine. Düşünün, buz gibi... On dakika, yirmi dakika zangır zangır titrerdim. Ama sonra yavaş yavaş ıslak bir sıcaklık başlardı. Öylece uyuyakalırdım. Sabah kalkınca, bakardım, çarşaflar epeyce kurumuş.

Ne sıkıntılı yıllardı o yıllar... Doğru dürüst karnımız doymaz bir yandan, üstümüzde başımızda yok bir yandan, çalışmak bir yandan... Fakat şu yararımız olurdu, sıkıntı çekmeye alıştık biz. Piştik iyice. Çok dayanıklı yetiştik. Sonradan çekeceklerimize daha o günlerden hazırlanmış olduk. Değilse, katlanmak zorunda kaldığımız haksızlıklara, çektiğimiz eziyetlere, gördüğümüz işkencelere tahammül edilemezdi. Hâlâ her bakımdan köylüce bir dayanma gücümüz var bizim. Dost düşman, bunu herkese kabul ettirdik. İnanmayan varsa, beri gelsin anlatalım. Yıllardır iğne deliklerinden geçirildik. Mikroskoplarla suç arandı bizde. Dayanıksız delilsiz, çekmediğimiz ceza kalmadı. Gene de gözümüzü kırpmadan yürüyüp gidiyoruz. Gülümseyebiliyoruz her yapılana. Kahrın ağır işçileri deyin bize.

Bayramda Çalışırız, Bayramlar İçin

Kurban Bayramı tam kışın ortasına rastlıyordu. O günler bir soğuktu, bir soğuktu... Kar, fırtına, tipi... Eskişehir ovalarında papaz harmanı savruluyordu. Göz gözü görmüyordu dışarılarda. Sular donmuştu hep. Seydi suyu iri iri buz parçaları akıtıyordu. Santral kanalı kapandığından, elektriklerimiz kaç gündür doğru dürüst yanmıyordu. Akşam seminerlerinde kitap okuyamıyorduk, ders çalışamıyorduk. Lambalar ikide bir usulca sönüveriyordu. Dersliklerde pelerinlerimizle oturuyorduk da gene de ısınamıyorduk. Musluklarımızdan su akmıyordu. Ellerimizi, yüzlerimizi yıkamak için dere kıyısına gidiyorduk. İçme suyumuz yoktu.

Üç gün bayram izni vardı, ama bu soğukta nereye gidecektik? Köyü yakın olanlar gitti ancak.

Bayram sabahı kampana çaldı. Dışarda toplanılacak dediler. Başımızı gözümüzü sararak, büzülerek çıktık. Müdürümüz Rauf İnan merdivende bizi bekliyordu. Üstünde palto bile yoktu. Ellerini arkasına bağlamıştı. Boz urbaları içinde, yağız çehresi ile bir heykel gibiydi. Yere atlayacaktı sanki. Savrulan karlardan gözlerini kırpıştırıyordu. O halini görünce usulca pelerinlerimizin yakalarını indirdik. Ellerimizi cebimizden çıkardık.

"Arkadaşlar!" diye başladı. Bir canlıydı sesi, bir heybetliydi. Önce yılgınlık psikolojisinin zararlarını anlattı. Korkan insanın kesinlikle yenileceğini ve korktuğuna uğrayacağını söyledi. "Bu hava soğuk evet, fakat siz isterseniz üşümezsiniz" dedi. Olduğumuz yerde birkaç kere sıçramamızı ve kuvvetli kuvvetli tepinmemizi istedi. Dediğini yaptık. Birden ısınmıştık sanki. Hoşumuza gitmişti.

"Bugün bayram" dedi. "Şimdi birbirimizi tebrik edeceğiz. Sonra yapacağımız iki iş var; ya içeri girip tekrar sıralara büzül-

mek, mıymıntı mıymıntı oturmak, bu üç günü böyle yararsız, hatta zararlı geçirmek, can sıkıntısından patlamak. Boşuna içlenmek. Üstelik üşümek. Yahut da kazmayı küreği alıp yurdunu düşmandan kurtarmaya koşan bir asker coşkusu ile santral kanalını temizlemeye gitmek. Emin olun, gidenler kalanlar kadar üşümeyecektir. Çünkü inanarak çalışan insan ne soğukta üşür ne sıcakta yanar. O yücelten, dirilten, kuvvetli kılan bir heyecan içinde her türlü güçlüğün üstüne çıkmıştır. Onu hiçbir karşı kuvvet yolundan alıkoyamaz. Yeter ki bir insan, yaptığı işin gereğine inansın. Bakın size bu savaşta geçen bir olayı anlatayım. Görün inanmış insanın gücü neymiş... Biliyorsunuz Alman birlikleri Norveç'i istila ettiler. Fakat Almanlar hiçbir yerde Norveç'teki kadar kuvvetli bir tepki görmediler. Çünkü Norveçliler yurtlarını seven insanlar. Hürriyetleri uğruna canlarını esirgemezler."

Ve sıfırın altında 40 derece soğukta iki Norveçli askerin akıl almaz kahramanlığını anlattı.

"Onlara bunu yaptıran güç yurtseverlikti, aldıkları göreve bağlılıktı. Bir memleket işte böyle insanlar sayesinde kurtulur ve böyle insanların omzunda yükselir" diye bitirdi.

"Ben şimdi kazmamı küreğimi alıp kanala gidiyorum. Çünkü kanal açılınca elektriklerimiz yanacak. Elektrikler yanınca okulun işleri yoluna girecek. Kitap okuyabileceksiniz, ders çalışabileceksiniz. Sularımız akacak, yıkanabileceksiniz. Size şunu söylüyorum, bizim asıl bayramımız yurdumuzu bu gerilikten, bu karanlıktan kurtardığımız gün başlayacaktır. Şimdi bize düşen milletçe çalışmak, çok çalışmaktır. Parolamız şu olmalıdır: 'Bayramda çalışırız bayramlar için!' Ben gidiyorum. Gelmek isteyenler gelsin."

Heyecanlanmıştık. Üşümemiz geçmişti.

"Hepimiz geleceğiz" diye bağırıştık.

"Bayramda çalışırız bayramlar için!"

"Bayramda çalışırız! Bayramlar için!.."

Altı yüz kişi böyle bağırdık.

Sonra da kazma kürekleri koyduğumuz işliğe doğru bir koşuşmadır başladı. İnsanların böyle canlanması, bir amaca doğru saldırması, belki sadece savaşlarda görülür.

Santral havuzundan başlayarak onar metre arayla su kanalına dizildik. Çıplak Hamidiye Ovası ayaz. Kırkkız Dağı'ndan doğru zehir gibi bir rüzgâr esiyor. Pelerinlerimizin etekleri uçuşuyor. Kazmayı vurdukça yüzlerimize buz parçaları fırlıyor. Bazı yerlerde kar her yeri doldurmuş, kanal dümdüz olmuş. Nereyi kazacağız belli bile değil. Müdürümüz, öğretmenlerimiz başımızda dört dönüyorlar. Bir o yana koşuyorlar, bir bu yana. Öyle çalışıyoruz ki boyunlarımızdan buğu çıkıyor. Bazen adam boyunda buz parçalarını elleşip çıkarıyoruz kıyıya. Kimisi bağırıyor, kimisi kazmalara tempo tutuyor. Bir gürültü gidiyor kanal boyunca. Yeşilyurt köylüleri evlerinin önüne çıkmış, bize bakıyorlar. Böyle çalışmamıza alışkınlar, ama bayram günü, bu soğukta nasıl donmadığımıza şaşıyorlar. Yeşilyurtlu arkadaşımız Azmi –köyü yakın olduğu için izinli ya– bize evlerden bazlama ekmek taşıyor. Köylü ekmeğini özlemişiz, aramızda kapışıyoruz.

Yukarılardan, aşağılardan ikide bir sesler yükseliyor:

"Bayramda çalışırız, bayramlar için!"

Arkasından marşımız:

"Sürer eker biçeriz güvenip ötesine
Milletin her kazancı milletin kesesine
Toplandık baş çiftçinin Atatürk'ün sesine
Toprakla savaş için ziraat cephesine
Biz ulusal varlığın temeliyiz, köküyüz
Biz yurdun öz sahibi, efendisi, köylüyüz."

Koca ova çınlıyor. Ta uzaktan Hamidiye'nin, Mesudiye'nin köpekleri ürüyorlar. Bu kış günü böyle seslere anlam veremiyorlar herhalde. Ayaz ovanın ıssızlığı yırtılıyor.

O gün kanalın yarı yerini açtık. Bir buçuk metre derinliğinde, uzun, derin bir çukur karları yara yara gitti. Ertesi gün ta bende kadar tamamladık. Sonra merasimle suyu saldık. Nazlı bir gelin getirir gibi önünden ardından yürüyerek türküler, marşlar söyleyerek getirdik ve geç zamandı, santral havuzuna döktük. Sonra bir baktık, okulumuzun balkonuna çakılı "Ç K E" (Çifteler Köy Enstitüsü) yandı. O zamanki sevincimizi nasıl anlatmalı? Üşümüş ellerimiz alkıştan ısındı. "Yaşa, var ol!" seslerimiz ufukları kapattı. Dünyanın en içten gelen, en coşkun bay-

ramı oldu belki. Hiç unutmam bir arkadaşımız kendi ellerini öpüyordu. "Aferin ulan eller" diyordu, "bu elektriğin yanmasında senin de payın var, yaşasın." Sevinçten gözlerimiz yaşarmıştı.

Müdürümüz bir tümseğe çıktı. Birkaç kelimeyle başarımızı kutladı. Her nokta koyuşta "sağ ool!" diye bağırıyorduk.

"Şimdi" dedi, "depomuza su dolacak; banyoyu yakacağız. Yıkanın ve çalışıp başarmış insanların huzuru içinde uyuyun. İşte gördünüz, inanarak çalışan yapar! Amacına ulaşır! Bu heyecanla çalışmaya devam edersek, biz Türkiye'yi de yükseltebiliriz!"

"Yükselteceğiz" diye bağırdık.

"Bayramda çalışırız bayramlar için!"

"Bayramda çalışırız bayramlar için!.."

İçeri girdik, musluklardan şakır şakır sular akıyordu. Birbirimizi tebrik ediyorduk.

Unutulmaz bir bayramdı.

Üretici Eğitimi

Enstitü'de sonradan daha geniş tarım çalışmaları başladı. Bütün yıllık yiyeceğimizi, buğdayımızı, sebzemizi, meyvemizi kendimiz yetiştirmek, bulgurumuzu, makarnamızı, tarhanamızı, turşumuzu kendimiz yapmak amacında idik. 1942'den sonra mevcut, bine yaklaştı. Ona göre işi çok geniş tutmak gerekiyordu. Nitekim öyle yapıldı. Hamidiye'nin önündeki geniş sulu arazi, traktörlerle güzden sürülüp ekildi. Sebze bahçesi bellendi. Domates, biber, soğan, salatalık, fasulye, lahana yerleri yeterince ayrıldı. Mevsime göre her hafta bir sınıf, tarım işlerinde çalışırdık. Fideleri sıcak yastıklarda kendimiz yetiştirdik. Zamanı gelince de ellerimizle kendimiz diktik. Cansuyunu verdik. Çapaladık, otunu aldık. Dünkü gibi açık seçik anımsarım, bir salatalık toplardık, söğüt ağaçlarının altına adamı boyu yığılırdı. Yemyeşil, iri iri, cins cins acurlar bir yana, ufak, yuvarlaklar bir yana, ince uzunlar öbür yana. Hele o domatesler, kıpkırmızı. Arabalarla yollardık ambara. Biberler harman olurdu. Her yemekte salatası, dolması, türlüsü... Bine yakın öğrenci kendi emeğimizin ürünleriyle doyardık. Güzün lahanalar olgunlaşırdı. Beyaz beyaz, iri iri. Her gün kapuska, her gün kapuska, yiye yiye usanırdık. Bir yıl tenekelerle turşu yapılmıştı. Lahanayı turşu olarak daha çok seviyorduk.

Buğdaya gelince... Rakam veremeyeceğim, unuttum. Ama Enstitü'nün yıllık un, bulgur, tarhana gereksinimini tamamladıktan sonra, başka bir Enstitü'ye de tonlarca buğday göndermiştik. Öylesine genişten tutulmuştu iş. O tempo geliştirilseydi, Çifteler Köy Enstitüsü devlete hiç yük olmadan, kendi kendine çalışabilecek bir kurum olma yolundaydı. Bugünkü görüşle bunu düşünebilmek, kavrayabilmek bile zor.

Santral binasının arkasına koca koca kazanlar dizmiştik. Biz ha bire altlarını ateşliyorduk. Kız arkadaşlar üstlerinde çintileri,

önlükleri, gözlerine duman kaça kaça kepçeyle kazanları karıştırıyorlardı. Kışlık bulgurumuz kaynıyordu. Sonra bunları köyden ödünç topladığımız kilimlere serip kurutuyorduk. İlerde bir yerde tarhanamız karılıyordu. Unu bizim yetiştirdiğimiz buğdaydan yapılmıştı, domatesi bizimdi. Başımızda müdürümüz, öğretmenlerimiz, bir köy evi gayreti içinde hep birlikte kışlık erzakımızı hazırlıyorduk. Bu çalışmalar bazen fener ışığında gece yarılarına kadar sürerdi. Bahçede, tarlada, bağda geceleyen arkadaşlarımız olurdu. Hem bekçilik yaparlar hem görülecek işleri görürlerdi.

Eylül ayında, Hamidiye'nin doğusuna düşen tepedeki bağımızın üzümleri olgunlaşmıştı. O yıl herhalde ilk olarak üzüm alacaktık. Bizim sınıfın tarım haftasıydı. Öğretmenimiz, Numan Köse ile beni bağa bekçi yaptı. Öğleye kadar birimiz, öğleden sonra birimiz bahçede çalışıyor, gece de bağdaki kulübede birlikte kalıyorduk. Bağın çevresinde sıra ile sabaha kadar dolaşırdık. Hamidiye'de başka bağ yoktu. Hırsızlık olabilir, üzümlerimiz çalınabilirdi. Gözümüzü dört açıyorduk. Aradan üç dört gün geçti, gelen giden olmuyordu. Bir gece sabaha karşı –sabah uykuları tatlıdır– ikimiz birden yattık uyuduk.

Aksiliğe bakın, tarım öğretmenimiz bizi kontrole gelmiş. Kulağımızın dibinde bir ıslık çalındı. Fırladık. "Vay uykucular vay" dedi. "Böyle mi bağ beklersiniz? Hep üzümleri toplayıp götürsem haberiniz yok... Güvendim de ayırdım sizi buraya."

Mahcup olmuştuk. İkimiz de bir söz bulup söyleyemedik. "Yarın sabah tekrar gelip bakacağım" dedi. "Üzümlere işaret koymuştum. Eksildiyse sizinle o zaman konuşurum."

Ondan sonra ikimiz de uyumadık. Öğretmenin güvenini sarstığımız için üzülüyorduk. Hele ki üzümler tamam çıktı da kurtulduk.

O haftanın sonunda üzümleri hep yolduk. Bir sepetini birlikte köye götürdük. Öğretmenimiz kahvenin önünde sepeti açtı. Köylülere sundu. "Buyurun bakalım" dedi. "Hamidiye'nin üzümü bu. Malınız gibi yiyin. Bakın sizin köyde de üzüm yetişiyor." Hem köylülere bir şeyler öğretiyordu hem bize. Yani siz de yarın böyle yapın demek istiyordu.

Ayrıca meyve bahçemiz vardı. Kayısı, kiraz, armut, erik... Genç fidanlardı. Henüz öğrenciye yetecek kadar meyve vermi-

yorlardı, ama ilerde bu da olacaktı kesin. Hazırlık oraya doğru gelişiyordu.

Köy Enstitülerini kötüleyenlerin en çok yüklendikleri noktalardan birisi, bu kadar işin gücün içinde kültür derslerine az yer verildiği, öğrencilerin iyi yetiştirilmediği konusudur. Biz buna hemen, "yanlıştır" demeyeceğiz. Hele bilginin, kültürün sadece ezbere dayanan, kafaya istif edilen birtakım kurallar olduğu sanısından hareket edilirse, yani klasik okul açısından bakılırsa, bu çalışmalar içinde öğrenci elbet zayıf yetişmiştir. Fakat kültür nedir? Kültürlü insan kimdir? Eli kolu işlememiş, anlayış ve görüş açısı yaşamı güzelleştirmeye çevrilmemiş, bütün bildikleri ezber halinde kafasının içinde kalmış insan, kültürlü insan mıdır? Hele bu insan öğretmen olunca, bizim köylerimizde kime ne öğretecektir?

Bilgiyi iş haline getirmek gerekir. Bilmek, söylemek değil, yapmaktır. İlkel hayatı değiştirmek, güzelleştirmek, geliştirmektir.

Bize sık sık şu fıkrayı anlatırlardı: Bir müzisyen, bir filozof, bir doktor, Afrika'nın ortasında zencilere esir düşmüşler. Zenciler kabile başkanının çevresine toplanmışlar, bunları yiyecekler. Müzisyen el kol hareketleriyle kendisinin müzisyen olduğunu, çalgı çaldığını, kabileye yararlı olacağını anlatır. "Peki, göster hünerini" derler. O da içi oyuk bir ağaca at kuyruğu telleri gerer, bir de yay yapar başlar çalmaya... Zenciler hoşlanırlar. Hatta çaldığı havaya uyup oynarlar. Onu öldürmezler.

Doktor kendi işini anlatır. "Hastaları iyi ederim, ölecekleri ölümden kurtarırım" der. Bir hasta getirirler. Doktor muayene eder, çantasını açıp iğne yapar. Hastayı kurtarır. Onu da affederler.

Sıra filozofa gelir. Fakat o bir türlü ne iş yaptığını anlatamaz. "Ben filozofum, insan ruhunun oluşlarından, evrenin gizlerinden, aklın erdiği, ermediği sorunlardan söz ederim" diye bağırır. Zenciler hiçbir şey anlamazlar. Doktorla müzisyen, bakarlar ki iş kötüye gidiyor, arkadaşlarını kaybedecekler; aralarında göz kırpıp işaretleşirler. İlerdeki kuyunun başında döne döne su çeken beygiri gösterirler. Bu filozoftur, hep aynı yerde döner derler. Zenciler de yorgun beygiri çözüp onu koşarlar. Böylece filozof kazanda pişmekten kurtulur.

Bununla birlikte, bize asla bilgi düşmanlığı aşılanmamıştır. Sadece kuru bilgilerin, hayatta işe yaramayan ezber bilgilerin yetersizliği, süsten öte geçemediği, yaşama bir değer katamadığı söylenmiştir. Boyuna okumamız, ders dışı kitaplara taşmamız öğütlenmiştir.

Öbür yandan Enstitülerin kuruluş yıllarındaki ağır çalışmalar, o günlerin koşulları içinde bir zorunluluktu. İşler normal seyrine girmemişti. Bütçe yetersizliği, yiyeceğimizden giyeceğimize, binamızdan suyumuza, elektriğimize kadar her işimizi kendimiz yapmamızı, yaparken de öğrenmemizi zorunlu kılıyordu.

Şimdi de içinde bulunduğum eğitim çalışmalarıyla kıyaslayınca, gözümü kırpmadan diyebilirim ki, o günlerdeki gayret, enerji, zamanı dolu kullanış bugün çok gevşemiştir. Ne öğretmende ne öğrencide o dinamizmden eser kalmamıştır. Ülkücülük yitirilmiştir. Geçmiş yüzyılın eğitim anlayışı –üretici değil, tüketici,– kalem efendisi yetiştiren okul görüşü az çok hepimizi sarmıştır.

Kalkınacak Türkiye'nin eğitim tutumu elbette bu olamaz.

Kızlar

Önce ne zaman görmüştüm, herhalde Kırkkız Dağı gezisinde. O gün bir tuhaf olmuştum. Akşama kadar tatlı bir çalkantı içinde yüzdüm durdum. Bizden sonraki sınıflar o zaman daha Mahmudiye'de idiler. Kızlar da onların arasındaydı. Bizim sınıflarda hiç kız yoktu.

Kırkkız Dağı, Hamidiye'ye iki saat kadar uzakta, İsmetpaşa bucağına yakın bir yerdeydi. Karşıdan çadır gibi dimdik görünür, karaltısı göğe vururdu. "Pazar günü oraya gezmeye gidilecek, Mahmudiye'deki sınıflar da gelecek..." dediler. Kızları göreceğiz diye seviniyorduk. Ben ilk olarak görecektim.

İki saatlik yol bize dayanır mı, bir çırpıda varıp tepesine çıktık. Dağın yanları, yöreleri köstebek oynamış gibi delik deşikti. Kurtuluş Savaşı'nda buralar elden ele geçmiş. O zaman kazılmış ve belki hem bizim hem düşman askerlerini gizlemiş siperler hâlâ apaçık duruyordu. Arada bir mermiler, boş kovanlar, hatta yağmurda yaşta çürümüş, küflenmiş su mataraları, çelik miğferler bulunuyordu. Dağın tepesinde bir sürü mezar vardı, kimisi şehitlerin mezarı, kimisi burada öldürülen Kırkkız'ın mezarı diyordu. İkincisi daha çok bir efsaneye benziyordu. Kırkkız buraya niçin getirilmiş, sonra niçin öldürülmüş, kim öldürmüş, şimdi iyice anımsamıyorum. Yalnız dağın adı buradan geliyordu, Kırkkız Dağı.

Düz ovaların ortasında tek başına, dik ve kayalık bir dağdı. Oturup çevreye uzun uzun bakındık. İlerde Hamidiye, Mahmudiye, Mesudiye köyleri, bu yanda Yeşilyurt, Arabören, daha ötede Seyitgazi yöreleri...

Mahmudiye öğrencileri görünmüştü. İçlerinde yer yer renkli giyinmiş kızlar fark ediliyordu. Yaklaştılar. Yokuşu zor çıkıyorlardı. Hiçbirini tanımıyordum, ama acıyordum nedense.

Kızlar nazik olurdu, kim bilir nasıl yorulmuştu zavallılar! Onların yerine ben çıksam keşke diyordum. Gereği kalmadı, geldiler. Yüzleri kıpkırmızı olmuştu. Terlemişlerdi. Yer verdik, oturdular. Öğretmenler aralarında şakalaşıyorlardı. Biz hep kızlara bakıyorduk. Her biri ayrı güzel görünüyordu. Oysa kara kara köylü kızlarıydılar işte. Birisi sarışındı. Enstitü'nün verdiği basma urbalar giymişlerdi. Aynı basmadan ileri doğru açılan yuvarlak şapkaları vardı. Pek yakışmıştı onlara. İçlerinde Afyonlu bir kız vardı, kırmızı yanaklı, güzel gözlü. Bir bakışta âşık olmuştum sanki. O gün akşama kadar, kendi kendime bir tuhaf sallantı içinde dolaştım. İlk olarak aramızda kızları görmenin sarhoşluğunu yaşıyorduk. Bir olağanüstüydü her şey. Meğer geçici olurmuş bu. O yıl kızların bulunduğu sınıflar da Hamidiye'ye getirildi. Yatakhane, yüznumara hariç, her yerde onlarla beraberdik. Bir iki ay içinde doğallaştı. Alıştık. Öbür arkadaşlarımız gibi gelmeye başladılar. Hatta onların yanında daha dikkatli, daha uslu idik. Kötü konuşamıyorduk, kaba davranamıyorduk. İster istemez kendimizi topluyor, kibarlaşıyor, saygılı davranıyorduk. Bu konuda sık sık geliştirici, yüceltici konuşmalar dinliyorduk. Şu kadarını iyi anımsıyorum, kızlarla birlikte olduğumuz zamanlar, çalışırken, yemekte, teneffüslerde, her yerde daha bir özenli, daha bir iyi olmak zorunda kalıyorduk. Kendi kendimize çekidüzen veriyorduk. İki cinsin birbirini eğittiği, düzelttiği gerçeğini ben kendi üstümde deneyip anlamışımdır. Fakat bu konuda görüşler ne kadar değişik, ne kadar farklı? Köy Enstitülü kızlar için söylenenler, onlara edilen iftiralar, halkoyunda belki en yıkıcı, en etkili propaganda oldu. Kızla erkeğin aynı okulda okuması, aynı elbiseyi giymesi, yan yana çalışması, birlikte yiyip içmesi, el ele tutuşup halay çekmesi, kafası hep kötüye çalışan softayı çıldırttı. Hayalinde olmadık sahneler kurdurttu ve halka zehir saçtırdı.

Oysa o köylü Fatma'lar, Ayşe'ler, Keziban'lar nasıl okuyup adam olma çabası içindeydiler. Bin yıldır ezilmiş, hakları çiğnenmiş Anadolu kadınının onurunu kurtarmak çabasındaydılar. Çoğu yalınayak, şalvarla, kir pas içinde gelir, bir iki yıl içinde Enstitü'nün çalışma temposuna girer, kafasını, elini, kolunu işlettikçe açılır, uyanır ve değerlerini ortaya koymaya başlardı.

Dikiş dikerlerdi, örgü örerlerdi, halı dokurlardı. İnşaatlarda harç, tuğla taşırlardı, tarım derslerinde toprak beller, domates toplar, reçel yaparlardı. Nazlanmadan, yüzlerini ekşitmeden, erkek arkadaşlarından hiç geri kalmadan Anadolu kadınının dayanıklılığı, ciddiliği içinde büyük bir gayretle çalışırlardı. Kendi diktikleri çintileri ya da basma elbiseleri giyerlerdi. Bizim gibi pelerinleri, postalları vardı. İçten inancım şudur ki, Anadolu kadınlığı, Köy Enstitülü kızlarla ilk olarak değerlerini ve yeteneklerini geliştirme, ortaya çıkarma, tutsaklığını yırtma olanağı kazanmıştı. Siz yobazın iftirasına bakmayın, çoğu uydurmaydı, kuyruklu yalandı onun söyledikleri. Köy Enstitülerinde ahlaksızlık olayları hiç geçmedi denebilecek kadar azdı, o da doğaldı. Öbür şehir okullarında daha kesifti, daha korkunçtu. Ama yobaz bir kere köylünün okumasını, uyanmasını istemiyordu. Buna engel olacaktı. Köylüyü en hassas yerinden yakalayıp Enstitüler aleyhine kışkırtacaktı. Onun için mış-mış'la biten hikâyeler düzdü, kulaklara fısıldadı, köylere parasız gönderilen gazetelere, dergilere kustu. Bu uğurda en iğrenç yollara başvurdu. O yıllarda Köy Enstitülerinin yurda yararlı kurumlar olduğunu kavrayan iyi niyetli aydınların sessiz kalmaları, gerekli savunmaya geçmemeleri softanın işini kolaylaştırdı. Türkiye ortamı hızla Köy Enstitüleri aleyhine çevrildi. Ateş olmayan yerde duman tüttürüldü. Ne hikâyeler dinlemedik. Tanrım, ne sorularla karşılaşmadık? İnsan donup kalıyordu. Babam bile birkaç sefer nefes nefese Enstitü'ye geldi. Öyle kandırmışlar ki adamı, beni bir kıyıya çekiyordu:

"Gece kızlarla bir arada mı yatıyorsunuz?" diye soruyordu.

"Hayır baba."

"Size burada komünistlik mi aşılıyorlar?"

"Hayır baba."

"Kızlar her gün çocuk düşürürlermiş öyle mi?"

"Hayır. Yalan. İftira ediyorlar. Geçen sene bir olay oldu. İkisini de okuldan uzaklaştırdılar. Hepsi bu."

"Sadece o kadar mı?"

"Vallahi doğru söylüyorum baba. Ondan başka hiçbir olay geçmedi. Her an denetim altındayız. Görüyorsun işte."

Biz sonra Hasanoğlan'da, yüksek kısımda kızlı sınıflarda, kızlı şubelerde birlikte okuduk. İlk günler bir bocalama oluyor-

du evet. Bir şaşkınlık devresi geçiriyorduk. Görür görmez âşık olmalar, evlenme teklifi niyetleri alıp yürüyordu. Ama yavaş yavaş alışılıyor, normal çalışma havası içinde doğal ilişkiler başlıyordu. Biz kızlarla birlikte derslere girdik çıktık, keman çalıştık, piyesler oynadık, tartışmalar yaptık, gezilere katıldık. Her şey normaldi. Öbür okullarda görülen olayların belki hiçbirisi geçmedi. Her şey doğal sınırlar içinde kaldı. Aralarında sessizce anlaşıp okulu bitirince evlenen birkaç çift arkadaşımız oldu. Şunu söyleyeyim, benim tanıdıklarım çok sağlam aileler kurdular. Her gittikleri yerde çevrelerine örnek oldular. Birbirlerini tamamladılar, güçlerini birleştirip hem işlerinde hem yaşantılarında en güzel sonuçları aldılar.

"Köy Enstitülü kızlar" deyince, kitaplar dolusu konuşulabilir. Onların çalışkanlığı, dayanıklılığı, en ilkel yerlerden gelip en bilinçli, en uygar birer bayan olmaları, o katettikleri gelişme çizgisi, o yükseliş, Anadolu köy kadınının kurtuluşu bakımından çok ilginç bir deney olmuştur. Enstitülü kızların hemen hepsi –en az bizler kadar– Enstitüleri kurup çalıştıranlara minnet borçludurlar. Eğitilip değerlerini ortaya koyma, yeteneklerini geliştirme olanağını ilk olarak oralarda bulmuşlardı. Ellerini ve kafalarını çalıştırmayı öğrenmişlerdi. Gözlerini ortaçağ karanlığından alıp bugünkü uygar insan anlayışına çevirmişlerdi. Köy Enstitüleri yıkıldıktan sonra köy kızları okuyup öğretmen olma haklarını hemen hemen temelden yitirdiler. Nerede, nasıl okusunlardı? Koca Türkiye'de sadece Bolu ve Beşikdüzü öğretmen okulları ilkokuldan sonra kız öğrenci alıyordu. Ortaokula dayalı kız öğretmen okullarında köy çocuğu yok denecek kadar azdır. Bugünkü koşullar içinde köy kızları ortaokulu nasıl okusunlar? Yurt gerçeklerini bilen hiç kimse bu soruya olumlu karşılık veremez.

Köy Enstitülerinin yıkılışı ile en büyük darbeyi köy kızları yedi. Onlar bir zaman daha anaları, ablaları, teyzeleri, halaları gibi köylerde yitecekler. Yobaz böyle istedi. Ama değişecek bu gidiş, hiç kuşkum yok. Göreceksiniz.

Askerlik Kampı

Ta çocukluğumdan beri askerlik denince benim içim titrer. Heyecanlanırım. Babam on altı yıl askerlik yapmış. Yemen cephesinde İngilizlere esir düşmüş. Hindistan'da iki sene kalmış. Bulgar cephesinde ele geçirdiği irice bir dolma kabağı ile tam bir hafta "idare" etmiş. Aynı siper içinde bir hafta durmadan tetik çekmiş. Boş kovanlar, önünde tepe gibi yığılmış. Orada yüz altmış kişiden on üç kişi kurtulabilmişler. Kafkasya'da, Edirne'de, Afyon'da, neler neler...

Anlata anlata bitiremezdi.

Hatta benim adım, onu ölümden kurtaran bir subayın adı imiş. Yemen harbinde ansızın bir baskına uğramışlar. Yarım saat süren bir süngü harbine girmişler. Bir düşman neferiyle uğraşırken, elinden tüfeğini düşürmüş. "Bilmem kaçıncı kez" diyor, "ölümle göz göze geldim. Düşman askeri, tüfeğine bağlı süngüsüyle üstüme saldırdı. Bir sıçrayışta yana çekildim ve tüfeğinin ortasından yapıştım. O asılır, ben asılırım. Baktı ki alamayacak, kendi taraflarına doğru sürüklemeye başladı. Benden güçlü, gitmemek için direniyorum, ama gücüm yetmiyor. Sürüklüyor beni. Hiç unutmam 'fank funk' diye söver deyyus, bir yandan da güler. Şimdi görürsün gibilerden. Amacı kendi yanlarına çekip bir arkadaşına haklatacak beni. Allahın işi işte, gürültüde 'İbrahim! İbrahim'* diye bir ses duydum. Dönüp baktım bizim Mülazım Talip Bey. Bir elini karnına bastırmış, eli yüzü kan içinde, yerde kıvranıyor. 'Ulan eğil, eğil!' diye bağırdı. Eğilmemle birlikte 'tak tak tak' diye bir ses. Baktım bizim hasım alnından vurulmuş, kucağıma yığılıverdi. Elinden tüfeğini kap-

* Babamın resmi adı İbrahim'dir. Köyde Durmuş derler.

tığım gibi geri kaçtım. Derken düşman bozuldu. Bizimkiler biraz kovaladı. Sonra geri çekildik. Ölülerimizi, yaralılarımızı topladık. Talip Bey'i ben kucağıma aldım. Bir yarım saat kadar taşıyıp sıhhiye çadırına getirdim. Ama kurtaramadılar, öldü. Beni çok severdi rahmetli. Bir gün dedi ki, 'İbrahim, sağ olur da ölmeden memlekete dönersen, bir oğlun olursa, adını Talip koy.' 'Olur Mülazımım' dedim. Allahın işi işte, ondan sonra daha ne savaşlara girip çıktım. Yaşayacağımız varmış, ölmeden döndük. Bir oğlum oldu, adını Talip koydum, beni ölümden kurtaran Mülazım Talip Bey'in anısına. İnşallah bu da okur da öyle bir mülazım olur..."

Babamın askerlik öyküleri baştan başa aklımdadır. Onları dinleye dinleye büyüdüm. Benim ruhumda askerlik kutsal bir anlam kazandı. Kulaklarım hep babamın askerlik üstüne sözleriyle doldu. "Oğlum" derdi, "bir subay elbisesi giydiğini de görsem, bana yeter gayri. Sonra ölsem de olur. Dünyada ahım kalmaz. Şu köyümüzün içinde aşağıdan yukarı, boyalı çizmelerinle şöyle bir yürüsen, herkes görse. Eh yeter canım..."

Bunları söylerken ak sakalı ile ağlardı.

"İnşallah baba" derdim. "Olacağım, sabret..."

Dördüncü, beşinci sınıfların yaz aylarında yirmişer günlük askerlik kampı yaptık. Hele ilk yıl kamp tarihi yaklaştıkça nasıl heyecanlanıyordum. Kendimi asker giysileri içinde, elimde tüfekle düşündükçe sevincimden titriyordum. Hatta bir ay evvelden biz provalara başlamıştık bile.

"Rahat!"

"Hazır ol!"

"Yat!"

"Çök!"

Bilenler bilmeyenlere öğretiyordu.

"Öyle hazır olunmaz. Topuklar bitişik olacak. Ayak uçları şu kadar açık. Karın içeri çekik. Göğüs dışarda. Gözler karşıya bakacak. Yanında top patlasa kımıldamayacaksın. Eller pantolon çizgisine bitişik."

Sınıfın içinde, bahçede bir talim gürültüsüdür gidiyordu.

Derken kamp günü geldi. Baktık, arka arkaya iki askeri kamyon Eskişehir'den gelip büyük binanın önünde durdular. Bir üs-

teğmenle yedi sekiz çavuş indiler. Piyade tüfekleri, sandıklar, elbiseler indirdiler. Meydana dizdiler güzelce. Subay ince dalan, yakışıklı bir gençti. Pek de gururlu görünüyordu. Çavuşlar da ateş gibiydiler, hemen yapıyorlardı söylenenleri.

Biz çevreye dizilmiş, uzaktan hayran hayran bakıyorduk.

Ertesi gün bizi onar kişilik mangalara ayırdılar. Başımıza birer çavuş verdiler. Asker giysilerini dağıttılar, tüfek teslim ettiler. Eh, olmuştuk birer asker. Kendimi biraz daha büyümüş duyuyordum, daha çok ciddiye alıyordum şimdi. Hatta yürüyüşüm bile değişmişti herhalde. Bana öyle geliyordu.

Komutan üçerli dizi olmamızı emretti. Boy sırasına göre dizildik. Sonra Eskişehir şosesinin kıyısındaki çayırlığa götürdü. Orada U şeklinde düzenleyip karşımıza geçti, elleri arkasında hiç alışmadığımız tonda bir konuşma yaptı:

"Şu andan başlayarak yirmi gün için askersiniz" dedi. "Komutanınız benim. Verdiğim emirleri derhal yerine getireceksiniz. Değilse alırım çizmenin altına!"

Şöyle olacak, böyle olacak...

Her manganın yerini gösterdi.

"Bir düdük çalarsam, çavuşlar yanıma. Arka arkaya iki düdük çalarsam, hep birlikte yanıma. Bu düzene gireceksiniz, derhal! Geciken olursa karışmam!"

Kaşları çatık. Sesi hırçın.

"Mangalar yerlerine marş maaarş!.."

Başka bir yerden geldi zannettim sesi. Öyle bağırmıştı. Şaşkınlığımı çabuk yendim. Baktım herkes bir yere doğru koşuyor. Ben de koştum. Mangalar yerlerini aldılar. Tam yan yana dizilmiştik, hop iki düdük arka arkaya. Koştuk karşısına, U biçiminde dizildik. Geç kalan bir mangaya kızdı.

"Şoseye kadar gidip geleceksiniz, maarş maarş" dedi.

Arkalarından koştu, bir ikisini tekmeledi. Gözlerimiz fal taşı gibi açılmıştı. Karşısında kımıldayamıyorduk.

Manga gelip yerini alınca, ortaya geçti. Çizmeleri pırıl pırıldı:

"Bana bakın" dedi. Parmağını ileri uzatmıştı. "Ben adamın suyunu çıkarırım ha! Askerlik bu, açın gözünüzü." Derken o anda kımıldanan bir arkadaşımızı ortaya çekti. Bağırdı. Öyle sinirlenmişti ki, "Yaka kapanı" diye çıkıştı.

"Kapa yakanı" diyecekti aslında. Kızgınlıktan sözcükleri birbirine kattı. Çok güleceğim gelmişti, ama dilimi ısırıp kendimi tuttum. Sonra ortada bazı yanaşık düzen hareketlerini tarif etti.

"Mangalar yerlerine gidecekler. Çavuşlar bu hareketleri size talim ettirecek. Dalga geçen görürsem, karışmam ha! Alırım ayağımın altına. Yerlerinize marş maarş!"

Patır kütür koşuştuk. Hazır ol, rahat, tüfek as, tüfek çıkar, sağa dön, sola dön... Başladık çalışmaya. Bir gayret hepimizde. Hava sıcak bir yandan. Terliyoruz. Ama askerlik heyecanı ile durmak, dinlenmek yok. Üsteğmen mangaları dolaşıyor. O yaklaşırken daha bir canlanıyoruz. Kendi kendimize bağıra çağıra komutlar veriyoruz, komutu derhal yerine getiriyoruz. Çavuşlar hatalarımızı düzeltiyorlar. Geniş çayırlıkta bir harekettir, bir gürültüdür gidiyor.

Bazen uzun bir düdük çalıyor, "on dakika istirahat!" Tüfek çatıp oturuyoruz hemen. Aramızda şakalaşıyoruz. "Gel teskere gel! On yedi gün, dokuz saat kaldı şurda. Çavuş senin ne kadar var daha?"

"Ne bileyim" diyor çavuş. "Hökumat boba bilir."

"Kaç aylık askersin?"

"Otuz sekiz aylık."

"Aboov, vay vay. Memleket neresi Çavuş?"

"Diyarbakır."

Uzun bir düdük. Fırlayıp tüfeklerimize koşuyoruz. Komutan geç kalan bir mangayı haşlıyor.

Öğleye doğru yürüyüş kolunda uygun adımla okulun önüne geliyoruz. Öğretmenler, öğrenciler hep bize bakıyorlar. Bozukluk olmasın diye son derece dikkat ediyoruz. Komutan cakalı komutlarla bir iki kere döndürüyor bizi okulun önünde. Sonra "bölük duur!.." diye bağırıyor.

Rap diye duruyoruz.

"Tüfek çıkaar!"

Şakur şukur çıkarıyoruz. Ama kımıldamak yok. Dimdik herkes. Gözler karşıda.

"Paydos!"

Gök gürler gibi, "Sağ oool!" diyoruz.

"Siz de sağ olun" diyor.

Seyircilerimiz alkışlıyorlar. Tüfek çatıp dinlenmeye geçiyoruz. Sıra ile birimiz nöbet tutuyor. Tüfeği omza asılı, bir uçtan bir uca ağır geziniyor. Nöbetçi gülmez, nöbetçi oturmaz, nöbetçi kimseyle konuşmaz. Nöbetçinin bütün dikkati, neyi bekliyorsa ondadır. Nöbetçi görev başındadır, görev ise namustur...

Sözün kısası, yirmi günde çıra gibi yaptı adam bizi. Kardık, yorulduk, ama canlı, diri birer kişilik kazandık. Kamp sonunda kısa bir allahaısmarladık konuşması yaptı. Hiç unutamıyorum.

"Arkadaşlar" dedi. "Askerliğin temeli disiplindir. Onun için biz askerler biraz çatık kaşlı oluruz. Yerli yersiz belki sizi kırdığım oldu. Bu, görev gereği idi. Bana gönül koymayın. Size en içten düşüncemi şimdi söylüyorum, hepinizden memnunum. Üç ayrı okulun kampında bulundum ben. İçlerinde en ciddi öğrenciler sizlersiniz. Hiçbiriniz laçkalaşmış, hanım evladı çocuk değilsiniz. Verilen buyrukları canla başla yapmaya çalıştınız. Böyle yetişmeye devam ederseniz, yarın memlekete yararlı adamlar olursunuz. Allahaısmarladık!"

Hep ellerimizi sıktı. Çavuşlarla kucaklaştık. Enikonu üzülmüştük. Kamyonlar gürültüyle yürüdü. Askerliğin o doyamadığımız buruk tadı kalmıştı içimizde. Hevesimizi ileriye saklayacaktık artık.

Dünya Görüşümüz Kurulurken

3. sınıftan sonra, derslerimiz daha çok mesleki konulara kaymıştı. Öğretmenler derslerde fırsat buldukça köy öğretmenliğinin gereklerinden, köy toplumunun yapısından, köylerde yapacağımız çalışmalardan söz açarlardı. Zaten köylerden gelmiştik. Anılarımız hep köye dönüktü. Düşüncelerimiz, ülkülerimiz de köye çevrilmeye çalışılıyordu. Köyden uzaklaştırıcı değil, köye çevrik bir eğitim alıyorduk. En çok müdürümüz Rauf İnan'ın köy sorunları ile ilgili dersleri yararlı oluyordu. Bizi konuştururdu, kendisi konuşurdu. Köyün bu ülkenin temeli olduğu, ama bugüne kadar hep ihmal edildiği, aydınların köyde çalışacak kişilikte yetiştirilmedikleri, köyün bilinmediği, onun için devlet çalışmalarının köye ulaşmadığı gerçeği ortaya serilirdi. Bazen uzun tartışmalara girerdik. Bir saatlik ders, iki saat, üç saat sürerdi. Bu konuları sınıfça nasıl bir heyecan içinde kovuşturduğumuzu unutamam. Köyler neden geri kalmış, köylüler kimler tarafından sömürülüyor, bilgisizlik-yoksulluk halkımızı ne hale getirmiş, yüzlerce örnek verilerek anlatılır, sonra da kurtuluş yolları aranırdı. Rauf İnan, hepimizin konuşmasını isterdi. Köylerimizden olaylar anlatırdık. İyi niyetli ve aydın önder yokluğu yüzünden köy işlerinin nasıl perişan yürüdüğünü belirtirdik. Köyde lider olmanın koşullarını düşünürdük. Önce kendi yaşımızdaki gençlerle dost olmalıydık, onlarla birlik olup zayıflara yardım etmeliydik, köy işlerine el atmalıydık. Çevrenin güvenini kazanmış yaşlılarla ahbap olup onların desteğini kazanmalıydık. Köyde içme suyu, hela, çamaşırlık işlerini düzene koymalıydık. Meyvecilik, sebzecilik, arıcılık yapmalıydık. Dokuma tezgâhları getirip, kadınlara, kızlara iş alanı açmalıydık. Köylü bu olumlu çalışmalarımızı görünce en çok birkaç yıl sonra bize inanacak, bel bağlayacaktı. Köyde sözü geçen adam

biz olacaktık. Ondan sonra da yavaş yavaş köyün rengini değiştirecektik.

O günlerimizi düşünüyorum da yaşlarımız on altı, on yedi... Nasıl heyecanlı bir ülkücülük ateşi sarmıştı bizi. Gece yatağıma yatınca düşler kurardım. Köyümde yapacağım işleri tasarlardım. Önüme çok engeller çıkacaktı evet, ama ben onların hepsini yenecektim. Çünkü yapacağım şeyler iyi şeylerdi. Köyün yararına işlerdi. Öyleyse mutlaka yapacaktım.

Eğitbilim tarihi okuyorduk... Jean Jacques Rousseau, John Locke, Pestalozzi, iki yüz yıl önce halka çevrik bir eğitim felsefesinin temellerini atmışlardı. Hele Pestalozzi İsviçre'de, yoksul köylülerin, kimsesiz çocukların babası olmuştu. Cumhuriyet halk devleti demekti. Kral ve padişah yönetimlerinde halk düşünülmeyebilirdi belki, ama cumhuriyet olunca tüm çalışmalar halk için olacaktı. Biz köy öğretmenleri bunun için yetiştiriliyorduk. Halkı okutup uyandıracaktık. Yoksulluktan, karanlıktan, ortaçağın yanlış inançlarından kurtaracaktık. Halk düşmanları ile savaşacaktık. Her gün, her derste bunu işitiyor, bunu düşünüyor, bunu konuşuyorduk. Kimdi halk düşmanları? Halkı aldatanlar, halkı ezenler. Halkın hakkını yiyenler. Bizde bunu belirten binlerle örnek vardı. Böylesi bir yaşamın içinden çıkıp gelmiştik.

Ama bakardım da, içimizde köy toplumunun çeşitli katlarından gelen arkadaşlar, bu görüşlere aynı tutumla katılmazlardı. Geçimi yerinde, hatta ağa çocukları vardı. Onlar ağaların soydan zengin ve asil kişiler olduklarını, çok kez köylüye yardım ettiklerini, onları doğru yola sevk ettiklerini söylerlerdi. Aramızda uzun uzun tartışırdık. Sonradan din konusu da başlıca konularımızdan birisi olmuştu. Bir kısmımız dinin geriletici, uyuşturucu bir öğe olduğunu, bir zamanlar insanlığa çok yararlı olmuşsa bile, bugünkü biçimiyle müspet bilimle çeliştiğini, toplumların gelişmesini durdurduğunu iddia ederdik. O günlerde okuduğumuz kitaplardan fikirler aktarır, karşımızdakileri mat etmeye çalışırdık. Onlar kızarlar, işi başka şekle dökerlerdi. Böylesi bir tartışmayı ilk olarak Mahmudiye'de inşaata tuğla taşırken yapmıştık. En çok Mustafa Buğday konuşuyor, bilgisiz din adamlarının halka ettiklerini, o güne kadar pek alışma-

dığımız bir tonda açık açık söylüyordu. Sanırım, arkadaşımızı karalayan tutum işte o gün başladı. Simav'ın dağ köylüğünden yoksul bir çocuktu Buğday. Zamanı hep okumakla, düşünmekle geçerdi. Dünya görüşü çok erken gelişmeye başlamıştı. Halktan yana, toplumcu bir anlayışı vardı. Benim en yakın arkadaşımdı. Hep birlikte okur, birlikte gezer dolaşırdık. Açık düşün yapımın kuruluşunda, üstümdeki etkisini unutamam. Sonradan iyi anlaştığımız başka arkadaşlar da oldu. Gerçi sayımız azdı. Sekizi, onu geçmezdi. Birbirimize okuduğumuz kitapları salık verirdik. Fikir yardımlarında bulunurduk. Tartışmalarda kendiliğinden taraflaşıyorduk. İnsanın bir yönü olunca, her konuda ister istemez o yana doğru kayılıyordu. İlk günler bu ayrılıklar hepten bilinçsizdi. Hatta hemşerilik, arkadaşlık gibi sudan nedenlere dayanıyordu. Çocukça kavgalar, geçimsizlikler şeklindeydi. Sonradan iş gittikçe ciddileşti. İki taraf birbirine diş bilemeye başladı. Öyle ki her konuştuğumuz şeye, her okuduğumuz kitaba dikkat ediliyor, çeşitli anlamlar veriliyordu. Bakışlar, davranışlar değişmişti. Her iki tarafı da başka öğretmenler körüklüyordu. Bir taraf "milliyetimiz, dinimiz, dedelerimiz, Orta Asya" kelimelerinin çevresinde dolaşıyor, sözcüklerle düşünü konuşuyor; öbür taraf, halkın çektiği, köylünün yoksulluğu, insanın insanı sömürdüğü, başkasının sırtından geçindiği gibi, o yıllarda tehlikeli sayılan, hoş görülmeyen fikirleri benimsiyordu. Bu cins anlayışı pekiştiren kitaplar okuyorduk. Maksim Gorki, Panait İstrati, bizden Sadri Ertem, Sabahattin Ali gibi, konularını toplumun alt katından alan hikâyeciler, romancılar, en çok sevdiğimiz yazarlardı. Sonradan Batı öğretileriyle ilgili bilimsel kitaplar da okumaya başladık. Gerçi seviyemizin üstünde olduğu için biraz ağır geliyordu, ama bir şeyler öğrenelim, görüş ufkumuzu genişletelim diye kendimizi zorluyorduk. Bunlardan *Kadın ve Sosyalizm*, *Gizli Pamuk Harbi* benim unutamadığım kitaplardı. Elime geçse, şimdi tekrar okumak isterim. Birisinde kadınlığın tarih boyunca nasıl ezildiği, bundan nasıl kurtulunabileceği güçlü bir mantık çizgisi içinde belirtiliyordu. Kendi köyümün çile çeken kadınlarını düşünerek okuyordum. Çok etkili oluyordu. *Gizli Pamuk Harbi*'nde pamuk yetiştiren yoksul dünya halklarının emeklerini çalan sömürge-

cilerin ne dolaplar çevirdikleri, birbirleri ile nasıl kıyasıya savaştıkları anlatılıyordu. Bir çırpıda vurulan milyonlar, patronların çıkarları uğruna girişilen milletlerarası savaşımlar, insanın gözünü açıyordu.

Gene de ben daha çok yazın kitaplarından hoşlanıyordum. Yerli, yabancı yazarların hikâyeleri, romanları beni içten sarıyordu. Kahramanları ya kendi yerime koyarak ya da tanıdığım insanlara benzeterek okuyordum. Ezen-ezilen insan ilişkileri beni olağanüstü bir şekilde ilgilendiriyordu. Dünyada geçen olayların en önemlisi bu gibime geliyordu. Bütün dikkatim hak yiyenlerin ve hakkı yenenlerin üstünde toplanmıştı. Öyle de çok örneği vardı ki dünyada, nereye baksam bunu görüyordum. Ama kitaplarda böylesi konulara yeterince yer verilmemişti nedense. Örneğin bizim köylerde geçen olaylar kitaplara girmemişti. Bir Türkçe dersinde bunun nedenini sordum. Öğretmen "Bizim yazarlar köyü bilmezler de onun için" dedi. Doğru gelmişti bana. O günlerde şairlerin ve yazarların hayatını inceleyen bir kitaptan saymıştım: Yazarlarımızın hemen hepsi, yüzde doksanı İstanbul'da doğmuşlardı. Demek onların yetiştiği yıllarda sadece İstanbul çocukları okuyabiliyordu. Bizim halkın alt katları, köylüler, çiftçiler, çobanlar, toprak işçileri bunun için anlatılamamıştı. Madem biz onların içinden geliyorduk, öyleyse onları biz yazmalıydık. Öğretmenimiz böyle söylüyordu.

O günler, sevdiğim yazarlara özenerek birçok öyküler yazdığımı anımsıyorum. Konularımı hep bizim köyden, hatta kendi akrabalarımın yaşamından alıyordum. O yıl orman askerleri halamın oğlunu dağda yakalayıp bacağından vurmuşlardı. Orman suçu işlemiş olacak herhalde. Üç ay yatmıştı zavallı. Bir gün oturdum onu yazdım. Öğretmen, "Güzel, ama" dedi, "sen tehlikeli konulara el atıyorsun. Orman askerini küçük düşürüyorsun. Bunlar suç kabul edilebilir. Çünkü asker de görevini yapıyor."

Öbür arkadaşların ağzına yem oldu.

"Zaten malum canım... Hıı... Görürsün sen" demeye başladılar.

Her yerde söz vurduruyorlardı. Okumamız, yazmamız, konuşmamız, her şeyimiz onlara batmaya başlamıştı. Biz yedi, se-

kiz kişi neredeyse suçlu gibi görülüyorduk. Bir gün, hemşerilerimizden birisi, "Gel bakalım" dedi. "Seninle son olarak konuşalım biraz."

"Buyur" dedim.

"Sen bizim hemşerimizsin" dedi. "Değilse hiç acımayız sana."

"Niye?"

"Senin gidişin çok kötü. Yolunu iyice sapıttın sen. Komünistlerle arkadaşlık ediyorsun. Kaç kere söyledik onlarla konuşma diye. Yoksa sen de mi öylesin, açık söyle!"

"Hayır" dedim. "Ben komünist neyi değilim. Komünistliğin ne olduğunu da bilmiyorum. Sen biliyorsan söyle, ben de olmayayım."

"Konuşmayacaksın onlarla, anladın mı?"

"Niye yahu? Hepsi de çalışkan, akıllı arkadaşlar. Bir kötülüklerini görmedim. Durup dururken 'ben seninle konuşmayacağım' denir mi?"

"Kendin bilirsin" dedi. "Sonunda pişman olacaksın."

İkide bir böyle tehdit ediyorlardı. Üzülüyordum. Anı defteri tutardım, üzüntülerimi, kızgınlıklarımı hep o deftere yazardım. Böyle yapanlar benden daha zeki, daha çalışkan değillerdi. Hatta yazılı sınavlarda kopya versin diye yakınıma oturmak için aralarında itişirlerdi. Sonra da akıl öğretmeye kalkarlardı. İyi okumayan, iyi düşünmeyen, işin yüzeyinde çocuklardı. Bir başka arkadaşımız vardı, derslerinde başarılıydı. İçin için bize hak veriyordu. Tartışmalara katılmaz, ne taraf üstte görünürse, gelir o tarafın koluna girerdi. O huyunu bugün bile sürdürüyor sanırım. Başka tip arkadaşlarımız da vardı, dersten başka şey düşünmezlerdi. Köylüymüş, halkmış vız gelirdi onlara. Derslere çalışsınlar, notları alıp sınıfı geçsinler, hepsi bundan ibaretti. Toplumun her çeşit tipleri vardı aramızda. Gürültücü, şamatacı, işini saman altından yürüten, öbür yandan gerçekten değerler taşıyan, kendini yetiştiren, okuyan, düşünen, Enstitü'nün verdiği ülkücülük ateşini içinde gittikçe geliştiren, bilinçlenen arkadaşlar... Onun için aramızdaki itişmeler yavaş yavaş büyüdü, hoş olmayan olaylara kadar vardı. Yeri gelince yazacağım.

Genel olarak ortak özelliklerimiz şunlardı: Klasik okulun ders kitaplarından dışarı taşan, Türkiye'nin köy gerçeğine çevrik, yalnız kafası değil, eli kolu da işleyen hayat adamı olmaya çalışıyorduk. Kimimiz erken, kimimiz biraz daha geç, halktan yana bir kültür algısı ile beslenmiştik. Ülkücüydük. İnançlarımızda heyecanlıydık. Dayanıklı ve savaşımcı yetişiyorduk.

Çok sonra bu özelliklerimiz beğeni toplayacaktı.

Mustafa Buğday

On beş yıldır onu düşünüyorum. İçim ezile ezile, bir yerlerim sızlaya sızlaya. Kaç kere yazmak için oturdum, yazamadım bir yazı. Kendimi yetersiz buldum. Söylemek istediklerimi deyimleyemeyecektim. Yarım kalacaktı ne yazsam.

Sekiz yıl boyunca okul arkadaşımdı Mustafa Buğday. Ama nasıl arkadaş? Yaşı benden büyüktü. Bir ağabey, bir dost, bir öğretmenimdi sanki. Diyebilirim ki öğrendiklerimin, sezdiklerimin çoğunu ondan öğrendim, onunla birlikte sezdim. Çifteler Köy Enstitüsü'ne birlikte gitmiştik. Aynı sınıftaydık. Numarası 97'ydi. Benim 96. O çalışma dolu yıllar... O karanlığımızı bir bir devirişimiz. Savaş yılları içinde, hiçbir öğün tam doyamadan yiyip içerek, boz urbaları giyip ısınarak, dersliklerden işliklere, işliklerden dersliklere koşarak, ama bedenlerimiz gibi günden güne gelişen kafalarımızla, anlayışımızla ve hele memlekete açılan gönüllerimizle nasıl sıcacık yıllardı, nasıl anlam dolu bir çabaydı o!

Şimdi bir öğretmen okulunun çatısı altında, gene hep o günlerle doluyum, Mustafa Buğday'la birliğim. Boyuna onu düşünüyorum. Soyadını sonradan Ünel diye değiştirmişti. Ama ben hep Buğday dedim ona. Buğday rengi köylü yüzüyle, buğdayı kokan düşünceleriyle, görüşleriyle üstümde en çok onun etkisi var. En çok ondan yararlandım. Görünüşte arkadaşımdı, ama aslında öğretmenimdi benim. Belki de en önde gelen öğretmenimdi. Yoksul, gösterişsiz bir çocuktu. Benden başka kimseyle arkadaş olamadı. Hatta başkalarınca sevimsizdi. Derslerini orta karar becerirdi. Öğretmenler de pek tanımazlardı kendisini. İlk iki yılı iyi anımsamıyorum. Ama üçüncü yıldan sonra elinden kitap düşmedi. Daha baştan bir hedef seçmişti kendisine, her okuduğu satırla o hedefi daha berrak, daha açık görüyordu.

Enstitü'nün dördüncü sınıfındayken, *Sosyal Mücadeleler Tarihi* diye bir kitap geçmişti elimize, Milli Eğitim Bakanlığı'nın yayımladığı. Bir şeyler öğrenmek için severek okumuştuk.

Toplumumuzun adam karalama, adam çelmeleme hastalığı bizim aramıza da girmişti. Mustafa Buğday aldırmaz, ülkücülerin, inanmışların soğukkanlılığı içinde bildiğini okurdu. Köy Enstitülerinin yaratmak istediği aydın tipi önce onda boy göstermişti.

Enstitü'nün eski bir otobüsü vardı. Karoserini söküp ahırın önünde bir yere atmışlardı, içinde bir kırık tabure de vardı. Mustafa Buğday'la gider orada otururduk, ders çalışırdık. Bir pazar günü müydü, bayram mıydı, yılda bir verilen postallarımız iyice eskimişti. Karoserin içine oturmuş, onları onarıyorduk. Buğday'ın elleri daha yatkındı, bızla, koca iğneyle o dikiyordu, ben de demircilik işliğinden aldığımız örsün üstünde altlarına pençe vuruyordum. (Hey be nelerle okuduk biz, devletimize ne kadar ucuza mal olduk. Gene de yaranamadık.) Bir yandan da konuşuyorduk. Kitaplarda okuduklarımızı, öğretmenlerden dinlediklerimizi beyinlerimizin fırınında pişirip bilincimize işliyorduk. Köylü nasıl kalkınacak, bu gerilikten nasıl kurtulacak? Bunun için biz nasıl çalışmalıyız? Bir saat mi geçti aradan, iki saat mi? Tam kulağımızın dibinde bir tıksırıkla kendimize geldik. Dönüp baktık, müdürümüz Rauf İnan'dı. Geçerken bizi orada görmüş, usulca yaklaşmış, camsız pencereden bizi dinlemiş, gözleri dolmuş. Örsü, bızı bırakıp ayağa fırlayacak olduk. "Yok yok" dedi, "oturun. İşinize bakın." Sesi duyguluydu.

"Arkadaşlar" dedi. (Bize hep arkadaşlar diye hitap ederdi.) "Siz bu memlekete hayırlı insanlar olarak yetişiyorsunuz. Bir gün tersini söyleyenler çıkarsa yalancıdırlar, iftiracıdırlar."

Daha bir şeyler söyledi. Tam anımsayamıyorum. Eski ayakkabılarını kendi elleriyle onararak okuyan, bu arada köy öğretmenliğine hazırlanan bizleri duygulanarak değerlendirdi. Gücümüzü bir daha suladı. Sonra döndü gitti işine.

Mustafa Buğday'la birlikte Enstitü'yü bitirdik. Köyümüze gidecek paramız yoktu. Öğretmen olmuştuk, ama şimdiki gibi donanım parası neyi verilmezdi. Boz urbalarımız da yıpranmıştı iyice. Tahta bavullarımız kitap doluydu.

Müdürümüz Rauf İnan odasına çağırttı:

"Sizi yüksek kısıma seçtik" dedi. "Üç yıl daha okuyacaksınız."

"Efendim, babalarımız yoksul. Köye gitmeliyiz, evlerimize yardım etmeliyiz."

"İşte onun için siz yüksek kısma devam edeceksiniz" dedi. "Hadi hazırlanın."

Ertesi gün kendimizi Ankara treninde bulduk. Vagon penceresinden Mustafa Buğday'a bizim bozkırları gösterdim. Doğduğum köyü, yayvan tepeleri, ırmak kıyısındaki bey çiftliklerini. Oralarda geçen, bizim köylülerin çileli yaşantılarını kim bilir kaç kez anlatmıştım? Polatlı'ya doğru Sakarya Savaşı'nın yapıldığı yeri görünce gözyaşlarını tutamamıştı. Buralarda ne kan akıtmıştık biz. Ulusça özgür kalmak için. Daha insanca yaşamak için. Ama yoksullukla, bilgisizlikle geçen ömür özgür bir yaşam mıdır? İnsanca bir hayat mıdır? Kurtuluş Savaşımız boşa gitmemelidir. Bunun için köylüyü bu yoksulluktan, bu karanlıktan kurtarmak gerek...

Böyle söylüyordu. İnanmış köylü yüzü bambaşka bir ışıkla aydınlanıyordu.

Mustafa Buğday, Hasanoğlan'da daha bir bilinçli okudu. Daha yetkin öğretmenlerimiz vardı. Daha bol kitapların, daha yetkin fikirlerin harmanı ortasındaydık. Çatışmalar da o oranda artıyordu. Anlatması uzun...

Gösterişsiz, fakat yalın kişiliği ile alışılmamış görüşlerin savunucusu olarak Mustafa Buğday, yıldırımları en çok toplayan arkadaşlarımızdan birisiydi. Neydi bu fikirler? Şimdiki anayasamıza giren, en ileri ve gözde aydınlarımızın savunduğu sosyal adalet, toplumsal haklar, eşitlik, kardeşlik fikirleri. Fransız Devrimi'nin amaçları. Ama o zaman bunları Türkiye'de ağza alabilmek bile solcu olmak için yeter de artardı. Solculuk ise komünistlik demekti, vatan hainliği demekti. Mustafa Buğday, o sessiz, çalışkan ve dürüst köy çocuğu, o içimizden en iyi yetişmiş arkadaşımız, önüne açılmış birbirinden korkunç tuzaklara doğru kurbanlık koyun gibi yürüyordu. Sonu ne olacak, söylesselerdi inanmazdı. Kötü şeyler düşünecek zamanı yoktu. Köy Enstitüleri yoluyla köylünün uyandırılması ülküsüne bağlan-

mış, olanca varlığı ile kendisini koymuştu ortaya. İçten pazarlıklı yollara aklı ermezdi. Oysa fikirlerin, inancın cezalandırıldığı dönemler bitmemişti daha o günlerde.

Mustafa Buğday bizimle birlikte yüksek Köy Enstitüsü'nü de bitirdi. Fakat sekiz ay öğretmenlik yapabildi ancak. Enstitüler aleyhine demagoji yağmurları hızlanmıştı. İçten pazarlıklı rüzgârlar esiyordu ülkede. Ne demekti köylüyü uyandırmak, ne demekti sosyal adalet, eşitlik, yeni bir toplum düzeni? Hasanoğlanlı köy çocukları bu sözcükleri nasıl ağızlarına alabilirlerdi? Komünistlikti bu, milli bütünlüğü parçalamaktı. Bakındı şunların yediği haltlara. Bugün artık sıradan toplumcu görüşler durumuna gelmiş bu düşünceler yüzünden o günlerde epeyce çektik.

Köy Enstitülerinin verdiği bir kurbandır o, bir yetmişlik boyuyla tam kurban, o yurtseverliğiyle!..

Usta Öğreticiler

Bu yazılara başladığım günden bu yana anılarımı yoklarken, öğretmen-öğrenci, usta-öğrenci, hatta işçi-bekçi... birçok insanlar gözümün önüne geliyor. Bazılarının adlarını unutmuşum. Çıkarmaya çalışıyorum, bulamıyorum. Ama yüzleri, sesleri, kişilikleri hep aklımda. Onlarsız Enstitü eksik. Hepimiz ayrı ayrı, bir makinenin parçaları gibiydik. Enstitü toplumunu birlikte kuruyorduk. Yedi yüz, sekiz yüz kişi, hep birlikte çalışarak yürütüyorduk işleri.

Bir Dursun Çavuş vardı. Tarım işlerine bakardı. Sebze bahçesinde, kümesin yanında Enstitü'ye ait daracık bir evde kalırdı. Ağır davranışlı, gün görmüş bir adamdı. Elleri gocuğunun cebinde, tarlaları dolaşır dururdu. Nerede bir domates fidesini danaburnu kesmiş, nerede bir köstebek su yollarını bozmuş, hep bilirdi. Buraların adamına pek benzemiyordu, herhalde güneyli olacaktı. Bütün dikkati tarım işlerine çevrikti. Bir iş buyururken, nasıl yapacağımızı tarif ederken, karayağız yüzü yanık yanık parlardı. Eline çapa, tırmık, kürek öyle yakışırdı ki, nereden baksan bu işler için yaratıldığı belliydi. Tarım öğretmenimiz olmadığı zamanlar işleri o ayarlardı. Çalışmaları o kovuştururdu.

"Sen şu küreği al, su yolunu aç. Sen soğan karığını hazırla. İyi tırmık çek, kesekleri hep kır. Siz de ayrık toplamaya, hadi bakalım! İyi çalışın ha yiğitler..."

"Çok susadık Dursun Çavuş" derdik. "Birini su getirmeye yolla."

"Ne çabuk susadınız yavu?" derdi. "Buraya su içmeye mi geldiniz?"

"Hava sıcak."

"Nerde sıcak, hani? Siz buna sıcak mı dersiniz?"

"Ya ne?"

"Vayy..." diye başını sallardı. Öyle çok şey anlatırdı ki bu "vay"la... Yani, "Biz nelerini gördük a oğlum. Öğle zamanı Çukurova güneşi bir çöker ki, insanın beyni erir vallahi, tebdili şaşar. Şakkadak yere yıkılıp bayılacağın gelir. Bunlar sıcak mı?"

Yaz kış bizim tarım çalışmalarımızı yakından izlerdi Dursun Çavuş. Hepsinin içinde o vardı. Taşıya taşıya bitiremediğimiz domatesler, biberler, salatalıklar, fasulyeler biraz da onun eseriydi. Yüz elli dönümlük sebze bahçesini biz işlerdik, biz kaldırırdık. Ama her işi günü gününe o kovuştururdu. Bizlere o yaptırırdı. Yağmurda yaşta oraların kahrını hep o çekerdi.

Yıllar sonra Dursun Çavuş'un bir hikâyesini anlattılar. Bana ne kadar dokunmuştu.

Enstitü değişmiş, öğretmen okulu olmuş. Sebze bahçesi, buğday tarlası diye bir şey kalmamış. Kalsa bile göstermelik cinsinden azıcık bir yer. Onu da işçiler yapıyormuş. Öğrencilerin üst başları gibi elleri yüzleri de değişmiş. Yalnızca derslikklerde kitap ezberliyorlarmış artık. Başka bir iş yapmıyorlarmış. İşlikler durmuş. Tavuklar kesilmiş. İnekler, atlar satılmış. Ağaçlar bakımsızlıktan kurumaya yüz tutmuş. Bir durgunluk çökmüş Enstitü'ye. O canlılık, dirilik kaybolmuş. Sanki bir hastalık gelmiş, yavaş yavaş herkesi kırıp geçirmiş. Tarım öğretmeni derslerini sınıfta yapıyormuş. Kitaptan okutuyor, deftere not tutturuyormuş. Bunun sonu nereye çıkar? Binaların önünü bile dikenli otlar sarmış. Tarım öğretmeni bir gün demiş:

"Çocuklar, ayıp oluyor. Bu dersi dışarda yapalım. Hava güzel. Elinize birer çapa alın. Şu meydandaki otları bari keselim."

Çocuklar dışarı çıkmışlar. Ütülü pantolonları, kravatlı gömlekleri, beyaz elleriyle... Dursun Çavuş'un getirdiği çapaları almışlar. Ama hiç yakışmıyormuş. Yere vurunca toz kalkıyormuş. Elbiseleri, ayakkabıları kirleniyormuş. Kimisi yüzünü buruşturuyormuş, kimisi ellerini çırpıp temizliyormuş. Kimisi de mırıldanıyormuş:

"Biz amele miyiz be? Ne bu yahu? Bırakalım hep birden..."

Dursun Çavuş, Enstitü'yü kurulduğu günden beri bilen adam, eski öğrencilerin yaz demeyip, kış demeyip, gece demeyip, gündüz demeyip o göz yaşartıcı çalışmalarını görmüş adam; bakmış bakmış, kafasını iki yana sallayıp, "Vayy..." demiş.

Neler yokmuş bu "vay"ın içinde? Anlatan arkadaş "Hiçbir sözcük bu kadar büyük anlamla yüklü olarak söylenmemiştir" diyordu.

Sonradan duydum, fazla barındırmamışlar Dursun Çavuş'u. Okuldan ayırmışlar. Zati o da ayrılmak istiyormuş. "Bana gerek kalmadı gayri burada" diyormuş. Şimdi kim bilir nerelerdedir garip?

Demircilik işliğinde, dokuma tezgâhlarının başında, terzihanede başka usta öğreticilerimiz vardı. Nerden bulurlardı, hepsi de işinin ehli, diplomasız, ama kişilik sahibi, anlayışlı, baba adamlardı. Öğretmenlerimiz kadar onları da sayardık. Onlardan da pek çok şeyler öğrenmiştik.

Bolulu bir aşçımız vardı. Dudağında iyice ufalmış sigarası, şişmanca, kepçe ile boyuna koca kazanları karıştırırdı. Başındaki ak takkesi ile hâlâ gözümün önündedir. Yamağına ya da mutfak nöbetçilerine kısa buyruklar verirdi:

"Biraz su koy!"

"Tavayı getir!"

"Şu kazanı indirin."

"Ocağa kömür at."

"Saate bak gel!.."

Yemek zamanı yaklaşınca taburenin üstüne çıkar, teker teker uzattığımız karavanalara yemeği bölüştürürdü. Nasıl ederdi, tam da yetirirdi. Ne eksik ne fazla.

Ambardan erzakı kendimiz çıkarırdık. Ambar memuru Zekeriya Bey titiz adamdı. Fasulyeyi, şekeri kendi eliyle tartardı. Bir gün dışarı çağırdılar. Biz nöbetçiydik. Öbür arkadaşlar da tartılan erzakları mutfağa götürmüşlerdi. Yalnız kalmıştım. Şeytan dürttü, şurdan bir avuç kesmeşeker alıp cebime doldurayım dedim. Elimi sandığa uzatıp avuçladım. Fakat hayret, alınmıyordu. Bayağı uğraştım, gene avuçlayamadım. O zamana değin bilmezdim, fasulye gibi, pirinç gibi, kesmeşeker de avuçlanır, alınır sanırdım. Olmuyordu. Bir yandan da şimdi birisi geliverir diye korkuyordum. Çaresiz vazgeçtim, tek iki tane alabildim. Sonradan niye öyle oldu diye düşünüp durduğumu anımsarım.

Siz de avuçlayamazsınız. İsterseniz deneyin de bakın.

Bir de gece bekçimiz vardı. Biz pek göremezdik, akşam gelir sabah giderdi. Omzunda tüfek, elinde kalın sopası, bütün gece dolaşırdı. Arkasında kocaman bir çoban köpeği vardı. Kalın kalın ürürdü. Öğrencilere alışıktı. Mutfak artıklarıyla beslerdik. Adı Çomak'tı. Eşek kadar büyümüştü.

Bekçiyi, babamın beni görmek için Enstitü'ye geldiği gün iyice tanımıştım. Konukların kaldığı odada geç saatlere kadar konuşmuştuk. Bulgaristan göçmeni idi. Orada bir Bulgar'ı öldürüp Türkiye'ye kaçmıştı. Anlatırken bana dehşet veren bir görüntüsü vardı. Karyolaya oturmuş, iki elini sopasına dayamış, "Dedim böyle yaşamaktansa ölmek iyidir. Temizleyeyim şu herifi, sonra ver elini Türkiye" diye anlatıyordu. Ağzının bir yanını aşağı eğerek, öbür kaşını yukarı kaldırarak bir anlatışı vardı, yapar mı yapardı bu dediklerini. İnsan inanıyordu. O günden sonra ahbap olduk. Her gördüğü yerde "A be nerdesin, nasılsın bakalım?" diye sorardı.

"İyiyim, sağ ol" derdim.

"Babana benden selam yaz" derdi.

"Peki" derdim.

Babam da her mektubunda selam yazardı ona. Tatillerde "Nasıl sizin bekçi, iyi mi?" diye sorardı. "Yaman bir adam o" derdi.

Kütahyalı bir bağlama ve oyun ustamız vardı. Eline sazını alır, o yanık köylü sesiyle,

"Kar mı yağdı aman aman, Kütahya'nın dağına
Ateş düştü yüreğimin bağına..."

diye başlardı. Sonra kalkar oyununu gösterirdi. Bir, iki ay içinde bütün Enstitü, türkülerini de, oyunlarını da hep öğrenmiştik. Cumartesi eğlencelerinde yedi yüz-sekiz yüz kişi ortaya dökülür, birlikte oynardık. Eğlencelerimiz herkese açıktı.

Konuklar

Enstitü'de duvar, sınır diye bir şey yoktu. Bakardık, her gün köylüler, kentliler konuk gelir giderlerdi. Müdür odasında otur, konuşurlardı. Müdür odasında ne halı vardı, ne cilalı mobilya ne maroken koltuk. Sağlam tahta iskemleler, gürgen tahtasından masalar. İyi anımsamıyorum, ama herhalde kendi marangozluk işliğimizde yapılmış şeylerdi. Giyim kuşamda olsun, günlük yaşantımızda olsun lükse karşı idik. Hiç hademe yoktu. Çamaşır, bulaşık hariç, her çeşit temizliği kendimiz yapardık. Koridorları, sınıfları ıslak talaşla süpürür, paspasla silerdik. Tahta tabanları mazotlardık. Haftada bir gün, bir sınıf genel temizlik yapardı. Camlar, helalar, lavabolar pırıl pırıl olurdu.

Bazen ünlü kişiler de Enstitü'yü gezmeye gelirdi. Hep beğendiklerini, memnun kaldıklarını duyardık. İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Prof. Afet İnan benim şimdi hatırlayabildiklerim arasındadır. Baltacıoğlu'nu kitaplarından ve *Yeni Adam* dergisinden tanırdık. O zaman bize bir konferans verdi. Enginar yetiştiren bir adamdan söz etti. Sanırım çalışmanın güzelliğini, başarıdaki yerini belirtti. Ben o güne kadar enginarın ne olduğunu bilmezdim, görmemiştim hiç. Sonradan lahana cinsinden bir sebze olduğunu öğrendim, ama uzun bir süre merak ettiğimi biliyorum.

Bir gün de, çiftliğinde bizim köylüler ortakçılık yaptığı için benim eskiden tanıdığım, adını çok duyduğum bir milletvekili geldi. Yapısı ile, konuşması ve davranışları ile tam bir köy ağasıydı. Soruyor, karşılıkları dinliyor, sonra keh keh keh gülüyordu. Yıllar sonra Meclis'te olsun, Meclis dışında olsun, Köy Enstitülerinin en çok aleyhinde bulunan kişilerden birisi olmuştu. O zaman bağlayabilmiştim, meğer o gülüşler gizli bir endişenin gülüşleri imiş. Hatta şöyle bir şey de geçmişti. Koridorda

öğretmenlerle konuşurlarken biz yanlarından geçiyorduk. Köylümün ağası olduğu için ben kendisine daha bir dikkatle bakıyordum.

"Demek bunlar köylerin gıralı olacaklar ha?" diye soruyordu.

Öğretmenlerden birisi yanıtı hemen yapıştırmıştı:

"Hayır efendim, biz krallığa da, padişahlığa da karşıyız. Bunlar köylerin kralı değil, önderleri olacaklar. Köylüleri uyaracaklar, aydınlatacaklar..."

"Ha öyle mi? Keh keh keh..."

Ne bilirdik biz o zaman "köylüleri uyarmanın" bu çiftlik ağası milletvekili ve benzerleri için bir tehlike olduğunu? Hep "vatan millet" diye konuşurlardı. Bizim gibi onlar da vatanın, milletin gerçek kurtuluşunu isterler sanırdık. 1946'lardan sonra baktık ki ohoo, adamların derdi başkaymış.

Bazen gruplar halinde konuklar gelirdi. Okul öğrencileri, üniversiteler, sonradan öbür Köy Enstitülerinden ekipler. Hepsiyle ilgilenirdik. Aralarına karışıverirdik. Köy Enstitülüler tıpkı bizim gibiydiler. Kılık kıyafetleri, davranışları. Ama konuşurken şiveleri ayrıydı. Doğulular başka, Karadenizliler başka, güneyliler daha başkaydı. Gittikten sonra arkalarından günlerce konuşurduk. Şöyle dedim, böyle dedi... Güzel şive taklidi yapan arkadaşlarımız vardı. Söyler, güldürürlerdi.

O yaşların gereği, öbür okullardan gelen öğrencilerin giysilerine, ayakkabılarına, hatta gömleklerine, kravatlarına özenirdik. Ama müdürümüz ve öğretmenlerimiz giyimin önemli olmadığı, bir insanın değerinin, giydiği elbise ile ölçülemeyeceği üzerinde ısrarla dururlardı. Kendileri de bizim giydiğimiz kalın, boz kumaştan ya da ketenden giyinirlerdi. Özentisiz, pratik, ama düzgün ve temiz giyinmek Enstitü'de esastı.

Gene de ben sezerdim, bazı arkadaşlarımız için için güzel giyinmek özlemi yaşardı. Hatta bu tutum, bu gibilerde ters tepki yapıyordu. Belliydi, böyleleri eline fırsat geçer geçmez bütün parasını giyime kuşama yatıracaktı.

Nitekim öyle de oldu. Öğretmen olunca bazı arkadaşlarımızın sekiz-on takım elbise yaptırdıklarını, moda kovuşturduklarını, hatta "Buralarda giyilmiyor birader, kirleniyor. Ankara'nın

Yenişehir'inde yaşamalıyım ki, siz benim nasıl giyineceğimi görmelisiniz" diyen arkadaşlarımız çıktığını duyduk.

Bu konuda da toplumun genel gidişi, özellikle okumuşların tutumu üstümüzde ezici bir etki yapıyordu. "Neden elbisen ütülü değil, neden kravatın yok?" gibilerinden azarlanan öğretmenler, Enstitü'de aldıklarını yavaş yavaş bırakmak zorunda kalıyorlardı. Herkese anlatamazdık, kılık kıyafetin değil, anlayışın, görüş ve düşünüşün önemli olduğunu. Bertrand Russel'ın bile ütüsüz elbise, kravatsız gömlek giydiğini.

1942 Kışı

Ne soğuktu, ne soğuk... Günlerdir ısınamıyorduk. Sobaları durmadan yakıyor, çevresine toplanıp oturuyor, gene de titreşiyorduk. Camların yüzü yarım santim buz kaplıydı. Bir aydır çözülmüyordu buzlar. İçerilerde bile konuşurken nefesimiz buğulanıyordu. Sınıflarda pelerinlerimizle oturuyorduk, gene de ders dinlemenin olanağı yoktu. Ellerimiz, ayaklarımız ısınmıyordu bir türlü. Yazı yazmak için parmaklarımız kalem tutmuyordu. İkide bir ellerimize hohluyorduk ya da koltukaltlarımıza sokup ısıtmaya çalışıyorduk.

Bir aydır musluklardan su akmıyordu. Kışın çoğalıp nehir halini alan Seydi suyu bile yarı yerine kadar donmuştu. Sabahları yüzümüzü yıkamak için buzları kırardık. Yerde yarım metreden fazla kar vardı, donup kalmıştı öylece. Üstünden tank geçse belki batmazdı. Sabahları bir sis çökerdi ortalığa, göz gözü görmezdi. Söğüt ağaçları, baharda çiçek açmış erik dalları gibi bembeyaz kesilirdi. Günlerce çözülmezdi kırağı. Pencerelerden bakardım da, Hamidiye kırlarında yaşam durmuş gibiydi. Her şey donmuştu yerle göğün arasında. Hiç kımıltı yoktu.

Üzüntülü, üstelik yararsız günler geçiriyorduk.

Karakışın ortasıydı, bir haber çıktı. Ambarda yiyecek azalmış. Köylerimize gitmek üzere onar gün izin verilecekmiş. Sevinmiştik. Ama arkasından hemen düşünmeye başladık. Şimdi memlekete nasıl gidilirdi? Eskişehir'e bile otobüs işlemiyordu. Hep yollar kapalıydı. Bu kadar öğrenci nereye, nasıl gidecekti? Yakın köylerden olan arkadaşlarımız birer ikişer dağıldılar. "Trenle gidecek onar kişilik grup olacaklar için, Hamidiye'den at arabaları tutuldu. Alpu İstasyonu'na gidilecek" dediler. Sorduk ettik. Alpu İstasyonu sekiz-on saatlik yoldu. Bu soğukta nasıl varılacaktı oraya? Başka çare de yoktu. Ben de bir gruba ka-

tıldım. Ertesi gün erkenden bavullarımızı yükledik. Öğretmenlerimiz tembih ediyorlardı: "Sakın arabaya binmeyin, üşürsünüz. Daha çok yürüyün. Ancak çok yorulan olursa bindirirsiniz. Aman kendinizi koruyun. Hadi uğurlar olsun..."

Hamidiye'den yola çıktık. Kuzeye, yukarı gidiyorduk. Yol, iz belli değildi. Tam karşıdan zehir gibi rüzgâr esiyordu. Üstlerimizde kara pelerinlerimiz, yüzümüz gözümüz sarılı, düşe kalka yürüyorduk. Kaptan Scott'ın Güney Kutbu yolculuğunu okumuştum. Hep aklımda o. Şimdi biz de kutup yolcularıydık sanki. Arabanın önüne, arkasına sıralanmıştık, yürüyorduk boyuna. Kimseden ses soluk çıkmıyordu. Kafkas işi tüylü başlığından yalnız gözleri görünen Tatar arabacımız atları sıkıştırıyor, kendi diliyle sövüp sayıyordu. Böyle bir yolculuğa çıktığı için pişmandı herhalde. Bazı arkadaşlarımız arabaya binecek oldular. "Olmaz" dedi. "Atlar çekemez. Şimdi bile götüremiyorlar baksanıza!"

"Ee, yalnız bavulları götürsün diye mi tuttuk biz bu arabayı?"

"Elbet ya. Hocanız öyle demedi mi?"

"Ama yorulduk usta. Ta Alpu'ya kadar yürüyemeyiz. İkişer üçer bindireceksin."

"Bindiremem" dedi. "Benim malıma düşmanlığım yok. İsterseniz indirin bavullarınızı, geri döneyim. At öldürmeye gelmedim ben buraya!"

Baktık olmayacak, üstüne varmayalım dedik. Ama kimi arkadaşlar kızdılar. "Bir iyi dövelim şu herifi" diye söylenmeye başladılar. Araya girdik, "Hele yürüyün yahu" dedik. "İlerde bineriz. Sinirlerinize hâkim olun."

Bir de kötü atlarmış bizim atlar. Gerideki gruplar geldi geldi geçtiler bizi. En arkaya kaldık.

Fırtına durmak bilmiyordu. İniş yokuş belli değildi. Karla dümdüz olmuş her yer. Hatta biraz önce giden arabaların izi bile görünmüyordu. Soğuk rüzgâr koca bozkırın yüzünde bizden başka kimseye çarpmadan esiyor, ortalığı kar çölüne çeviriyordu. Bazen nefesimizi bile alamıyorduk. Yüzümüzü pelerinlerimizin geniş yakaları içine saklamıştık. Yere iyice eğilmiş, öyle yürüyorduk. Bir türlü bitmiyordu yollar. Ayaklarımız postallarımızın içinde buz kesmişti. Hiç unutmam, Dinarlı bir ar-

kadaşımız ağlamaya başladı. Hali perişandı. Arabayı durdurup biraz bindirdik. Yokuş yukarı biz de arkasından itmeye başladık. Biz mi arabayı götürüyorduk, araba mı bizi belli değildi. Alpu'ya varınca para verecektik üstelik. Bir, iki arkadaşımız "Vermeyelim deyyusa, o bize versin" diye söyleniyordu.

Bir yere varınca, araba kara saplandı. Meğer yoldan ayrılmışız, bir derenin içine girmişiz. Kardan belli değildi. Atlar da araba da battı kaldı. Ne yapacağımızı bilemedik. Arabacı atları kırbaçlar ha kırbaçlar...

"Dur yahu" dedik. "Ne yapıyorsun, delirdin mi?"

Arabayı boşalttık. Atların kayışlarını çözdük. Asılıp çıkardık oradan. Ama üşüdük iyice. Ellerimiz mosmor kesildi. Enstitü'den kumanya olarak ekmek-peynir vermişlerdi. Yürürken yiyelim dedik. Fakat ekmek bile buz tutmuştu. Çiğnedikçe kırt kırt buz yiyorduk.

Öğleden sonra bir köyün yanından geçtik. Evlerin bacaları tütüyordu. Ah bir ocak başında oturmak ya da harıl harıl yanan sobaya elleri uzatıp ısınmak... Nasıl güzel olurdu şimdi. Ama zaman ilerlemişti. Bir iki saat sonra hava kararmaya başlayacaktı nerdeyse. Bizden önce giden arabalar belki de Alpu'ya yaklaşmışlardı.

Durmadık. Bütün gücümüzle yürümeye devam ettik. Dayanıklı çocuklardık. Yorulanımız gidip arabanın tahtasına yapışıyordu biraz. Saat dört falan olmuştu, ayaz bir kış akşamı başladı. Dağ taş dondu tekrar. Gökyüzü ağır ağır kararadı. Yerde karlar donuklaştı. Biz ha gayret yürüyorduk. Ayak parmaklarım kötü kötü sızlıyorlardı. Duymazdan geliyordum. Dişimi sıkıyordum kendi kendime.

Yokuşu çıkmıştık. Fırtına artmıştı iyice. Bıçak gibi kesiyordu yüzümüzü. Burada hep birlikte donup kalabilirdik. Bir an aklımdan böyle geçti. Sonra ne oldu anlayamadım, beni arabaya bindirdiler. Arkamı rüzgâra döndüm, büzüldüm iyice. Araba altımda sarsıla sarsıla gidiyordu. Ayak parmaklarımı duymaz olmuştum. Kımıldatmak istiyordum da kımıldamıyordu. Ne oluyordu acaba?

Bir zaman sonra inmeyi akıl ettim. İyi etmişim, ayaklarım daha kötü olacakmış. Belki de sakat kalacaktım. Yürüdükçe

açıldım. Parmaklarımın sızısını duymaya başladım tekrar. Sonra da kımıldatabildim.

Bir tepeyi dönünce karşıda ışıklar gördük.

"Alpu" dedi arabacı. "Çok şükür. Yürüyün hele!"

Ayaz gecenin içinde yürü baba yürü... Bittik, tükendik. Ama varabildik sonunda. İstasyonun önünde bavullarımızı indirdik. Ankara treni geçmişti çoktan. İstasyon memuru, "Sabahı bekleyeceksiniz" dedi. "Sekiz buçuk treni var."

"Etme amca, nerede bekleyelim biz? Donduk zati."

"Sobayı yaktırırım. Bekleme salonunda kalırsınız."

"Hay yaşayasın. Olur..."

O sevinçle arabacının parasını toplayıp verdik. Biraz sonra da Afyonlu, Eskişehirli arkadaşlarımızı uğurladık. Ankara'dan gelen trene bindiler.

Biz de kokkömürü yanan sobanın başını çevirdik. Aman ne güzeldi. İliklerimize kadar ısıttı bizi. Fakat benim sağ ayağımın başparmağı simsiyah olmuştu. Bir de kaşınıyordu tatlı tatlı. Sızısı uzun süre geçmedi. Bir tehlike atlattığımı o zaman anladım.

Geceyi nasıl geçirdik, pek anımsamıyorum. Birbirimize yaslandık, uyukladık durduk. Soba yanmasaydı işimiz kötüydü. İstasyon memuru sağ olsun, kova kova kömür yolladı. Makasçıya da tembih etti:

"Üşütme bu çocukları, sobalarını yak. Öğrenci bunlar."

"Peki beyim, emredersin."

Memur gittikten sonra makasçı bize bakıp dertli dertli başını salladı.

"Benim de bir oğlum var sizin gibi" dedi. "Trakya'da asker. Bu soğuklarda şimdi ne eder kim bilir? Vay ana kuzuları vay..."

Yaktı sobayı, sonra başladı anlatmaya. Bizi uyutuncaya kadar konuştu.

Ertesi gün sekiz buçuk trenine bindik. Ne soğuk ne fırtına, yavuz tren iki saat içinde beni Sazılar İstasyonu'nda indiriverdi. Oysa, dün yürüdüğümüz yoldan kim bilir kaç kat uzaktı. Hiç duymadım bile.

Bizim oraların kışını yıllardır görmemiştim. Ancak yaz aylarında izinli gelebiliyordum öyle ya. Kışların nasıl geçtiğini

unutmuştum nerdeyse. Yoksul değilsen, yiyecek, içecek varsa, hayvanların samanı da yetiyorsa kış güzeldi köyde. İş yoktu, güç yoktu. Ocak başında köylülerimle oturup konuştuk akşamlara kadar. Sonu gelmez tartışmalara giriştik. Hısımlarımızdan bir Mehmet Emmi vardı, seviyordu tartışmayı. Beni de bu sefer daha bir girişkin bulmuştu. Damarıma basıyordu boyuna:

"Hökumat mamuru mu, bırak" diyordu. "Hayır çıkmaz. Rüşvetçidir, dalaverecidir. Köylüyü adam yerine koymaz. Derdini dinlemez, halden anlamaz..."

"Öyle emmi" diyordum. "Doğru söylüyorsun, ama hepsi öyle değildir; biz öyle olmayacağız. Yepyeni bir anlayışla yetişiyoruz; halktan ve haktan yana olacağız biz. Köylüyü kurtaracağız, kimseye ezdirmeyeceğiz. Haksızlık yapanın karşısına dikileceğiz."

"Kim? Siz mi? Vallahi yapamazsınız. Yapmaya kalkarsanız, önce sizi tepelerler. Beni dinle yeğenim, hiç öyle sözleri ağzına alma. Neyine gerek? Giftin okudun, kendini kurtar yeter. Köylüm möylüm dersen, bir pençe vururlar ki nerden geldiğini bilemezsin. Bu böyle gelmiş, böyle gider. Köylünün dostu olmaz. Kimse fakırı fukarayı düşünmez. Malın mülkün var mı, hökumat kapısında hatırın da var. Her bir işini yaptırırsın. Olmazı oldurursun. Ama benim gibi cıbır mısın, valla yüzüne bakmazlar. Kapıdan kovarlar adamı. Bir nüfus cüzdanı çıkarmak için on kere kasabaya indirirler. Derdini kimseye anlatamazsın. Böyledir hökumat işi."

"Doğruyu söylüyorsun, kabul. Ama böyle gitmeyecek bu. Düzelecek. Cumhuriyet, halk devleti demektir. Halka güler yüzlü, demokratik anlayış er geç gelecek. Haksızlık olmayacak. Zengin, yoksul farkı yasalar önünde kalkacak."

Mehmet Emmi işte burada ellerini kaldırıyordu.

"İmkânı yok yeğenim. Hiç kendini yorma. Vallahi kalkmaz, billahi kalkmaz! Böyle kurulmuş bizim mayamız. Köylü müsün, eşekten farkın yok. Yaz altı ay çalışırsın, gene karnın aç. Oysa devlet kapısına bir memur oldun muydu, kurulursun masanın başına, iki çiziktirir, bir imza atarsın, alırsın aydan aya mayışını, oh... Keyfine bakarsın. Çoluk çocuğun da rahat eder, sen de rahat edersin. Köylüymüş, fakırmış, neyine gerek yahu? Keyfine bak sen."

İşte ben de bunu kabul edemiyordum.

"Edersin yeğenim" diyordu. "Alışırsın. Vallahi ben de olsam öyle yaparım. Her koyun kendi bacağından asılır. Sana ne elin fakırı fukarası? Başka yerde hiç ağzına alma bu lafları."

Kızıyor, başımı iki yana sallıyordum.

"Alsan ne edeceksin" diyordu. "Sen mi düzelteceksin koca hökumatı? Kimler gelmiş geçmiş hay yeğenim, bu işleri düzelteyim diye, ohoo... Devin dişleri arasında bir kıymık bile olamamışlar. Sakarya'nın suları durdurulur mu? Döner gider bu devran, hiç canını sıkma."

Yüzyılların biriktirdiği inancı, Mehmet Emmim böyle özetliyordu bana. Tersine bir görüşü kabul edemiyordu. Nerden geldiğimiz ve nasıl olduğumuz konusunda aşağı yukarı birleşiyorduk. O hiçbir şey değişmeyecek diyordu. Görüşünü savunurken ne de bol örnekler verirdi, şaşardım. Ben de geleceğimiz iyi olacak inancındaydım. Hemen her tartışmamızın sonu, "Sen de görürsün bak" diye biterdi.

Aradan yirmi yıldan fazla zaman geçti. Mehmet Emmim hâlâ sağ, ama iyice yaşlandı. Benim de bir uçtan saçlarım ağarmaya başladı. Düşünüyorum da teslim ediyorum, dedikleri epeyce doğru çıktı. Değişen fazla bir şey yok. Köylü gene o köylü, gene yoksul, gene hökumat kapılarında, hastane kapılarında perişan. Zengin gene arabasını dağdan aşırıyor. Köylü gene bey çiftliklerinde yarıcı. Bir yığın laf, bir sürü kanun maddesi, sonuç gene sıfır.

Öbür yandan köylü möylü dediğimiz için ikide bir suratlarımıza inen şamarlar...

Fakat bu böyle gidecek değil. Mehmet Emmi, gene ısrar ediyorum, değişecek bu tutum. Köylünün de itibarı olduğu, bir gün kabul edilecek. Göreceksin bak!

Son Sınıftaydık

Bizden önceki sınıf mezun olmuş, toptan Hasanoğlan'a götürülmüştü. İlk günler, orada bir kurs gösterilecek falan deniliyordu. Sonradan öğrendik ki yüksek Köy Enstitüsü açılmış, üç yıl daha okunacakmış. Orayı bitirenler Köy Enstitülerine öğretmen olacaklarmış. Şöyle iyiymiş, böyle iyiymiş... Bizden de başarılı olanlar sınavla yüksek kısma seçileceklermiş. Arkadaşların kimisi oraya gidebilmek için daha bir ciddi çalışmaya başlamışlardı. Bazıları da "Ben gitmem, köyüme öğretmen olacağım" diyorlardı. Ben de içtenlikle bunlar arasındaydım. Köyüme dönmek, fukara babama bir an önce yardım etmek arzusunda idim. Köy özlemi içimi yakıp kavuruyordu. Henüz kurtulamamıştım o etkiden. Bir yandan da öğrencilik yaşamının sıkıntıları, özgürlüğe kavuşma isteği. Doyasıya yiyip içmek, kanıncaya kadar uyumak, giyinip kuşanmak, kendi başına buyruk olmak... Bir de düşünüyordum, gidip daha okumak da güzel şeydi. Yükseköğrenim yapmak, bilgi ve görüş ufkunu genişletmek, yükselmek... Aklımla duygularım arasında ikircikli, neye karar vereceğimi bilmeden sürüklenip gidiyordum.

Bir de o günler beni çok uğraştıran bir gönül meselesi vardı. İzinde iken babam, "Daha ileriye gitme oğlum" demişti. "Bir an önce çık gel. Öğretmen ol yeter. Bak sana hayırlı bir iş haber vereceğim. Ağa bana iki seferdir laf vurduruyor. Kızını sana vermek istiyor anlaşılan. Karısı da gelip gidiyor boyuna. Boşuna değil bu. Geçen gün halana da açıkça demiş. Seni beğeniyorlar anladın mı? Zengin adam. Kızı da Allah için iyi kız. Kaşı gözü yerinde. Allah yazdıysa olmayacak iş değil. Hem de pek uygun. Bu zamanda mal kazanmak kolay değil oğlum. Yarın maaşın bir yandan, tarlanın tabanın geliri bir yandan... Eh biz de el içine karışırız o zaman. Âhır ömrümde ben de biraz rahat ederim.

Babam keyifli keyifli söylüyor, hayaller kuruyordu. Bir karşılık veremiyor, ıkınıp sıkınıyordum. Halam bir yandan, öbür akrabalarım bir yandan beni eğmeye çalışıyorlardı. İçlerinde yalnız Mehmet Emmim, "Amman ha yeğenim" diyordu. "Bunların aklı ermiyor, yanaşma bu işe. O kapıya bulaşma da ne edersen et. Yarın içgüveysine dönderirler seni. Her bir işine karışırlar. Kendin gibi bir fakir kızı al, fakat zengin kızı alma. Vallahi pişman olursun. Başını taşlara vurursun."

Mehmet Emmi'nin dediklerini daha doğru buluyordum. Ama olaylar kendi arzum dışında akıyordu. Bir gün ağanın karısı elinde kalaylı sahanın içinde kızarmış bir tavukla beni görmeye geldi. Aman ne diller döküyordu:

"Maşallah maşallah... Boyuna bosuna kurban olayım. Aslan gibi delikanlı olmuş. Nazarım değmesin, tu tu tu! Görmeyen anası olsun. Gözün aydın Durmuş. Gördün ya oğlanı, Yaradan övünsün..."

Başımı öne eğiyor, utancımdan gülümsüyordum. Başka bir şey gelmiyordu elimden.

Derken iş bütün köye yayıldı. Adımız ağanın kızıyla sözlü oldu çıktı. Delikanlılık işte, içimde ılık bir şeyler duymuyor da değildim. Herkesin ilgisi bir yandan, evlerinin önünden geçerken kızın pencerelerden arzulu bakışı bir yandan kafamı allak bullak etmişti.

Son sınıf öğrencisiydik, o yaşların birbirini tutmaz ikircikli duyguları içinde günler gelip geçiyordu. Şu var ki, usanmaya başlamıştım okuldan. Zor geliyordu saatle girilip çıkılan dersler, saatle yenen yemekler, kimi öğretmenlerin gereksiz tutumu, canımı sıkıyordu. Bir bitseydi şu yıl diyordum. İçimde uzun bir "ah" büyüyordu.

Staj

Bir buçuk ay süren staj devremiz vardı. Sekizer, onar kişilik gruplar halinde köylere dağılacaktık. İlk olarak öğretmenlik yapacak, sınıflara ders verecek ve mesleğin kapısından ileri ilk adımı atacaktık. Heyecanlıydık. Biz iyi anlaşan sekiz arkadaş bir grup olduk. Kurayı çektik. Çifteler çıktı. Çifteler o zaman bucaktı. Üç öğretmenli büyükçe bir okulu vardı. Okulun alt katında yatıp kalkacaktık. Yemeğimizi kendimiz pişirecektik. Enstitü'den yiyecek, yatacak her çeşit aracı gereci gönderdiler. Şimdiki gibi bol taşıt yoktu. Bir sabah yola çıktık. Güle oynaya yürüdük, gittik.

Okulda güzelce bir bayan öğretmen vardı. Giysilerimiz de pek iyi değildi. Dizleri yıpranmış boz urbalarımız, ütü bilmez gömleklerimizle epey sıkıldığımızı anımsarım. Ama grubun içinde en iyi mandolin çalan bendim. Öğretmenlerden, öğrencilerden, hatta çevreden ilgi topluyordum. Bazı Çiftelerli gençlerle ahbap olmuştuk. Akşamları gelirlerdi, oturur konuşurduk. Çalar söyleşirdik. Bizim oraların delikanlılarına bakarak daha bir kasabalı, girgin ve neşeli çocuklardı. Bir gün "Kadifeden yeleğim, seni sevdi meleğim" türküsünü çalmış bulundum. Pek sevdiler. Boyuna onu istediler. Birisi –adı Cevat mıydı, Cevdet miydi, şimdi unuttum– "Melek'e söyleyelim" dedi. "Bayılır vallahi. Duysa sana abayı yakar."

"Bizim mahallede bir kız, güzeldir ha. Yaman kızdır, görmelisin."

Gülüştük geçtik.

Fakat ertesi gün geldi.

"Söyledim" dedi. "Yarın okula gelecek. 'Meleğim'i çalacaksın, dinlemek istiyor. Güzel çal ama olur mu?"

"Etme yahu, ne diye gelecek? Nasıl olur?"

"Sen işine bak, gelir o. Okulda kardeşi var, onu sormaya gelir. Bir bahane bulur. Yalnız sen iyi çal. Tellere iyi vur."

Şaşmıştım. Buraların gençleri böyle serbesttiler demek.

Ertesi gün, son dersten çıkınca, baktım okulda bir sürü yetişkin kız. Giyinişleri de güzel. Melek'le o zaman tanıştım. Tatlı tatlı güldü bana. Kardeşini sordu. Bilmiyordum bile.

"İyi..." falan dedim, geçiştirdim.

Okulu gezer gibi yaptılar, dersliklere girip çıktılar. Ben de öğretmen odasının kapısını açık bıraktım ve "Meleğim"i çaldım. Aradan görüyordum, beni dinliyorlardı. Bir de fısıldaşıp gülüşüyorlardı.

Sonu geldi, Melek'ten selamlar, mektuplar, ipek mendil, fotoğraf... Hay Allah, altından nasıl kalkmalıydı şimdi? Bu kez de aklımın yarısı oraya takıldı.

Ah... Mümkün olsa da insan yeni baştan yaşayabilse. Herhalde birçok pürüzleri, işe yaramaz bölümleri atlar, yinelemek istemez. Ben de öyle yapardım. Gençlik yılları bir bakıma insan yaşamının en boş geçen, oysa en dolu geçmesi gereken yılları oluyor. Bunu sonradan anlayabiliyor insan.

Staj çalışmalarımıza ait pek renkli anılarım yok. Unutmuşum. Demek uğraşılarım başka alana kaymış. Yalnız şu kadarını anımsarım ki, öğretebilme işinin sandığımdan daha güç olduğunu sezmiştim. Anlatıyordum da, anlamıyordu çocuklar, öğrenemiyorlardı.

Mandolin çalıyorum diye beni çoğu müzik derslerine gönderirlerdi. Demek öğretim metodunu iyi bilmiyordum, bir de seviyeyi göz önünde bulundurmuyordum herhalde, ben başka söylüyordum, çocuklar başka söylüyorlardı. Şaşırıyordum.

"Çocuklar öyle olmayacak, şöyle olacak. Şimdi söyleyin bakalım."

Gene bildiklerini okuyorlardı. O zaman anlıyordum, bu iş o kadar kolay değil.

Birçok şarkılar, oyunlar öğrettik. Ayrılırken bir epey anı bıraktık Çifteler'e.

Bir güzel iş daha yaptık. Özellikle benim etkim oldu. Beşinci sınıfta, anası babası ölmüş, yetim bir kız vardı. Zeki de bir şeydi. Ablasının yanında kalıyordu.

"Burayı bitir de seni Enstitü'ye aldıralım" dedim. "Oku, öğretmen ol."

Gözleri parladı.

"Peki öğretmenim" dedi.

Ertesi gün ablası okula geldi. O da çok arzu ediyordu.

Sonradan işi kovuşturdum. Müdüre, öğretmenlere söyledim. Firdevs Enstitü'ye alındı. Okudu, öğretmen oldu. Şimdi o taraflarda bir yerde çalışıyor. Arada hâlâ bayram tebriki gelir, sevinirim.

Stajımız bitip de Çifteler'den ayrılırken öğrenciler ağlayarak uğurladılar. Bir buçuk ay içinde nasıl da ısınıvermiştik. Bizim de gözlerimiz yaşardı. Çifteler'i uzun süre unutamadık.

Doğa Sevgisi

On yedi yaşındaydım. Bende belirgin bir doğa sevgisi başlamıştı. Fransız romantiklerinden kitaplar okumuştum. Özellikle *Pol ve Virjini* çok hoşuma gitmişti. Doğa betimlemelerini şiir okur gibi okurdum, hatta ezberlerdim. Victor Hugo'nun *Sefiller*'inde bir kumsal sahnesi vardı, içimden açıktan belki elli kez okumuştum. Gene doyamamış, not defterime aktarmıştım. Beethoven'ın "Bir ağacı bir insan kadar severim" sözü de o günlerde dilime dolanmıştı. Çok düşündürmüştü o söz beni. Ağaçlara bakarken artık başka türlü bakıyordum. Elimi sürerken, içimden ılık bir sevgi geliyordu. Ormanları düşünüyordum, o yeşil-serin, uğultulu dünya beni zevkle dolduruyordu.

Fırsat buldukça dışarılara çıkardım. Seydi suyunun kıyısında, Eskişehir şosesinde, çayırlarda tek başıma dolaşırdım. Kırlar hoşuma giderdi. Dünyanın tadını yeni anlamış gibiydim. Geniş düzlükler, yayvan tepeler, tarlalar, otlar, ağaçlar anlatılmaz şekilde beni oyalıyordu, zevk veriyordu bana. Arkadaşların bazılarını sevmez olmuştum. Kabaydılar, kötülük etmekten çekinmiyorlardı. Anlayışsız buluyordum onları. Mümkün olduğu kadar uzak duruyordum. Pazar günleri ya da akşamüstleri dersten çıkınca kitabımı alır, dışarı fırlardım. O gürültüden kurtulunca bir oh çekerdim kendi kendime. Kırlara bakardım, derenin kımıl kımıl akan sularını gözlerdim, otları, ağaçları incelerdim. Uzak denizlerin ortasında bir ada tasarlardım. Ağaçlık, meyvelik. Sazlardan kendi elimle yaptığım küçük bir kulübem olurdu. Beni anlayan bir de sevgilim, Virjini gibi... Kuşlarla, hayvanlarla dosttum. Sonsuz bir sessizlik içinde doğayla baş başa yaşardım. Kitaplarımı okurdum, ağaçlara tırmanırdım. Ormanda dolaşırdım. Kuşların sesini dinlerdim. Her çeşit kabalıklardan, küçüklüklerden uzak, mutlu bir dünyam olurdu. Yaşamak buydu

bence. Yıkıcılıktan, bozuculuktan nefret ediyordum. Cahit Külebi'nin,

"İnsanlardan buz gibi soğudum
İşte yalnız sen varsın
Bir akşam bize gel
Beni anlarsın"

dizelerini yıllar sonra okuduğum zaman, tam beni deyimlemiş diye sevmiştim. Dilimden düşmez olmuştu.

Toprağı seviyordum. Bütün bitkilerin, hayvanların, insanların anası olarak kutsuyordum onu. Düz bir toprak parçası görmeyeyim, içim açılıyordu. Hele sulaksa, verimliyse, ta köylülükten kalma bir toprak özlemiyle gönlümün bir yanı karışıyordu oraya. Hemen sonunu getiriyordum; sebzeler, meyveler, ahır, kümes, aralık... Evin önü çiçeklik, bahçede çardağa sarılmış asmalar. Kıyıda salınan sıra sıra kavak ağaçları. Boyalı pencelerinde basma perdeler gerili küçük beyaz ev...

Bazen Seydi suyunun kıyısına oturur, uzun uzun düşünürdüm. Yalnızlığı sever olmuştum. Bir şeyler yazmak isterdim, ama beceremiyordum. Daha çok okuduklarımdan hoşlanıyordum. Yazmak yetisi sonraları gelişti bende. Resim yapardım, mandolin çalardım, yavaş yavaş bir sanatçı kişiliği kazanmaya özeniyordum. Arkadaşlar da ayrımındaydılar bunun. Kimisi inanarak, kimisi alay olsun diye "şair, müzisyen" falan derlerdi. Şurası kesin ki, doğadan gerçekten zevk alıyordum. Kırlara, uzak tepelere, bazen gökyüzüne bir tablo seyreder gibi uzun uzun baktığım olurdu. Bu güzelliğin yalnız ben farkındaymışım gibi gelirdi bana.

Bazen köy gezileri yapardık. Bir keresinde Çifteler yakınında Sakarya'nın çıktığı yere gittik. Sular bir kayanın altından kaynıyordu. İlerde sazlıklar, bataklıklar vardı. Toplanan sular bir, iki kilometre içinde çoğalıp ırmak haline geliyordu. Mevsim mayıs başları idi. Kırlar, çayırlar yemyeşildi. Arkadaşlar küme küme dolaşıyorlardı. Kimisi oyun oynuyordu, kimisi şarkı söylüyordu. Ben de gittim, uzak bir yerde, suyun kıyısına tek başıma oturdum. Ne güzeldi buralar... Suyun içinde beyaz beyaz düğünçiçekleri açmıştı. Yosunların arasında kurbağalar yüzüyordu. Elimde kitabım, saatlerce oturdum orada. Gökyüzü

gittikçe koyulaşıyordu. Derken iri iri damlalar dökülmeye başladı. Suların yüzü halkalandı. Şıpırtılar çoğaldı. Kitabımı kapattım. Ama kalkamıyordum. Islanmak hoşuma gidiyordu. Başıma, yüzüme düşen serin damlalar beni okşuyor gibiydi. Bahar yağmurlarını oldum olası severdim.

Düş kurmaya devam ettim. Gene uzak odamda sevgilimle birliktik. Yağmur yağıyordu. Hiç aldırmadan el ele dolaşıyorduk. Birlikte ıslanıyorduk. Ormana doğru yürüdük. Ağaçların dallarına kuşlar tünemişlerdi. Ormanda yağmurun hışırtısı göksel bir müzik gibi kulaklarımızı dolduruyordu. Biz kuytu bir yerde bu sesi dinleyerek sevişiyorduk.

O gün Sakarya'nın başında doğayı iyice sevdim. Suları, yağmurları ve toprağı düşündüm. Toprakla su birbirine kavuşunca yeryüzünün en mutlu olayı meydana geliyordu. Yeşillikler büyüyordu, türlü renkli çiçekler açıyordu, tatlı sulu meyveler oluyordu. Hayat doğruca suyun ve toprağın eseriydi. İkindiüstü güneş açtı. Dupduru, ılık bir bahar güneşi. Ortalık renk cümbüşü içinde kaldı. Otların büyüdüğü gözle görülüyordu nerdeyse. Öyle serpildi her şey.

Dönüşte yolların kıyısına bakıyordum, buğday, arpa tarlaları, fiğler, burçaklar, nadasa bırakılmış tarlaların ortasından birden fırlayıvermiş otlar, nasıl canlı, nasıl yaşam doluydular. Ekinler hafif rüzgâr önünde deniz gibi dalgalanıyordu. Baktıkça içimden coşkular geliyordu. Dünyanın güzelliğini anlıyordum.

O yıl yaz tatilinde, köyümün bozkırlarını, Sakarya boyundaki dereleri, tepeleri, kocaman kayaları daha başka bir gözle seyrettim. Şimdiye kadar hiç ayrımında olmadığım güzellikler keşfettim oralarda. Babamın ihtiyar zamanında çalışarak yeşerttiği iki buçuk dönümlük bir bağımız vardı. Çocukluğumda benim de epey emeğim geçmişti. Şimdi ağaçlar büyümüş, asmalar üzüme durmuştu. Küçük gölün önünde birkaç karık sebzemiz de vardı. Bağın çevresi bozkırdı. Babam "Gücüm yetse bu bağ biraz daha büyür ama..." der dururdu. Alt tarafında az su akan bir dere vardı. Oraya kadar genişletilebilirdi. Bazı günler belden üstümü soyunur, kazmayı küreği alır girişirdim. Yeni karıklar açardım. Toprakla uğraşmak hoşuma giderdi. Ora-

lar, çocukluğumdan beri bildiğim o çevre, şimdi bambaşka etkiliyordu beni. İkide bir dereye gider yıkanırdım. Sıcak toprak, duru güneş, bölük pörçük bağ yeşillikleri, her şey ne kadar güzeldi! Yurt sevgisinin asıl bu olduğunu, üstüne bastığımız toprak sevgisinden başladığını anlıyordum. Hele kendimize ait, emeğimizi verdiğimiz, terimizi akıttığımız, sonra üstüne oturup dinlendiğimiz, ürünlerini yiyip doyurduğumuz toprak, gerçek yurt sevgisi buydu işte. Havada kalan sözcüklerin anlamı yoktu. Bir yere dayanmadığı için havada kalıyordu o kavramlar. Doğa sevgisi, toprak sevgisi, giderek yurt sevgisi halini almalıydı. İşte o zaman daha sağlam bir yurt sevgisi çıkacaktı ortaya. İnsanı sevmeyen, insana saygısı olmayan kişinin ulusseverliği sözden öteye geçemezdi. Hatta milliyetçiyim diye milleti soyar, halkı uyutur, karanlıkta bırakırdı. Gerçek yurt sevgisinin de bir ağacı, otu, çiçeği, tarlayı, toprağı sevmekten başlayacağını sezinliyordum. Yurt demek, toprak demekti. Evimiz, köyümüz, kırlarımız demekti. Buraları iyi tanımayan, buralara gerçek bir ilgi duymayan, gönlünün bir yanı doğa sevgisiyle kavrulmayan kişinin gerçek bir yurtsever olabileceğini kabul edemiyordum. Yurt deyince, insan bir yeri düşünebilmeliydi. Gönlünde aşka benzer ılık bir şeyler duymalıydı. Bir dereyi, derenin içindeki ağaçları, bir toprak parçasını düşünebilmeliydi. Oralara karışıp giden anıları olmalıydı. Kısacası doğa sevgisinden başlayacaktı her şey.

Sonra ben kendi köyümün bozkırlarını sevdim. Susuz toprakları, geniş düzlükleri, yayvan tepeleri... İçime sindire sindire dolaştım oraları. Susuzluğu, ağaçsızlığı canevimde duydum. Susuzluğun şiirini yazmaya çalıştım. Bozkırları ve bozkır insanlarının çilesini anlattım.

Yazarlığım doğa sevgisiyle başlamıştı.

Yüksek Kısım

Son yıl beni en çok uğraştıran konu yüksek kısma gidip gitmemek düşüncesiydi. Hemen hepimiz ilgiliydik bu sorunla. Her gün bunu konuşurduk. Gideceğim, gitmeyeceğim tartışması yapardık.

Bizden önceki sınıf, toptan götürülmüştü Hasanoğlan'a. Sık sık haberler gelirdi. Şöyle iyiymiş, böyle iyiymiş. Rahatlamışlar. Orayı bitirince Enstitülere öğretmen olacaklarmış. Geleceği çok iyiymiş...

Öğretmenlerimiz salık veriyorlardı. "Derslerinde başarılı olanlar mutlaka gitmeli" diyorlardı. "Bu bir fırsattır, yükseköğrenim yapmak herkese nasip olmaz."

Ama biz köye gideceğiz diye yetişmiştik. Aklımız fikrimiz köylerdeydi. Oralarda neler yapacaktık neler! İçtenli olarak, ülkümüz köylerde çalışmaktı. Öbür yandan, çoğumuz yoksul çocuklardık. Bir an önce ekmek kazanmalı, ailelerimize yardım etmeliydik. Çoğumuz böyle söylüyorduk. Biraz da belki seçilemeyiveririz, kazanamayıveririz diye –çünkü yüksek kısma gidecekleri öğretmenler kurulu seçecek ya da sınavla alınacak deniliyordu– böyle söylüyorduk.

Hele benim durumum kesinlikle köye gitmemi gerektiriyordu. Babam yaşlanmıştı. Malımız mülkümüz yoktu. Yardıma muhtaçtı. Her mektubunda yoksulluktan yakınıyordu. Tatillerde görüyordum, durumu gittikçe bozuluyordu. "Aman sınıfta kalma oğlum, çabuk bitir gel. Tütün parasına muhtacım, yetiş gayri" diyordu. Öğretmen olursam kurtulacaktı biraz. İnanıyordu buna.

Burayı bitirince daha gidip okumak, yükseköğrenime devam etmek, aklı almazdı böyle şeyleri. Onun için ben de düşünmüyordum. Zaten köy öğretmenliği düşlerimi, rüyalarımı dolduru-

yordu. Öyle bir yaşta idim ki, okul yaşamı sıkmaya başlamıştı. Saatle yat, saatle kalk, hoşuna gitsin gitmesin, birtakım bilgileri zorla öğren... Usanmıştım. Kendi başıma buyruk olmak istiyordum artık. Bir an önce özgürlüğe kavuşayım diyordum.

Sonra sonra eğilimim değişti. Baktım, herkes heveslenmeye başlamıştı. Öğretmenlerin ve müdürümüzün etkisi ağır basıyordu. Yemeklerde bizimle aynı masalara otururlardı. Çeşitli konularda konuşurduk. Söz döner dolaşır yüksek kısma gelirdi. "Gidin" derlerdi. "Niye gitmiyorsunuz? Olur mu öyle şey? Yükseköğrenim gibi var mı? Oranın geleceği çok iyi olacak. İçinizden neler neler çıkacak. Çok iyi yetişeceksiniz. İlerde köy üniversitesi olacak orası. En iyi öğrencileri seçip yollamamızı istiyorlar. Çeşitli kolları var; güzel sanatlar, zirai iktisat, yapıcılık, tarım... Eğiliminiz hangi tarafa ise o kola ayrılırsınız. O zaman kolay olur. Buradaki gibi her ders yok."

Bu iyiydi işte.

"Efendim, güzel sanatlar kolunda ne öğretiliyor?"

"Müzik, resim, edebiyat..."

"Ooo, çok iyi."

"Elbet iyi. Tam senin yerin."

Beni oraya yakıştırıyorlardı.

"Keman da öğretiyorlarmış. Keman çalmak istemez misin?"

"İsterim."

"Öyleyse hazırlan."

"Ama efendim, ben köy öğretmeni olacağım, köyümü kalkındıracağım."

"Sen bir köyün öğretmeni olabilirsin. Oysa yüksek kısmı bitirince yüzlerce köye öğretmen yetiştireceksin. Hangisi daha iyi?"

"Ama ben bir an önce babama yardım etmeliyim."

"Gene edersin. Yaz tatillerinde ücretli staj çalışmaları var. Kazandığını gönderirsin. Kış aylarında okurken de harçlık veriyorlar. Babana hiç yük olmadan okuyabilirsin."

"Bu da iyi..."

Derken geçen yılki mezunlarımızdan yüksek kısma devam eden iki ağabey, Enstitü'ye geldi. Birisi güzel sanatlar kolunda okuyordu. İkisini de yakından tanırdık. Fakat bir değişmişlerdi,

deme gitsin. Hayran kaldık. Giyinişleri, kuşanışları, konuşmaları, davranışları olgunlaşmış, yatkınlaşmış, tanınmayacak denli değişmişlerdi. Hocaları çok değerliymiş, profesörlerden ders alıyorlarmış. Bazı günler Ankara'ya iniyor, üniversiteye, konservatuvara gidiyorlarmış. Yurdumuzun en ünlü sanat ve bilim adamlarıyla karşı karşıya imişler. Bakım da iyiymiş. Yiyecekleri, giyecekleri orta kısımdan ayrıymış. Öbür yüksekokullardan hiç farkı yokmuş. Hatta daha iyi olacakmış ilerde.

İçimde bir yer değişiyordu. Heveslenmeye başlamıştım. Fakat ikircikliydim hâlâ. Ne yapmalı bilemiyordum. Zor muydu acaba? Birisine, "Ağabey, en kolay kol hangisi?" diye sordum.

Güldü:

" 'En kolay kol' daha açılmadı" dedi.

Amma güzel yanıttı be! Biz olsak bu karşılığı bulamazdık. Demek ki...

"Herkesin yapabileceği kol ayrı" dedi. "Senin müziğin, resmin iyi. Güzel sanatlara girersin. Keman öğrenirsin. Tam senin yerin."

Hep böyle söylüyorlardı.

Bitirme sınavlarımız yaklaşmıştı. Çeşitli duygular içinde çalışıyordum. Gideyim-gitmeyeyim konusunda kendi kendimle kavga ediyordum boyuna.

Arkadaşlardan gitmek isteyenler çoğalmıştı. Hatta çok geçmeden kıyasıya bir yarıştır başladı. Çelmeler takıldı, şikâyetler oldu. "O gitmesin de ben gideyim" çabası aldı yürüdü. Çok sözü edilen şu "Çifteler olayı" da o günlerde geçti. Eskişehir polisine ihbar edilen öğrenciler arasında benim adım da vardı. Yedi, sekiz sivil polis ansızın geldiler. Müdürümüz Rauf İnan, "Oturun, hiç kımıldamayın" dedi. "Bu arkadaşlar eğitimcidir, gençlik psikolojisi üstüne bir inceleme yapıyorlar. Defterlerinizi, kitaplarınızı görecekler. Herkes cebindeki eşyaları masasına boşaltsın. Sonra kımıldamadan otursun." Dediğini yaptık. Başladılar sıra ile defterlerimizi, kitaplarımızı yoklamaya. Bir bir bakıyorlardı. Arada kaş göz işaretleri oluyordu. O zaman anlayabildik, şikâyet edilmiştik demek. Zaten önce de sözünü ettiğim tartışmalar, anlaşmazlıklar gittikçe büyümüştü. Ama biz, işin buraya kadar getirileceğini tahmin edememiştik.

Polisler özellikle defterlerimizi, notlarımızı topluyorlardı. Çok ciddiydiler. Her şeye ince ince bakıyorlardı. Bitirince bavullarımızı aradılar. Bizim bir kısım arkadaşlar da açıkça yardım ediyorlardı onlara. Yüzlerinde öyle bir ifade vardı ki: "Tamam, bittiniz. Hesabınızı gördük. Sizi hainler sizi!" İnceleme, arama iki gün sürdü. Çocukça itişmeler, geçimsizlikler, böylece Enstitü için çok sıkıcı, kötülerin ağzında yıllar yılı sakız olup çiğnenmiş bir polis olayı ile sonuçlanmıştı. Karşılıklı tahrikler, dışardan kışkırtmalar rol oynamıştı bunda. Doğrusu ya, ben korkmuştum o günler. Neyin suç olduğunu, neyin olmadığını iyi bilmiyorduk. Polisin işe karışması çok önemli bir sorun gibi görünüyordu. Ben en çok cep defterimin alınmasına üzülmüştüm. Günlük duygularımı, sıkıntılarımı olduğu gibi yazmıştım onlara. Başkasının okumasını istemiyordum. Ertesi gün baktım ki ohoo, benim bazı cümleler arkadaşların ağzında. Hatta karatahtalara yazılmış. Şaşmıştım. İnsanların bu kadar kötü olabileceğini ilk o zaman görüyordum.

Şimdi düşünüyorum da, o günlerin anıları bende gülümseme duyguları uyandırıyor. Hem şikâyet edenler hem şikâyet edilenler, ne kadar safmışız? Kim komünist, kim milliyetçi? Yurtsever kişi olmak ne demek? Şunu söyleyeyim, bizim o zaman çocuk aklımızla düşündüklerimiz, konuştuklarımız şimdi gazetelerin günlük konuları. Köylü-kentli, zengin-yoksul, hak yiyenler-hakkı yenenler, ezenler-ezilenler... Bunlar yasak şeyler sanılıyordu o zaman. Daha doğrusu belli çevrelerden böyle bir hava yayılıyordu. Yurdun her köşesini silindir gibi ezip geçiyor, toplumcu davranışları daha yeşermeden kurutuyordu.

Ama şu gelişmeyi söylemek gerek, toplumcu görüşler bugün çok güçlenmiştir. Anayasa güvencesi altına girmiştir. Ülkemizin gerçekleri gün ışığına çıkmıştır. Aydın çevrelerde memleketçi ve toplumcu düşünceler, demokrasi anlayışı gittikçe ağır basmaya başlamıştır. Düşünceler tartışma ortamı içinde gelişebiliyor artık.

O üzücü olaydan bizim zararımıza bir sonuç çıkmadı. Daha doğrusu aramada hiçbir suç unsuru bulunamadı. Ne olabilirdi zaten? Hemen götürülmemizi, hapse atılmamızı bekleyen arkadaşlarımız yavaş yavaş umutlarını kestiler. Her şey eski doğal haline dönüştü.

O günlerde bitirme sınavları başladı. Sonra da yüksek kısma gidecek arkadaşlar seçildiler. Ben de vardım içlerinde. Hiç karşı çıkmadım. Babam darılacaktı, ama bir yolunu bulur, anlatırdım. Öğrenime devam etmemin daha iyi olacağını kabul ettirirdim. Böyle düşünüyordum.

Hasanoğlan

Trenle Ankara'ya geldik. Boz urbalarımız, koca asker potinlerimiz, tıraşlı kafalarımız ve yağız esmer yüzlerimizle istasyona indik. Otuz kişi kadar vardık. Görenler şaşkınlık ve hayret içinde bakıyorlardı, öğrenciye benzetemiyorlardı. Neyin nesiydi bunlar? Kürk mantolu kibar bir bayan, merakını yenemedi:

"Baksana delikanlı" dedi, "siz necisiniz?"

Muzip bir arkadaşımız vardı.

"İnsanız" dedi.

"O muhakkak efendim, affedersiniz. Yani nerede çalışıyorsunuz, demek istiyorum."

"Öğretmeniz."

"Öğretmensiniz?"

Gözleri daha da büyümüştü. Çevresini kuşattık.

"Evet" dedik, "öğretmeniz. Köy Enstitüsü'nde okuduk. Orayı bitirdik. Şimdi yüksek kısmına devam etmek üzere Hasanoğlan'a gidiyoruz."

"Güzel" dedi. "Teşekkür ederim. Başarılar..."

Gene de iyi anlayamamıştı. Yüzünden belliydi bu. Gitti, ama kafasının içinde bir sürü soru işaretleri vardı. O bayanın hali, nedense yıllarca belleğimde yer edip kaldı. Bizi bir türlü anlayamayan klasik tip okumuşların bir simgesi gibiydi. Ölçüleri çok değişik olduğundan bizi yadırgıyorlardı, beğenemiyorlardı.

Hasanoğlan'a akşam banliyö treni var dediler. Eşyaları bir yere bırakıp Ankara'da dolaşacaktık. Bekleme salonlarının kapılarına baktık, "1'inci, 2'inci, 3'üncü sınıf" yazıyordu. Mustafa Buğday'a pek dokundu bu:

"Yahu hani biz sınıfsız bir millettik? Başkentte bile ayırmışlar, bu nasıl iş" deyip duruyordu.

O gün akşama kadar Ankara'da dolaştık. O kat kat binalar, ağzına kadar dolu vitrinler, caddeler, pırıl pırıl otomobiller, o zenginlik... Bizim gibi cebinde beş kuruş olmayan yoksul köy çocukları için nasıl eziciydi, nasıl baş döndürücüydü. Çoğumuz ilk olarak asfalt bir yolda yürüyorduk. O zamanlar öyle her yerde asfalt yoktu. Ulus'taki Zafer Anıtı'nın önünde yarım saatten fazla bakışıp kaldığımızı unutamam.

İçimizde Ankara'yı bilen bir arkadaşımız vardı, önümüze düşüp bizi gezdirdi. Ankara kendisininmiş gibi gururluydu.

"Bura Evkaf Apartmanı. Bakın ne güzel bina. Sizin köyün adamını içine alır. Şu ilerdeki Halkevi, yanında Etnografya Müzesi var. Dikkat edin, şimdi karşıya geçeceğiz, otomobil altında kalmak yok, koşun! Ula köylü olduğunuzu belli etmeyin. Aha burası Radyoevi, Türkiye'nin her yerine ses buradan gider. İşte burası da Dil-Tarih Coğrafya Fakültesi. Nasıl?"

Ağzımız açık bakıp kalmıştık. O zamanlar Ankara'nın en büyük yapısıydı herhalde. Sıra sıra pencereleri, kahverengi görünüşü ile bir dağ gibi görkemliydi. Hele "Bazı derslerimizi burada göreceğiz" denince bir tuhaf olmuştuk. Hamidiye kırlarından nerelere gelmiştik biz? Daha da neler görecektik bakalım?

O gün akşam saat yedi banliyösüne bindik. Doğuya doğru yol, dar bir vadinin içinden geçiyordu. Evler, bakımlı bahçeler, kavak ağaçları, sık sık istasyonlar... Derken yolun dönemeç yaptığı bir yerde, kırın ortasında tren durdu. Ne bir bina görünüyordu ne bir kımıltı vardı. Tren bizi bırakıp gidince ıssızlık ortasında kalakaldık. İstasyon olarak tek bir tahta baraka vardı. Yarısı bekleme salonu, yarısı da memur odası.

Hava kararmaya başlamıştı. Serin yayla gecesinde yukarda yıldızlar kıpır kıpırdılar. Kuzeyde dağlar görülüyordu. Dağın önünde sarı ışıklar vardı. Hasanoğlan köyü orasıymış. Enstitü köye yakın bir düzlükte kurulmuştu. Kimisi yarım, kimisi sıvasız bir sürü yapı vardı. Toprak yollar, henüz tamamlanmamış duvarlar, üstü örtülmemiş hendekler... Bizi sıvasız bir binanın üst katına çıkardılar. "Yatakhaneniz burası, buyurun" dediler. İki katlı, boydan boya tahta ranzalar vardı. Yan yana serili yataklara birer birer yerleştik. İkinci sınıftaki ağabeyler bizimle ilgileniyorlardı. Hele Çiftelerliler sevinmişlerdi. Teker teker ku-

caklıyorlar, "Ne iyi ettiniz, hoş geldiniz, yaşayın" diyorlardı. Tanımadıklarımız da vardı içlerinde. Onlar Kızılçullu öğrencileriydi. Yetişkin, gösterişli gençlerdi hep.

Ertesi gün Enstitü'yü dolaştık. İş çok genişten tutulmuştu, ama daha yeni başlamış bir hali vardı. Yer yer tuğla, kum yığınları, kireç kuyuları, yarım duvarlar, orada burada binalar... Kim yapıyordu bunları bu kadar? Şaşmamak olası değildi. Ama iş zamanı baktık, her köşeden bir ekip çıktı. Başlarında öğretmenleri, Akçadağ, Arifiye, Düziçi, Savaştepe, Aksu –daha neler– ekipleri, birer yapının başına karıncalar gibi üşüştüler. Harç, tuğla sesleri, çekiç-keser takırtıları ortalığı doldurdu. Binalar gözle görülür bir çabukluk içinde yükseliyordu. Bir yandan yollar yapılıyordu. Kanallar açılıyordu.

Tam bir imece havası içinde Hasanoğlan kuruluyordu. Derslikler, yatakhaneler, yönetim binası, açıkhava tiyatrosu, sağlık memurları sitesi, yüznumaralar, depolar... İki ekip de gitmiş, Hasanoğlan köyünün içinde çalışıyordu. Birisi hamamı yapıyordu, öbürü su yolunu ve çeşmeyi onarıyordu. Hepsi de boz urbalı, yanık yüzlü köylü çocuklardı. Türkiye'nin dört bir yanından toplanıp getirilmiş, ama aynı amaç uğrunda yetiştirildikleri için hep birbirlerine benzeyen, birbirlerini anlayan, seven çocuklardı. Nitekim paydos zamanlarında, iş aralarında hep kol kola idiler, kaynaşıvermişlerdi. Oyun oynuyorlar, şarkı söylüyorlar, arkadaşlık yapıyorlardı.

Hasanoğlan köyü Ankara'nın burnu dibinde olduğu halde, o zamanlar çok geri durumdaydı. Eğri büğrü tozlu sokaklarıyla, üst üste, iç içe toprak evleriyle uygarlıktan hemen hiçbir hisse almamış görüntüdeydi. İnsanların giyinişi, halleri, tavırları, davranışları bizim köylüleri andırıyordu. Belki daha da geriydi. Enstitü köyün kalkınmasında büyük rol oynayacaktı, şimdiden el atmıştı bile.

Bir, iki gün içinde Kızılçullu, Kepirtepeli arkadaşlarımız da geldiler. Seçme çocuklardı. İçlerinde çok değerli arkadaşlar vardı. Böylece yüksek kısmın ikinci yılında, birinci sınıfı oluşturduk. Kollara ayrıldık. Herkes kendi yeteneğine, eğilimine uygun bir kolu seçiyordu. Arada ikircikli davrananlar vardı. Hatta sonradan kol değiştirenler oldu.

Ekim ayı ortasıydı, derslere başladık. Ben güzel sanatlara ayrılmıştım. Bize birer keman dağıttılar, birer de Seybold metot. Bir büyük dersliğimiz vardı. Başladık çalışmaya. Sekiz-on kişinin bir odada keman çalışması ne demek? Hatta iki de piyano vardı. Bazı arkadaşlarımız piyano çalışırlardı. Bir gürültüdür giderdi. Bunca ses içinde kendi sesini duyabilirsen duy. Kemana yabancı parmaklarımız, acemi arşelerimizle sürt Allah sürt. İkinci sınıftakilerin bazıları epey gelişmişlerdi. Kulağımızın dibinde vibrasyonlu düzgün sesler duymak, kendiliğinden dikkatimizi çekerdi. Kemanı indirip, "Ah ben de böyle çalabilsem" diye söylenirdik. Keman ve solfej öğretmenimiz Mehmet Öztekin'di. Çifteler'de kısa bir süre öğretmenliğimizi yapmış, sonra asker olup ayrılmıştı. Şimdi tekrar karşılaştığımız için memnunduk. Belki güçlü bir müzisyen değildi ama öğreticilik yanı iyiydi. Kol şefi olarak birçok değerli hocaları toplanmıştı. Zuckmayer, Ruhi Su, Faik Cansever, Aydın Gün, Şükrü Arseven, Mahir Canova, Ulvi Uraz, Malik Aksel gibi ünlü sanatçılar branş öğretmenlerimizdi. Armoni, şan, enstrüman, tiyatro, resim derslerimizi okuturlardı. Haftada birer gün Ankara'dan sabah gelir, akşam treni ile dönerlerdi. Tam bir sanat iklimi ortasına düşmüştük. Ama ilk günlerdeki bocalamanızı unutamam. Enstitü'den zayıf geldiğimizi anlıyorduk. Çok çalışmamız gerekiyordu. İçimizde gerçekten yetenekli arkadaşlar vardı. Kolay öğreniyor ve ilerisi için umut veriyorlardı. Her birinin bir alanda sivrilecekleri belliydi. Kimisi sesiyle, kimi enstrümanıyla, kimisi tiyatro ya da resim yetisi ile üstünlük sağlıyorlardı. Çoğumuz sıfırdan başlamıştık denilebilir, ama hızla gelişiyorduk. İçtenlikle çalışıyorduk. Genel kültür derslerini öbür kollarla birlikte görürdük. Batı edebiyatını Sabahattin Eyuboğlu, Doğu edebiyatını Hamdi Keskin, eğitbilimi Hakkı Tonguç, ruhbilimi Yunus Kâzım Köni, savunmayı Kur. Bnb. Nuri Teoman (Sonra Sıtkı Ulay), tarihi Dr. Halil Demircioğlu, İngilizceyi Prof. Saffet Korkut, Prof. İrfan Şahinbaş, Fransızcayı Vedat Günyol... okuturlardı. Her biri kendi alanında değerli kişilerdi. Öbür kolların branş hocaları içinde Prof. Hikmet Birant, Prof. Selahattin Batu, Halit Ziya Kalkancı, Mualla Eyuboğlu, Ressam İzzet Bey... gibi çok değerli kişiler vardı. Hele bazıları yalnız bilim adamı olarak de-

ğil, ahlak ve karakter örneği olarak da bizi yıllar yılı etkilediler. Yazılarıyla, kitaplarıyla, sağlam görüş ve aydın fikirleriyle bizi boyuna diri ve ayakta tutmaya çalıştılar. Bunlar arasında Köy Enstitülerinin kurucusu, büyük eğitimci Hakkı Tonguç'u ve çok değerli fikir ve yazın adamı Sabahattin Eyuboğlu'nu anmadan geçemem. Onlar için ayrı sahifeler yazacağım. Çünkü değer. Çünkü Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü denince, onların kişiliği, onların tutumu akla gelir. Biz yüksek Köy Enstitüsü'nde okuyanlar, her birimiz, onlardan az çok izler taşırız.

Günlük Yaşantımız

Sabahleyin saat altıda bayrak direğinin altındaki büyük kampana, yerleri gökleri uyandırırcasına çalardı.

"Tan tan tan tan!.."

Fırlar kalkardık, giyinirdik çabukça. İlk yıl –yüksek kısım binası henüz yapılmamıştı– yüznumaralar, lavabolar uzaktaydı; havlusunu, sabununu kapan doğrulurdu oraya. Gelirken giderken günaydın sesleri, öğrencilik şakaları... Bazen bir muslukta üç kişi birden yıkanırdık.

"Suyu yavaş çarp be. Beni de yıkıyorsun."

"İyi ya işte, zahmet olmaz."

Yüznumaranın kapısını vuranlar:

"Çabuk ol be!"

İçerden, "Acele etme, sık kendini..." sesleri.

Çok çok on beş dakika sonra bayrak direğinin önündeki alana toplanırdık. İç içe on beş-yirmi büyük halka olurduk. İki davul, birkaç akordeon başlardı zeybekleri, halayları, horonları çalmaya. Harmandalı, Muğla zeybeği, Erzurum barları, Sivas halayları. Tamzara, Hoşbilezik, Dello... Bin kişi birden kol kaldırıp ayak atmalar, diz vurmalar, dönmeler, hoplamalar. Bazen bir ağızdan "estee, heey hop!" sesleri. Gerçekten görkemli olurdu. Hasanoğlan kırları inim inim inlerdi. Bir büyük yazarımızın dediği gibi, "Anadolu toprağının uyanış sesi"ydi bu. "Yekinip doğrulma atılımı"ydı.

Bazı günler her sınıf, her ekip kendi aralarında oynardı. O daha bir başka olurdu. Erzurumlular sallanır, Sivaslılar kaykılır, Aydınlılar hoplar, Karadenizliler titrer, Trakyalılar el vurur... Bir coşkunluktur giderdi.

Fakat asla başıbozukluk, sululuk yoktu bu oyunlarda. Herkes bir ağırbaşlıydı, çatık kaşlıydı. Üstüne düşeni yapardı. Ön-

celeri biz yüksek kısım öğrencileri katılmazdık. Hatta günlük toplantılara bile gelmiyorduk. Kendimizi bazı kayıtlardan artık kurtulmuş sayıyorduk. Zaten yöneticilerimiz de bize farklı davranış gösteriyorlardı. Saçımız, başımız, kıyafetimiz daha bir özgür bırakılmıştı. Ayrıca lokalimiz vardı, sigara içen arkadaşlarımız orada sigara içebilirdi. Bizden istenen tek şey orta kısımda okuyan kardeşlerimize kötü örnekler göstermeyelim, iyi etkiler bırakalım. Yemekhanemiz ayrıydı, yatakhanemiz, dersliklerimiz, çalışma odalarımız ayrıydı.

Sabah toplantılarında bazen hep bir ağızdan marşlar, şarkılar söylerdik. İstiklal Marşı, Gençlik Marşı, Ziraat Marşı, Köy Enstitüleri Marşı... Efe türküsü, Köroğlu, Üç Güzeller türkülerini canlı, diri, gür sesle söylerdik. Sonradan öbür okulları görüp kıyaslamışızdır. Bizde bu çeşit sanat çalışmaları açık bir farkla ileriydi. Önem verilirdi. İş ciddiye alınırdı.

Sonra bir saatlik sabah etüdüne girerdik. Koca Enstitü'de el ayak çekilirdi. Sinek uçsa duyulurdu. Öylesine bir sessizlik başlardı. Dersliklerde kitap okuyanlar, problem çözenler, harita yapanlar görülürdü. Nöbetçi öğretmenler elleri arkalarında usul usul dolaşırlardı. Bize gelmezlerdi elbet. Biz kendiliğimizden susardık.

Kampana çalınca kahvaltı yapmak üzere yemekhanelerimize giderdik. Sabahları çay-peynir, çay-zeytin ya da un çorbası, pirinç çorbası verirlerdi. Hemen hiç artırmazdık, iştahla yiyip içerdik.

Saat sekizde ders başlardı. Orta kısım sınıfları dersliklere, sanat ve tarım işyerlerine, biz de sınıflarımıza dağılırdık. Bazı derslerimiz çok renkli geçerdi. Tartışmalı ve araştırıcı bir hale girerdi. Örneğin, Batı edebiyatı dersinde Sabahattin Eyuboğlu, ta başlangıçtan bu yana büyük Batı yazarlarının seçme birer metnini teksir ettirir, bir hafta önceden dağıtırdı. Metni tekrar tekrar okur, incelerdik. Sonra derste yazarın çağını, o zamanki fikirlerini, dünya görüşünü, yazarın getirdiği yeni anlayışı bir bir arar bulurduk. Didik didik ederdik yazıyı. Diyebilirim ki o metinler ve inceleme metodu aynen uygulansa, bugün okullarımızda edebiyat dersleri çok farklı, çok yararlı hale girer. Ezber okumaktan kurtulunur. Anlama ve sevme niteliği önem ka-

zanır. Öyle metinlerdi ki, aradan yirmi yıl geçti, bazı pasajlar hâlâ ezberimde, ulaşılmaz güçleri içimde hâlâ taptaze. Sokrates, Eflatun, Epiktetos, Sophokles, Montaigne, Voltaire, Rousseau kendi cümleleriyle, kendi fikirleriyle yaşar durur bende.

Hakkı Tonguç, iş eğitimi ve eğitbilim tarihi okuturdu. Böyle bir kitap yoktu aslında. Her ders için kendisi metin hazırlayıp getirirdi. Sonra bu metinler birleşince kitap olacaktı. İnsanlığın gelişimini zengin bir kültür süzgecinden geçirerek yeni bir görüşle inceliyordu. Derste tutabildiğim notların bir bölümünü hâlâ saklarım. Bir yerde aynen şöyle demiş: "İlk ateşi yakan, ilk tekeri düşünen, ilk madeni eriten, ilk iğneyi yapan, tekerin içine bilye koyup daha kolay dönmesini sağlayan... İnsanın adını bugün bilmiyoruz. Oysa asıl kahramanlar bunlar. İnsanlığa Napolyon kadar, Sezar kadar, Atilla kadar, belki onlardan fazla bunlar hizmet etmiştir. Asıl tarih, kralların, kumandanların tarihi değil, fakat iş yapan, insanlığın yaşamına yeni kolaylıklar getiren, yani uygarlığı yaratan kişilerin tarihidir. Ne yazık ki, değer ölçüleri ta baştan yanlış tutulmuştur. Bu aldanış bir bakıma bugün bile devam etmektedir. Uygarlığın tarihi 'iş'in tarihidir."

Sosyoloji dersini Doçent İbrahim Yasa okuturdu. O da halka çevrik bir aydındı. Köy toplumunun yapısını bilimsel bir açıdan inceliyor ve bizi buna hazırlıyordu. Kendi köylerimize ait, Hasanoğlan köyüne ait çeşitli inceleme görevleri verirdi. Sonradan onların bir kısmından yararlanarak Hasanoğlan hakkında ilginç bir sosyoloji kitabı yazdı.

Çeşitli yabancı dillere özel bir çabayla çalışan arkadaşlarımız vardı. Dil öğrenmemiz boyuna teşvik edilirdi. Bugünkü Türkiye'de gerçek bir aydın olabilmek için yabancı kültürden yararlanmak, doğrudan doğruya ana kaynaklara eğilmek gerektiği sık sık söylenirdi. İngilizce, Fransızca, Almanca dillerini öğrenmek için birçok arkadaşlarımız büyük gayret harcıyorlardı. Bu gereksinmeyi ben de duyuyordum. Hele sonraları "Keşke her şeyi bırakıp dil öğrenseydim" dediğim oldu. Fakat o günlerimi anımsıyorum, bir kere çok meşguldüm. Bizim güzel sanatlar kolu çok çalışmamızı gerektiriyordu. Bir de dili zor öğreniyordum ben. Bellek gücüm zayıftı herhalde, ezberleyemiyordum. Zaman zaman ısrarla çalıştığım oldu. Hele şiir, edebiyat

sevgisi başlayınca, kendi kendime şu İngilizceyi öğreneyim dedim. Fakat çalışmamın karşılığını alamıyordum. Hem temel zayıftı hem de çabuk öğrenemiyordum. Onun için İngilizcem zayıf kaldı. Fakat birçok arkadaşlarımız tam anlamıyla yabancı dil öğrendiler. İki düzineden çok ad sayabilirim, bugün kitap çevirecek, okuyup faydalanacak derecede dil bilmektedirler. Ders aralarında, öğle, akşam teneffüslerinde durmadan çalışırlardı. Bazılarına imrenirdim, büyük çalışma güçleri vardı.

Bazılarının alanı başkaydı. Kimisi matematikçiydi, kimi yapı-plan işleriyle, kimisi tarım bilimleriyle meşguldü; kimisi edebiyat, müzik, resim ya da tiyatro gibi sanat kollarıyla içlidışlı olmuştu. Sözün kısası her arkadaşımız bir branş içinde, özel bir gayretle çalışıyordu. Bilmiyorum, öbür okullarda böylesine bir tempo görülür mü? Şunu söyleyeyim, yüksek Köy Enstitüsü, yalnız üç devre mezun vermiştir. Mevcudumuz iki yüz kadardır. Bunların çoğu, pek sert karşı koymalara karşın kendilerini zorla kabul ettirmiş arkadaşlardır. Yönetim, meslek, fikir, sanat, bilim, politika alanlarında bugün Türkiye çapında isim yapmış, başarı sağlamış yüze yakın arkadaşımızın adı sayılabilir. Hiçbir okulun bu denli büyük verim aldığı söylenemez. Bu gerçeğin üstüne biraz eğilmek gerekir. Nereden geliyordu bu başarı, nasıl çalışılıyordu, anlamak gerek bunu.

Bir kere biz öğrenmek, yetişmek susuzluğu içindeydik. Öyle bir yerden gelmiştik ki, çalışıp adam olmak gereğini ta iliklerimizde duyuyorduk. Karanlığın acısını çekenlerin çocuklarıydık.

Öte yandan, Enstitü'de bize okuma, düşünme alışkanlığı verdiler. Ders kitaplarının çerçevesi içinde hapsolup kalmıyorduk. Durmadan arıyor, okuyor, inceliyorduk. Arkasından tartışarak bilgilerimizi, inançlarımızı pekiştiriyorduk. Genel toplantılarda ya da aramızda tartışmadan duramazdık. Başkasını dinlemek, anlamak, düşündüğümüzü söylemek günlük alışkanlıklarımız arasına girmişti. Karşımızdakini ikna etmek için ter dökerdik.

Böylece araştırıcı, savaşımcı birer kişilik kazanıyorduk. Bize öyle geldi ki, karşımızdaki kim olursa olsun, her söylediği doğru olmayabilir. Eleştirmek gerekir. Konuya bir başka açıdan da

bakılabilir. Bir şeyi olduğu gibi kabul etmek hatalıdır. Hoşgörü iyidir, ama bağnazlık, saplantı çok kötüdür. Bu tutumumuz gide gide bizi birbirimize düşürdü. Aramızda büyük görüş ayrılıkları olmamakla birlikte, derin çatlaklar açıldı. İlerde aşamalarını anlatacağım.

Cumartesi Günleri

Bizim güzel sanatlar kolu haftada bir gün, cumartesi günleri Ankara'ya inerdik. Öğleye kadar konservatuvarda ders görürdük. Armoni, uygulamalı müzik formları, eser bilgisi... Öğretmenlerimizin bazısı aynı zamanda konservatuvarda hocaydı. Hasanoğlan'a gelemedikleri hafta, dersleri burada verirlerdi.

Aradan yıllar geçti, unutamam. Konservatuvarın demirli kapısından içeri girerdik. Neşeli, bakımlı, ak yüzlü öğrencilerle karşılaşırdık. Kızlı erkekli, nasıl da cıvıl cıvıldılar. Apayrı bir dünyaları vardı. Alabildiğine özgürdüler. Koridorlardan merdivenlerden kol kola, el ele, neşeli kahkahalar atarak geçerlerdi. Kapıların arkasından ikide bir sanatkârca sesler duyardık. Sopranolar, tenorlar binayı sarsarcasına haykırırlardı. Bir yerden sel gibi akan piyano sesleri duyulurdu. Bir flüt tiz perdeden saf saf seslenirdi. İyi anlaşmış kemanlar düo yaparlardı. Bazen birisi susuverir, öbürü solo çalardı. Hangi köşeye gitseniz, bir sanat iklimine gömülürdünüz.

Dersimiz on birde, on bir buçukta biterdi. Öğleden sonra Cumhurbaşkanlığı Filarmoni Orkestrası'nın saat 15.30'daki konserinde bulunmak üzere serbest bırakılırdık. Vaktimiz bol olduğundan, biraz da otobüs parası bulunmadığı için Cebeci'den Samanpazarı'na yukarı, oradan da Ulus'a kadar yürürdük. Enstitü'den kumanya verirlerdi. Kâğıda sarılı helva, beyazpeynir, ekmek. O zaman Ulus'ta şimdiki çarşı dükkânlarının yerinde küçük bir park vardı, ayıp mayıp dinlemezdik, banklara oturur, kumanyalarımızı yerdik. Ya da bir aşçı dükkânına girer, bir kap sulu yemek ister, arkasından kâğıtları açardık. Ben iç sokaklarda küçük bir yer keşfetmiştim, kuru fasulye yemeği çok ucuzdu. Her seferinde gider, yerdim. Kumanyamız yoksa,

arkasından kalkar başka yerde keşkül yerdim. Doymazdım elbet, ama öğleyi savmış olurdum.

Sonra işsiz güçsüz dolaşırdık. Ben en çok kitapların önünde dururdum. Yeni çıkan kitaplara, dergilere uzun uzun baktığım olurdu. Ne hayaller kurardım kitapçı vitrinlerinde. Bir gün benim de kitaplarım olacaktı, buralara dizilecekti boy boy. Gelen geçen adımı okuyacaktı. Hele bir tarihten sonra –ikinci sınıftık– dergilerde yazılarım, şiirlerim çıkmaya başlayınca doğru gazete bayilerine koşar, yeni çıkmış bir derginin kapağında adımı arardım. Bana çok büyük bir başarı gibi gelirdi orada adımı görmek. Mutlu olurdum. Birden kendime güvenim artardı. Hemen yeni bir şiirin dizeleri filizlenirdi içimde. Ankara adımı okumuştu orada. Beni herkes tanıyordu gayri. İçime bir hafiflik dolardı, bir kurtulmuşluk gelirdi. Gülmem, konuşmam bile değişirdi. Gene böyle bir gün arkadaşlardan birisi "Ne o" demişti, "içtin mi yoksa? Pişmiş kelle gibi sırıtıyorsun boyuna?" Çok kızmıştım, ama bir şey demedim. Anlayışsız buluyordum. Yalnız içince mi gülerdi insan? Adımı bir derginin kapağına geçirmekten ne haber? Ama sen bu zevki belki ömrünce tadamayacaksın. Onun için böyle bir mutluluk olduğunu da öğrenemeyeceksin.

Saat 15.00'e doğru gene yayan yapıldak Cebeci'nin yolunu tutardık. O saatte konservatuvarın önü kalabalık olurdu. Otomobiller, elçiler, bakanlar, çok kez Cumhurbaşkanı İnönü. Evet hemen her cumartesi konsere gelirdi. Yanında eşi olurdu ya da kim olduğunu bilmediğimiz kerliferli adamlar. Kendisi hiç öyle gösterişli değildi. Alçakgönüllü, ufak tefek, güler yüzlüydü. Eskiden çok iyi tanıyormuşum gibi gelirdi insana. Şimdi yanına sokulsam sırtımı sıvazlardı nerdeyse, nasılsın diye sorardı. Öyle yakın gelirdi bana. İyi görelim diye balkondan eğilir bakardık ya da aşağıya kapının önüne inerdik. Kimilerinin elini sıkardı. Sonra doğruca salona girer, en öndeki yerine otururdu. Konser başlayacak demekti. Orkestrayı bazen değişik şefler yönetirdi. Bazen solistler olurdu. Onlar içeri girerken alkışlanırdı. Balkondan biz de uyardık bu geleneğe.

İlk bulunduğumuz konserleri anımsıyorum. Doğrusu hiç değerlendiremiyorduk. Ortada, kürsüye çıkmış bir adam, elini ko-

lunu sallıyor; kemanlar, viyolonseller, flütler, saksofonlar, davullar hep birlikte çalıyordu. Bazen kulakları sağır edercesine bir gürültü yükseliyordu. Salondan çıt çıkmazdı. İki, üç saat biz de öylece oturur, dinlerdik. Sıkılırdık doğrusu. Konser programından ne çalındığını kovuştururduk. Çoğu ünlü bestecilerin senfonileri, konçertoları, sonatları. Bazen Türk besteciler kendi eserlerini çaldırırlardı. İçlerinde yerli melodiler de kullanmışlarsa onlar daha çok hoşumuza giderdi. Konserlere devam ede ede zevk almaya başlamıştık. Hele Mozart'ın oya gibi işlenmiş şen şakrak melodileri, Beethoven'ın çatık kaşlı, içli müziği; Bach'ın sel gibi akıp giden sesleri bizi etkiler olmuştu. Eskisi gibi duygusuz değildik artık. Öğretmenlerimizin açıklamaları ve kulak alışkanlığı bizi yavaş yavaş Batılı müziğin dünyasına götürüyordu. Konserleri daha bir anlayarak kovuşturuyorduk. Hatta bazı melodileri belleğimizde tutar, sonradan kemanla piyano ile çalardık. Çok hoşumuza giderdi. Bu alanda hünerli arkadaşlarımız vardı. Müzik yetisi gelişkin, kulağı sağlam çocuklardı.

Konser beş buçukta, altıda biterdi. Şefin ve solistlerin selam verişleri, tekrar tekrar sahneye çıkışları hep alkışlarla karşılanırdı. En çok balkonda oturan biz öğrenciler gösteride bulunurduk. Bir yandan alkışlar, bir yandan "bravoo" diye bağırırdık. O salonda –o zaman opera binası yoktu henüz– yerli, yabancı birçok sanatçıları, orkestra şeflerini alkışladık. Bugünkü ünlü Suna Kan, İdil Biret (beş yaşında ya vardı ya yoktu) piyanoya yetişemiyordu, sandalyeye kalın iki kitap koyup üstüne oturtmuşlardı da öyle çalmıştı. Bir alkışlamıştık ki ellerimiz kızarmıştı. İnönü yanına gitmiş, elini öpmüştü. Şimdi aradan yıllar geçti, onları artık dünya alkışlıyor.

Akşam, banliyö treni ile Hasanoğlan'a dönerdik. Bir neşeli olurduk hepimiz, çalar söylerdik durmadan. Bulunduğumuz vagonu ayağa kaldırırdık. Bizi trende hep tanırlardı. Hasanoğlan öğrencileri deyince hep çevremize toplanırlardı.

Bir de o vadinin akşam zamanını unutamam. İki tarafta uzanan boz tepeler, yeşil bahçelerin içinde küçük boyalı evler. Kara dumanları omzunda, vadi boyunca akıp giden akşam treni ve hava kararırken indiğimiz Hasanoğlan İstasyonu. Hey, nasıl

da belleğimin ortasında her şey. Bir gürültü gibi inerdik aşağı. Tren boşalıverirdi.

Pazar Günleri

En çok anımsadığım günler nedense pazarlardır. Kendi halimize kalırdık. Serbest çalışır, hafta içindeki derslerimizi hazırlardık. Mevsim elveriyorsa kitaplarımızı alır, kırlara çıkardık. Ben çoğu kez demiryolu boyunca aşağılara doğru yürürdüm. Ya da Hasanoğlan Deresi'ndeki çayıra giderdim. Otların üstüne oturur, arkamı bir ağaca yaslardım. Yalnız kalmayı seviyordum. Düşler kurar, bir an önce mezun olmayı özlerdim. Öğrenciliğin verdiği sıkıntılardan usanmıştım artık. Yaşım on sekiz, on dokuzdu. İçimde umutlar, istekler, heyecanlar vardı. Hayat hiç de istediğim gibi değildi. Kendi halinde bir öğrenci olduğum halde birçok arkadaşlarımca sevilmediğimi bilirdim. İçyapım gereği fazla girgin değildim. Çabuk çevre yapamazdım. Az arkadaşım olurdu. Ama iyi konuşurdum onlarla. Hep fikirler, sorunlar konuşurduk. Öbür arkadaşlarla da bazen tartıştığımız olurdu. Daha ilk yıldan gruplaşmalar başlamıştı bile. Biz gelmeden önce yaratılan Kızılçullu-Çifteler çatışması gittikçe kızışma eğilimi gösteriyordu. Tıpkı Çifteler'deki gibi, "ben üstünüm-sen üstünsün" çekirdeğinden gelen, Kızılçullulu arkadaşların oranın eski müdürü Emin Soysal'ı beğenip övmeleri, bizim de onu önemsemek istemeyişimiz gibi küçük köklere dayanan tartışmalar gün günden belirleniyor ve suyun yüzüne çıkıyordu. Bu elbet bir başlangıçtı, ama tartışmalar yavaş yavaş genişliyor, her alanda düşünce ve görüş ayrılıkları halini alıyordu.

Dediğim gibi benim kavgacı bir kişiliğim yoktu. Tartışırken en yumuşak sözcükleri kullanmaya çalışırdım, gene de fazla cereyan topladığımı bilirdim. Nedenini bulamazdım bir türlü. Şu var ki, çok kitap okurdum. Çok okumak gereğini anlamıştım. Bundan gocunan arkadaşlarımız olurdu. Bazen okuduğum kitapları kurcalar, yalan yanlış suçlamalarla kötülemeye kalkar-

lardı. O günler Panait İstrati'yi sevmiştim. Arka arkaya her kitabını severek okuyordum. Pazar günleri *Angel Dayı*, *Akdeniz*, *Minka Abla* ya da *Baraga'nın Deve Dikenleri*, *Arkadaş* adlı kitaplarından birisini koltuğuma kıstırdığım gibi kırlara açılırdım. Çoğu kez kendi başıma dolaşırdım. Kuytu bir yere oturur, okurdum. Genç Adrien'in dünyası nasıl da hoşuma giderdi. Sere serpe, özgür bir çocuktu. Doğayı ve insanları severdi. Duyguluydu. Bazen şiir gibi akardı sayfalar. Kendimi bulurdum içinde. Kendi romanımı okur gibi coşkunlukla okurdum. Bazı yerlerini ezberlediğim olurdu. "İskenderiye'nin rahlesinde o canım Akdeniz güneşine karşı bazen bir haftalık kazancımı bir oturuşta yiyordum. Çünkü çok almak için çok vermek lazım. Orada can sıkıntısından patlayan zenginleri gördükçe, zengin olmadığıma şükrederdim..."

Belleğime geçip yerleşiyordu böylesi cümleler. Beni büyülüyordu. Hâlâ unutamıyordum. En çok sevdiğim yazarlar arasına karışmıştı İstrati.

Enstitü'nün orta kısmında, hemşerim olan çocuklar vardı. Memlekette babalarıyla da görüşürdük. Bana tembih ederlerdi, "Aman göz kulak ol. İyi okusunlar, yardım et." Bana gelir kitap isterlerdi. Bir gün tuttum, birisine İstrati'nin bir kitabını verdim. "Çok güzel bir kitaptır, ben çok beğeniyorum, oku" dedim. Çocuk teşekkür edip gitti. O akşamüstüydü herhalde, tekrar geldi. Yüzü de bir durgundu. Kitabı usulca sıramın üstüne bıraktı.

"Ne o" dedim, "okudun mu? Ne çabuk bitirdin?"

"Okumadım ağabey" dedi.

"Niye, neden bıraktın peki?"

Çocuk yutkundu, bir şeyler söyleyecekti, söyleyemedi.

Üsteledim, ağlayacak gibi oldu.

Kolundan çekip dışarı götürdüm.

"Söylesene" dedim. "Neden okumadın, sebep ne?"

"Ağabey" dedi, "bu kitap iyi değilmiş."

"Niye?"

"Bilmem."

"Kim dedi?"

Hık mık... Söylettim. Yüksek kısımdaki ağabeylerden birisi görmüş elinde. "Kimden aldın?" diye sormuş. Benden aldığını

duyunca, bir karıştırmış şöyle, "Bu komünist kitabıdır" demiş. "Okuma bunu. Götür ver. Bir daha da ondan kitap alma."

Duyunca şaşmış kalmıştım. Üstelik konuştuğumuz bir arkadaştı. Demek ki klikler ta o zaman başlamıştı ve için için gelişiyordu. Bizi adım adım kovuşturdukları, ne yaptığımızı gözaltında bulundurdukları söyleniyordu. İğreniyordum bu çeşit itişmelerden. Onun için hep yalnız kalıyordum. Hele ilk yıl bizim kolda hemen hemen arkadaşsızdım. İkinci yıl bizden sonraki sınıf, bütün Köy Enstitülerinin ilk mezunlarıydılar ve her Enstitü'den seçme dörder beşer kişi gelmişti. Çok güçlü çocuklardı. Tez zamanda kendilerini kabul ettirdiler. Bizim kola da Cılavuz'dan, Arifiye'den, Kepirtepe'den, Akçadağ'dan iyi öğrenciler gelmişti. Ben Osman Nuri Alper'le iyi anlaştım. Soğuk, durgun, fakat çok zeki bir çocuktu. Her şeyi kolayca öğreniyordu. Ders dışı zamanlarda birlikte dolaşırdık. O da benim gibi yoksul bir köylü çocuğu idi. Doğuluydu. Onların daha da feci halini gözü yaşararak anlatırdı. Politikacıların köylü yararına çalışmadığını, güçlüklerin halkı ezdiğini söylerdi. Duyguları, düşünceleri bana benziyordu. Birbirimizi tanıdıkça arkadaşlığımız da derinleşti. Sanırım o günlerde idi, Ankara'da bir sinemada *Fakir Çocuklar* diye bir film oynuyordu. Adı çok anıldığı için biz de gittik. Birçok arkadaşımız vardı. Çok etkilemişti bizi. Ezilenlerin dramını ele almıştı. Fakir bir çocuğun bin bir güçlük içinde nasıl okuduğunu, kendine ve yurduna yararlı bir kişi olarak yetiştiğini yansıtıyordu. Sonunda toplumcu bir aydın olmuştu. Onun için kendisine kızanlar vardı. Ama o yolundan dönmüyordu. Kendi çıkarlarını bir yana itiyor, halk düşmanları ile savaşıyor, hayatını tehlikeye koymaktan çekinmiyordu. Film bittiği zaman heyecan içindeydik. Yaşlı gözlerimizle dışarı çıktık. Osman Nuri, boyuna elimi sıkıyor, duygularını böyle anlatıyordu. Hiç unutmam, Çiftelerli arkadaşlarımızdan birisi koluma girdi, o güne kadar hep bize karşı olanlardan birisiydi. "Azizim" dedi, "senden bin kere özür dilerim. Ben artık düzeldim, yolumu buldum. Çifteler'de sizi şikâyet edenlerden birisi bendim. Burada da hep aleyhinde çalıştım. Ama şimdi anlıyorum ki sizler haklısınız. Zati biz hep aylak adamlarız. İyi düşünmüyoruz. Siz okuyorsunuz, sorunlara eğiliyorsunuz. Bir kuşku

vardı içimde, ama iyi seçemiyordum. Şimdi anladım. Beni artık dostun bil. Bana kitaplar salık ver, okuyacağım. Kendimi yetiştireceğim. Sizin en iyi arkadaşınız olmaya çalışacağım."

"Estağfurullah" falan diyor, nasıl karşılamalı bilemiyordum. Çocuk gerçekten içtenliydi. Bizi bir tatlıcıya götürdü, keşkül ısmarladı. Durmadan konuştu. Varlıklı olduğunu bilirdim. Bir köy ağasının oğluydu. Birden değişmiş bir hali vardı. Filmin etkisi geçince ne olacaktı acaba? Onu söyleyecek oldum. Yemin şart etti, "Artık sizdenim" dedi. "Artık anladım. Şöyle oldum, böyle oldum..." Oradan çıkıp kitapçıya gittik. Bizim seçtiğimiz kitaplardan aldı, epey bir para verdi.

İstasyona kadar kol kola yürüdük. Trende de aynı pencerenin önüne dikildik. Hep filmden, yoksul halktan, ezilenlerden, okumuşların nemegerekçiliğinden konuştuk. Bizden daha heyecanlıydı.

Güzel sanatlar kolunda üç kişi olmuştuk artık. Birbirimizi hiç bırakmıyorduk. Pazar günleri kırlara çıkardık. Elimizde kitaplar, dergiler; okur, konuşur, aynı şeyleri aynı şekilde düşünerek birbirimizi tamamlardık. Yeni arkadaşımız gerçekten çaba harcıyordu. Gece gündüz çalışıyordu. Bir yandan da karşı hiziptekileri çekiştirirdi. Bizler-onlar diye iki grup iyice belirmişti artık. Bu itişmeler, hele öbür kollarda iyiden iyiye kızışmıştı. Her iki taraf da Ankara'ya indikçe kendilerine yakın çevrelerle değinti kurmuştu. Belki şikâyetler, ihbarlar şimdiden başlamıştı bile. Bize ikide bir haber gelirdi "Şikâyet edildik, polis arama yapabilir. Aman bavulunuzda, dolabınızda zararlı bir şey bulunmasın." O günler zararlı şey ne olabilirdi? *Tan* gazetesi, *Yurt ve Dünya, Adımlar, Varlık* dergileri, Haydar Rifat'ın tercümeleri, Sabahattin Ali'nin kitapları. Gerçi bunlar piyasada serbestçe satılıyordu. Biz de alıp okuyorduk. Ama bir anlayışa göre suç sayılıyordu. Haber gelince hemen saklar, kaybederdik. Ya köylerimize gönderirdik ya da Hasanoğlan'da yaşlı bir kadın vardı, onun evine korduk.

Bu birbirimizle uğraşmalar, sonunda kıyasıya bir savaşıma dönüştü ve Köy Enstitüsü düşmanlarının ekmeğine yağ sürdü. Yalan yanlış haberler iletilerek sağcı çevrelerin gazabı körüklendi. İş, Enstitülerin kapatılmasına kadar vardırıldı. Fakat çatı

başımıza öyle bir yıkıldı ki, hem şikâyet edenler hem şikâyet edilenler hep altında kaldık. Gene de arada parsa toplayanlar, ödül kazananlar oldu. Sırası geldikçe anlatacağım.

İkinci sınıftayken benim edebiyat-şiir hevesim iyiden iyiye gelişmişti. Orhan Veli'yi, Melih Cevdet'i, Oktay Rifat'ı, Cahit Sıtkı'yı, Fazıl Hüsnü'yü, sonra da Cahit Külebi'yi, Necati Cumalı'yı ezberlercesine okuyordum. Kendi kendime bir şeyler karalamaya çalışıyordum. Ama şairim diye ortaya çıkma cesaretim yoktu. Yazdıklarımı kimseye gösteremiyordum. O sıralarda bizim sınıfta Başaran, bizden sonraki sınıfta Osman Darıcı epey ün kazanmışlardı. Başaran'ı hem yazdıklarıyla, hem kişiliği ile çok beğeniyordum. Kendi halinde, ağır ve ciddi bir arkadaştı. İyi çalışıyordu. Gelişecekti muhakkak. Darıcı, Düziçi'nden gelmişti. Her haliyle güneyliydi. Neşeli, sıcak bir çocuktu. İyi arkadaş olmuştuk. Fakat şiir anlayışlarımız bağdaşmıyordu. Durmadan tartışıyorduk. O halk şairlerini seviyordu, halk şairleri gibi şiir yazıyordu. Ben bunun çıkar yol olmadığını söylüyordum. Hocamız Sabahattin Eyuboğlu'nun, "Bir Karacaoğlan varken, ikinci bir Karacaoğlan'a ne gerek var?" sözleriyle eski şiirin artık müzelik olduğunu, orada bırakılması gerektiğini ileri sürüyor, yeni şairlerin yeni anlatım yolları aramaları, eskiyi tekrar etmemeleri tezini savunuyordum. "Çağdaş insanın sorunları var, bu sorunların şiire girmesi gerekir" diyordum. Darıcı bunları kabul etmiyordu. "Şiir fikir söylemez, sözcüklerle güzellik yaratır" diyordu. Daha çok Ahmet Kutsi'nin etkisi altındaydı. Bireyci bir sanat anlayışını benimsiyordu. Tartışmamız günlerce sürdü. Koluma girer, yarı gülümseyerek, yarı ciddi, savını kabul ettirmeye çalışırdı. Sonra ben konuşmaya başlayınca kafasını yukarı yukarı sallardı. Bir gün sinirlendim.

"Hadi be" dedim. "Seninle tartışılmaz. Nal diyorsun da mıh demiyorsun. Fikirlerden, sorunlardan haberin yok. Halk şiirinde günümüz toplumunun sorunları yoktur. Çünkü halk şairi aydın değildir. Sen halk şiirlerine özenirken aydın olduğunu unutuyorsun."

O da kendince bir şeyler söyledi. "Aydın olmak, politikacı olmak demek değildir" falan dedi.

Şekil bakımından halk şiirine yatan, ağrısız, sorunsuz bir şiirin yolcusuydu. Yeteneği olduğu halde, pek gelişemeyeceğini tahmin ediyordum. Öyle de oldu.

Devrin sanat ve fikir hareketlerini bilinçli olarak kovuşturur olmuştuk. Nurullah Ataç'ı, Suut Kemal Yetkin'i okuyorduk. Kesin bir yol seçememekle birlikte her birinden bir şeyler öğreniyorduk.

Müzik çalışmaları dışında, hep Osman Nuri'yle birlikte okur, düşünür, konuşurduk. Nerdeyse içgüdüsel bir eğilimle halktan yana olan şiirleri, yazıları beğenirdik. Aldığımız kültür rengi bunu gerektirirdi. Bazen içimde ağrılar duyardım, neyi benimsemeli, neyi tutmalı, şu tarafa mı gitmeli, bu tarafa mı? O yaşlarda kaç yol ağzında şaşkın kalıyor insan. Ama el yordamı ile de olsa yavaş yavaş buluyorduk, yolumuzu seçiyorduk.

Yıldızeli

Birinci yılın sonunda, çeşitli Köy Enstitülerinde kırk beş gün süren öğretmenlik stajı yapardık. Kura çektik, bize Yıldızeli çıktı. Mustafa Aydoğan'la birlikte gidecektik. Sivas yörelerini ilk görecektik. Daha önce oraya bazı arkadaşlarımız ekip olarak gitmişlerdi. Çok soğuk olduğundan söz ederler, "Yıldızeli değil, ayaz eli" der dururlardı.

Lalabel İstasyonu'ndan trene bindik. Boz topraklar, yayvan tepeler, birkaç ağaçlı küçük istasyonlar, düzlükler... Derken uzaktan başı ak bir çadır gibi görünen Erciyes. Sonra Sivas, sonra Yıldızeli.

İstasyonda indik. Akşam zamanıydı. Enstitü'ye nasıl gidebileceğimizi sorduk. Kuzeye doğru bir ovayı gösterdiler, "Yürüyeceksiniz" dediler. "Şimdi taşıt bulunmaz." Bavullarımızı yarın aldırmak üzere bir dükkâna bıraktık, yürüdük.

Haziran sonlarıydı. Bizim oralarda ekinler biçildiği halde, buralarda daha göğüdü. Yeni olgunlaşıyordu. Uzaktan yemyeşil pancar tarlaları görünüyordu. Bir yayla havası vardı nereye baksan. Geride, ileride yüksek dağlar vardı. Köroğlu'nun at oynattığı yerler. Çamlıbel sırtları. Akşam sonu Enstitü'ye vardık. Boz urbalı kara yağız çocuklar çevremizi kuşattılar. Zati duymuşlar geleceğimizi. Yüksek kısımdan deyince hepsinde bir ilgi, içtenli bir saygı. Ağabey, ağabey diye dolanıyorlar. Çifteler'den öğretmenimiz olan Osman Yalçın ve Şinasi Tamer buradalar. Birisi müdür, birisi eğitim başı. İkimizi de tanıdılar. Yakınlık gösterdiler. Enstitü'nün konukevinde yatak hazırlattılar.

Ertesi günden başlayarak çalışmalara katıldık. Birimiz inşaata, birimiz tarım işlerine bakacaktık. Öğrencilerin birçoğu izindeydi. Kalanlar iş alanlarında çalışıyorlardı. Ayrıca akşamları

serbest okuma saatleri vardı. Biz o saatlerde branşımızın içinde ders yapacaktık. Ben marşlar, türküler öğreteyim, bir şeyler bırakayım diyordum. Fakat zor oluyordu. Nedense çocuklar güç öğreniyorlardı. Hem yorgun oluyorlar hem de iyi bir müzik eğitimi görmedikleri için doğru dürüst ses birliği bile sağlayamıyordum. Her gün akşam bir saat, bir buçuk saat kan ter içinde çalışırdım. Hele gündüzki iş gerçekten yorucu olurdu. Mercimek yolmak, kavaklığın otlarını çapalamak, meydanları temizlemek... Durmadan öğrencileri teşvik etmek, onlarla birlikte çalışmak. Bir de havasından mıydı neydi, öyle acıkıyordum ki öğleyi ya da akşamı zor ediyordum. Öğretmenler masasına oturuyorduk. İyi ki yemek boldu. Etli kuru fasulye, mercimekli bulgur pilavı, ne bulursak yiyor, karnımızı doyuruyorduk.

Enstitü yeni yeni tamamlanıyordu. Derenin öte geçesinde çadır yapılıyordu. Bu yanda ek yatakhane binası, öğretmenevleri tamamlanıyordu. Ortada geniş bir alan vardı. Çeşme yeni bitmişti. Kavaklar büyüyordu. Sebzeler, bağlar yeşeriyordu. Fakat rakım yüksek olduğu için burada domates kızarmaz diyorlardı. Ben ilk kalıyordum böyle bir yerde. Gerçekten değişik bir çevreydi. Kışın çok soğuk geçtiği, camların buz tutup dışarıların hiç görülmediği anlatılıyordu. Belliydi zaten, bu mevsimde bile sabahları ayaz oluyordu.

Birkaç çocuk vardı, adlarını şimdi bulamayacağım. Birisi Enstitü'nün çamaşırını yıkayan kadının oğluydu. Babası yoktu. Ezik, fakat düşünmeye başlamış bir hali vardı. Kitap okuyorlardı. İlk uyanışın heyecanı içindeydiler. Boş zamanlarımda hemen yanıma sokulurlardı. Dilimin döndüğü kadar konuşurdum onlarla. Neyin neden böyle olduğunu, nasıl olması gerektiğini söylerdim. Gözleri parlardı her birinin. Başlarını sallaya sallaya dinlerlerdi. Kitaplar salık verirdim, nefes nefese okurlardı. Kendi asıl öğretmenlerinden daha bir yakın buluyorlardı bizi. Daha bir beğeniyorlardı.

O günlere ait acı bir anım var. Sonradan beni epey uğraştırdı. Rüyalarıma bile girdi.

Enstitü'nün çevresinde sahipsiz birtakım köpekler dolaşırdı. Belki tehlikeli olabilirler, bunları öldürelim dedik. Gece bekçisi bir iki tanesini vurmuş. Arka ayağını tren kesmiş kötürüm bir

köpek vardı. Aksar gezerdi ortalarda. Onu bulamamış. Ertesi gün çıktı ortaya. Bunu kim vuracak dedik. Gönüllü yoktu. Küçücük sınıflardı, tüfek atmayı bilmiyorlardı. Biz daha önce kamp yapmıştık. Ateş etmeyi öğrenmiştik. "Peki bunu da ben vurayım" dedim. Tarlanın ortasına doğru kovaladık. Karşısına geçip tüfeği çevirdim. Hemen üç adım önümdeydi. Durumu anlamış gibi mızıklanıyordu. Tam alnına nişan aldım; tetiği çekince hiç sesi çıkmadı. İçli içli baktı yüzüme. "Ben sana ne yaptım, neden vurdun beni?" der gibiydi. Yıkılıp öldü. Fakat o bakışı günlerce gözümün önünden gitmedi. Sakat bir köpek nasıl böyle anlamlı bakabilmişti. Konuşur gibiydi. İçim karıştı, beynim allak bullak oldu. Hâlâ aklıma geldikçe ürperirim. Yaşayan bir canlıyı yok etmenin, öldürmenin ne demek olduğunu ilk kez o gün anladım.

Pazar günleri çevrede dolaşırdık. Tepelere çıkardık. O yakınlarda bir ılıca vardı. Bir gün oraya gittik. Ilık bir suydu. Köylüler gölet yapmışlardı. Girip yıkanıyorlardı.

Tepelerde orman kalıntıları vardı. Tek tük çamlar, ağaç kütükleri. Kesile kesile bitmiş tükenmişti. Bozkırdı şimdi her yer. Nereye baksanız bırakılmış, değerlendirilmemiş topraklardı. Oysa su çıkarılsa, ağaçlansa, çalışılsa kim bilir neler olurdu buralarda? Nitekim Enstitü'nün kurulduğu yer iki üç yıl içinde hemen değişivermişti. Hele bir kavaklığı vardı, şimdiden sıra sıra büyümüştü. İlerde bu kavaklar kesilip satılacak, parasıyla kamyon alınacak, su motoru alınacak, daha başka yararlı işlere yatırılacaktı.

Enstitü'de günlük çalışmalar tıpkı öbür Enstitülerde olduğu gibi yürütülüyordu. Öğrenciler iş içinde iş yaparak eğitiliyorlardı. Sıkılmak, usanmak ne söz, eve mektup yazacak zaman yoktu. Yaz programı içindeydik. Bir de haftada bir iki kitap okur özetlerdik.

Biz oradayken Enstitü'ye Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel geldi. Yanında başka konuklar da vardı. Bu arada oğlu Can da bulunuyordu. Can o zaman Dil Tarih Coğrafya Fakültesi öğrencisiydi. Tanıştık. Daha o zaman kalın sesli, kavrayışlı, güzel konuşan bir çocuktu. Balgat yakınlarında birlikte yüksekokullar kampı yapmıştık. Bülent Ecevit, Can, bizim Başaran, ben, daha

başka edebiyat heveslisi çocuklar... Sık sık buluşurduk... Akşamları şiir okur, konuşur, birlikte otururduk.

Can, Yıldızeli'nde beni görünce babasının ve öbür konuklarının yanından ayrıldı, geldi koluma girdi. Enstitü'yü birlikte dolaştık.

Babasının yanında kaç gündür sıkıldığından, resmi konuşmalardan, karşılanıp uğurlanmalardan hoşlanmadığından söz etti. Ankara'dan haberler verdi. Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'nde kaynaşma olduğunu, gericiler ve ırkçılar tarafından bazı profesör ve doçentler aleyhine komplolar hazırlandığını anlattı. "Gidiş çok kötü" dedi. "Memlekette gericiler ağır basmaya başladı. Demokrasi iyi bir şey, ama çok partili hayattan gericiler yararlanacak gibi. Öyle görünüyor."

Bu yollu ta yemek zamanına kadar konuştuk. Sonradan kaç kez anımsadım Can'ın sözlerini. Belki hep kendinin değildi, bir kısmı babasının fikirleriydi. Ama yıllar geçtikçe nasıl da doğru çıktı o sözler. Aynı dediği gibi oldu. Gericilik gittikçe azıttı. Bir gün geldi, hilafetten bile söz eder oldular. O yıllarda rüyasında görse inanmazdı insan.

Yemekte uzun bir sofra kurulmuştu. Bakan başta idi. Biz de Can'la ta sonda bir köşeye oturmuştuk. Aramızda fiskosla konuşuyorduk. Öğretmenler Can'ın kim olduğunu bilmiyorlardı. Onun için pek ilgilenen yoktu. Böylesinden hoşlanıyordu o da. Sanatçı kişiliği olan, özgür yaradılışlı bir çocuktu.

Bir aralık Hasan Âli Yücel'in, "Bizim Can nerde kaldı yahu?" dediği duyuldu.

"Buradayım" dedi Can. "Arkadaşımla birlikte oturuyoruz."

Gözler hep bizim tarafa çevrildi.

Bakanın oğlu olduğu anlaşılınca, oradan kaldırıp daha ileride bir yere oturtmak istediler. Gitmedi.

"Ne gereği var canım" dedi. "Burada oturuyoruz işte."

Bu sefer de yemekler, meyveler taşımaya başladılar.

Kızıyordu Can böyle şeylere. Daha o yaşlarda Doğulu davranışlara, alaturka alışkanlıklara belirgin bir karşı koyması vardı. Kişiliği öyle gelişiyordu.

Uğurlama yapılırken, "Ben bu işlere çok tutuluyorum" dedi. "Görmeyeyim şunu, hadi hoşça kal!"

Elimi bile sıkmadan gitti, bir cipin arkasına atladı.

Biz Yıldızeli'nde kırk beş gün kaldık. Azdı, ama maaş bile verdiler. Hayatta aldığım ilk maaştı. Kalın kumaştan bir ceket yaptırdım. Bir de ince pantolon. Artanını babama götürdüm.

O Yıllarda

Devlet adamlarının gözünde, aydın çevrelerde Köy Enstitüleri en gözde kurumlardı. Hele Hasanoğlan'ın Ankara'ya yakın olması, orayı bir ziyaret yeri haline getirmişti. Yabancı konuklar, sanat ve bilim adamları, eğitimciler, gazeteciler sık sık gelirlerdi. Gün geçmezdi ki gelen giden olmasın. Birçok önemli kişileri Hasanoğlan'da aramızda görmüş ve tanımıştık. Bizimle konuşurlardı. Mezun olunca köylerde ne yapacağımızı, nasıl çalışacağımızı sorarlardı. Cevaplarımızdan memnun kalırlar, hep güler yüzlü, umutlar içinde ayrılırlardı. Ertesi gün devlet adamları gazetelere iyimser demeçler verirler, düşünürler ve gazeteciler övücü yazılar yazarlardı. Bunlardan Ahmet Emin Yalman'ı iyi anımsıyorum. Kütüphane salonunda, saatlerce süren bir toplantıda bizi tek tek dinlemişti. Sonradan günlerce süren makaleler yazmış, hatta bu yazıları *Yarının Türkiye'sine Seyahat* adı altında bir kitapta toplamıştı. Nihat Erim, Falih Rıfkı Atay, Nadir Nadi, Yaşar Nabi, Melih Cevdet Anday, daha başka yazarlar, fikir adamları Köy Enstitülerinin dostuydular. Bazıları hep öyle kaldılar. Her fırsatta gerçeği yazmaktan, söylemekten geri durmadılar. Kimileri de o yıllarda beğendikleri halde, sonradan karşı yana geçtiler ve aleyhte yazılar yazdılar. Hiç değilse sustular. Savunulması gerektiği sırada savunmadılar. Bildikleri doğruları yazmaktan, söylemekten nedense çekindiler. Hatta hocalarımız içinden bile Köy Enstitüsü düşmanları çıktı. Şimdi bir kısmı hayatta olmadıkları için adlarını anmak istemiyorum. Yüzümüze karşı hep iyiliğimizden, çalışkanlığımızdan, Köy Enstitüleri sisteminin isabetinden söz ederlerdi. Bir gün geldi, "Efendim, ben bu işin içyüzünü bilirim, o zaman da gerekli uyarıyı yapmıştım, Köy Enstitüleri tehlikeli bir yoldaydı" gibi bizi şaşırtan çok kötü karakter örnekleri verdiler.

Böylesi beyanları üzerine yüksek sandalyelere oturdular. Hatta Köy Enstitülerini düzeltmek için (aslında bozmak için) görevler aldılar. Bunlardan birisiyle yıllarca sonra mesleki bir toplantıda karşı karşıya gelmiştik. Birkaç arkadaşımla birlikte sıkıştırdık. Neden böyle yapıtğını sorduk. Genel hava, Köy Enstitülerinin tekrar lehine gelişiyordu. Bize dedi ki, "Çocuklar, siz işin içyüzünü bilmiyorsunuz. Daha kötü olacaktı. Ben direnmeye çalıştım. Sizleri büyük kötülüklerden korudum. Değilse ben taraftarım falan..." Tekrar şaşmıştık. Adamın sırtında yumurta küfesi yoktu. Dönüveriyordu. Oysa biz biliyorduk; neler yapmamıştı, neler söylememişti hakkımızda.

Bu arada, susanlar, kımıldamayanlar; dün gözbebekleri gibi sevdikleri, savundukları, emek verdikleri Köy Enstitülerini savunmaları çok gerekli bir sırada savunmayanlar, bırakıverenler çoğunluktaydı. Bunlar arasında –çok söylendi, ama tekrarında yarar var– İnönü'nün tutumu bizi çok sarsmıştı. Köy Enstitülerini kuran, 3803 sayılı kanunu Meclis'ten çıkarıp devlete mal eden İnönü'dür. Cumhurbaşkanlığı zamanında, yıllarca kanatları altına alıp savunmuştur, Köy Enstitülerini sık sık dolaşmıştır. Her 17 Nisan'da Hasanoğlan'ı şereflendirmiştir. Meclis içi, Meclis dışı konuşmalarında ilköğretimin gereğinden, Köy Enstitülerinin anlam ve başarılarından söz etmiştir. Bu konuda, kulaklara ve beyinlere savsöz gibi etki yapan cümleleri vardır. "Köy Enstitülerini Cumhuriyet'in en önemli eserlerinden birisi sayıyorum", "Köy Enstitülü yavrularımızın başarılarını ömrüm oldukça takip edeceğim", "İlköğretim davası, insan olmak, millet olmak davasıdır" sözleri İnönü'nündür. Onunla ve Enstitülerle ilgili pek çok anılarımız var. Birisi şu:

1945 Haziran'ında Balgat köyü yakınlarında kamp yapıyoruz. Ankara yüksekokulları askerlik kampı, hukuklular, tıplılar, Dil Tarihliler, Gazi Eğitimliler. Cumhurbaşkanı İnönü, yanında eşi, kızı atlara binip gezintiye çıkıyorlar. Tam da bizim talim yaptığımız saatlere rastlıyor. Geçerken "hazır ol, dikkat" çekiyorlar. Durup selamlıyoruz.

"Nasılsınız?" diyor.

"Sağ ool" diye bağırıyoruz.

Atın üstünden, "Hasanoğlan öğrencileri nerede?" diye soruyor.

Komutan bizi gösteriyor. İnönü atını sürüp yanımıza geliyor. Bizimle ayrıca konuşuyor. Belki doğru değil. Çünkü öbür yüksekokullu öğrenciler yavaştan titizlenmeye, söylenmeye başlıyorlar. Ertesi gün geliyor, gene aynı şeyi yapıyor. Hatta üçüncü gün gene. Bizlere olan sevgisini, ilgisini bu kadar belirgin olarak göstermekten çekinmiyor.

Sanırım hemen ertesi yıldı. Hasan Âli Yücel, bakanlıktan ayrıldı. Hakkı Tonguç, genel müdürlükten uzaklaştırıldı. Köy Enstitülerine karşı iftiralarla karışık, insafsız bir kampanyaya girişildi. Şaşılacak şey, birçok kişiler gibi İnönü de sustu. Kuruculara, mezunlara akıl almaz kötülükler yapıldı. Enstitülerin ana ilkeleri değiştirilip klasik okullar kılığına sokuldu. Gene İnönü'nün cumhurbaşkanlığı zamanında oldu bunlar. Neye yormalı, nasıl anlam vermeli, biz yıllarca kestiremedik. Tonguç'a sorardık, söylemezdi. Bu konuları nedense konuşmak istemezdi. "Bir gitseniz, görüşseniz, olanları anlatsanız" derdik. "Yok" derdi, "kendisi çağırmadıkça gitmem." 1946'dan önce, belki her gün görüştükleri halde, sonradan yıllarca görüşmediler. İnönü, yıllarca 27 Mayıs öncesine kadar ne Köy Enstitüleri sözünü ağzına aldı ne de kuruculara aradı. Birçok devrimler gibi Köy Enstitülerini de çok partili demokrasiye yem olarak yedirdi.

Ancak 27 Mayıs'a doğru, toplumsal fikirler yavaş yavaş suyun yüzüne çıkmaya başlayınca ve bu fikirlerin oluşumunda, kitlelere yayılışında Köy Enstitülü öğretmenlerin büyük emeğini görünce, İnönü eski sevgili Enstitüleri anımsadı. İşi icraat safhasına koyamadı ise de birkaç demeçle, bir iki yazıyla bizi onurlandırdı.

Köy Enstitüleri eylemi, denilebilir ki, Türkiye'de bir fikir ve karakter ölçüsü oldu. İnsanın rastladığı kişiye, "Köy Enstitüleri hakkında ne düşündüğünü söyle, nasıl adam olduğunu söyleyeyim" diyeceği gelir. Kim ilerici, kim halktan yana, o Köy Enstitülerini beğenir. Çünkü Köy Enstitüleri bir an önce halkı okutmak, eğitmek, uygar insan yaşamına kavuşturmak amacı üstüne kurulmuştur. Halktan yana aydın bunu anlar.

Kim gerici, kim halka karşı, kim halkın karanlığından yararlanmakta, köylüyü sömürmekte, o Köy Enstitülerine de karşıdır. Kuru kuruya "Köy Enstitüleri gomonist yuvasıydı, oradan öğret-

men çıkmaz, demirci çıkar, kömürcü çıkar" diye başlar, küfür eder. Soğukkanlı ve akılcı bir tutumla konuya eğilemez.

Kim ikirciklidir, dün öyle derken bugün böyle der, esen yele göre değişir, bunlar da yönsüz yansız kişilerdir. Hiçbir renkleri yoktur doğru dürüst. İnançları zayıftır, yürekten değildir. Onun için bir işi sonuna değin yürütemez. Yarım bırakır. Tamamlayan da çıkmazsa ülkenin zararına olur.

O yıllardan bu yıllara Köy Enstitüleri ne çok kişinin tutumunu, yapısını ortaya koydu. Kimisi göçtü, iyi ya da kötü adı kaldı. Kimisi yaşıyor, iyi ya da kötü anılıyor, daha da çok anılacak.

Konuklarımız

Gün geçmezdi ki Enstitü'de konuk olmasın. Yerli, yabancı pek çok önemli kişiler Hasanoğlan'ı görmeye gelirlerdi. Kimisi sabah gelir, akşam dönerdi. Kimisi gece yatıya kalırdı. On-on iki yataklı büyük bir konukevimiz vardı. Odaların bazısı ikişer kişilik, bazısı birer kişilik. Ankara'dan gelen öğretmenlerimizin de bazısı akşamdan gelip gece burada yatarlardı. Odalar, yataklar basit fakat temizdi. Biraz hoşgörüsü olan herkesi memnun edebilecek durumdaydı.

Sık sık gelen konuklarımızdan birisi Bakan Hasan Âli Yücel'di. Zati o, kendisinin konuk yerine konulmasını istemezdi. "Ankara'da işim olmasa her gün buradayım" derdi.

Bir gün akşam yemeğinden sonra öğrenci lokalinde –öğretmenler için de ayrıca lokal vardı– kitap okuyordum. Rastlantı işte, fazla kalabalık değildi. Baktım yanı başıma elleri arkasında birisi dikildi. Elbisesine göz attım, bizimkilerden değildi. Kalın İskoç tipi bir kumaş. Başımı kaldırdım ki Hasan Âli Yücel. Bana gülümsüyordu. Ayağa fırladım.

"Otur delikanlı, otur" dedi. "Bana bir kahve söyle hadi."

Sandalyeyi çekip oturdu.

"Ne okuyorsun bakalım?"

Kitabı gösterdim. Başında kendi önsözü bulunan beyaz kapaklı klasiklerden birisiydi.

Bir şeyler söyledim. Memnun oldu. Kahveyi ısmarladım. Yalnızdı. Biraz sonra gören arkadaşlar toplandılar. Geniş bir halka olduk. Hem kahvesini içti hem konuştu. İşlerinin çokluğundan söz etti.

"Sıkıldım" dedi. "Bir hava alayım diye geldim. Buraya geldikçe dinçleşiyorum ben. Güç kazanıyorum."

Bir zaman konuştu. Arkadaşların sorularını yanıtladı. Babacan bir hali vardı. Bazen ciddileşiyor, davalara, sorunlara değ-

niyordu. Hasanoğlan'a gönderecek hoca bulamadığından söz etti. Aydınlarımızın bencilliğini, rahatlarına düşkünlüğünü, tiksinir gibi yüzünü buruşturarak anlattı.

"Çocuklar" dedi. "Yeni bir tip aydına gerek var bu memlekette. Çok şey öğrenmek yetmiyor. Bu öğrendiklerini bir görüş, bir inanış haline getirememiş aydınlardan yarar yok. Ülkü eksikliği var bizim okumuşlarda..."

Sözü getirdi bize bağladı. Ülkücü olmamızı, memleketin her köşesine koşa koşa gitmeye hazır bulunmamızı, görevlerimize dört elle sarılmamızı istedi.

Okul yöneticileri gelmişlerdi. Onlarla birlikte kalktılar. Biz de dağıldık.

Bir gün de Batı edebiyatı öğretmenimiz Sabahattin Eyuboğlu, Ankara'daki şairleri, yazarları toplayıp getirmişti. Cahit Sıtkı, Melih Cevdet, Cahit Külebi, Necati Cumalı, Yaşar Kemal, (o zaman henüz bir ünü yoktu, kendisini yeni tanıyorduk) Mehmed Kemal, şimdi anımsayamadığım daha başkaları. (O gün Orhan Veli yoktu. Sonradan birkaç kez getirdik.)

Açıkoturum benzeri bir edebiyat gecesi yapıldı. Cahit Sıtkı'dan başlayarak şairler şiirlerini okudular. Edebiyat konuları üstünde tartıştılar. En ateşlileri Yaşar Kemal'di. Bir aralık, "Bu okunanların hiçbirisi şiir değil. Şiir halktan söz etmeli. Halkın çilesini, sancısını taşımalı" gibilerinden bir çıkış yaptı. Öbürleri cevap verdiler. Yaşar Kemal, susuculardan değildi. Daha sert konuştu. Bir gözü sakat, üstü başı iyi olmayan, gösterişsiz, şivesi de biraz bozuk bir gençti. Onun için ciddiye alınmıyor gibiydi. Ünlü şairlerin karşısında böyle dik çıkışlar yapması hoşa gitmemişti. Ama toplantıyı yöneten Sabahattin Eyuboğlu nedense sabırla ona da söz veriyordu. Yaşar da coştukça coşuyor, sesini gittikçe yükseltiyordu. Bir aralık Güney Anadolu'dan derlediğini söylediği halk şiirleri okudu. Ben o zaman, "herhalde kendisi de bir halk şairi" diye düşünmüştüm. Ezbere okuyordu. Kendi şiirleriymiş gibi benimsiyordu.

Toplantı geç zamana değin sürdü. Cahit Sıtkı, Melih Cevdet, Külebi, Cumalı, sevdiğimiz, beğendiğimiz şairlerdi. Hele beni o yıl bir edebiyat hevesi sarmıştı ki gece gündüz şiir düşünürdüm. Durmadan şiir okurdum. Bazen dilime bir çift dize takı-

lırdı, günlerce mırıldanır dururdum. Bu sevdiğim şiirlerin yaratıcılarını aramızda görmek, seslerini duymak beni heyecanlandırmıştı. Sonradan bazılarıyla dostluk kuracak, ahbaplık edecektim.

O gün bize de şiir okuttular. Başaran, Darıcı, derken benden de istediler. İlk şiirimi okurken şaşırıverdim. Aman bir bozuldum bir utandım. Kıpkırmızı kesildim. Cahit Külebi, "Yok zararı Talip, bende de olur böyle. İnsan unutabilir. Hiç belli etmeden geçivereceksin" dedi. Durumumu düzeltmeye çalıştı. Sonra açıldım, başka bir şiir okudum. O zaman alkışladılar.

Cahit Sıtkı, ufak tefek yapısı, biraz sıkılgan haliyle, kafamızdaki Cahit Sıtkı'ya benzemiyordu. "Otuz Beş Yaş" o günlerde yarışma kazanmıştı. O şiiri okumasını istedik. Okudu, ama geçiştirir gibi çabuk çabuk okudu. "Şu iş bitse de yerime bir otursam, herkesin bakışından kurtulsam" der gibiydi.

Cahit Külebi serbestti. "Sivas Yollarında"yı okudu. Başka şiirler de okudu.

Melih Cevdet, "Ben güzel günlerin şairiyim. Saadetten alıyorum ilhamımı" diye başladı. "Yalan" şiirini sözcüklerin üstüne basa basa okudu.

Şairler o gece okulda yattılar. Ertesi gün Enstitü'nün üstü çadır beziyle örtülü kamyonuna doluşup Ankara'ya döndüler. Çok sevmişlerdi Hasanoğlan'ı. "Gene geleceğiz, siz de buyurun görüşelim" diyorlardı.

Gittiler. Ama biz günlerce onlardan söz ettik. Kimisini çok beğenmiştik. Kimisinin ünü gözümüzde biraz silinir gibi olmuştu. Ben sonradan Necati Cumalı'yla, Cahit Külebi'yle sık sık buluştum. Cahit Külebi, konservatuvarda öğretmendi. Orada dersimiz olduğu günler ne eder eder bulurdum. Şiirden, edebiyattan uzun uzun konuşurduk.

Sabahattin Ali'yi de orada tanıdım. Öykülerini daha önce okumuştum. Çok hoşuma gidiyordu. Her biri ayrı vuruyordu beni. Diyebilirim ki ilk hayran olduğum yazar o olmuştu. Bir köpek hikâyesi vardı, oradaki çoban günlerce gözümün önünden gitmedi. Tren yolculuğunda, kırlarda gördüğüm çobanlar bana hemen Sabahattin Ali'nin çobanını anımsatırdı, gözümden yaş gelirdi. Öylesine içten kavramıştı beni. Kendisini kon-

servatuvarda görünce, odasına girip tanıştım. Hiç unutmam, ilk seferinde iyi karşılamak istemedi. Hatta kendisiyle konuşmamın kötü olabileceğini söyledi. "Biliyorum, göze aldım" dedim. Polisçe takip edildiğini, çok rahatsız durumda olduğunu anlattı. Üstelik bunları bağıra bağıra söylüyordu. Odası ikinci katta yüznumaraların karşısındaydı. Bir masa iki sandalye bulunan küçük, basit bir odaydı. Masanın üstünde yerli yabancı kitaplar yığılıydı.

Ertesi hafta aynı saatte gene gittim. Daha serbest konuştu. Memleketin bozuk düzen işlerinden, halkın mutsuzluğundan, sanatın görevinden söz etti. Daha ertesi hafta Brezilya'daki kahve yolsuzluğunu anlattı. "Çıkarcıların elinde dünya insanlara zehir olmuş. İşler iyi düzenlense herkesin karnı doyar, herkes mutlu olabilir" diyordu.

Her hafta cumartesi günleri konser saatlerinden önce yarım saat, bir saat konuşurduk. Bazen dışarda da rastlardım. Çoğu kez tiyatro kolunun şefi Karl Ebert'le birlikte olurdu. Onunla iyi ahbaptılar. Aralarında Almanca konuşurlardı. Dışarda nedense tanışlık vermezdi.

Bir gün, –herhalde öğretmenimiz Mahir Canova aracılığı ile– Hasanoğlan'a çağırdık. Geldi. Gene Karl Ebert'le birliktiler. Tartışmalı, sorulu, yanıtlı bir toplantı yaptık. Sanat hakkında konuştu. Çok eskiden yazdığı şiirlerinden okudu. "Ses" adlı öyküsünde geçen "Ayın şavkı vurmuş sazım üstüne / Söz söyleyen yoktur sözüm üstüne / Gel ey hilal kaşlım dizim üstüne / Ay bir yandan sen bir yandan sar beni" şiirini istedik. Güldü, onu da okudu.

Orta kısım öğrencilerinin kendi aralarında hazırladıkları kısa bir oyun göstermeleri üzerine Karl Ebert, Almanca olarak halk tiyatrosuna, ortaoyunlarına değinen bir konuşma yaptı. Sabahattin Ali Türkçeye çevirdi. Şimdi pek anımsamıyorum ama ünlü rejisör herhalde önemli şeyler söylemişti.

Konuklarımız deyince 17 Nisanları düşünmemek olmaz. O gün köylüsü kentlisi Hasanoğlan'a dolardı. Davullu zurnalı, oyunlu konuşmalı, yemekli eğlenceli tam bir bayram günü yaşanırdı. Devlet büyükleri, milletvekilleri, yazarlar, düşünürler hep Hasanoğlan'a gelirlerdi. Ankara'dan özel trenler çıkarılır-

dı. Ertesi gün bakardık, gazeteler Hasanoğlan'dan haberler yazarlardı, resimler yayımlarlardı. Uyandırılacak Türk köylüsünün müjdesini verirlerdi. "Bir gün gelecek, 17 Nisan köylü bayramı olacak" derlerdi.

Onlar da bizim gibi yanılmışlardı. "Köylünün uyandırılması" sözü, işi yolunda çevrelerin uykusunu kaçırmıştı. 17 Nisan'ı değil ulusça kutlamak, öyle yıllar oldu ki, evlerimize kapanıp kendi kendimize anmak zorunda kaldık. Ortamı böylesine değiştirmişlerdi.

Hâlâ da düzelmiş değil.

Yaz Çalışmaları

İlk yıl yüksek kısım binamız yoktu. Çeşitli ve dağınık binalarda ders görmüştük. İkinci yılın başında dersler kesildikten sonra kendi binamızı kendimiz yaptık. İki katlı, on iki derslikli, geniş salonları bulunan büyükçe bir yapıydı. Ustası, kalfası, plan uygulayıcısı, amelesi hep kendimizdik; yani yüksek kısım öğrencileri. Bina tamamlanıp çatısı örtüldükten sonra kollar, ayrı ayrı yerlere (kendi yaptığımız programa göre) gezilere çıkacaktık. Ne kadar erken biterse o kadar lehimize idi. Hâlâ heyecanını duyarım, bir giriştik işe, dağ mı dayanır o güce? Kimi tuğla getirir, kimi harç karar, kimi duvar örer, kimi beton döker. Kimisi tezgâhlarda demir büker. Marangozlar ilerde çatıyı hazırlar... Alınlarımızdan akan teri silecek vaktimiz yoktu. Koşuyorduk, çırpınıyorduk. Araç gereç zamanında ve gereği kadar hazırlanmıştı demek ki, iki üç haftada koca yapı hızla yükseldi. Yüz elli genç adam coşku ile çalışınca iş mi dayanır? Karınca yuvalarında ancak böyle düzen vardır. Tam bir imece ruhu, tam bir çalışma düzeni. Çekiçler malalar, kürekler tezkereler... Kalkıp iniyor, gelip gidiyor, plan uygulayıcısı sorumlu arkadaşımız Koralay ve yardımcısı Ekrem Ula ellerinde metre, oradan oraya koşuyorlar. Sıkı sıkı tarif ediyorlar, tembih ediyorlar.

Başaran "Ter", "Temelden Çatıya" adlı güzel şiirlerini o günlerde, o coşku içinde yazdı sanırım.

Gerçekten içtenli bir çalışmaydı. Görülecek şeydi.

Cuma günü birinci katın üstüne beton döküyorduk. İki gün beklenecek, sonra üstüne duvar örülecekti. Pazartesi günü çalışabilmek için betonun bugün bitmesi gerekirdi. Geç kalmıştık. Hava kararmıştı, ama bu iş yarım bırakılamazdı. Lüks lambaları, gemici fenerleri yakıldı. Gece yarısına kadar çalışıp tamamladık. Fakat ne çalışma! Şimdi düşünüyorum da öyle pek fazla

bir yorgunluk da duymazdık. Nasıl olurdu bu? Çalışma hep birlikte olunca, bir amaca çevrik olunca, içinde heyecan da bulunnunca, pekâlâ oluyordu. Biz o zaman yüksekokul öğrencileriydik, her birimiz öğretmendik. Ama bir ayın içinde, bugün belki milyonlara çıkmayacak koskocaman modern bir yapıyı dikivermiştik ortaya. Bugün Hasanoğlan'da hâlâ ayakta. Okulun en rahat yapılarından birisi.

Yaz çalışmalarımız böylesine verimli olurdu. Her yıl bir eser çıkarırdık ortaya. Bitirince de kalkar, ayrı ayrı yerlere gezilere giderdik. Bir ödül gibi gelirdi bu bize. Nereye gideceğiz, neyle gideceğiz, kaç gün kalacağız, nerede müsamere vereceğiz, planını kendimiz yapardık. Uzun uzun tartışırdık bunun için. Başımızda bir öğretmen bulunurdu. Ayrıca aramızda gezi başı seçerdik. Bilet almak, yer temin etmek, erzak işleriyle meşgul olmak onun göreviydi.

Biz güzel sanatlar kolu, o yıl Gemlik-Bursa-Mudanya-İstanbul-Edirne programı yaptık. Mekece İstasyonu'ndan Gemlik'e kadar yürüyecektik. Yöneticilerimiz böyle isterdi. Her kol 40-50 kilometre yaya yürürdük. Hatta ziraat kolları o yıl Hasanoğlan'dan Bolu Dağı'na kadar yaya yürümüşlerdi. Ama asıl bu geziler unutulmuyordu işte.

Biz de Geyve yakınlarında Mekece İstasyonu'nda trenden indik. Sırtımızda dürülü battaniyelerimiz, erzak çantalarımız. Ben ve bir arkadaşım kemanlarımızı da almıştık. Oysa inşaatta çalışmaktan ellerimiz nasırlaşmış, kütük gibi olmuştu. Mevsim haziran sonlarıydı, gece yağmur yağmıştı. İznik kasabasına doğru yola çıktı. Ortalık zümrüt gibi yeşildi. Bahçeler, bağlar, dut ağaçları, kavaklar, kirazlar... Aman nasıl parlak yeşildi bütün doğa. Alışkın olmadığımız yepyeni bir görüntüydü. İnsana coşku veriyordu. Küme küme konuşarak, gülüşerek yürüyorduk. Biz gene Osman Nuri'yle birlikte idik. Gene yurt sorunları, gene dertler... Şu güzel dünya üstünde perişan insanlık. O söylüyordu, ben söylüyordum. Yol da bitecek gibi değildi. Otuz kilometre mi, kırk kilometre mi şimdi unuttum, git git bitmiyordu. Koca postalların içinde ayaklarımız şişmişti. Kimisi çıkarıp eline aldı. Toprak yumuşak olduğu için yalınayak yürümek önce güzel gelmişti. Ama tez zamanda bunun yanlış oldu-

ğu ortaya çıktı. Ayaklarımız alışkın değildi. Kimisininki şişti, yara oldu. Topallamaya başladılar. Kimisi acıdan yüzünü buruşturuyordu. Gene de neşeliydik. Türkü söylüyor, konuşuyor, yürüyorduk. Bir su başında mola verdik. Zeytin, ekmek, peynir, bir de tahinhelvası yedik. O gün helvayı arkadaşlar yemiyorlardı nedense. Ben bir şeyin ayrımında olmadığım için yiyordum. Sonradan anladım, helva gazyağı kokuyormuş. Arkadaşlar aralarında işaretleşip bana haber vermemişler. Yedim yedim... Hatta bir iki arkadaşın hissesini de aldım. Ama baktım gülüşmeye başladılar. "Neden gülüyorsunuz?" diye sordum. "Duymuyor musun, helva gaz kokuyor" dediler. O zaman burnuma birden gaz kokusu gelmesin mi? Şaşmıştım. Daha önce duymuyordum da söylenince nasıl duymaya başladım? Güldürücü bir olay olarak hâlâ belleğimde durur.

O gün akşama doğru İznik kasabasına vardık. Çeşitli devirlere ait tarih eserlerinin adım başında yükseldiği, bugünkü yapılarla iç içe yaşadığı, doğanın pek cömert davrandığı güzel bir kasabaydı İznik. Herhalde iki gün kaldık. Bir ilkokulun dersliklerinde yatıp kalktık. Kaymakam, milli eğitim memuru, bizimle yakından ilgilendiler. Gezilecek yerlerini gezdirdiler. Bir akşam, belediye bahçesinde müsamere verdik. Oyunlar oynadık, şarkılar söyledik. Eğitim memuru coşunca, inceden "guluguluu!" diye bir ses çıkarıyordu. Herkes gülüyordu buna. Ortalığı neşeye boğuyordu. İznik kaymakamının da yetişkin bir kızı vardı. Lisede okuyordu herhalde. Bize karışıverdi. Nereye gittikse birlikte geldi. Havamız hoşuna gitmişti. Bizimle birlikte gülüyor, söylüyor, şakalaşıyordu.

Ertesi gün İznik Gölü'nde yüzdük. Yorgunluğumuzu giderdik. Ben İznik'i o kadar sevmiştim ki sonradan oraya gitmeyi, orada görev almayı sık sık düşündüm. Ama yaşamın akışı uygun bir fırsat getirmedi.

Gölün karşı kıyısına deniz motoru ile geçtik. Masmavi suyun yüzünde pat pat diyerek akıp giden motor yolculuğu hoşumuza gitmişti. İki yanda yemyeşil kıyılar görülüyordu. Ortalık yağmur sonrasının duruluğu içindeydi.

Suya yakın bir kıyıya oturdum. Başımı eğdim iyice, bazen ellerimi suya daldırıyordum. Mavi sular yarıla yarıla geride kalıyorlardı. Ne güzeldi buralarda doğa?

Gölün bitiminde rıhtım falan yoktu. Motor kuma yanaştı. Kimi suyun içine atladı. Kimi omzunda arkadaşını indirdi. Oradan Gemlik'e kadar yeni bir yolculuk başladı. Biraz sonra Orhan Veli'nin,

"Gemliğe doğru
Denizi göreceksin
Sakın şaşırma"

şiirini yerinde yaşadık. Bir dönemeci dönünce gerçekten deniz karşımıza çıkıverdi. Tıpkı şiirdeki gibi. Orayı görmeden, bu şiirin hem yazılmayacağını hem sevilemeyeceğini anladık.

Gemlik deniz kokan, balık kokan bir kasabaydı. Suni ipek fabrikasını gezdik. Davet edildiğimiz bir bahçede kiraz yedik. Akşama doğru yağmur yağdı. Denize yağan yağmura acımıştım. Boşuna yağıyor gibi gelmişti bana. Orta Anadolu bozkırlarına yağmalıydı böyle. Kıraç tarlalara, susuzluktan sararan ekinlere yağmalıydı. Bu duygumu deyimleyen bir şiir de yazmıştım. Bana doğanın bir hatası gibi görünmüştü. O güne kadar da hiç düşünmemiştim herhalde. Denize yağmur yağmasının ne gereği vardı? Kim yağmur bekliyordu denizde?

Gemlik'ten Bursa'ya, oradan Mudanya yoluyla İstanbul'a geçtik. Bursa Halkevi'nde bir müsamere verdik. Piyes olarak Çehov'un *Bir Evlenme*'sini oynadık. Çok alkışlandık. Bursalı gençler oyundan sonra çevremizi aldılar. Nasıl kutlayacaklarını bilemiyorlardı.

Kepirtepe Köy Enstitüsü'nü ve Edirne'yi de o yılki gezimizde gördük. Edirne'ye karayoluyla gitmiştik. Otuz-kırk kilometre kala, ufukta kalem gibi iki minare ve ortasında yuvarlak bir kubbe belirdi. Yaklaştıkça büyüdü. Minareler uzadı. Kubbe genişledi. Ama görüntü hep aynı kaldı. Şaşmıştık. Selimiye'nin dört minareli olduğunu biliyorduk. Yol kente öyle bir açıdan giriyordu ki minareler tam arka arkaya geliyordu. Ancak Edirne'ye varınca fark edebildik arkadaki minareleri.

Selimiye güzel yapıydı doğrusu. İnsana olağanüstü duygular veriyordu. Her köşesini ayrı ayrı görerek, dikkatle inceleyerek gezdik. Büyük kapının soluna düşen minarenin en üst şerefesinde taşları birbirine bağlayan kurşun levhalardan birine topluiğne ile kazarak adımı yazdım. Çocukluk işte. Bir gün gider-

sem gene oraya çıkıp adımı bulurum diyordum. Bir daha kısmet olmadı.

Dönüşte trenle geldik. Yunan topraklarından geçtik. İstasyonlar bizimkilerden daha bakımlıydı. Ekili tarlalar, bahçeler daha iyi işlenmişti. Sınır geçilir geçilmez fark ediliyordu bu. İnsan üzülüyordu.

Dönüşte gene İstanbul'u gezdik. Mavi deniz, göğü delen minareler, zengin çarşılar, gösterişli yapılar... Rüya gibiydi. Geceleri öğretmen okulunda yattık. Gündüzleri tramvayla, otobüsle dolaştık.

Dönüşte Arifiye'ye de uğradık. Büyük Enstitülerden biriydi. Verimli topraklar üstünde yemyeşil gelişmişti. Dikkatle inceliyorduk. Mezun olunca kimimiz buralarda çalışacaktık. Şimdiden onun hazırlığı içindeydik.

Sonra Ankara. Sonra izin...

Bizim köylerin durumu kötüydü. Gezip gördüğüm yerlerle karşılaştırınca daha iyi anlaşılıyordu. Yoksulluk, bilgisizlik, işini bitirmişti köylünün. O yıl biraz daha girgin ve cesur konuştum. Tartışmalar yaptım. Birtakım gerçekleri anlatmaya çalıştım. İşi yolunda olanların hoşuna gitmiyordu söylediklerim. Nitekim ilk karalamalar, dedikodular o yıl başladı. Babam bir yandan, akrabalarım bir yandan (beni yola getirmek için) öğütler veriyorlardı. Duyduklarından başka türlü konuştuğum için telaşlıydılar.

Köyüm

Mahmutlar köyünden sonra derin bir vadinin içine çekilen Sakarya, iki kıyısında şerit gibi dar tarlaları sulayarak akar. Bu tarlalar çok verimlidir. Her yıl çeltik ekilir. Bire kırk-elli alınır. Ama sadece kuzeyde kalan tarlalar bizim köylülerindir. Onun için ev başına bir iki, çok çok beş-on dönüm tarla düşer. Babadan oğula bölüne bölüne iyice küçülmüştür. Yirmi dönüm çeltik tarlası olan, bir iki kişiyi geçmez ve bunlar köyün ağalarıdır. Köyün hemen yarı halkının ise hiç çeltik tarlası yoktur. Onlar toprağı bol öbür köylere, bey çiftliklerine ortakçılık yapmaya giderler. Yaz altı ay çoluğu çocuğu ile, eşeği ineği ile oralara taşınırlar. Bin bir rezillik çekerler. Çeltik ekimi zor bir tarımdır. Beş ay suyun içinde büyür. Üç kere otu ayıklanır. Ekmesi, kaldırması, dinkte dövüp pirinç yapması ayrı ayrı emek ister. Onun için bizim köylü çok çalışır. Kadını erkeği eriyip akmış, ip gibi kalmıştır. Şöyle ak yüzlü tombulca adam görmek olası değildir. Bunun karşılığında ne kazanırlar? Kocaman bir hiç. Yarı aç yarı tok, gelecek yılı zor bulurlar.

Bu durum elbet normal değildir. Bunun temelinde bir sakatlık, bir düzensizlik vardır. Bunu açıkça görüyordum artık. Görüyor ve söylüyordum. Kentlerde bazı insanların nasıl kolay kazandıklarını, ne kadar rahat yaşadıklarını anlatıyordum. "Siz bu kadar çalışıyorsunuz, kendinizi harcıyorsunuz ve kazandığınızla karnınızı doyuramıyorsunuz, bu işte bir sakatlık yok mu?" diye soruyordum. "Doğru" diyorlardı, "sakatlık var. Ama ne edebiliriz? Allahın emri bu. Allah böyle buyurmuş." Allahın böyle buyurmadığını, Allahın haksızlıkları hiç de hoş görmeyeceğini anlatamıyordum işte. Bu bozuk düzeni insanların yaptığını, çektiklerimizin Allahtan değil, insanların kendi düzeni yüzünden olduğunu kavratamıyordum. Kadercilik ruhlarına sinmişti

iyice. Sindirilmişti daha doğrusu. Yüzyıllardır böyle aşılanmıştı. Dünyada kendilerine düşen yaşam bu sanıyorlardı. Böylesine olağan bellemişlerdi. Tek istedikleri günaha girmemek, Allahı gücendirmemekti. Ektiklerinden az da olsa, biraz fazla mahsul alabildiler mi mutlu oluyorlardı. Yavan ekmek Allaha şükretmeleri için yetiyordu. Ucuzundan yılda bir kat urba alabilen, damında bir ineği, bir eşeği, üç koyunu bağlı olan, kıraç bağında iki yük üzümü yetişen komşuya işi yolunda diye gıpta ediyorlardı. Yoksulluk gerile gerile iyice incelmiş, sıfıra doğru yaklaşmıştı. Hâlâ Allahtan diyorlardı. Köylüyü bu düşünce tarzına yatıranlar bilerek bilmeyerek ona en büyük kötülüğü yapmışlardı. Çünkü eli kolu bağlanmıştı. Çünkü yeni yöntemler arama gücünü yitirmişti. Ona bu gücü yeniden vermek çok zor olacaktı.

O yaz tatilinde babamla, öbür yakınlarımla, komşularımla hep bu konuları konuştum. Uzun tartışmalar yaptım. DP yeni kurulmuştu. Köylü başa geçecekleri seçmekte henüz ikircikliydi. Bunun ne demek olduğunu iyi anlamıyorlardı. Bir oyun gibi falan geliyordu. Onun için ilgisiz duruyorlardı. "Allah başımızdakilere zeval vermesin, kim hayırlı ise o geçsin" gibilerden işi gene kadere bırakıyorlardı.

Köyde iki ağa arasında eski bir çatışma vardı. Birisinin devlet kapılarında daha bir sözü geçiyordu. Öbürü ne yapsın, o da tuttu DP'ye girdi. Hısım akraba derken, köylünün kimisi bu tarafı, kimi öbür tarafı tutmuş oldu. Kimisi de çekimser kalıyor, iki yanı da darıltmamak istiyordu. Daha doğrusu ağaların hışmından sakınmanın yolunu böyle buluyordu.

Ben içtenli olarak, yeni partiyi salık veriyordum. O zaman asıl renkleri henüz belli değildi. Tek parti yönetiminin kötülüğünden, halkın çektiklerinden, eşitlikten, hukuk devletinden söz eden güzel konuşmalar yapıyorlardı. İnandırıcıydı. Hiç değilse, bugünkü kötü gidişten onlar sorumlu değillerdi. Yarın başa geçerlerse daha iyisini yapacaklarını söylüyorlardı. Yapamazlarsa onlar da değiştirilirdi. Önce bir adım atmalıydı hele. Böyle düşünüyordum. Babam altmış yıllık ömrünün deneyi ile, olmaz olmaz başını sallıyor, "Hepsi aynı şey oğlum" diyordu. "Kim geçerse geçsin, gelip de köylünün derdine çare olmaz

bunlar. Hökumat mı; vergi alır, asker toplar. Böyle gelmiş, böyle gider. Hem sen bu işlere fazla karışma. Başını kurtarmaya bak."

"Ama herkes böyle yaparsa, sonu ne olur baba?" diyordum. "Herkes kendini kurtarır, başka bir şey düşünmezse, bu köyler nasıl uyanır? Haklarına nasıl kavuşur? Bu yoksulluktan, bilgisizlikten nasıl kurtulur? Bugüne kadar hep böyle yapmışlar. Kimse köylüye sahip çıkmamış. Herkes onu ezmiş, onu sindirmiş."

"Ne yapacaksın? Köylü milletinin kaderi bu oğlum."

İş kadere gelip dayanıyordu. Allahtan biliniyordu hep. Allaha inancın derecesi ise sonsuzdu. Sarsılacak gibi değildi.

"Dünya işleri ile Allahın hiçbir ilişiği yok" dedim. "Allah bu işleri çözümleyelim diye bize akıl vermiş. Yoksulsak, eziliyorsak, aklımızı kullanmıyoruz da ondan. Başkalarına teslim oluveriyoruz. Yeri gelince dayatamıyoruz."

"Ne yapacaksın, kime dayatacaksın?"

"Haksızlık yapan herkese. Kimseye boyun eğmeyeceksin."

O günler köyde bir olay geçti. Akşam yemeğini halamlarda yiyorduk. Sert bir ses halamın kocasını dışarı çağırdı. Kim ola diye kulak kabarttık. Ağanın küçük oğluydu. Halamın kocasını azarlıyordu.

"Geleceksin! İşini mişini bilmem. Karışmam bak... Ordubozanlık yapma. Karşı mı geliyorsun? Bak şu bilmem neye..."

Ağanın oğlu benimle yaşıttı. Hukukta okuyordu. Halamın kocası ise en az bizim babamız yaşında. Kan beynime sıçradı. Dışarı fırladım.

"O ne biçim konuşmak ulan!" dedim. "Sende utanmak yok mu?"

Birkaç gün önce sen milliyetçisin-ben milliyetçiyim diye sert tartışmalar yapmıştık. Anlaşamıyorduk zaten.

Önce şaşalar gibi oldu. Aşağıdan almak istedi.

"Sen de mi buradasın?" dedi. "Ömer Emmi'yi yevmiyeci çağırıyorum gelmiyor, işim var, diyor."

"Ee, işi varsa nasıl gelsin? Mecbur mu kendi işini bırakıp seninkine gelmeye? Keyfi misin adamın?"

"Keyif eşekte olur" dedi.

"Senin gibi eşeklerde değil mi? Defol oradan!" dedim.

Halamın kocası telaşlanmıştı.

"Aman yeğenim ne ediyorsun dur hele" diye yalvarıyordu.

"Bir şey yok emmi" dedim. "Yüz vermeyin bunlara. Yüz verdikçe adamın yüzünün derisini soyar bunlar. Şuna bak, zorla işe götürecek. Babası yerindeki adama küfür ediyor. Zorba mısın be? Bunu mu öğrendin okullarda?"

Ağanın oğlu bozulmuştu.

"Sen de karşı gelmeyi mi öğrendin?" dedi.

"Elbet karşı gelmeyi öğrendim. Haksızlığa karşı çıkmayı öğrendim. Anladın mı şimdi?"

"İyi. Komünist mektebinde bunu öğretirler zaten."

"Bunu öğrettiler evet. Var mı diyeceğin? Doğruyu söylediğim için bana komünist diyorsun. Haksızlığını yüzüne vurduğum için..."

"Çok dırlanma, pişman ederim!"

"Ne edeceksin ulan? İşte geliyorum, ne edeceksen et! Rezil seni..."

Fırladım, yanına vardım. Büsbütün şaşırdı. Ev halkı hep arkamdan koşuştular. Tam vuruşmak üzereyken bizi ayırdılar.

Halamın aklı çıkmıştı.

"Aman oğlum, sen ne ediyon?" dedi. "Ağa takımı bunlar. Ocağımızı söndürürler. Dünyayı başımıza zindan ederler... Ağalara böyle yapılır mı? Görülmüş şey mi?"

"Görün işte" dedim. "Böyle yapacaksınız. Sinmeyeceksiniz. Yılmayacaksınız. Kul olmayacaksınız. Hep birlikte böyle yaparsanız, bunlar uyuz ite döner."

Ertesi gün haber köye yayılmıştı. Büyük kahramanlık yapmıştım sanki. Bravo diyorlardı, maşallah çekiyorlardı. Kimisi, "Sen bunların zulmünü bir bilsen" diyordu, "Moskof gâvuru yapmaz bunların yaptığını."

Ve tenhaya çekip romanlık konular anlatıyorlardı.

Şaşılacak şey, gene de köylü onları tutuyordu. Ağanın oğulları yüzüme diş biliyorlar, arkamdan atıp tutuyorlardı. Köylü de inanıyordu hep. Ağaların şerrinden korunmak için başka türlü davranıyorlardı. En çok babam bunalıyordu.

"Yılanın deliğine sopa sokuyorsun oğlum" dedi. "Aklını başına topla. Bunlarla uğraşılmaz. Allahtan bulsunlar. Yarın başı-

na bir çorap örerler ki altından kalkamazsın. Her bir kötülük gelir bunların elinden."

Yapamadılar. Onlar diklendikçe, ben de diklendim. Onlar söylendikçe, ben de söylendim. Çok kızıyorlardı.

Bu hava içinde iznim bitti. Köyden ayrıldım. Fakat çok geçmedi, babamdan bir mektup geldi, ne edeceğimi şaşırdım. Çok üzüldüm. Köyün yakınında iki dönümlük bir bağımız vardı. Babamın eli ayağı, evimizin direği idi. Tam da üzümler olmaya başlamıştı. Bir gece davar sürüsü sokmuşlar. Yalnız ürünü değil, yapraklarını, çubuklarını bile yedirmişler. Meyve ağaçlarını da dibinden kesip yatırmışlar yere. İşin acısı, kimin yaptığı belli olmamış! Babam saçını başını yolmuş. Mektubunda "Sen yaptın bunu dürzünün oğlu, sen" diyordu.

İki üç gün kendime gelemedim. Hatta "Okuldan kaçayım, bir gece ben de onların bağını, bahçesini yerle bir edip döneyim" diye düşündüm. Kendimi zorla yenebildim. Bağın bahçenin ne suçu vardı? Ben adamsam, ömrümün sonuna kadar bu köylü düşmanları ile savaşayım dedim. Ne kadarına gücüm yeterse...

İtişmeler, Kakışmalar

1945-46 yılları Türkiye'de gerici fikir akımlarının ağır basmaya başladığı yıllardır. Yeni partilerin kuruluşu ile birlikte, halkın karanlığına yaslanan politika adamları bir yandan, gerçek fikir özgürlüğü katına ulaşamamış dar görüşlü, ırkçı, Turancı okumuşlar öbür yandan, meydanı doldurmuşlardı. Halkçı ve toplumcu aydınları suçlamaya, sindirmeye başlamışlardı. Üniversitelerde rektörler dövülüyor, en değerli öğretim üyeleri damgalanıp atılıyor, meydanlarda mitingler yapılıp milliyetçilik, ırkçılık, Turancılık nutukları sıkılıyordu. Bu tip gelişmelerin ana temi, her zaman "kahrolsun komünistler" diye başlıyordu. Önüne gelen, aklına eseni suçluyordu. Bir insanın işçiden, haktan, köylüden söz etmesi komünist, hatta Rus casusu damgası yemesine yetiyordu. O yıllarda Ruslarla Batı devletleri arasında başlayan ve gittikçe artan gerginlik, bizim Batılılar safında yer almamız, Rusya'nın ve rejiminin halk gözünde kötü gösterilmesini gerekli kılıyordu. Fakat bunda o kadar ileri gidilmişti ki, ülkemizin çözülmesi gerekli nice sorunu ele alınamaz olmuştu.

Biz Köy Enstitüsü öğrencileri, amaç olarak köylerin kalkındırılması, okutulup uyandırılması için yetiştiriliyorduk. Bu fikirleri tehlikeli bulan çevreler önünde biz daha baştan damgayı yiyorduk. Hele şehirlerden uzakta, yalnız köy çocuklarını alan, başka okullara pek benzemeyen, kız-erkek çocukları bir arada çalıştırarak eğiten Enstitüler geri kafalı kişileri yerinden sıçratıyor, tüylerini diken diken ediyordu. Yazarak, çizerek, konuşarak, yoğun bir Enstitü düşmanlığı yavaş yavaş yayılıyordu. Çok acıdır, bizim bilinçsiz bazı arkadaşlarımız da bu akıma yataklık yapıyorlardı. Kimisi açıkça, kimisi el altından, ırkçı, Turancı, Enstitü düşmanı çevrelerle bağıntı kurmuşlardı. Oralardan besleniyorlardı. Oralara haber ulaştırırlar, hatta ihbar mektup-

ları yazarlar, aramızdan imza toplarlardı. Biz bunları bilirdik, uzun uzun tartışırdık. Gittikçe tehlikeli olmaya başlayan çatışmalarımızdan endişe duyardık. İş çok kez yöneticilerimize de ulaştırılırdı. Onlar iki tarafı da frenleyici telkinlerde bulunurlar, memlekette geçen fikir kaynaşmalarının elbette Enstitü'ye de yansıyacağını, bunun doğal olduğunu söylerler, soğukkanlı davranırlardı. Bu tür itişmelerin iyice yoğunlaştığı günlerde bir toplantıda, durum genel müdüre de açıklandı. Bir arkadaşımız kalktı:

"Efendim, biz birbirimizi yiyoruz" dedi. "Biz birbirimizi boğazlayacak hale geldik. Kimimiz sağcı olduk, kimimiz solcu. Bunu biliyor musunuz? Enstitü'den her gün şikâyetler, ihbarlar gidiyor. Şu toplantıda konuşulanlar bile yarın yerine ulaştırılacak. Emniyete, milletvekillerine, hatta BMM başkanına ulaştırılacak. Nedir bu hal? Bize bir yol gösterin. Ne olacaksak bunu bize söyleyin."

Hakkı Tonguç acılı bir yüzle dinledi bunları. Sonra uzun uzun kafasını salladı.

"Ben sizinle bu konuda kapalı-açık çok konuştum" dedi. "Siz ateşle oynuyorsunuz. Yapılamaz sanıyorsunuz, ama bir gün bu Enstitüleri kapatırlar. Hiç değilse temelden değiştirirler. Siz okudunuz, kurtuldunuz, ama sizden sonraki köy çocukları okuyacak okul bulamazlar. Anlıyor musunuz? Aklınızı başınıza toplayın. Binanın temelini oyan fare olmaktan vazgeçin. Köy Enstitülerini siz köy çocukları kendiniz yıkacaksınız, dikkat edin."

Hâlâ beynimde uğuldar bu sözler.

Gene de bırakmadı bu arkadaşlarımız, ihbarlarını, yalan yanlış iftiralarını sürdürdüler. Devrin sözü geçenlerine yaranıp ilerde sandalye kapmak, parsa toplamak ve bir gün kendileri de solcularla damgalanınca, "Ben nasıl solcu olurum, yüksek Köy Enstitüsü'nü kapattıran benim" diye övünebilmek için yollarına devam ettiler. İhbarlarıyla Köy Enstitüsü düşmanı kodamanların hınçlarını körüklediler. O devrin gerici bir milletvekili, bu arkadaşlarımızdan şöyle söz ediyordu: "Köy Enstitülerinde gençler zehirleniyor. Komünistlik aşılanıyor. Ama bazı temiz kalmış (!) gençler 'Gelip bizi kurtarın' diyorlar."

Yıllar geçiyor, Köy Enstitüleri kapatılıyor. Enstitüleri kuranlar ve en değerli mezunlar çeşitli cendereler altında büyük acılar çekiyorlar. Fakat her biri karakter sahibi kişiler oldukları için yılmıyorlar. Köy Enstitüleri sistemini savunuyorlar, geliştiriyorlar.

Bu arada, eski ihbarcılar önemli sandalyelere oturuyorlar. Tevfik İleri'nin ve adamlarının bile gözüne girmek için taklalar atıyorlar. Enstitülerin yıkıntısı üstünde rahat etmeyi beceriyorlar. Sonra 27 Mayıs geliyor. Tam bunların günüdür, dururlar mı? "Biz zaten Enstitülüyüz, biz şöyleyiz, biz böyleyiz..." diye başlıyorlar. Birbirlerinin reklamını yapıyorlar. Her boyaya girebilen, her devrin adamı girgin kişilikleriyle yeni olanaklar yaratıyorlar. Kuruldukları yıllardan bu yana, Enstitülerin ağrısını, çilesini beyinlerinde yaşayan, yükünü omuzlarında çeken, içtenli Enstitülülerin "Belki değişmişlerdir, bundan sonra belki davaya yararlı olurlar" gibilerinden safça duruşları, onların işine yarıyor. Ama zaman zaman, iş zora geldikçe, asıl yapılarının gereğini, dönekliğini, inançsızlığını ortaya koyuvermekten çekinmiyorlar.

Köy Enstitülerinin gerçek öyküsünü yazarken, bugün bir kısmı önemli sandalyelere yükselmiş, ama yalpalamaları hâlâ bitmeyen, hâlâ birer direnç ve inanç adamı olmayan bu eski ihbarcı arkadaşlarımızdan söz etmemek, onların ihanetini belirtmemek büyük eksiklik olur.

Yıl 1945. Orta kısmın bir sınıfında, 2B'de müzik dersi yapıyorum. Öğretmen yetişmediği için bazen bizi, yüksek kısım öğrencilerini derse gönderirlerdi. Nota okuttum, şarkılar söylettim. Zilin çalmasına yakındı, birden kapı açıldı; içeriye kısa boylu, tıknaz bir adam geldi. Selam melam vermedi. Kim olduğunu söylemedi. Gitti arkalara doğru, gezinmeye başladı. Biraz şaşaladım, ama asil öğretmen olmadığım için bir şey de söyleyemedim. Adam eğildi, sıralara baktı. Kitapları, defterleri bir bir yoklamaya başladı. Çocukların da tuhafına gitti bu. Ben dersi durdurmak zorunda kaldım. Hep dönüp baktık, ses seda kesildi. O zaman adam bozuldu. Bırakıp kapıya doğru yürüdü. Gene hiçbir şey söylemeden çıkıp gitti. Öğrenciler gülüşüverdiler. "Susun" falan dedim, ama gürültü çıkmıştı bir kere. Adam tek-

rar kapıyı açıp sinirli sinirli baktı. Kimdi, ne için gelmişti, hiçbir anlam veremedim.

Dersten sonra gördüm, bizim yüksek kısım öğrencileri çevresini kuşatmışlardı. Fısıltıyla gizli gizli bir şeyler konuşuyorlardı. Büsbütün merak ettim. Kim olduğunu sordum. Emin Soysal'mış. Yapılan ihbarlar üzerine Enstitü'yü denetlermiş. Bir kısım arkadaşlar, çevresinde dört dönüyorlar, kulağına ha bire bir şeyler fısıldıyorlardı.

Gene o günlerde idi, BMM Başkanı Kâzım Karabekir, yanında başka milletvekilleri, Enstitü'ye geldiler. Yüzlerinde korkunç suçlar yakalayacaklarmış gibi bir anlam, oraya buraya baktılar. Sorular sordular, cevapları dinlediler. Adamlar öyle doldurulmuşlardı ki Kâzım Karabekir ikide bir, "Ruslarla olan ilişkilerinizi anlatın" diyordu. Sanki "Biz Rusları çok severiz, Ruslar bizim dostumuz" diyecektik. Bu karşılığı almak için soruyordu, ama alamıyordu. Tam tersi, Katerina'dan, Baltacı'dan başlayarak Kars, Ardahan olayına kadar geçmiş savaşları, Türk-Rus düşmanlığını anlatıyorduk. Doğru mu söylüyoruz diye yüzümüze dikkatli dikkatli bakıyordu.

Ne aradılarsa, nereden tutturdularsa aradıklarını bulamadılar.

Güzel sanatlar kolu salonunda ufak tertip bir konser verdik. Piyano, keman... Ama bunlar açmıyordu adamı. Eliyle işaret edip durdurdu.

"Tonguç Baba diye bir marşınız varmış, onu söyleyin bakalım" dedi.

Bu da nereden çıktı gibilerden birbirimize bakıştık. Böyle bir marş bilmiyorduk.

"Hadi hadi çekinmeyin, söyleyin!"

"Efendim, böyle bir marş yok. Biz bilmiyoruz."

"Var var. Duyduk biz. Söyleyin."

"Vallahi yok efendim."

İnanmıyordu.

Sonradan aklımıza geldi. "Sis dağının başında, horona bak horona" diye başlayan bir Karadeniz oyunu oynardık. Beşikdüzülüler öğretmişlerdi. O dizeyi öğrendikten sonra arkadaşları istiyoruz horona, öğretmenleri istiyoruz horona, falancayı isti-

yoruz horona, diyerek halkayı genişletirdik. Bu arada herhalde "Tonguç Baba'yı istiyoruz horona" demiş olacağız ki, yukarıya "Tonguç Baba diye bir marşları var, hep onu söylerler" şeklinde ulaştırmışlardı. Okul müdürü soğukkanlı bir tutumla durumu açıkladı. Ama çok üzüldüğü yüzünden belli oluyordu.

Peşin hükümlüler ve kuşkular içinde gelen denetçiler, o gün akşama kadar incelemelerini sürdürdüler. Ama hiçbir suç (!) bulamadıkları, kanılarını değiştirerek gittikleri söylendi. Gene de teftişler durmadı. Üstüne düşen düşmeyen, ikide bir Hasanoğlan'da boy gösteriyor, ince ince soruyor, köşe bucak suç arıyordu. Gerici basında, Meclis kürsüsünde bize şaşkınlık veren, bizi hayretten hayrete sürükleyen çatlak sesler duyulmaya başlamıştı. Hem de iftiranın dozu gittikçe artırılıyordu. Olmuş olmamış dinlemiyorlar, yakıştırıveriyorlar, benzetiyorlar ve insafsızca söylüyorlardı. Şaşıyorduk, nasıl olur bu? Biz kime ne yaptık da bu kadar ağır suçlayabiliyorlardı? Bize neden bu kadar çok kızıyorlardı? Doğrusu ben nedenini pek kavrayamıyordum. "Köylünün uyanmasını istemiyorlar" savı, beni pek tatmin etmiyordu. Neden istemesinler diyordum, insan yurttaşlarının uyanmasını istemez mi?

Olaylar geliştikçe, kötü niyetle çok kez burun buruna geldikçe, inanmaya başladım. İnanmak zorunda kaldım.

Çayırhan, Nallıhan Dolayları

Son sınıfa geçtiğimiz yılın yazında bir buçuk ay süren gezici başöğretmenlik-müfettişlik stajı yapardık. Köyleri dolaşırdık; köy okulunun ve köy öğretmeninin sorunları ile karşı karşıya gelirdik. Yapılmış ya da yapılmakta olan okulların gelişmesine yardımcı olurduk. O yıllarda büyük bir ısrarla devam ettirilmekte olan ilköğretim seferberliğine kısa bir süre de olsa katılırdık.

Ben Çayırhan-Nallıhan yöresine gönderilmiştim. Köy okullarını görecektim, köy öğretmenlerinin çalışmalarını denetleyecektim, yapılmakta olan okulların çabuk ilerlemesi için önlemler alacak, durumlarını kaymakamlığa, Köy Enstitüsü Müdürlüğü'ne, Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bildirecektim. İçimde çalışma tutkusu, ülkü ateşi vardı. Yalnız taşıtlara binecek param yoktu. Bu işten belirli bir ücret alacaktık, ama staj devresinin sonunda mümkün olacaktı. Ne zarar, elimde ucuzundan bir evrak çantası, içinde Sait Faik'in o güne kadar yayımlanmış kitapları –çünkü Sait Faik'i ben bir türlü doğru dürüst okuyamamıştım, o yaz keşfedecektim– yayan çıktım köylere. On sekizinde, on dokuzunda genç bir öğrenciydim. Yürüyüp varıyordum bir köye. Muhtar odasını soruyordum. Selam verip "Ben müfettişim muhtar" diyordum. Adam yukardan aşağı inanmaz inanmaz bir bakıyordu, bu ne biçim müfettiş gibilerden. Biz Gogol'un *Müfettiş*'ini oynamışız, durur muyum, başlıyordum yukardan, yüksekten atmaya. Okullar şöyle olacak, okullar böyle olacak, okulu gözümüz gibi koruyacağız. Ağaçlara bakacağız, hiçbiri kurumayacak. Kaymakamla görüştüm, köy bütçesinde şu kadar ödeneğiniz varmış, kaç lira harcandı bakalım, ne alındı, öğretmen nerede, çağırın hele... Muhtar inanmaya başlıyordu.

"Hele acele etme bey, dinlen önce. Bir soğuk ayran iç."

"Yok. Önce görev..."

Burgu gibi giriyordum içlerine. Konuşuyordum, ediyordum. Okulu gezip eksikleri tespit ediyordum, yazıyordum defterime. Öğretmen köyde ise uzun uzun konuşuyordum. Çalışma heyecanını biliyordum. Zaten genç genç çocuklardı çoğu. Köy Enstitüsü'nden yeni çıkmışlardı. Fakat bir bedbinlik içindeydiler. Halktan ve hele amirlerinden gerekli ilgiyi göremiyorlardı. Nereye el atsalar boş dönüyorlardı. Kimse ciddiye almak istemiyordu. Gene de Nallıhan'ın bazı köylerinde çalışan öğretmenler olumlu adımlar atmışlardı. Okulları bakımlıydı, bahçeleri yeşermişti. Şimdiden çevreye örnek çalışmalara girişmişlerdi.

Bazıları ise kadın-kız peşindeydi. Evlenme işleriyle meşguldüler. Falancanın kızını istemiş de, falanca razıymış ama babası vermiyormuş da... O yaşların sorunları içinde sarhoştular.

Bölge merkezim Çayırhan'dı. Orada bölge okulu kuruluyordu. Büyük inşaat vardı. Öğretmenlerle birlikte kalıyordum. İnşaatın işleriyle ilgileniyorduk. Kum gelsin, tuğla yetişsin, harç iyi karılsın, plana uyulsun. Bu arada ben okulu olan köylere gidip geliyordum. Atça, Sarılar, Sarıyar... İşte burada biraz durmak zorundayım. Baraj henüz yapılmamıştı. Etüt çalışmaları devam ediyordu. Adını unuttum, genç bir mühendis vardı. Başka düzgün bina bulunmadığı için, okula yerleşmişti. Elinde bol ödenek vardı. Nallıhan'dan çeşit çeşit yemeklik getirtip pişirtiyor, okulun balkonunda oturup yiyordu. Öğretmenle birlikte yiyorlardı. O gün beni de konuk ettiler. Sofra çok iyiydi, bol bol yiyip içtik. Yalnız konuşmalar biraz ilerleyince bir yerde takıştık. Görüşlerimiz uyuşmadı. Tartıştıkça daha da ayrıldık. Genç mühendis, ırkçıydı, Turancıydı. Köy Enstitülerine karşıydı. Tonguç'u küçümsüyordu. Bakan Yücel'e ise atıp tutuyordu. Ben tam tersi, Türkiye'yi gerilikten, karanlıktan bunların kurtaracağına inanıyordum. Yanımızda öğretmenle birlikte birkaç köylü de vardı. Onlar susup bizi dinliyorlardı. Tartışma ilerledikçe biz sesimizi yükselttik. Sözcükleri sivrilttik. Karşılıklı sinirlenmeye başladık. Öğretmen arada kalmıştı. Beni mi tutsun, onu mu tutsun bilemiyordu. Yatıştırmak istiyordu. Geç zamana kadar uğraştık. İyice kutuplaşmıştık. Birbirimize söyleyecek her

şeyi söylemiştik. En sonunda, "Bana bak arkadaş" dedim. "Milli eğitime ait bir çatının altında, milli eğitimin başındaki insanlar için bu şekilde konuşamazsın. Tekrar edersen eşyanı meşyanı şimdi dışarı attırırım. Şu da bana yedirdiğin yemeğin parası, buyur!"

Cebimdeki beş lirayı çıkarıp masanın üstüne fırlattım.

Fena bozuldu, alttan almak istedi. Ertesi gün çok kibar davrandı. Gene de ben uzun süre bu tartışmanın etkisinde kaldım. Köy Enstitüsü düşmanlığı için için gelişiyordu. Okumuşların çoğu, gözü kapalı karşıydılar buna. Hem de incelemek, anlamak gereğini duymuyorlardı. Nitekim mühendis bu konuda bilgisizdi. Hiç Köy Enstitüsü görmemişti. Tonguç'un hiçbir kitabını okumamıştı. Hasan Âli Yücel'i doğru dürüst tanımıyordu. Gene de boyuna "Onlar malum" deyip duruyordu. Nesi malumdu, ne yapmışlardı, hangi fikirleri yanlıştı? Bir yanıt alamıyordunuz. Asıl şaşılacak şey, yanımızdaki köylülerin durumu idi. Onlar için tartışıyorduk, ama onlar hiçbir şeyin farkında değillerdi. Kim konuşursa ona baş sallıyorlardı.

Sarıyar'dan bir iç ezikliği içinde ayrıldım. Başka köylere gittim. Nallıhan'ın ta Bilecik'e yakın köylerini dolaştım. Bazen yayan yürüyordum, bazen pazara giden, pazardan dönen köylülerin atlarına, katırlarına biniyordum. Onlarla konuşuyordum. Köylüler her yerde aynıydılar. Fukaraydılar, mahsulün para etmediğinden şikâyetçiydiler. Daha iyisini Allahtan bekliyorlardı.

Bir yerde, yol kıyısında gecelemek gereği çıktı. Çeşme vardı. Gürüzler büyümüş, bahçe çiti haline gelmişti. İçerde meyve ağaçları fark ediliyordu. Boş çuvalları benim altıma serdiler. Bol yıldızlı bir temmuz gecesiydi. Biraz ilerimde beygirler aksırıp duruyorlardı. İçimde şiirler kıpırdanıyordu. Ceketimi omzuma örtüp uyudum.

Ertesi gün köylüler pazara yetişeceklerdi. Tanyeri atarken yola çıktık. Beynimde memleket gerçeklerini derin bir sevgi ile besleyerek yeşertiyor, geliştiriyordum. Ah bütün okumuşları, yurttaşlarımızın şu günlük yaşantılarına bir indirebilseydik; bakın o zaman nasıl eğileceklerdi yurt sorunlarına. Bana öyle geliyordu.

Gene o gündü, arkamızdan dört jandarma yetişti. İki köylüyü bir kelepçeyle bağlamışlar, aralarına katmış götürüyorlardı.

Ne yaptıklarını sorduk, miras yüzünden kavga etmişler, küçük kardeşlerini öldürmüşlerdi. Yüzlerine baktım, söyleyecek söz bulamadım. Adamlar, adamlıktan çıkmışlardı. Duyarlığım son kertesine gelmişti. Mahsustan geride kaldım, kendi kendime ağladım. Yurdumuz, halkımız nasıl bir batağın içindeydi, dayanılır gibi değildi.

Çayırhan'da raporlarımızı yazıp postaladıktan sonra birkaç gün dinlendim. Irmak kıyısındaki ahlat ağaçlarının gölgesinde Sait Faik'in kitaplarını okudum. Orada sevdim Sait Faik'i. Egzotik dünyasına girdim. Değişik anlatım gücünü, derin insan sevgisini ve özgür dünyasını keşfettim. Apayrı bir yazardı Sait Faik. Dağ meyveleri gibi kendine özgü, yarı vahşi, buruk bir tadı vardı. Okudum, okudum, okudukça öğrendim... O günden sonra ilgi ile kovuşturdum. Ne yazdı ise severek okudum.

Staj sonunda Hasanoğlan'a döndüm. Kendimi daha bir bilinçli, daha bir zengin duyuyordum. Deneyimlerim artmıştı. Yurdumu, yurttaşlarımı ve sorunlarını daha net olarak görüyordum artık. Unutulmaz izlenimler edinmiştim. Arkadaşlar da aynı dolu kanılarla dönmüşlerdi. Birbirimize coşkuyla anlatıyorduk. Yurt gerçeklerinin denizine sanki daldırıp çıkarmışlardı bizi. Şok geçirmiş gibiydik. Öyle bilenmiştik yeniden. Kimisi kaymakamla takışmıştı, kimisi çevredeki gerici kişilerin akıl almaz davranışlarını görmüştü. Kısa bir süre içinde de olsa, sağduyunun savaşını vermiştik. Anlata anlata bitiremiyorduk.

Ben şunu iyiden iyiye görüyordum; biz toplumumuzda olagitmekte olan yolsuzluklara katlanamayacaktık. Biz boyuna savaşacaktık. Biz her yerde düşman kazanacaktık. Öyle bir kişilik kazanmıştık. Bize dur-dinlen yoktu. Biz artık hiç rahat edemeyecektik. Ömrümüz savaş içinde geçecekti.

Nitekim öyle oldu, nereye gittiysek karşımızda gerici güçleri bulduk ve er geç çatışmaya girdik. Hâlâ bu bitmez savaşım içindeyiz. Gücümüzün yettiğince sürdürüyoruz.

Güz

Hasanoğlan'ın güz aylarını unutamam. Bağlar sararırdı hafiften. Öğle aralıklarında akşamüstleri gezmeye çıkardık. Köylüler çubuktan örülmüş sepetler içinde üzüm satarlardı. Kilosu yirmi beş kuruş, otuz kuruş. Küme küme toprağa oturur, üzüm yerdik. Güzel sanatlar dersliğine yakın bir kayısı ağacı vardı. Çok kez onun altına giderdik. Ya da öğrenci lokaline. Planını Mimar Muallâ Eyuboğlu'nun yaptığı köy evine benzer bir yapıydı. Üç tarafında uzun balkonlar vardı. Üstü, altı toprak; modern bir köy evi. Dekoru özgürdü. Oyma ağaç işleri, köylü örmeleri, köy resimleri. Bedri Rahmi'nin tabloları... Bir kız arkadaşım vardı, orayı pek severdi. Düşçü, duygulu bir kızdı. Şiir severdi. Uzun uzun konuşurduk. Bazen hiç yoktan darılır, kalkar yürürdü. Anlaşılmaz davranışları vardı.

Ben yalnızlığı severdim. Elimde kitabım, bağların arasına, dereye, aşağı yürürdüm. Okurdum, düşünürdüm. Şu son yılın da artık bitmesini iple çekiyordum.

Bazen yürüyüşü uzatır, demiryolu boyunca gezinirdim. Lalabel'le Hasanoğlan arasındaki yarmanın başına varır, otururdum. Orta Anadolu bozkırı buralardan başlardı. Hele bu mevsimde bomboştu topraklar. Ayaklarımın ucunda çekirgeler uçuşurdu. Hasanoğlan köyü karşıda İdris Dağı'na yaslanmış, bir toprak yığını gibi karmakarışık görünürdü. Enstitü'nün binaları daha aşağıdaki düzlükte kırmızı kiremitli, beyaz, pembe badanalı, yeşillikler içinde apayrı bir görüntü çizerdi. Eski ile yeni yan yana idi. Biz eskiyi yeni yapacaktık. Oraları buraya benzetecektik işte. Tüm Türkiye yüzeyinde yapacaktık bunu.

Bazen pazar günleri Hasanoğlan'a giderdim. Köyün ortasında bol sular akan bir çeşme vardı, hemen yanında hamam. İkisini de Enstitü öğrencileri yapmıştı. Hamamdan haftanın belli

günlerinde köylüler ve Enstitü öğrencileri sıra ile yararlanırdık. Köyün yollarını da biz onarmıştık. Onun için benim bildiğim, köylüler memnundular. Ahbaplar edinmiştik, geldikçe gittikçe konuşurduk. Öğretmenlerimiz, yöneticilerimiz de köye sık sık giderlerdi. Hasanoğlan köyü yerli Anadolu köylerinin tipik bir örneğiydi. Enstitü'nün oraya kurulması ile çok şeyler kazanmıştı. Maddi, manevi yardımlar almıştı. Köy görülür bir değişim içindeydi. Okulu bakımlıydı. Evleri yavaş yavaş değiştiriyordu. Giyim-kuşam, görgü-bilgi, yaşayış... Yavaştan yenileniyordu. (Nitekim civar köylere bakarak bugün Hasanoğlan köyü çok gelişmiştir.)

Yüksek kısım öğrencilerinin gitmesine izin verilen hamama yakın bir kahve vardı. Gider oturur, çay içerdik. Berberinde tıraş olurduk. Arkadaşlar tavla, domino oynarlardı. Ben oyun bilmezdim, ama orada oturmak, konuşmak hoşuma giderdi. Küçük pencereden köye bakardım. Toprak evlerin bacalarından dumanlar tüterdi. Kendi köyümü düşünürdüm. Uzak, yoksul bir dünya, içimde kımıldanır dururdu. Köylüler bizim köylülerden farksızdılar. Gülmeleri, konuşmaları, davranışları... Kılık kıyafetleri. Tarlada çalışırlardı, eşeğe binerlerdi. İşleri bitince gelip kahvede otururlardı. Kimisi sandalyeye ters otururdu. Kimisi şapkasını çıkarıp dizine geçirirdi. "Ee ne var ne yok bakam..." diye söze girerlerdi. Askerlikten, günlük işlerden, mahsulden, meyveden, Alaman-Rus savaşından söz ederlerdi. Çoğu kez bir masanın çevresine toplanmış dört beş kişilik kümeler halinde otururlardı.

Bazen biz konuşurduk, onlar dinlerlerdi. Düğünlerine derneklerine çağırırlardı. Birisine gittik. Güveyinin akranları, arkadaşları bir evde toplanmışlardı. Eski bir gramofona konulan plaklarla oynandı, eğlenildi. Çay bardakları ile rakı içildi. Türküler söylendi. Coşmaya hazır delikanlılardı hep. Olmadık yerde bağırıp çağırmaya başlıyorlardı. Derken birkaç tabanca birden çıkıp tavana ateş ediliyordu. Lambalar sönüyordu sesten. Odanın içi barut dumanı ile doluyordu. "Durun aman" falan diyerek tabancaları zorla kılıflarına sokturuyorduk. İkide bir köy muhtarından haber geliyordu. "Tabanca atmasınlar, yasak. Jandarma duyar." Kim dinler? "Heeyt! Duysun be, ne olacak?

Al işte!" Tak, tak! Tavandan tozlar dökülüyordu. Yere serili sofrada tavuk, pilav, turşu... Ne varsa toz içinde kalıyordu. O gün iyi ki kazasız belasız dönebildik Enstitü'ye. Zaman epeyce gecikmişti. Gecenin biri falan olmuştu. Nöbetçi öğretmenle bekçi ortalarla dolaşıyorlardı. Kaçalım mı, görünelim mi diye düşünürken, onlar bizi gördüler.

"Durun orada, kimsiniz?" diyerek koştular.

"Biziz" dedik.

Nöbetçi öğretmen, kocaman el fenerini yüzümüze sıkıp baktı. Yüksek kısım öğrencileri olduğumuzu görünce, "Ha siz misiniz?" dedi. "Nereden böyle?"

"Hasanoğlan'dan, düğünden geliyoruz" dedik. "Sosyoloji öğretmeni görev verdi de, köy düğününü inceliyoruz."

"Ha, peki. Buyurun öyleyse."

Meğer onlar başka bir işin kovuşturmasındaymışlar. Enstitü'nün bağından üzüm çalınıyormuş. Bazı orta kısım öğrencilerinden şüpheleniyorlarmış. Onları kovuştururlarmış.

O gün herhalde ilk olarak rakı içmiştim. Fena halde başımı ağrıttı. Gece de uyuyamadım. Ertesi gün hasta hasta kalkıp derslere girdim.

O günlere ait başka bir anım var. Okulda heykel çalışmaları almış yürümüştü. Meydanlara, binaların önüne eski Yunan heykellerinin alçıdan kopyalarını dikmiştik. Zafer tanrıçası Athena, Milo Venüsü, Adonis... daha başkaları. Beyaz beyaz dururlardı. Birisi açıkhava tiyatrosunun önündeydi, kanatlı falan iri bir kadın heykeliydi. Öbürü, Milo Venüsü, yemekhanenin yanında bizim güzel sanatlar salonundaydı. Belden üstü çıplak, kolsuz şu ünlü kadın heykeli. Bunları ünlü yontucu Nusret Suman yönetiminde kendimiz dökerdik. İlerde başka heykeller de yapacaktık. (Onlar kendi yapımız olacaktı. Nitekim istasyona yakın tepenin üstüne tohum saçan bir adam heykeli yapmıştık. Bizden sonra nedense sakıncalı görülüp yıktırılmış.)

O günlerdeydi. Gece geç zamana kadar keman çalışmıştım. Çaykovski'nin keman konçertosundan bir parça vardı, *Canzonetto*. Çok hoşuma gidiyordu. Hüzünlü, dokunaklı bir parçaydı. Hele gece el ayak çekilince çalıyor, çalıyor, doyamıyordum. Saat on mu olmuştu, on bir mi? Zorlukla bıraktım kema-

nı. Dışarısı karanlıktı. O gün derslerimiz hep güzel sanatlar salonunda geçtiği için yüksek kısım binasına hiç gitmemiştim. Bayrak direğinin altına gelince baktım, bizim binanın önünde beyaz giysili birisi dikiliyordu. Hem de bir masaya çıkmış gibi yüksekte. Hiç kımıldamıyordu. Bir ürperti geçti içimden. Kimdi acaba, ne dikiliyordu orada? Biraz daha yaklaştım, Allah Allah, hiç kımıldamıyordu. Biraz uzaktaki lambanın ışığında kimi yeri bembeyaz, kimi yeri karanlıktı ve dimdik. Tekrar durup baktım:

"Hey, kimsin?" diye bağırdım.

Hiç ses vermedi. "Birisi delirdi de, gösteri mi yapıyor?" diye düşündüm. Yanaşamadım yanına. Sağa sola bakındım, kimse yoktu. Heykel olabileceği hiç aklıma gelmiyordu. Yunanlı genç çocuk heykeli meğer o gün dikilmiş oraya. Pelerinli, elinde kitap. Beni epeyce korkuttu. Ertesi gün söyledim, arkadaşlar uzun uzun gülüştüler.

Sonradan önünde fotoğraf çektirmişiz. Albümü karıştırırken ikide bir karşıma çıkar. Hemen arkasında yüksek kısım binası. Açık pencerelerde arkadaşların gülen yüzleri. Uzun uzun bakarım. Eski günler tekrar gözümün önüne gelir.

Son Kış

Son kış da yavaş yavaş devriliyordu. Mezun olacağımız günlere hazırlanıyorduk artık. 21 Köy Enstitüsü'nden birine öğretmen olacaktık. Doğudakiler, batıdakiler, kuzeydekiler, güneydekiler... Hangisi olursa benim için fark etmezdi. Hatta yüksek kısma asistan olarak kalma olanağım da vardı. Öğretmenler kurulunda her kol için ayrı asistanlar seçilecekti. Benim adım üstünde de duruluyordu. Pek ciddiye almıyordum. Olursa da olmazsa da deyip geçiyordum. Bir bakıma arzu etmiyodum. Gürültülü, cereyanlı yerden hoşlanmıyordum ben. "Gideyim uzak bir Enstitü'ye" diyordum, "kendi halime çalışayım. Nasıl olsa bir odam olur, kitaplarım, masam, sandalyem. Okurum, yazarım, çalışırım." Gönlümü yazma işi doldurmuştu. Onun için müzik çalışmalarını ikinci plana atmıştım. Kol öğretmenlerim serzenişte bulunuyorlardı: "Ne yapıyorsun sen? Müziği sevmez oldun, mesleği değiştirdin. Geçen yıllardaki gibi çalışmıyorsun." Doğruydu. Kemanda yeni etütler hazırlamak zor gelmeye başlamıştı. Bir de devamlı çalışınca, çenemin altı yara oluyordu. Oradaki kıllar içeri batıyor, şişiyor, apse yapıyordu. Tıraş olurken güçlük çekiyordum. Ah kemanı çok seviyordum, ama fazla gelişemeyeceğimi de anlıyordum. Bileğim sertti, vibrasyonum istediğim gibi olmuyordu. Daha çok dinlemeyi seviyordum. Pek çok ve çeşitli plaklarımız vardı. Sık sık oturur, dinlerdik. Hele keman konçertolarına bayılıyordum. Mendelsshon, Beethoven, Mozart konçertolarını nerdeyse ezberlemiştik. Ana temlerini sık sık mırıldanır dururduk. Kemanla çalardık. Ben armoni dersinde fazla sıkılıyordum. Müziğin cebiri gibi bir şeydi. Çok seslendirme bir sürü kurallara uyularak yapılıyordu. Piyano çalmayınca hiç duymadan, çoksesli müzik yaz-

maya kalkışıyorduk. Olmuyordu elbet. Ama piyanocu arkadaşlarımız yararlandılar. Hatta güzel besteler yapanlar çıktı. Süitler, zeybekler, marşlar bestelediler. Birçok halk türkülerini armonize ettiler.

Ben yolumu iyiden iyiye seçmiştim, şiir yazıyordum, küçük nesirler yazıyordum. *Köy Enstitüleri Dergisi*'nde, *Varlık*'ta, *Doğuş*'ta, *Yücel*'de tek tük yayımlanıyordu. Bu alanda gelişecektim. Hatta ilerde romanlar yazacaktım. Yerli yabancı şairlerim, yazarlarım vardı, onları sıcak bir ilgiyle kovuşturuyordum. Ne yazarlarsa, heyecan içinde okuyordum. Üstümde derin etkiler bırakırdı okuduklarım. Ben de onlar gibi yazayım derdim. Uğraşırdım uzun uzun, ama olmuyordu. Kolay değildi.

Biz son sınıftayken, tiyatro çalışmalarımız çok gelişmişti. Öğretmenimiz Mahir Canova'nın yönetimi altında Gogol'ün *Müfettiş*'ini oynamıştık. Büyük başarı kazanmıştık. Bazı arkadaşlarımız rejisörlük yapıyorlar, orta kısım öğrencilerine çeşitli sahne eserleri oynatıyorlardı. Kışın büyük yemekhane salonunda, yazın açıkhava tiyatrosunda sık sık oyunlar oynanır; korolar, teksesli, çoksesli şarkılar, türküler söylerdik. Kültür çalışmalarımız yanında sanat çalışmalarımız da iyice yoğunlaşmış, seviyeli bir ortama yükselmişti.

Yılbaşı gecesi miydi, yoksa öyle önemli bir gün müydü, Ankara'dan ağır konuklar vardı. Bakan Yücel, belki genel müdür ve daha başkaları... Gene bir toplantı düzenlenmişti. Özel programlar yanında öğretmenimizin isteği üzerine biz iki arkadaş da kemanla düolar çalacaktık. Gündüzden birkaç parça üzerinde çalışıp hazırlandık. Ama saat yaklaştıkça ben heyecanlanmaya başladım. "Ya şaşırıverirsem, ya sesler yanlış çıkarsa" diye düşünmekten kendimi alamıyordum.

Akşam oldu, toplantı başladı. Sonunda sıra bize geldi. Ortaya çıktık. Sehpaları karşılıklı koyup notaları açtık. Heyecandan hiçbir şeye dikkat edemiyordum. Vivaldi'den iki sesli bir parçaya başladık. Ama nasıl, hiç olmadı. Ben ölçü atladım. Sesler tutmuyordu. Kendimi kontrol edemiyordum. Oysa dışarda iyi çalışıyorduk. Gene de bırakmadık, sonuna kadar götürdük. Sanki normal olmuş gibi alkışlandık. Öğretmenimize "Hiç olmadı, özür dilerim" diyecek oldum.

"Aldırma" dedi. "Kimse farkına varmadı. Olur böyle şeyler."

Gene aynı toplantıda idi, bana şiir okuttular. Bostanlardan, bostan kokan çocuklardan söz eden bir şiirimi okudum. Sonra da Ankara'da yazışma stajı yaparken yazdığım "Boyacı Çocuk" adlı şiirimi okudum. Bakan Hasan Âli Yücel, çatık kaşlı bir dikkatle dinliyordu. Beğeniyor mu, beğenmiyor mu, belli değildi.

Bakanlıkta on gün kadar süren resmi yazışma stajı yapmıştık. Onu anlatmalıyım. Etimesgut'taki yatılı bölge okulunda kalırdık. Banliyö treni ile gelir giderdik. O zaman bakanlık Ulus'taki yanan binada çalışırdı. Öğle yemeğini memurlar tabldotunda yerdik. Gelen evraklardan bazısı bize havale edilir, cevap yazmamız istenirdi. Alt katta geniş bir salonda bizim için memur masalarının yanlarına birer sandalye konmuştu. Oturur, yazacağımız yazıları memurlara danışarak yazardık.

Bir gün "Genel müdür sizi istiyor" dediler. Hasanoğlan öğrencileri hep toplanıp gittik. Genel Müdürlük odasını ilk görüyordum. Büyük kapının yanında küçük, basit bir odaydı. Tonguç yalnız başına oturuyordu. Masanın üstünde bir sürü evrak yığılıydı. Kalın yazan kalemiyle birtakım notlar yazıp ayırıyordu.

Gözlüğünün üstünden baktı:

"Tamam mısınız?" diye sordu.

Karşısına dikildik.

"Tamamız" dedik.

En uçta ben duruyordum. Bir telgraf uzattı:

"Şunu oku bakalım" dedi. Okudum.

" 'Biz Ortaklar Köy Enstitüsü öğrencileriyiz. Bize her sabah çorba veriyorlar. Yiyemiyoruz. Zeytin ekmek versinler. Saygılarımızla ellerinizden öperiz...' "

"Dinlediniz mi?" diye sordu.

"Evet" dedik.

"Peki. Şimdi de şunu oku bakalım."

O da bir mektuptu. Herhalde aynı gün postadan çıkmıştı. Cılavuz Köy Enstitüsü öğrencilerinden geliyordu. Rastlantıya bakın, onlar da her sabah zeytin ekmek yemekten şikâyetçiydiler. Çorba istiyorlardı.

"Ne dersiniz bu işe?" diye sordu.

"Öğrencilerin her dediğine bakılmaz. İşte böyle çelişmeye düşebilirler. Birinin istediğini öbürü istemez" falan diyecek olduk. Sigarasından duman çekti. Bambaşka açıdan konuşmaya başladı.

"Bu Enstitülerin yöneticileri hatalı iş yapmışlar" dedi. "Kars çevresinin çocukları sabahleyin çorba içmeye alışıktır. Onlara her gün zeytin ekmek vermek olmaz. Ege bölgesinin çocukları da zeytine alışkındır. Arada sırada olsa bile her gün çorba yedirilmez. İşe alışkanlıklardan başlamak gerek."

Bu yollu konuştu. Bize hiç unutamayacağımız bir ders verdi. Sonra da işimizin başına yolladı.

O yıllarda Orhan Veli, Melih Cevdet, Necati Cumalı, Erol Güney, Dora Güney de Milli Eğitim Bakanlığı'nda, kimi tercüme bürosunda, kimi öbür dairelerde çalışırlardı. Hemen her gün görüşürdük. "Alkış" diye bir şiir yazmıştım. Orhan Veli'ye verdim. Beğendi:

"Tamam" dedi. "Şiir bu işte. Güzel. Hep böyle yaz..."

Uzun süre övünmüştüm onunla. Sonradan "Susuzluk" adlı şiir kitabıma da salt onun anısı için almıştım.

Yabancı dil öğrenme konusunda üzülüyordum. Hep dil biliyorlardı bunlar. Bense –Enstitü'de zaten bir şey öğrenememiştik– üç yıldır da keman çalışacağım diye İngilizceye doğru dürüst zaman ayıramamıştım. Son yıl epey gayret harcadım, ama fazla bir sonuç alamadım. Mezun olduktan sonra çalışırım diyordum. Gene olmadı. Hep dolu geçti günler. Yabancı dilim yarım kaldı. Hâlâ üzülürüm.

Son yıla ait anılarım daha çok fikir çatışmaları ile ilgili. Kamplar iyice ayrılmıştı artık. Kıyasıya savaşıyorduk. Her gün, her konuda, iş biraz deşildi mi kavga başlıyordu. İki kanadın birbirine davranışı kinli bir boğuşma halini almıştı. Şikâyetler, ihbarlar, çelme atmalar iyice kızışmıştı. Memlekette çok partili hayatın başlaması dolayısı ile Halk Partisi'nin devrimlerden, ana ilkelerden ödünler vermesi, hele üst kademelerde değişiklikler yapılması, önce bizim tarafı, sonra tüm Köy Enstitülerini dipten sarstı. Kötü haberler birbirini kovuşturmaya başladı. Bunların bir bölümünü biz sonradan, hayata atıldıktan sonra

yaşadık. Çok sıkıntılı günler geçirdik. Çok üzüldük, ama asıl kötülük, büyük köy yığınlarına oldu.

Geleceğe Bakıp

Artık iniş aşağı gidiyorduk. Hayata atılacağımız günler yaklaşıyordu. Son yılın aylarını da teker teker geçip bitiriyorduk. İçimde, geleceğe ait umutlar, arzular ve heyecanlar vardı. Güzel sanatların çeşitli dallarında bazı beceriler kazanmıştım. Müzik, resim, edebiyat, tiyatro... Hiç değilse sanatın havasına girmiş, zevkine varmış, insanı olduran, erdiren meyvelerden tatmıştım. Kendimi epey incelmiş duyuyordum. Kalabalıklardan, sığlıktan hoşlanmıyordum. Hep kendi halime kalayım, sessizce çalışayım, okuyup yazayım istiyordum. Bir odam olsun, kitaplığım, yatağım, duvarlarda gönlümce tablolar, eşyam temiz ve düzgün... Bundan hoşlanıyordum. Kalabalıktan, gürültüden bıkmıştım. Doğayı seviyordum, ağaçları, çiçekleri. Küçük bir bahçem olsun isterdim. Toprağı kendi elimle işleyeyim. Bitkileri sulayayım, yetiştireyim. Ağaçlara dokunayım. Onları seyredeyim uzun uzun...

Şu yatılı okul gürültüsünden kurtulacağım günleri iple çekiyordum. Bazı arkadaşlarımız ne kadar da şamatacı idiler. Salt gürültüydü varlıkları. Hiçbir işe doğru dürüst eğilmesinler, gösterişle zaman geçirsinler, bangır bangır konuşsunlar, gülsünler, şakalaşsınlar... Tek becerileri buydu. Kimileri başarı da sağlıyordu hani. Bakıyordum, göze görünüyorlar, ilgi topluyorlardı. Ben bunlardan olmayacaktım. Hoşlanmıyordum. Kolay başarı, gelip geçici sükse, benim işim değildi. Daha sürekli çalışacaktım ben. Ciddi amaçlar peşinde yürüyecektim. Bazı doğruları ve gerçekleri kavramıştım. Bunları öğrencilerime de anlatacaktım. Hakkı yenmiş, sömürülmüş insanlardan ve toplumdan yana olacaktım. İnancıma aykırı hiçbir davranış önünde boyun eğmeyecektim. İçten kanılarımdı bunlar.

Kendime çevrik fazla bir isteğim de yoktu. Öğretmen olacaktım ve öğretmenliğin gereklerini tam bir tutumla yerine ge-

tirecektim. Öğrencilerimi sevecektim. Onlara çok şeyler öğretmeye, çok şeyler sezdirmeye çalışacaktım. Okuma sevgisi aşılayacaktım. Haksızlıklara karşı durmayı, ezilmişlerden yana olmayı öğretecektim. Mezun olacağımız günü bekliyordum. Geleceğe heyecan ve umut içinde bakıyordum.

Bazen kendi kendime düşler kurardım. Evlenmişim, gönlümce bir ev kurmuşum. Karım tam istediğim gibi, anlayışlı, düzenli, duygulu. Konuşuyoruz, anlaşıyoruz. Evimizin balkonunda oturup kitap okuyoruz. Birlikte fikirlere, davalara eğiliyoruz. O da benim gibi öğretmen. Öğrencilerimizi birlikte yetiştiriyoruz. Birbirimizi seviyoruz. Köye gidip babamın elini öpüyoruz. Herkes beğeniyor. Evimizin baş havası uyum...

Böyle bir yuva kurabilmek için okumuş bir kızla mı, yoksa okumamış bir kızla mı evlenmeli konusunda –belki daha önceki yıllarda– tereddütler geçirdiğimi anımsarım. Çok merak ederdim, nasıl bir kızla evleneceğim, karım kim olacak? Çocuklarım olacak mı?

Köylülükten gelen bir duygu ile bir an önce evlenmeli diye düşünürdüm. Köydeki yaşıtlarım hep ev bark kurmuşlar, çoluk çocuğa karışmışlardı. Ama mezun olunca bir de askerlik vardı. Evlensem karımı nereye bırakacaktım? Köye götüremezdim. Ne yapmalıydı? Hele dur bakalım, belki anası babası olurdu. Onların yanında kalabilirdi. Gelecek ne gösterecekti bakalım? Arkadaşlar arasında anlaşan, sözleşen iki üç çift vardı. Kızlar çevresinde ben de epey ilgi toplardım. Beğenildiğimi bilirdim. Ama ciddi bir girişime geçemiyordum. Çeşitli sakıncalar görürdüm. Onun için çok sonra anlaştık biz karımla, askerliğimi bitirdikten sonra.

O günlerdeki ruh ve düşünce dünyamı anımsıyorum. Tam bir güven ve direnç içindeydim. Sonradan başımıza gelecek olan baskıların, tehlikelerin hiçbirini tahmin etmiyordum. Dünyayı henüz tozpembe görüyordum. Kimse bir şey yapamazdı bize. Haklı insana, bir suçu olmayan insana kim ne yapabilirdi?

Fakat yavaştan bir hava değişikliğini de fark etmiyor değildik. Basında, Meclis'te, aleyhimize çok sert sözler sarf edilmeye başlanmıştı. Gerçi umursamıyorduk. Demokrasinin bir gere-

ği olarak kabul ediyorduk. Söyler, yazar, sonunda susarlardı. Ama tepkiler duracak gibi değildi. Ankara bir bunalım içindeydi, neler oluyor, pek anlayamıyorduk.

1946 seçimlerinden sonra idi sanırım. DP'liler seçimlerde, baskı yapıldı, oylarımız çalındı diye kıyameti koparıyorlardı. Gazeteler seçim haberleriyle doluydu. Herkes seçimden söz ediyordu.

Günün birinde bir haber duyuldu. Hasan Âli Yücel bakanlıktan alınmıştı. Doğrusu ben pek fazla önemsemedim. Ne olurdu yani? O gider, başkası gelirdi. Ne değişecekti? Gazeteler yeni bakanın fotoğrafını veriyorlardı. Gençten, kibar yüzlü bir adamdı. Adını da yeni duyuyorduk. Şemsettin Sirer. Hakkında birtakım haberler yayılıyordu, sertmiş. "Köy Enstitülerini değiştireceğim, ıslah edeceğim" demiş falan... Neyini ıslah edecekti acaba? Kesin bir şey bilmiyorduk.

Derken bir haber daha geldi, Hakkı Tonguç da genel müdürlükten düşmüştü. İşte buna üzülmüştük. Bu kez işin ciddi olduğunu fark etmeye başlamıştık. Hasanoğlan'a gelmesi yasak edilmiş, Ankara'ya gidince de kendisiyle görüşemeyecekmişiz gibilerden arka arkaya polislik haberler yayılıyordu. Bir durgunluk çökmüştü Hasanoğlan'a. Gelecek günlerimiz için ilk o gün karamsar olduğumu anımsıyorum. Demek bize kötülük edebileceklerdi. Demek, Köy Enstitülerini ve bizleri halkın gözünde küçük düşürebileceklerdi. Ama ne suçumuz vardı? Ne yapmıştık yani?

Bir öğretmenimiz (İbrahim Yasa) arkadaşlarla konuşuyordu. Ben de yanaştım. Çevresini kuşattık. Köy Enstitülerine baskı yapılacağını, milliyetçilik adı altında ırkçı davranışlar sokulacağını, eski esprisinin bozulacağını, bu hava içinde kendisinin çalışmasına olanak kalmadığını, istifa etmek zorunda kalacağını anlattı. "Birçokları da istifa eder, ayrılır" dedi. Durumun kötüye gittiğini kavrıyordum. Arkadaşlar söyleniyorlardı: "Ben duvar örmeyi bilirim, olmazsa gider inşaatlarda çalışırım. Kimseye eyvallah etmem." "Ben de bir demirci dükkânı açarım. Sen ne yaparsın?"

Bana soruyorlardı:

"Bilmem ki" dedim.

"Sen de keman çalarsın" dedi birisi.

"Yok yahu. Çalgıcı olmak için mi okuduk bunca yıl?"

Enstitü'yü bu hava sarmıştı. Hemen hepimizin kolundan tutup atacaklarmış gibi bir hava yayılmıştı. Yaşlıca bir öğretmenimiz durumu düzeltti. "Korkmayın" dedi. "Kimseye bir şey yapamazlar. Biz alnı açık insanlarız. Eskisi gibi okuyacaksınız, mezun olacaksınız ve Enstitülere öğretmen olarak gideceksiniz. Hiç moralinizi bozmayın. Başkası olmaz."

Ertesi gündü herhalde, bir haber duyuldu: Yunus Kâzım Köni, genel müdür olmuştu. Kimimiz şaştık, kimimiz sevindik. Yunus Kâzım öğretmenimizdi. Üstelik Tonguç'u beğenir, Köy Enstitüsü sistemini savunurdu. Gerçi derslerde boyuna "efendim, efendim..." der dururdu. Biraz mızmız bir hali vardı. Ama ne de olsa tanıdığımız bir insandı. Üstümüzde emeği vardı. Tonguç'un arkadaşıydı.

Biraz teselli bulduk. Demek geldiği kadar kötü değildi haberler. Olağan seyri içinde gelişecekti.

Ama köylerde nasıl duyuluyordu. Babamdan ikide bir mektup alıyordum: "Sağlığından haber yaz. Sıkıntıda mısın, nasılsın bildir." Bildiriyordum: "İyiyim, merak etmeyin, çalışıyorum. Şurada üç ayım kaldı."

İki gün geçmeden bir mektup daha: "Biz burada kötü şeyler duyuyoruz, doğru mu? Ne vaziyette olduğunu acele bildir."

Derken bir gün fukara babam, kendisi çıkıp geldi. Beni görünce bir tuhaf oldu. Boynuma sarılıp ağladı. Arkasından Allaha dua etti.

"Ne oluyor baba? Nedir bu hal?"

"Bilir miyim oğul? Hasan Âli Yücel'i, Hakkı Tonguç'u sizin yüzünüzden idam etmişler, doğru mu? Sizi de alıp sürgüne götürmüşler. Urusya'ya kaçarken yakalamışlar."

"Yok baba. Nerden çıkarmışlar onu? Olur mu öyle şey?"

"Ee, peki niye öyle söylerler durup dururken? Bir kabahatiniz mi var yoksa?"

"Yook."

"Hasan Âli Yücel nerde şimdi?"

"Mebus."

"Hakkı Tonguç nerede?"

"Ankara'da öğretmen."

"Allah Allah..."

O da şaşıyordu. Yalan mı söylüyorum diye yüzüme dikkatli dikkatli bakıyordu.

Köylere böyle yayılıyordu haberler. İş iyice ayağa düşmüştü. Çeşitli yollarla köylünün sırtından geçinenler elbirliği etmişler, Köy Enstitülerini halkın gözünde çürütmek için söylemedik şey bırakmıyorlardı.

Son aylarımız bu pis hava içinde geçti.

Bitiriş Tezi

Üç yıllık yüksek kısım öğrenciliğimizin de sonuna yaklaşıyorduk artık. İçimde, özgür yaşamaya, öğretmenlik hayatına büyük özlem duyuyordum. Bir an önce mezun olmayı arzu ediyordum. Onun için boyuna mezuniyet tezimi düşünüyordum. Konu olarak ne alayım, nasıl inceleyeyim? Sınavları iyi versek bile, tezimiz beğenilmezse ertesi yıla kalmamız tehlikesi vardı. Kış ortasından başlayarak çeşitli konuları düşünmeye başladım. Şunu mu alayım, bunu mu alayım, bir türlü kararlaştıramıyordum. Konumuz güzel sanatlar kolunda okutulan derslerden birisiyle ilgili olacaktı. Müzik, resim, tiyatro, edebiyat... Ben daha çok edebiyat konuları ile ilgileniyordum. Tanınmış birçok edebiyatçılarla da bir değinti kurmuştum. Onlardan yararlanabilirdim. Bazı konuları gözüme kestiriyordum. Fakat Kütahya'dan, Tavşanlı'dan bir arkadaşımız vardı, Ali Kuş. Israrla kendi bölgesinin türkülerini toplamamı, notaya almamı, çeşitli açılardan incelememi öğütledi: "Bak neler bulacaksın, çok zengin bir bölge. Tam senin işin. Ben becerebilsem hiç durmam, hemen bu konuyu alırım" falan dedi. Gerçekten Kütahya türküleri eskiden beri ilgimi çekerdi. Ayrı bir özellik taşıdıklarının ayrımındaydım. Ama ikircikliydim. Ya gereği kadar türkü toplayamazsam, halkın ağzından notaya alamazsam, bu iş için elbet dersler kesildikten sonra Kütahya yöresine gitmek gerektiğine göre olumlu sonuç alamaz da vazgeçmek zorunda kalırsam, zaman da azalacağından, ne yapmalı kestiremiyordum. Ali Kuş ısrar ediyordu: "İstersen ben birkaç türkü söyleyeyim, notaya al" dedi. Uğraştık. Kolay oluyordu. Çok da özgün şeylerdi. Aklım yattı. Yalnız Kütahya'ya gidince istediğim kadar türkü bulabilecek miydim? Rahat edemiyordum bir türlü. Kafamda çare arıyordum. Bahar ayları gelmişti. Ben hâlâ kesin bir karar verememiştim.

Sonunda hiç unutamayacağım, her düşündükçe kızaracağım şöyle bir yola başvurdum: Ankara'dan değişik bir yazı ile yazılmış, kendi adresime bir mektup attım. "Baban hasta, acele izin al, gel." Mektubu alınca da doğruca idareye koştum, izin istedim. Sanırım, bir iki arkadaşımdan başka kimsenin haberi olmadı. Mandolini ve nota defterimi alıp trene bindim, doğruca Kütahya'nın yolunu tuttum. Tavşanlı'ya geçtim. Köylerde çalışan sınıf arkadaşım öğretmenler vardı, onların köylerini sordum. Çok vardı. Özellikle Karaören'de Süleyman Kiraz çok işime yaradı. Bana yardım etti. Birkaç gün alıkoydu. Oradaki ve çevre köylerindeki türkü okuyucularını, saz çalanları tanıttı. Daha vardığım gün beş altı türkü derledim. Bir o kadar da ertesi gün buldum. Olabildiğince duyulmamış, yerel türküler aradım. Özellikle sesi güzel, yaşlı köylüler, "Haa, ben senin istediğini anladım" deyip yerli türküleri söylüyorlardı. Mandolindeki yerini bulup, hemen katılıyordum. Sonra da kolayca notaya alıyordum. Ben çalmaya başlayınca, bu kez onlar hoşlanıyorlardı. Birlikte çalıp söylüyorduk. Boş gitmeyeceğimi anlamıştım. Nitekim birkaç gün içinde yirmiye yakın türkü notaya aldım. İştahım açılmıştı. Daha çok olsun, hiç değilse kırka çıkarayım diyordum.

Başka köylere gittim. Mevsim bahardı, yollar, kırlar yemyeşildi. Güzel nisan yağmurları yağıyordu, arkasından dupduru güneş açıyordu. Ben mandolinimi koltuğuma kıstırıp daha önce yolunu tarif ettikleri bir tepenin ardındaki köye doğru yürüyordum. Sekiz-on tane köy dolaştım. 35 türkü topladım. Notalarını sözlerine yazdım.

Karaören'e dönüyordum artık, Ankara'ya gitmek üzere trene bineceğim. İşi tamamladım diye rahatım. Son köyden çıktım. Sevinç içinde koşar adım yürüyorum. Yorulmak nedir bilmiyorum. Türkülerim defterimde. Hasanoğlan'a varınca onları çeşitli açılardan inceleyeceğim, değerlendireceğim. Mezuniyet tezim de hazır demektir. Gerisi kolay artık. Çok heyecanlıyım. Ortalık da ne kadar güzel. Buğdaylar, arpalar boy vermiş. Tarlalar deniz gibi; ılık bir rüzgâr önünde dalgalanıyorlar. Derken hava birden karardı. Yağmur yağmaya başladı. Bir sağanaktır gelir geçer, dedim. Mandolini, defteri ıslanmasın diye ceketi-

min altına sakladım. Hava bir açıldı, sonra tekrar kapandı. Baktım olmayacak, koşmaya başladım. Yerler çamur olmuştu. İyice ıslanmıştım. Gizlenecek bir yer arıyordum, aksi gibi buralarda yoktu. Ta ilerde tarlanın ortasında büyücek bir ağaç görünüyordu. Meşe ağacıydı herhalde. Onun altına gizleneyim dedim. Koştum, koştum. Sekiz-on adım kalmıştı ki bir gürültü koptu, bir sarsıntı. Kulaklarım sağır oldu sandım. Yere yıkıldım. Sarsıntıyı çok belirgin olarak duydum. Neye uğradığımı bilemedim. Başımı kaldırıp baktım, hayret!.. Ağaç ortasından ikiye bölünmüş ve bir yanı yere yatmıştı. O zaman anladım, yıldırım düşmüştü. Korktum. Kalbim küt küt atıyordu. Bir zaman kımıldanamadım. Mandolini, defteri unutmuştum. Çamur içindeydi her şey. Sonra yavaş yavaş kendime geldim. Demek birkaç saniye sonra düşseydi yıldırım, ben kömür olacaktım. İçimden dua okumak geldi birden. Sonra ayağa kalktım, ağacın yanına gideyim mi, gitmeyeyim mi, bir süre düşündüm. Gitmedim. Döndüm oradan. Eşyamı alıp yürüdüm. Biraz sonra yağmur durdu. Ben de yavaş yavaş kendime geldim. Demek ölümle karşı karşıya kalmıştım ha, sonra kurtulmuştum nasıl olduysa? Beni gittikçe etkiledi bu olay. Rastlantıların yaşamımızda ne büyük rol oynadığını ikide bir düşünür oldum. "Vay canına" diyordum, "türkü mürkü derken, kim vurduya gidecektim. Belki cenazemi tanıyan bile çıkmayacaktı buralarda. Pisi pisine ölecektim."

Hasanoğlan'a döndüğüm zaman büyük bir yükten kurtulmuş gibiydim. Arkadaşlar daha tezlerinin konularını bile seçememişlerdi. Benimse malzemem hazırdı. İşin zorunu yapmıştım. Bundan sonra kolaydı artık. Coşkuyla çalışmaya başladım. Yokluğum dolayısıyla geri kaldığım derslerime eğildim. Bir yandan okuyordum, dergiler, gazeteler, yeni kitaplar. Bir yandan yazıyordum, şiirler, küçük notlar. Sanatın tutkusunu iyiden iyiye duyar olmuştum. Coşku ve umut içindeydim. Hele bir mezun olayım diyordum. Öğrencilerimin karşısına bir geçeyim. Neler söyleyeceğim onlara, nasıl yetiştireceğim onları! Yorulmak nedir bilmeyeceğim. İyiyi, doğruyu, güzeli öğreteceğim. Gerçeklere eğeceğim onları... Bunu cesaretle yapacağım. Hazırım!

Haziran yaklaşıyordu. Bitiriş sınavlarına hazırlanıyorduk. Geceyi gündüze katmıştık.

Bir yandan tezimi hazırlıyordum. Kütahya halk türkülerinin özelliklerini, ritim, melodi, ses hattı, prozodi, tonalite ve anlatım gücü bakımından inceliyordum. Bunun için Ankara'da çeşitli müzisyenlere başvurdum. Onların fikirlerini aldım. Kendi fikir ve görüşlerimi kattım. Notalarla birlikte seksen sahifeye yakın küçük bir kitapçık ortaya çıktı. Özenerek kapağını hazırladım ve sınav gününü beklemeye başladım. Çok heyecanlıydım.

Türkülerimin bazısını sonradan Muzaffer Sarısözen'e verdim. Birkaç tanesini zaman zaman radyoda söyletti. Bir kısmını arkadaşlar armonize ettiler. Öbür Enstitülere yayıldı. Hâlâ söylenenler var. Hangileri olduğunu saymayacağım, değmez.

Mezun Olduk

Ben gelmeyecek sanırdım, o gün geldi. Bir aya yakın süren sınavları bitirdik. Genel kültür dersleri, kol dersleri, yazılılar, sözlüler, tezlerin incelenmesi... Benimkiler iyi geçiyordu.

Sonradan duyuldu, bütünlemeye kalanlar vardı. Ben doğrudan geçenler arasındaydım. Göklerde yürüyordum sanki. İlk işim babama bir mektup yazmak oldu. "Tamam baba" dedim. "Geçmiş olsun. Yakında tayin edileceğiz."

O günleri unutamam. Arkadaşların kimisi kendilerini kapıp koyvermişlerdi, ne uyku, ne tünek... Gürültü, patırtı, sonu gelmez şakalar, açık saçık fıkralar... Akşam yat saatinde yatardık, ama uyumamızın olanağı yok. Kulağımın dibinde patlayan kahkahalar, yakası açılmadık fıkralar. Gece yarılarına değin süren konuşmalar. Genç adamın hevesleri, arzuları, geleceğe çevrik tasavvurları. Duyulmadık seks hikâyeleri...

Bir arkadaşımız vardı, güzel fıkralar anlatırdı. Ona ısrar ederlerdi. "Hadi Ali bir daha, bir daha Ali. Ne olursun bir daha. Mezun olmamızın şerefine bir daha."

Sonuçlar ertesi gün belli olacaktı herhalde. Ali dedi ki:

"Ya siz mezun olursanız da ben kalırsam? O zaman 'Kerata fıkra anlata anlata sınıfta kaldı' diyeceksiniz değil mi?"

Gülmek için zaten bahane arardık. Çok güldük bu söze. Sonuçlar duyulunca, gerçekten de Ali'nin bütünlemeye kaldığı anlaşıldı.

Sırf kızdırmak için bazı arkadaşlarımız söz vurduruyorlardı:

"Boyuna hikâye düşüneceğine, oturup biraz çalışsaydın ya birader?"

O günden sonra Ali'nin bir daha hikâye anlattığını duymadım.

Bazı arkadaşlarımız, o gürültü içinde bile hiç değişmediler; okumayı, çalışmayı sürdürdüler. Bakardım, herkes güler oynar-

ken, önünde kocaman bir kitap, eğilmiş, hiç kımıldamadan okuyorlar. Sonradan gördük hep bu kişilikteki arkadaşlar geliştiler. Çalışmayı bir alışkanlık haline getirebilmiş olanlar.

Mezuniyet gününde Bakan Sirer'in suratı asıktı. Şimdi metnini pek anımsayamıyorum, ama milliyetçilikten, vatan mefhumundan söz eden, bizi haşlar gibi bir konuşma yaptı. Her zaman mı böyle sinirliydi, yoksa bugün mü böyleydi bilemedik. Polis gibi bakıyor, otoriter görünmek istiyordu. Bazı gülünecek durumlarda bile hiç gülmüyordu. Onun bu hali öbür konuklara da geçti. Herkes kollarını birbirine kavuşturup oturdu. Konuşmalar dinlendi. "Şu iş bir bitse" der gibi program kovuşturuldu. Sonunda kuralar çekilecekti. Çok heyecanlıydık. Nereye gidecektik, arkadaşlarımız kim olacaktı, merak ediyorduk. Kendi aramızda "Ah seninle bir Enstitü'ye düşsek" falan deyip duruyorduk. Güzel sanatlar kolunun kurası önce çekildi. Benden önceki arkadaşlar Akçadağ'ı, Kepirtepe'yi, Aksu'yu çektiler. Sıra bana geldi. Elimi torbaya daldırdım, ilk dokunduğum kâğıdı çıkarıp okudum:

"Cılavuz!"

Bir kahkaha koptu.

"Oo... Tam yerine... İyi..."

Arkadaşlar beni daha güzel yerlere yakıştırıyorlardı herhalde. En uzakta, hududa yakın Enstitü'yü çekince bir tuhaf oldular.

Hiç tınmadım:

"Giderim" dedim. "Memnuniyetle."

Zaten bir sevgim vardı Cılavuz'a. En iyi arkadaşlarım oradan gelmişlerdi. Çok uzaktı, kışı soğuk olurdu, ama olsun, ne zararı vardı? İnsanları iyiydi ya, yeterdi.

Asıl önemlisi, arkadaşlarım kim olacaktı acaba? Oturdum, öbür kollardan Cılavuz'u çekecekleri beklemeye başladım.

Grup tamam oldu. Altı kişiydik. Her çeşitten, her tipten altı kişi. Çatışmalarımız orada da sürecekti. Yol hazırlıklarına başladık.

Bir yandan Cılavuz hakkında bilgi topluyorduk. Bir derenin içindeymiş. Büyük ağaçlar varmış. Kardan, buzdan altı ay toprağı göremezmişiz. Kars'tan otuz kilometre uzakmış. Hudut görünürmüş...

Hep göze almıştım bunları. Katlanacaktım. Şöyle kendimi yokluyordum, en ufak yılgınlık yoktu içimde. Gidecektim. Orada hep kendi halime kalmayı kuruyordum. Bir odam olsun yeter, diyordum. Kapanır, çalışırım. Karışmam elin gürültüsüne patırtısına. Derslerime girer çıkarım. Sonra okurum, yazarım. Ankara'dan yeni yayınlar getirtirim.

Bizden sonraki sınıflarda bulunan arkadaşlara sıkı sıkı tembih ediyordum. "Aman yeni dergileri yolla, kitap yolla. Parasını hemen gönderirim. Ayrıca size harçlık gönderiririm."

"Peki" diyorlardı. "Sen merak etme. Yeni ne çıkarsa yollarız."

Hasanoğlan'dan ayrılışımız zor oldu. Bilmiyorum, öbür okul mezunları da okullarından böyle mi ayrılırlar? Bir yerlerim derin derin sızlıyordu. Ne kadar seviyordum Hasanoğlan'ı, nasıl alışmıştım. Üç yıldır her köşesine nasıl karışmıştım. Son gün, bir bir dolaştım derslikleri, binaları, yolları, açıkhava tiyatrosunu, öğrenci lokalini. Anılarımı tekrar yaşadım.

Öğrencilik bitmişti demek. Yıllardır özlemle beklediğim gün gelmişti. Ama neden doğru dürüst sevinemiyordum? Hatta bir yerlerim kopuyormuş gibi acı duyuyordum. Neydi bunun sebebi?

Meğer biz, Hasanoğlan'dan sonsuz olarak ayrılıyormuşuz. Bir daha dönüş yokmuş oraya!

Tam on beş yıl gidemedim. Çünkü ertesi yıl yüksek kısım kapatıldı. Daha sonra Köy Enstitüleri bugünkü öğretmen okulları şekline çevrildi. Bizler, bakanlık tarafından suçlu ilan edildik. Mesnetsiz, delilsiz, yıllarca tehlikeli kişi olduk. Gelsek bile içeri sokmuyorlardı. Birçok arkadaşımız kapıdan geri çevrilmişti. Kendi ellerimizle kurduğumuz Enstitü'ye ancak gelip geçerken uzaktan otobüsün ya da trenin penceresinden bakabiliyorduk. Gizli gizli, ezile ezile.

Erzurum trenine binerken, böyle olacağını bilmiyorduk elbette. İşlerin nereye varacağını da kestiremiyorduk.

Bu ayrılık başka ayrılıkmış. Erzurum treni bizi çok uzun sürecek bir savaşın, büyük çilelerin içine götürüyormuş.

Arkadaşlarla kucaklaştık. "Unutmayalım, haberleşelim" diye sözleştik ve biz altı kişi, ciğerlerimizden gelen bir "Allahaısmarladık" çekip Erzurum trenine bindik.

Allahaısmarladık Hasanoğlan!
Allahaısmarladık yüksek Köy Enstitüsü!
Hâlâ gidiyoruz.

Bir Bahçıvan: Hakkı Tonguç

Issız Anadolu toprağının birçok köşelerinde, Hasanoğlan kırında, Çifteler'in Hamidiye köyünde, Kayseri'nin Pazarören'inde, Sivas'ın Yıldızeli düzünde... Daha birçok yurt kırlarında, Trakya'nın Kepirtepe'sinde 1940'tan sonra, ağaçlar büyüyor, çiçekler açıyor, tarlalar yeşeriyordu. Bu bahçelerin başbahçıvanı Hakkı Tonguç'tu. Yüzlerce yıldır hiçbir devletlinin, hiçbir sorumlunun aklına gelmeyen bu yurt köylerine uygarlığın ilk elini uzatan, insanca yaşamanın ilk tohumunu atan bahçıvan Hakkı Tonguç'tu. Oralarda elektrik ışığı yakan, ovalara sular akıtan, dededen gördüğünü sürdüren Anadolu köylüsünün gözü önüne, köyünün yanı başına uygarca yaşamayı, bilmeyi, düşünmeyi getirip koyan koca bahçıvan Hakkı Tonguç'tu.

Ama Hakkı Tonguç, bu kadarla kalmadı. Onun yurt topraklarında yaptığı görülür değişim, yurt insanlarının kafalarında yaptığı yanında küçük kalır. Bu yurdun köylüleri, Anadolu'da insan yaşayalı beri hemen hep aynı kalmıştır. Bilisizdir, çiftçidir, çobandır. Alınyazısının çizgisini hep baştakiler çizmiştir. Kendini yönetenleri o herkesten akıllı bilir. Uzun başbuğluk, padişahlık devirleri, ona bu tutumu bir içgüdü gibi aşılamıştır. Başındakiler ne dediyse doğrudur, kendilerini nereye götürseler düzdür. Hocalar, hacılar akıllıdır. Ağalar güçlüdür. Devletliye karşı gelinmez, ulemaya dil uzatılmaz... Köylü hep böyle bilmiş, böyle sanmıştır. Bu yolun ucu nereye varır?

Köylümüz yoksullaşmış, yozlaşmış. Anlayışı donmuş, göremez, düşünemez olmuş. Köylüden adam çıkmaz denmiş, buna kendisi bile inanmış. Bir kıraç tarlanın yanık, kavruk mahsulü olup çıkmış köylü.

İşte Hakkı Tonguç, asıl bu sahipsiz bahçenin bahçıvanıdır. Dağ başlarından, dere kıyılarından, dana ardından topladığı

biz köy çocuklarını, bu yoz, kıraç tarla bitkilerini Köy Enstitülerinde eğitimin adam edici aşısından geçirdi. Binlercemizi birden suladı, budadı. Gözümüzü, kafamızı aydınlığa açtı. Bizler yirmi binden fazla köy çocuğu, okumasaydık, kitaplara eğilmeseydik, uygarlığın verilerine pencerelerimizi açmasaydık, bugün babalarımızdan, kardeşlerimizden ne farkımız olurdu?

Çoğumuz ortakçıydık, ırgattık. Ağaların kapılarında kul; şeyhlerin, dedelerin peşlerinde mürittik. Bahçıvan Hakkı Tonguç bizleri aşıladı, eğitti; Türk milli eğitim ordusu saflarına katıtı. Yurdumuzun yönetiminde görevler aldık. Her birimiz bu çarkın bir vidası, bir dişlisi olduk. Ülkemizin havasına yepyeni bir güç kattık. Yüz binlerce köy çocuğunu okuttuk. Yurttaşlarımızı daha anlayışlı, daha aydın yurttaşlar yapmaya çalıştık. Koca bahçıvanın bahçesinde nice çiçekler açtı.

Evet bu destanlık, bu romanlık çalışma, sekiz-on yılda olup bitti. Suyunu kesip kurutmasalardı, o bahçe daha genişletilseydi, bütün yurdu, bütün köylüyü içine alsaydı, bu yurt şimdiye belki baştan başa okumuş insanlar bahçesi olacaktı. Koca bahçıvanın asıl düşü oydu. Yirmi bir Köy Enstitüsü, kırk bin köyün çekirdeği idi. Oraya doğru gidiyorduk. Elektriksiz köy, susuz kır, işlenmemiş kafa, yontulmamış gönül kalmayacaktı. Bu ülke, baştan başa aydın insanların, çalışkan insanların ülkesi olacaktı. O zaman, Atatürk'ün özlediği "Çağdaş uygarlığın üstüne çıkmış Türkiye" kurulacaktı. Ama gericilerin ağır bastığı yerde, hangi iyi niyet toza dumana karışmamıştır? Hangi ışıklar söndürülmeye çalışılmamıştır?

Şükür ki uzun sürmedi, işte gene aklın yoluna döndük. Sağduyu ne diyorsa onu yapacağız. Koca bahçıvanın eserleri elimizdedir. Denemelerini unutmadık. Köylünün okutulması, aydınlatılması deyince, onun yolundan daha uygun yol yoktur. Köy Enstitüleri tekrar bütün koşulları ile kurulup işletilmelidir.

8 Temmuz 1960

Bir Büyük Adam

1941... Demek on dokuz yıl olmuş. Genel müdürdü. Enstitümüze gelmişti. Adını duyardık, ama ilk görüyorduk. Seydi suyunun kıyısında bir söğüt ağacının gölgesine aramıza bağdaş kurup oturdu. İriyarı bir adamdı. Sesi biraz çatal çıkıyordu. "Büyük" denince ben kafamda hep başka türlü tasarlardım. Böylesini ilk görüyordum. "Ee, ne yapıyorsunuz bakalım, neler öğreniyorsunuz?.." diye başladı. Unutamıyorum, bana bir başka gelmişti. Köyümde bir akrabamla ya da komşularımızdan bir büyükle konuşuyormuşum gibiydi. Bir iki yıllık Köy Enstitüsü öğrencisiydik. Bizi köyden, "Okuyun da ilerde rahat edin" diye yollamışlardı. Bizim köylülerin bildiği şey, okumuş adam boynuna kravat takar, ondan sonra yatar aşağı rahatına bakardı. Ama Hakkı Tonguç bize öyle demiyordu. Boyuna çok çalışacağımızdan, köylüleri okutup uyandırmanın kolay olmadığından söz etti. Doğrusu ya, pek bir şey anlayamamıştım o zaman. Öğretmenlik neden zor olsundu? Gelirdi önüne 40-50 öğrenci, onları tahta sıralara oturturdun. Günde dört beş saat okutur, sonra salıverirdin. Öğretmenlik buydu. O zaman herkes gibi biz de böyle biliyorduk.

Sonra sonra anladık neyin ne olduğunu. Büyük eğitimci ve ülkü eri Hakkı Tonguç biz halk çocukları üstünde yeni bir öğretmen tipi deniyordu. İşi sınıfın kapısında başlayıp penceresinde biten, topluma arkası dönük, maaş alma makinesi öğretmenler olmayacaktık biz. Her bakımdan geri ve yoksul bir toplumun öğretmeni, dört duvar arasına sığınıp görev yapamazdı. Görev olmazdı bu. Köylünün suyundan ekmeğine, hastasından ilacına, tarlasından tohumuna kadar her alanda birtakım ilk bilgilere gereksinimi vardı. Ve bizim köylümüzün "şunu şöyle yapmak lazım" diye konferans çeken insanlara karnı toktu. Öy-

leyse öğretmeni köye yararlı biçimde yetiştirmek gerekliydi. Öğretmen kişi bildiğini elleriyle yapabilen, yaparken de öğreten bir köy önderi olarak yetişmeliydi. "Sınıf içi öğretmen", köyde saksı bitkisi gibi bir süstü ve o kadar da yararsızdı. Köy öğretmeni köye okuma yazmanın yalnız tekniğini değil, yaşamdaki yerini, anlamını götüren insan olacaktı. Köylüyü uyandıracak, gerilikten, ilkellikten kurtaracaktı.

Hakkı Tonguç, sonraları Enstitümüze sık sık geldi. Bizimle konuşurdu, bizi konuştururdu. Yıllarca köy davasından, halkın okutulup uyandırılmasından, köylünün her bakımdan uygarca bir yaşama kavuşturulmasından başka söz duymadık ağzından.

Hasanoğlan'da bizzat öğretmenimiz oldu. İş eğitimi ve iş eğitim tarihi okuttu. Bize verdiği derslerin metinleriyle bir kitap da hazırlıyordu. Genel müdürdü, ama haftada bir gün saat 7 banliyösü ile ayağımıza gelirdi. İstasyonda hep birlikte karşılardık onu, çevresini kuşatırdık. Koltuğunun altında biraz yıpranmış deri çantası, yokuş yukarı birlikte yürürdük. Sigarasından derin dumanlar çekerek konuşurdu. Konu gene köy davası... (Biz binlerce köy çocuğu, ona hayran olduysak, onu babamız gibi kendimize yakın bildiysek boşuna değildi. Biz onun gibi ülkücü, bir büyük yurt davasına onun kadar yürekten bağlanan insan pek az gördük.)

Yurt çapında değil, dünya çapında bir eğitim hareketi yaratmıştı. Altı yüzyıldır unutulmuş Anadolu köylüsünün okutulması işine tarihte bir benzeri daha görülmemiş bir cesaret ve tutumla girişmişti. Genel müdürlüğü zamanında, devletin başlıca işi köylünün okutulması olmuştu. Bunda elbet İnönü gibi büyük bir devlet adamının ve anlayışlı bir milli eğitim bakanının, Hasan Âli Yücel'in de rolü oldu. Zaten Hakkı Tonguç başarıları hiçbir zaman kendisine mal etmedi. Öyle bir gerçek yapıcı kişiliği vardı. Alçakgönüllüydü. Hep arka planda kalırdı. Gene de bilen bilir, Köy Enstitüleri doğruca onun eseriydi.

1946'dan sonra, köylünün okutulmasından korkanlar, Köy Enstitülerini demagojinin yağmuruna boğdular. Birbirinden yersiz, çirkin iftiralarla o güzelim kurumları karaladılar, sonra da değiştirmeye başladılar. 1950'den sonra temeli yıktılar. Dünya eğitimcilerinin ah vah ettikleri bu cinayet karşısında,

Hakkı Tonguç'un nasıl iç acıları çektiğini yakından bilenlerdenim. Emekliye ayırmışlardı. Köşesinde sessiz sedasız oturuyor, kitaplar yazıyordu. Her acı haberi susarak ve gözlerini karşıda bir yere dikerek dinleyişi vardı, insanı ağlamaklı ederdi. Sonra ben onu yıllarca görmedim. Her Köy Enstitülü gibi köylere gittim, çalıştım. Hasta olduğunu duyuyordum. Almanya'da tedavi ediliyordu. Bu arada Hollanda'yı gezmiş. Bir dergide Hollanda köylerini anlatan iki yazısını okudum. Nasıl vurucuydu. Kendisine bütün yapılanları unutmuştu, sanki hiçbir şey geçmemişti aradan. Hâla "ilköğretim" diyordu, "ilköğretim" ... "İnsanları önce sağlam bir ilköğretimden geçireceksin. Doğadan daha iyi yararlanabilmek için, birbirlerine daha saygılı olabilmeleri, daha insanca yaşayabilmeleri için insanları önce ilköğretimden geçireceksin."

Yüreğini halkın okutulması davası doldurmuştu. Başka bir şey düşünemiyordu. Kendisiyle ve eseriyle uğraşanların küçüklüğü karşısında sadece acıyla susuyordu. Çok ilerilere bakıyordu o, anlamıyorlardı.

İki yıl kadar önce Suluca'daki oğlunu görmek üzere Amasya'ya geldiği zaman Turhal'a da uğradı. Ceyhun Kansu'yla kucakladık. Zayıflamıştı. O eski Hakkı Bey değildi. Yüzünde, hasta olduktan sonra iyileşmiş insanlara özgü bir süzülme vardı. İki gün alıkoyduk burada, konuştuk uzun uzun. Hafif çatallı sesiyle gene eskisi gibi dura dura söylüyordu. Sigarasının birini söndürmeden öbürünü yakıyordu ve inanır mısınız, gene halk eğitiminden, ilköğretimden söz ediyordu. Durmadan o konuyu düşünüyordu. İçinde kimseye en ufak bir küskünlük yoktu. Bütün memleket işlerinin çıkmaza sokulduğu, nice fırsatların hoyratça heder edildiği o zamanda bile kafasında çareler arıyor, çözüm yolları gösteriyordu. Ama dinleyen kim? Eğitim sorunları aşağılık politikacıların elinde altüst olmuştu. Ortalığı kuru gürültücüler doldurmuşlardı. Sorunların kabuğu kırılıp da içine girilemiyordu. Ah, toplumumuzun on yılık şanssızlığıdır bu, işler ufacık adamların eline geçmişti. Her attıkları adım yanlıştı, yetersizdi. "Milli eğitim çalışmaları için şimdi çok uygun bir ortam var" diyordu Hakkı Bey. "Halk okul istiyor, öğretmen istiyor. Üstelik bunca dış yardım alındı. Bizim zamanımızdaki maddi sıkıntılar

bir dereceye kadar giderildi. Şimdilerde kolaylıkla çok daha verimli bir eğitim atılımı yapılabilir." Böyle diyordu. İkinci Cihan Savaşı'nın sıkıntıları içinde, en gerekli milli eğitim hizmetleri için Meclis'ten para koparılamadığı günlerde yaratılan o parlak eğitim savaşını özlüyordu. Şimdi ne oluyordu böyle? Köylere okul yapma işi durmuştu. Öğretmensizlikten okullar kapanıyordu. Büyük kentlerde ikili, üçlü öğretim almış yürümüştü. Köylerde kız çocuklar artık okutulmaz olmuştu. Öğretmenler can derdine düşmüşlerdi. Hakkı Bey, acıyla susuyordu.

Turhal Parkı'nda, Kesikbaş Camisi'ne karşı oturduk. Köylerde çalışırken başımdan geçen olayları anlattım. Köy Enstitüsü'nde okumuş olmamızın cezaları yıllardır bir türlü bitmiyordu. Bakanı bırakıyor, müdürü vuruyordu; müdürü bırakıyor, valisi vuruyordu; o bırakıyor, parti başkanı...

Ruhlarımız nişan tahtaları gibi delik deşik edilmişti. Uğramadığımız iftira, çekmediğimiz acı kalmamıştı. Bir tuhaf çalışmaydı bizim çalışmalarımız. Daha çok yararlı olalım diye çırpınıyorduk da milli eğitim müdürümüz "Bırak yahu, sana ne" diyordu. Valimiz, "Bırak" diye önümüze geçiyordu. Deyin ki, omuzlarımızda hep birlikte uzun bir ağaç götürüyorduk. Çoğu eğilmişti yere. Bize de eğilin diyorlardı. Ama yükünüz yere düşecekti, nasıl işti bu?

Gözleri doluksayınca bıraktım. Acılı acılı sigarasından duman çekiyordu. Memleket sorunları karşısında içliydi Hakkı Bey. "Sizi üzdüm, bağışlayın" dedim. Yutkundu. "Her şeye rağmen çalışın" dedi. "Diriliğinizi, ülkücülüğünüzü yitirmeyin. Kötü kişilere kızıp da memlekete küsmeyin." Kendi yaptığını söylüyordu bana.

Ömrünün sonuna kadar ülkemizin ana sorununu, köylünün okutulup uyandırılması, eğitilmesi işini düşündü. Bu davayı inceleyen kocaman kitaplar yazdı. Büyük çoğunluğu karanlıkta olan bu toplumu bir an önce okutabilmek için, onun çizdiği yollardan kesinlikle yararlanmak gereklidir. Halkı yakından tanıyordu. On yıllık genel müdürlüğünde altında bir cip, Türkiye'de gitmediği köy, kasaba hemen hemen bırakmamıştı. Üstelik çok okuyan bir aydındı, ileri bir dünya görüşü vardı. Koyduğu eğitim ilkeleri onun için hem sağlamdır hem pratiktir.

Hakkı Tonguç gibi bir eğitimci öldü. Çok zamansız bir ölüm oldu bu. Ülkemizin yönetimi yeniden aklın, bilimin emrine geçtiği bir sırada onun ölmesi gerçekten acı oldu. Yeni bir eğitim atılımı için ondan mutlaka faydalanılmalıydı.

Ölümünden üç gün önce, 20 Haziran 1960 tarihinde yazdığı mektupta son aydınlar devrimini nasıl coşkunlukla karşılıyordu. "Gençlik biz eski hocaları bahtiyar etti" diyordu. Hemen arkasından, "Buradaki arkadaşlarla bir araya gelerek, yasalarda yer alması gerekli, özellikle ilköğretimle ilgili yasa maddelerini saptamaya çalıştık. Bunları sana da yolluyorum. Fikir birliğine katılacağını sanıyorum. Bu maddeleri gözden geçirdikten sonra, aklına başka fikirler gelirse bana bildirmeni rica edeceğim. Aydınlar yanlış yollara sapmadan, aynı fikir ve ilkeleri savunacak olursa, memlekete büyük iyilik yapmış, çok şey kazandırmış duruma gelebilirler" diye yazıyordu. Durmadan ulusun okutulup aydınlatılması işini düşünüyordu. Benliğini bu davaya bağlamıştı.

İşte o adam öldü. Toprağında rahat uyusun. Eğitim tarihi ona başköşesini ayıracaktır. Bu ulus onu unutmayacaktır ve asıl değeri ileride anlaşılacaktır.

Turhal, 27 Haziran 1960

En Başarılı Bakan
Hasan Âli Yücel

Hasan Âli Yücel üstüne kitaplar yazılarak, hakkında çok şey söylendi, daha da söylenecek. Bence hepsinin özeti şu olacak: En başarılı eğitim bakanı. Dostu düşmanı bu konuda birleşecek.

Sekiz yıla yakın bakanlık yaptı. Devri, büyük atılımlar, girgin denemeler devriydi. Yerinden kımıldamaz bir çarkın başına geçmiş, eğitim tekerini en uzak dağ başı köyüne doğru sürmüştü. Meclis kürsüsünde, üniversite sorunlarının ortasında, teknik okulların içinde, hele köy eğitiminin çözümünde, okul yapılarında, dersliklerde, işliklerde... Hep aynı enerjiyle, aynı heyecanlı tutumla çalışmıştı. En etkili bakandı. Kişiliği devletin rengini boyuyordu. Gününde devletin asıl işlerinden birisi eğitim olup çıkmıştı. Böylesine alıp götürüyordu çarkı.

Gücü nereden geliyordu? Kültüründen, yurtseverliğinden ve coşkusundan. Aksiyon adamıydı. Ulusumuzun durgunluğu karşısında rahatsızdı. Kımıldamak, yekinmek gerektiğine inanıyordu. Bunun yolu canlı bir eğitimden geçiyordu. Önce okuyup yazacaksın, doğrulup uyanacaksın. Sekiz yıllık bakanlığı zamanında eğitim çarkını buraya yöneltmişti. Alabildiğine yol alıyordu.

Köy Enstitüleri kurulmuştu. On binlerce köy öğretmeni birden yetiştiriliyordu. Devletle halk el ele vermiş, okullar yapılıyordu. Bir yandan uygarlık dünyasının ana ürünleri, klasik kitaplar dilimize çevriliyordu. Üniversiteler genişletiliyordu. Teknik okullarda kız-erkek, yurt çocuklarının elleri ve kafaları birlikte çalıştırılıyordu. Konservatuvardan Batı sesleri yükseliyordu. Resimde, heykelde, öbür sanat kollarında görülmemiş atılımlar vardı. Devletin gücü iyiye, doğruya, güzele yönelmişti. Bu soylu çalışmaların her biri bir eğitim bakanını ulusun tari-

hinde unutulmaz yapabilirdi. Örneğin Köy Enstitülerini açmak –bu konuda katlanmak zorunda kaldığı acılar, hiçbir zaman sevincinin üstüne çıkmadı– dünya durdukça Hasan Âli Yücel'i kurtaracaktır. Köy Enstitüleri onun ve büyük devlet adamı İnönü'nün gölgesinde kuruldu. Köylüyü bir an önce okutmaya çevrikti. En pratik, en sağlam eğitim ilkelerinin birleştiği kurumlardı. Acele uyanması gerekli uluslar için Köy Enstitüleri sisteminden daha sağlam bir yol bulunamayacaktır. Bu kurumların fikir işçisi Hakkı Tonguç'tu. Ama onu benimseyip devlete mal eden, yasalaştırıp yurdun yararına sunan bakan, Hasan Âli Yücel oldu. Şerefini de buğuzunu da kendisi taşıdı. Her yiğidin becereceği iş değildi bu. Hele 1946'lardan sonra ülkedeki gerici güçler el ele vermişler, Köy Enstitülerinin karşısına çıkmışlardı. İftiralarla, demagojiyle, bin bir çeşit saldırılarla yerden yere vuruyorlardı. Ortalık iyice bulandırılmıştı. İlerici aydınlar –ne hikmetse– hep susmuşlardı. Köy Enstitülerini tek başına Hasan Âli Yücel savundu. Kenan Öner davasının en karanlık günlerinde –ki hemen herkes onun aleyhine geçmişti. Kenan Öner kazanacak gibi görünüyordu– mahkemede biz köy çocuklarının asla unutamayacağı şu sözleri söyledi: "Köy Enstitülerinin bütün günahını omuzlarıma alıyorum. Sevabı başkalarının olsun. O kurumların günahı bile bana yeter." Mahkemede dinleyiciler arasındaydım, gözyaşlarımı tutamamıştım. Köy Enstitülerini böylesine benimsemişti. Zaten başka türlü çalıştırılamazdı Köy Enstitüleri. Öyle bir hava içine sokulmuştu ülke. Aydınların umurunda değildi köy, köylü. Herkes kendi gemisini yüzdürmeye bakıyordu. Nitekim sonunda yıktılar Köy Enstitülerini. Daha çok sayıda Hasan Âli Yücel'lerin bulunmaması yüzünden oldu bu iş. Değilse yıkılacak kurumlar değildi. Türk köylüsü on beş-yirmi yıl içinde okutulup uyandırılacaktı. Çalışması, yaşaması değiştirilecekti. Atatürk'ün istediği uygar Türkiye, en kısa zamanda, en ileri biçimiyle yaratılacaktı. Olmadı. Ağaların, imamların, politika tüccarlarının işine gelmedi bu gidiş. Köy Enstitüsü ve Hasan Âli Yücel düşmanlığı işte buradan doğdu. Çok partili yaşama geçilmişti. Sözümona büyük yığınlara hoş görünmek için kendi partisi ve hükümeti bile yalnız bıraktı onu. Hasan Âli, tek başına bütün yalınkat aydınlarla ve ge-

rici güçlerle çarpışmak zorunda kaldı. Yendi mi? Yenemedi elbet. Derin yaralar aldı. Huzursuz oldu. Ne suçlamalara, ne küfürlere göğüs germek zorunda kaldı, kim bilir?..

Ama şanslı adamdı, yaşadı. Yazdı, söyledi. Ölmeden önce değerinin anlaşıldığını, eserinin savunulduğunu, düşmanlarının yere serildiğini gördü. Tıpkı Hakkı Tonguç gibi mutlu gitti bu dünyadan. Bir insan için bundan güzel ne olabilir?

Bizim başımız sağ olsun, o ışıklar içinde yatsın.

15 Mart 1961

1926'da Polatlı'ya bağlı Ömerler köyünde doğdu. Çifteler Köy Enstitüsü'nü, sonra Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü Güzel Sanatlar bölümünü bitirdi. Bu arada şiirler, öyküler yazmaya başladı. 1946'dan bu yana yazın ve düşün dergilerinde sürekli yazdı. Ülkenin çeşitli yörelerinde otuz yıl öğretmenlik yaptı. 1979 yılında Milli Eğitim Bakanlığı danışmanlığından emekli oldu.

17 Nisan 1940 tarihli yasayla kurulan ve tamamen Türkiye'ye özgü eğitim kurumları olan Köy Enstitüleri, üzerinde en çok konuşulan, tartışılan kurumlardan biridir. Köylerde çalışacak öğretmenler, tarım ve sağlık görevlileri yetiştirerek, köyleri bir an önce kalkındırma ereği güden, üretime dönük bir eğitim anlayışıyla faaliyet gösteren bu kurumlar, çok partili rejime geçildikten sonra tutucu çevrelerin ve Demokrat Parti'nin yoğun eleştirileriyle karşılaştı. Ve eğitim programları, önce klasik ilköğretmen okullarının programıyla birleştirilen Köy Enstitüleri, sonunda tümüyle kapatıldı.

Köy Enstitüsü Yılları, bu kurum içinden yetişen bir yazarın, Talip Apaydın'ın kaleme aldığı, öğrencilik yıllarına ilişkin anılarından oluşuyor. Köy Enstitülerinin kurucusu Hakkı Tonguç'la son görüşmelerinde, Tonguç'un "Enstitü'ye nasıl girdiniz, nasıl okudunuz, bu duruma nasıl geldiniz, biriniz bunu anlatın" sözü üzerine, "Geç de olsa, ben bu görevi yerine getiriyorum" diyen Apaydın, her zamanki duru ve içten anlatımıyla Köy Enstitüleri gerçeğini birinci ağızdan aktarıyor.

ISBN 978-975-04-0492-4